

Heemkundige Kring
«Oud Wachtebeke»

Omslagfoto:

geschonken door Etienne Van Kenhove

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gekopieerd of op een andere wijze verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

/2002/

© 2002 Heemkundige Kring "Oud Wachetebeke"

p.a. L. DE MAESSCHALCK, M. Herpelinckstraat 28, B-9042 Sint-Kruis-Winkel

INHOUDSOPGAVE

Een kort woord vooraf	A.C.
BERT VERVAET Pastoor Camerman (1875-1971) - Een groot priester	blz. 5
BERT VERVAET De Middelbare School te Wachtebeke (1849-2001)	blz. 51
EDDY VAN ACKER Van Terlicht tot Puyenbroeck	blz. 129
FRANS DE BLOCK De Oorlogsjaren (Wereldoorlog II) Bijgewerkt door Guy Hoebeke	blz. 163
GUY HOEBEKE (Red. e.a.) Wachtebeke in het Meetjesland... Eindelijk een gefundeerde stellingname	blz. 175

KORT WOORD VOORAF

Bij de uitgave van dit 34e (vierendertigste !) jaarboek van onze Heemkundige Kring heeft het bestuur en de redactie ervoor gekozen nu eens met iets anders te komen dan met wat wij reeds enkele jaren gewoon zijn geworden. Als wij even snuffelen in de reeks jaarboeken die wij sinds de laatste twintig jaren aan onze leden konden aanbieden, dan zien wij dat het hele jaarboek (meestal rond de tweehonderd bladzijden dik) gewoonlijk is gewijd aan één, ten hoogste twee onderwerpen.

Dit bijna als verplicht ervaren stramien werd nu even doorbroken. Onvermoeibare medewerkers hebben zich gebogen over niet minder dan vijf verschillende gegevens. Het gaat hier net zo goed over personen die voor velen van ons nog goede bekenden zijn, als over instellingen die ook voor de meesten van ons bijna publieke verworvenheden geworden zijn, als over een netelige twistvraag!

Eerst die twistvraag. Sedert de gemeente Wachtebeke aangesloten werd bij de Toeristische Dienst van het Waasland, gaan velen ervan uit dat Wachtebeke inderdaad tot het Waasland behoort. Dat is duidelijk niet naar de zin van een aantal "inboorlingen", die het vanaf de lagere school altijd anders gehoord hebben: Wachtebeke behoort tot het Meetjesland! Dat is ook de stelling van de Heemkundige Kring. Elke "pro-Meetjeslander" hoopt dat de besturen deze stellingname volgen en daaruit ook de evidente conclusies zullen trekken. Men denkt aan het Gemeentebestuur, aan het Provinciaal Bestuur en zijn diensten, aan toeristische organisaties... Maar al te vaak wordt getwist zonder kennis van zaken over de wederzijdse standpunten. Het vijfde artikel in dit jaarboek, ingeleid door Ir. Lic. Guy Hoebeke, zal voor velen de ogen wijd doen opengaan!

Lic. Bert Vervaeke (uit Zaffelare moet je weten, hoewel hij in Wachtebeke ettelijke naamgenoten heeft gehad), onverdroten spitter in alles wat historische grond zou kunnen zijn, heeft het eerst over Pastoor Camerman, voor velen onder ons een legendarische figuur. Niets meer daarover nu, men neme en leze!

Dezelfde auteur vervolgt met een lijvige bijdrage over de "school van het klooster", zoals het huidige lyceum generaties lang door de plaatselijke bevolking werd genoemd. Interessant, soms ook wel hilarisch!

Ons bestuurslid Eddy Van Acker, nog lang niet leeggeschreven na zijn meesterlijk werk over Sint-Kruis-Winkel, bracht een opmerkelijk bundeltje over de ontstaansgeschiedenis van het Provinciaal Domein.

En dan: een posthume gift van ons lid Frans De Block, die ons iedere maand op de eerste zondag kwam bezoeken, maar tot ieders spijt vrij onverwachts overleed in juli 2000. Hij beschrijft daarin zelf zijn belevenissen in Duitsland gedurende Wereldoorlog II. Het artikel werd aangepast en van notities voorzien door Guy Hoebeke.

Wat Jaarboek 34 aangaat: hier kan terecht het oude gezegde gelden: "Voor elck wat wils"!

Ter ontspanning... uurtjes gespannen leesplezier toegewenst !

A.C.

WACHTEBEKE IN HET MEETJESLAND (1)

DEEL I

PASTOOR CHARLES CAMERMAN (1875-1971) EEN GROOT PRIESTER

ALBERT VERVAET

Honderd jaar geleden, op 31 januari 1902, werd Charles Camerman benoemd tot onderpastoor van Wachtebeke. Een van de vele verhalen, die in Wachtebeke over deze onderpastoor en latere pastoor zijn bijgebleven, was het verhaal over zijn eerste priesterkleding. Een jonge priester moest voorzien zijn van de nodige soutanes, de lange zwarte kledij met de vele knoopjes. "Eén nieuwe soutane zou wel genoeg zijn..." had iemand gezegd, want gezien zijn zwakke gezondheid zou hij toch niet lang te leven hebben... Het is echter helemaal anders verlopen, want hij werd bijna 96 jaar oud. Bijna 69 van die 96 levensjaren heeft hij te Wachtebeke doorgebracht. De jonge priester was korte tijd coadjutor te Wannegem-Lede en kwam in 1902 naar Wachtebeke als onderpastoor. Daar zou hij in goede gezondheid een actief leven leiden tot op het laatst, wanneer hij in 1971 te Wachtebeke overleed. Hij was er onderpastoor, directeur van het klooster en algemeen directeur van de Zusters van de heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke, lid van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen en later voorzitter van de C.O.O. van Wachtebeke. Hij was gedurende twintig jaar pastoor van Wachtebeke-Centrum. In al die activiteiten maakte hij grote indruk. Toch bleef hij vooral bij in de herinnering van de mensen door zijn bijkomende activiteiten in zijn vrije tijd, die hij op een harmonieuze wijze wist te verbinden met zijn beroepstaken.

Persoonlijk heb ik pastoor Camerman niet gekend. Ik had uiteraard veel over hem gehoord, afkomstig zijnde uit het naburige Zaffelare en van 1976 tot 2001 leraar aan het Lyceum te Wachtebeke. Ik hoorde bijna altijd over hem spreken in lovende bewoordingen. Bij mijn opzoekingen over de geschiedenis van de gemeentelijke armenzorg en van de Zusters van de Heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke heb ik hem nog beter leren kennen en heb ik meer en meer waardering gekregen voor deze priester, die in vele opzichten een groot mens is geweest¹. Ook al kunnen we bepaalde ideologische stellingnamen niet met hem delen, toch zijn we ervan overtuigd dat hij op een eerlijke manier en met veel stijl met zijn talenten gewoekerd heeft, ten voordele van de mensen die aan zijn zorgen waren toevertrouwd en voor wie hij zich levenslang verantwoordelijk achtte.

1. FAMILIALE ACHTERGROND

Charles (Carolus) Camerman werd geboren op 17 oktober 1875 in het polderdorp Doel, dat toen nog ruim 2.500 inwoners telde. Zijn moeder, Maria De Caluwe, was van Kieldrecht. Zijn vader, Carolus Camerman, behoorde tot een vooraanstaande en welstellende familie van zaakvoerders-handelaars, voorheen landbouwers, te Doel. Vijf opeenvolgende generaties van zijn familie oefenden er het burgemeesterschap uit: overgrootvader Engelbertus Camerman († 1839), grootvader Joannes Cornelis Camerman († 1872), vader Carolus Leonard Camerman († 1886), schoonbroer Jan Aps († 1926) en diens schoonzoon E. Jonckheere († 1958). Ook het ambt van dijkgraaf van Doel-Polder bleef lange tijd in de familie.

De directe familie is uit Doel verdwenen. Daar bleven nog wel enkele materiële herinneringen aan deze belangrijke familie: grote grafstenen op het kerkhof, speciaal het grote arduinen monument uit de achttiende eeuw met de namen van de voorouders en familieleden Camerman vanaf 1771. In de parochiekerk bevindt zich het monument ter nagedach-

---

¹ A. VERVAET, Sociale hulpverlening van de gemeente Wachtebeke 1830-1925 - Heemkundige Kring "Oud-Wachtebeke" jaarboek 1990; A. VERVAET, De Zusters van de Heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke 1841- 1991, Wachtebeke, Werkgroep Jubileum, 1991.

tenis aan Petrus Camerman (grootoom van Charles), als seminarist overleden te Wezel in 1813² Er is ook nog het geboortehuis van Charles Camerman, nr. 37 van de "Camermanstraat", zo genoemd ter nagedachtenis van de broer Josephus Camerman (1892-1969), missionaris in Amerika³.

Charles Camerman was de vijfde van zes kinderen. Het oudste kind overleed bij de geboorte. Emma (1864-1890) was kloosterzusterfranciscanes te Gent. René (1867-1890) wilde priester worden, maar overleed als seminarist. Emilie (1869-1945) huwde met Jan Aps, de latere burgemeester van Doel en was de enige die kinderen had. Josephus werd priester-missionaris in de USA, huisprelaat van de paus, was van 1911 tot 1957 werkzaam als parochiepriester te Bremerton-Washington en ondertussen tweemaal aalmoezenier (luitenant en luitenantcommandant) in het Amerikaanse leger in Frankrijk en Japan. Hij overleed te Seattle op 19 mei 1969.

Naast de broers en zuster waren er nog meer geestelijken in de directe familie. We vermelden reeds de grootoom Petrus Camerman, een van de martelaren van Wezel, daar als seminarist gestorven op 10 december 1813 en voor wie in de kerk van Doel een monument was opgericht op initiatief en op kosten van zijn jongere zuster Isabella Theresia Camerman. Nog op 10 december 1913 werd hij plechtig herdacht in zijn geboortedorp. Oom Ludovicus Camerman was pastoor van Nieuw Namen (Zeeuwsch-Vlaanderen, bisdom Breda). Joseph De Caluwe (1881-1965), een neef langs moederszijde, werd priester van het bisdom Gent, baccalaureus in de godgeleerdheid en was lange jaren leraar aan het Kleinseminarie te Sint-Niklaas en directeur van het gesticht der Zusters van Liefde voor doofstomme meisjes te Gent.

1. Monument ter nagedachtenis van Petrus Camerman (grootoom van Charles) in de parochiekerk van Doel.

2. Grafmonument van de voorouders van pastoor Camerman in de kerkmuur van Doel.

2 Zie hierover: H.COOLS, Petrus Johannes Antonius Camerman (Doel 6.5.1792 -Wesel, 10.12.1813) "Liever soldaat dan schismatiek" - Het Land van Beveren jg. 36 (1993), nr. 1, p. 9-51.

3 Deze straat heette vroeger "Kerkstraat" maar kreeg een andere naam na de fusie van Doel met Beveren-Waas op 1.1.1977. Volgens H. Cools, o.c., p. 47, was het oorspronkelijk de bedoeling geweest "de voor Doel belangrijke familie Camerman in haar geheel te eren. Door een interpretatievergissing ging het echter bij de dossierbehandeling een andere kant op: het straatnaambordje vermeldt immers de jaartallen "1882 waardoor verwezen wordt naar Mgr. Jozef Eugene Camerman..."

Een neef langs vaderszijde, Natalis De Cleene (1870-1942), werd pater scheutist, apostolisch vicaris en titelvoerend bisschop van Usula. Joseph Aps (1897-1981), zoon van een zuster van pastoor Camerman, werd eveneens priester van het bisdom Gent en was pastoor van de Sint-Paulusparochie te Gent. Hij regelde later de erfenis van pastoor Camerman door o.m. de schenking van het vogelmuseum aan de gemeente Wachtebeke⁴.

2. STUDIES EN IDEOLOGISCHE ACHTERGROND

Charles Camerman deed zijn humaniora en zijn filosofische studies aan het Kleinseminarie te Sint-Niklaas. Hij kreeg zijn theologische opleiding aan het Grootseminarie te Gent. Charles Camerman kreeg zijn priesteropleiding ten tijde van het pontificaat van de grote paus Leo XIII, paus van 1878 tot 1903. Deze kerkleider had een opvallende aandacht voor de theologische en filosofische studie en voor de sociale noden van het volk. Hij stond opener tegenover de ontwikkeling in de wetenschap en de sociale machtsverhoudingen dan zijn voorganger paus Pius IX. Charles Camerman werd priester van het bisdom Gent en gewijd op 17.12.1898 door Mgr. A. Stillemans, bisschop van 1889 tot 1916, een bisschop die op zijn manier de autoritaire, dynamische en strenge traditie van het bisdom Gent verder zette.

Op 14 april 1893 was in België het algemeen meervoudig stemrecht ingevoerd, waarbij het aantal kiesgerechtigden steeg van 137.772 naar 1.370.687. Dit zou een enorme verschuiving met zich meebrengen in de politieke macht. De bisschop van Gent wilde hierop inspelen. Hij stuurde aan op de oprichting van allerlei sociale werken, die antisocialistisch moesten zijn. Terwijl voorheen voornamelijk godvruchtige broederschappen bestonden, moesten nu maatschappijen van onderlinge bijstand worden opgericht, boerenbonden, ziekenkassen e.d. Binnen dit op te bouwen verenigingsleven moesten de priesters zelf de leiding in handen houden.⁵

Priester Charles Camerman zou later op plaatselijk vlak a.h.w. een combinatie maken van beide leidersfiguren, waaronder hij priester was geworden: paus Leo XIII en bisschop Stillemans. Hij had een actieve belangstelling voor theologie en andere wetenschappen en had aandacht voor sociale veranderingen. Op de ontwikkeling in de samenleving zou hij, in de lijn van Mgr. Stillemans, actief inspelen vanuit een sterke antiliberaal en antisocialistische ingesteldheid. Centraal in zijn denken en doen stond de invloed, het aanzien en de macht van de rooms-katholieke Kerk, ten dienste waarvan hij een plichtsgetrouw en gewetensvol priester wou zijn.⁶ Hij bestreed socialisme en liberalisme op de eerste plaats als concurrenten van de kerkelijke invloed.⁷

---

4 Mary en René CAMERMAN, *Généalogie et histoire de la famille Camerman et ses alliés*. 2 dln. (Edegem), 1989; P. VAN LANDEGHEM, *Doel in heden en verleden, Kloosterzande, s.d.(1988?)*; we bezochten de herinneringen aan de familie Camerman te Doel in de zomer van 1990; over de schenking van de vogelcollectie: Gemeentearchief Wachtebeke 506/16.

5 J.ART, *Kerkelijke Structuur en Pastorale Werking in het Bisdom Gent tussen 1830 en 1914*, - Landen en Standen LXXXI, Kortrijk-Heule, 1977, p. 318-344.

6 Oecumenisch kan men pastoor Camerman bezwaarlijk noemen, zoals blijkt uit uitdrukkingen als deze: "Van dit huwelijk af te klappen geen moyen... Dit meisje trouwt in die protestantse familie in te Axel en de vrees voor haar Godsdienstige Perversio is heel gegronder dan zijn Conversio..." Uit een brief van 20.201946 aan de grootvicaris van het bisdom Gent met de vraag tot dispensatie voor een Wachtebeeks meisje, die wilde huwen met een protestantse jongen. Bisschoppelijk Archief Gent, Parochie Wachtebeke H. Catharina, doc. 107.

7 Een illustratie van deze houding vinden we b.v. in een brief van 27.12.1934 aan het bisdom over de mogelijke oprichting van een Welvaartwinkels te Wachtebeke: "De Kr. Middenstandsorganisatie telt ook een 175 leden, waaronder een goed getal liberalen, die bij zekere heeren van 't bestuur meer gewenscht waren dan de priesters van de parochie en daarom, zoals ik Ued., vroeger nog verteld heb, ons heel beleefd van kant gezet hebben." Bisschoppelijk Archief Gent, ibidem, doc. 104. Zie verder ook over de politieke actie van C.Camerman.

Wellicht mede vanuit zijn familiale traditie in het landelijke Doel, zou E.H. Camerman zich het best thuis voelen in een hiërarchische standenmaatschappij. Daarin werd als ideaal gezien dat elke stand en hun leden zich verzoenden met hun positie en dat zij erin werkten naar best vermogen aan de opbouw van een harmonische samenleving. Sociale mobiliteit in opgaande lijn (stijgen op de maatschappelijke ladder) was goed, maar was een individuele aangelegenheid en moest bevorderd worden ten bate van de bestaande ordening. Charles Camerman hechtte veel belang aan een verzorgde taal, zowel gesproken als geschreven. Hij noemde zichzelf "*Flamand à tous crins*" (Vlaming in hart en nieren)⁸, maar beheerste het Frans zeer goed; ook zijn Latijn was uitstekend, zoals blijkt uit meerdere van zijn notities in het *Liber Memorialis*, het gedenkboek dat de pastoors van Wachtebeke bijhielden. Hij heeft in dit boek ook opvallend veel bijgehouden, waarvoor elke plaatselijke geschiedschrijver hem dankbaar zal blijven. Hij heeft zich tot op hoge leeftijd blijven informeren. Daarvan getuigde een vooraanstaand priester van het bisdom Gent, die als jonge priester lid was van dezelfde priesterconferentie rond 1950: "*Hij was de enige die onderlegd was en klare gedachten had, samen met de pastoor van ...*" Aan deze priester werd ook de vraag gesteld: "*Het was toch niet normaal dat een priester zolang in dezelfde parochie bleef?*" Hij antwoordde me met dezelfde terminologie: "*Hij was ook niet normaal*", waarmee hij doelde op zijn uitzonderlijke gaven.

3. KATHOLIEK WACHTEBEKE ROND 1900

Rond 1900 had Wachtebeke een verenigingsleven en een aantal sociale voorzieningen zoals vele katholieke gemeenten in die tijd in Vlaanderen. Het gemeentebestuur was sinds 1872 katholiek, maar er was geen plaatselijke katholieke partij. De burgemeester Désiré Fermont was o.m. voorzitter van de Sint-Ambrosiusgilde, een vereniging van katholieke notabelen in Wachtebeke-Centrum. Er waren twee parochies, Wachtebeke-Centrum en Wachtebeke-Overslag (deels op Nederland gelegen), die elk een eigen leven leidden. We spreken hier nu verder vooral over Wachtebeke-Centrum, aangezien E.H. Ch.Camerman daar hoofdzakelijk werkzaam zou zijn.

3.1 Zorgverstrekking, onderwijs en broederschappen

Er was in Wachtebeke-Centrum het klooster van de Zusters van Wachtebeke met een eigen rustoord, een weeshuis en een pensionaat. Ook het Godshuis De Mey te Wachtebeke werd sinds 1886 bestuurd door de Zusters van Wachtebeke. De pastoor van Wachtebeke-Centrum was algemeen directeur van de Zusters, maar had in feite op dat ogenblik niet veel meer te zeggen over de Congregatie. Het klooster van Wachtebeke-Overslag zou pas gesticht worden in 1905 door de Bernardinen van Oudenaarde en pas in 1927 worden overgenomen door de Zusters van Wachtebeke.

Op het grondgebied van de parochie Wachtebeke-Centrum waren er vier dagscholen voor basisonderwijs: een gemeentelijke (Rechtstro) en drie aangenomen katholieke basisscholen (op de Molenhoek met medewerking van de Zusters, op Ramonshoek en op Langelede). De Zusters bestuurden binnen hun kloostergebouwen een grote, gemengde kleuterschool. Alle scholen werden regelmatig bezocht door de Wachtebeekse clerus voor bijkomend godsdienstonderricht en contact met de Kerk. In het klooster was er een grote zondagsschool voor jongens en voor meisjes met meer dan 400 leerlingen voor catechismusonderwijs, lezen en schrijven. Dit onderwijs was in die tijd nog zeer belangrijk, gezien

---

⁸ Mary en René CAMERMAN, o.c., dl. 2, p.76.

er nog geen algemene schoolverplichting was. In 1898 schreef de deken van Lokeren op visitatie in Wachtebeke dat de jongens in het algemeen goed en de meisjes zeer goed waren onderricht.

Er waren in Wachtebeke-Centrum een aantal godvruchtige genootschappen, die vooral "geestelijke" vruchten beloofden aan de leden (b.v. in de vorm van aflaten), maar die deze leden weinig of niet met elkaar in contact brachten of weinig vorming inhielden. Er was de Confrérie van het heilig Sacrament (opgericht in 1830), de Confrérie van het heilig Hart (opgericht in 1868), de Confrérie van de Rozenkrans (opgericht in 1854), de Confrérie van het Scapulier (opgericht voor 1823) en de oude Confrérie van de heilige Hubertus. De meer militante broederschap van de heilige Franciscus Xaverius, opgericht in 1869, had blijkbaar al opgehouden te bestaan rond 1884. De reeds vermelde Sint-Ambrosiusgilde bood wel enig sociaal verband aan haar leden, o.a. door de jaarlijkse maaltijd, het dragen van flambeeuwen bij de processie, de eigen zitbank in de parochiekerk en de aanwezigheid op de begrafenis van afgestorven leden. Vorming en sociaal verband bood ook de Congregatie van O.L.Vrouw, opgericht in Wachtebeke-Centrum in 1866 voor ongehuwde vrouwen van onbesproken gedrag. De bijeenkomsten gingen door in de kapel van het klooster.

3.2 De bijdragen van pastoor Walraet en pastoor Dhont

Wanneer wij in het gedenkboek van de parochie de notities lezen van pastoor Benjamin Walraet (1868-1890) en pastoor Bruno Dhont (1890-1901) valt op dat zij weinig aandacht schonken aan concrete groepsvorming en pastoraal naar welbepaalde sociale categorieën van de parochie. Zij opteerden nog voor een globale aanpak, niet opgedeeld in sociale klassen of subgroepen. Hun pastorale activiteit richtte zich tot de globale bevolking.

Pastoor Walraet was een fervente tegenstander van het liberalisme en betreurde de aanwezigheid ervan op Wachtebeke: *"Naast de genoegzaam grote onwetendheid heerst hier vooral het liberalisme dat grondig de parochie verdeelt, zielen en zeden vernietigt"*. In zijn concrete aanpak toont deze pastoor vooral aandacht voor relikwieën, missies en kerkornamenten. Ook het onderwijs kreeg veel zorg, - vandaar wellicht dat, kort na zijn aanstelling te Wachtebeke, het "Genootschap van de H.Franciscus van Sales", in 1868, werd opgericht. Dit genootschap moest fondsen verzamelen ten bate van het katholiek onderwijs en alleszins de gelovigen aanzetten om het katholiek geloof te verdedigen in verbondenheid met hun herder. En hij had ook belangstelling voor de katholieke fanfare "De Eendracht". Ook pastoor Bruno Dhont hechte volgens zijn notities in het parochiaal gedenkboek vooral belang aan de globale godsdienstige vorming via de missie en de hernieuwing ervan, de voorbereidingsdagen van de gedurige aanbidding, de retraite van de Congregatie van O.L.Vrouw. Ook hij hechte veel belang aan het onderhoud en het herstel van de kerk. Aandacht ging naar de plaatsing van het beeld van de heilige Jozef dat op 19 maart 1900 stoetsgewijze werd ingehaald in de kerk vanuit het klooster. Voor 1898 vermeldde pastoor Dhont de inhuldiging en wijding van het vaandel van de fanfare "De Eendracht".

3.3 Wending naar klassengerichte sociale werken

Op het einde van de negentiende en in het begin van de twintigste eeuw zien we een merkwaardige verschuiving in de aandachtspunten van de plaatselijke clerus. De toenmalige deken van Lokeren, waaronder Wachtebeke ressorteerde, Livinus De Groote, had uitdrukkelijke belangstelling voor de concrete aanpak van het liberalisme en socialisme. Hij sloot daarin aan bij de bekommernissen van zijn bisschop. Als hij te Wachtebeke kwam visiteren, lette hij op de sociale actie en vermeldde hij in zijn verslag van 1898 als "opera anti-

socialistica” (antisocialistische werken): de katholieke muziekmaatschappij, het Genootschap van de Heilige Vincentius (katholieke sociale hulpverlening aan armen), het Genootschap van de Heilige Johannes Baptista (een genootschap voor arme mannen), een onderlinge bijstand (mutualiteit), een veeverzekering en een pensioenkas. Volgens diezelfde bron hadden in 1898 in Wachtebeke slechts drie of vier liberalen hun paasplicht niet gehouden (biecht en communie) en van 30 of 40 mensen wist men het niet. In 1905 vermeldt de deken de al vroeger ontstane coöperatieve melkerij (1900), de bibliotheek en de katholieke toneelbond.⁹

De aandacht voor categoriale zielzorg leefde ook bij de dynamische pastoor J.A.Cornand, die slechts vier jaar op Wachtebeke pastoor was, van 1901 tot 1905. Volgens zijn eigen geschriften in het parochiaal gedenkschrift, had hij heel uitdrukkelijk belangstelling voor concrete politieke machtsvorming, voor concrete sociale voorzieningen en voor uitbouw van het groepsgericht onderwijs. Drie en een halve maand na zijn aanstelling in Wachtebeke kreeg hij priester Charles Camerman als nieuwe onderpastoor. In hetzelfde gedenkboek van de parochie Wachtebeke vermeldt hij uitdrukkelijk en meer dan een keer zijn onderpastoor Charles Camerman, die binnen zijn visie ”optima cura”, met de grootste zorg, die doelstellingen realiseerde.¹⁰

Over het niet-katholieke verenigingsleven zijn wij voorlopig minder ingelicht. Er was minstens een liberale mutualiteit, eertijds ingericht door de liberale burgemeester Karel Van Waes. Er was ook het liberaal gezinde intergemeentelijke ”Landbouwcomice” met leden van en ook een plaatselijke werking te Wachtebeke.

4. CHARLES CAMERMAN ALS INVLOEDRIJK ONDERPASTOOR TE WACHTEBEKE

4.1 Inwonend onderpastoor

Vanaf Pasen 1899, enkele maanden na zijn priesterwijding, werd priester Camerman coadjutor (hulp van de pastoor) te Wannegem-Lede. Op 31 januari 1902 werd hij benoemd tot onderpastoor in Wachtebeke-Centrum. Hij kwam er inwonen in de statige pastorie samen met de pastoor en een tweede onderpastoor. De pastorie was toen reeds het nog bestaande gebouw in het Dorp, dat toen ongeveer 30 jaar oud was.

Zijn eerste pastoor was er Z.E.H. J.A.Cornand (pastoor te Wachtebeke van 1901 tot 1905). Vervolgens werd Z.E.H. C. Van Wesemael pastoor te Wachtebeke van 1905 tot 1907. Tenslotte werd zijn dorpsgenoot uit Doel, Z.E.H. A. Vanderstée de pastoor van Wachtebeke van 1907 tot 1927. Inwonende onderpastoors waren J. Muyshondt tot 1914 en H. De Wetter van 1914 tot 1920. Er was ook een inwonende huishoudster. Ten tijde van pastoor Vanderstée woonden er twee vrouwen in de pastorie: Joséphine Vanderstée, de zuster van de pastoor en Emma Van Laere, afkomstig uit Zaffelare, als huishoudster. Een tijdlang woonde er ook een Hongaars meisje, doch toen woonde onderpastoor Camerman niet meer op de pastorie, maar wel in de directeurswoning van het klooster.

---

9. Bisschoppelijk Archief Gent, Decanale visitaties. Deken De Groote vermeldde niet de Stichting van de Boerenbond te Wachtebeke in 1900.

10. Rijksarchief Gent, Kerkarchief Wachtebeke, - verschillende registers van genootschappen; Bisschoppelijk Archief Gent, Decanale verslagen; Kerkarchief Wachtebeke, Liber Memorialis, passim.

CLERUS IN WACHTEBEKE-CENTRUM VANAF 1900.

Algemeen overzicht¹¹

Pastoor

Bruno Dhondt (1890-1901)
J.A. Cornand (1901-1905)
E. Van Wesemael (1905-1907)
A. Vanderstée (1907-1927)
Ch. Camerman (1927-1947)
J. Perquy (1947-1965)
R. Van Baeveghem (1966-1983) (deken)
J. Ryckaert (1983-1998)
J. Laureyns (1998-)

Onderpastoor 1

B. De Feyter (1888-1899)
S. Simoens (1899-1900)
J. Muyshondt (1900-1914)
H. De Wetter (1914-1920)
A. Ryckaert (1920-1923)
J. Aelterman (1923-1929)
Leo Bredael (1929-1943)
G. De Rycke (1943-1945)
J. De Valck (1945-1949)
    A. Werkers (1949-1956)
W. De Niel (1956-1957)
J. Coppens (1958-1967)
    P. Leroux (1967-1979)

Onderpastoor 2

L. Westerlinck (1892-1902)
Ch. Camerman (1902-1927)
V. Van der Guchten (1927-1938)
M. Schelstraete (1938-1942)
R. De Neve (1942-1948)
G. Van der Poorten (1948-1958)
M. Van Leuven (1958-1967)
H. Dewulf (1967-1985)

Directeur klooster

Bruno Dhont (1890-1901)
E. Schneider (1902-1919)
Ch. Camerman (1919-1969)
R. Vlegels (1969-1983)
A. Roets (1985-)

4.2 Groter aantal organisaties

Tussen 1902 en 1919 kwam er een grote uitbreiding van het katholieke verenigingsleven en de katholieke sociale voorzieningen te Wachtebeke. De jonge priester Camerman was uiteraard niet de enige actieve priester van de parochie. Wel zijn er voldoende aanwijzingen om te besluiten dat hij in de evolutie van de Kerk te Wachtebeke een enorme rol heeft gespeeld, dank zij zijn inzet en zijn vele talenten. Al zeer kort na de aankomst van E.H. Ch. Camerman begonnen zich de wijzigingen voor te doen. De zondagschool werd hervormd en subsidieerbaar. Voor velen was dit nog de enige vorm van onderwijs, voor anderen een nuttige aanvulling toen de algemene schoolplicht nog niet bestond. Het "patronaat" werd opgericht voor de vorming en vrijetijdsbesteding van jonge mensen uit de betere middens. Er ontstonden bijkomende katholieke verzekeringsmaatschappijen voor het vee. Het katholiek basis- en kleuteronderwijs werd verder uitgebouwd. Er ontstonden katholieke politieke groeperingen.

Ook andere priesters hebben een rol gespeeld, op de eerste plaats de nieuwe pastoor J.A. Cornand, maar herhaalde malen zagen we E.H. Ch. Camerman als uitdrukkelijke stichter en / of bezieler vermeld.

¹¹ **Kerkarchief Wachtebeke, Liber Memorialis; L.SCHOKKAERT (ed.), Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent 1802-1997, 2dln, Leuven, 1997**

Op 26.6.1902 werd door onderpastoor Camerman een paardenverzekering Sint-Jorisgilde gesticht, wettelijk erkend op 25.1.1903. Vermoedelijk lag hij ook aan de basis van een geitenverzekering Sint-Agnesgilde. Deze werd opgericht op 21.6.1903 en wettelijk erkend op 25.11.1903, - "tot na oorlog 1918" schreef pastoor Camerman later bij de notities van zijn voorganger Cornand. In 1905 kwam er nog een verzekering bij, de zogenaamde "Verkensverzekering". Pastoor Cornand schreef in het Latijn: "*Consociatio dicta "Verkensverzekering" prius instituta mense Februario optima cura Ri Di Vicepastoris Camerman a Gubernio approbata est*": "*De vereniging genaamd "Verkensverzekering" voorheen opgericht in de maand februari door de beste zorgen van eerwaarde heer onderpastoor Camerman werd wettelijk erkend..*"

In mei 1903 stichtte onderpastoor Camerman de Congregatie van de heilige Agnes, een vormingsgroep voor meisjes.

4.3 Verdere aandachtspunten van pastoor Cornand

Onderpastoor Camerman was terechtgekomen bij een pastoor met sterke politieke bekommernissen, antiliberaal en antisocialistisch. In die strijd moest o.m. de "missie" dienen, een intense periode van godsdienstige beïnvloeding. Pastoor Cornand had daarbij speciaal de armeren op het oog. Hij vroeg aan de bisschop een vroegere hernieuwing van de missie omwille van de arbeiders, hun vrouwen en kinderen die in de suikerfabrieken van Zelzate werkten. De gewone periode, einde november, was voor deze mensen minder geschikt. "*In Wachtebeke als elders*", zo schreef hij in het Latijn aan de bisschop, "*verwerpen de heftige aanhangers van de beginselen van het liberalisme de genade van de (missie-)oefeningen, ook zij die gewoonlijk voldoen aan het gebod van de paascommunie. Opdat ook de armen op hun beurt geëvangeliiseerd worden, met Gods hulp, geschiede de vernieuwing van de missie in het eerstvolgend jaar*". Die missie is dan toch pas in 1905 doorgegaan. Ze werd inderdaad verplaatst naar april. Drie paters redemptoristen leidden de missie. De pastoor schreef tevreden dat alle parochianen, op zes of zeven na, hun Pasen hielden en genoten van de vruchten van de oefeningen. Vijf of zes mensen hadden folders uitgedeeld met bedreiging en spot tegen het werk van de paters.

In 1905 werd een "Oud-Soldatenbond" opgericht met als bedoeling "*door vaderlandsliefde en andere goede gevoelens het socialisme te bestrijden*". Er waren tussen de 60 en 92 leden. Op vraag van de pastoor werd in 1905 ook een politieke partij opgericht met vooral aandacht voor de gemeenteraadsverkiezingen. Er waren 400 leden, vooral uit de vooraanstaanden van de parochie en men maakte statuten die, volgens de pastoor, aangepast waren aan de noodwendigheden van de parochie.

Pastoor Cornand had ook veel aandacht voor het kerkgebouw. Uit zijn tijd dateren de glasramen, waaronder de twee met taferelen in het hoogkoor uit het atelier van Gustave Ladon en de veertien staties van de kruisweg uit het atelier van Mathias Zens. Een speciale aandacht had de pastoor voor de verering van het H.Hart en voor regelmatig communiceren. Het aantal communies was volgens hem de barometer van de parochie. Hij was dan ook tevreden dat het aantal communies op de eerste vrijdag van de maand gestadig was gestegen: in juni 1902: 80, in juni 1903: 125 en in juni 1904: 150.¹²

Elk van die belangstellingspunten van pastoor Cornand zien we zeer uitdrukkelijk aanwezig bij priester Camerman. We mogen veronderstellen dat deze prille periode met pastoor Cornand in menig opzicht van groot belang is geweest voor onderpastoor Camerman en dat deze hem heeft gevormd en bevestigd in zijn engagement.

---

¹² Kerkarchief Wachtebeke, Liber Memorialis, passim

4.4 Ten tijde van pastoor A.J. Vanderstée

Pastoor Cornand werd opgevolgd door pastoor Van Wezemael. Pastoor E. Van Wezemael bleef slechts een zestiental maanden. Benoemd te Wachtebeke op 2 oktober 1905 werd hij reeds op 15 februari 1907 benoemd tot pastoor te Temse. Zijn bijdrage te Wachtebeke was beperkt. Zelf vermeldt hij in het Liber Memorialis de voorbereiding op de gedurige aanbidding en de retraite van de Congregatie van O.L.Vrouw in 1906.

Pastoor Van Wezemael werd opgevolgd door A.J. Vanderstée, die evenals onderpastoor Camerman afkomstig was van het polderdorp Doel. Er werd in Wachtebeke verteld dat het niet zo goed klikte tussen onderpastoor Camerman en pastoor Vanderstée. Het zou te maken hebben gehad met hun verschil in sociale afkomst, waardoor onderpastoor Camerman moest luisteren naar iemand die van geringere afkomst was dan hij. Hun belangstelling voor politiek hadden ze dan wel gemeenschappelijk. In Zaffelare, waar pas-

3. Tussen 1924 en 1927, v.l.n.r.: zittend: pastoor Alphons Vanderstée, E.H. Leo Baes, staand: onderpastoor Charles Camerman en onderpastoor Jozef Aelterman. Priester Leo Baes, van Moerbeke-Kruisstraat, schoonbroer van de latere burgemeester Octaaf Scheire, was een familielid van pastoor Vanderstée.

toor Vanderstée directeur was geweest van de Zusters van Liefde, bleef de gerijmde waarschuwing voortleven: "Vanderstée, blijft op uwen tree", waarmee men bedoelde dat hij zich tot het onderwijs in zijn school moest beperken.¹³

In 1912, ten tijde van pastoor Vanderstée, stichtte onderpastoor Camerman de "Kristelijke Vrouwenbond" (later Boerinnenbond en K.V.L.V. genoemd), die zou uitgroeien tot een van de belangrijkste socio-culturele organisaties van Wachtebeke.

In 1913 maakte onderpastoor Camerman een voor die tijd zeer grote reis. Hij ging naar Italië. Later reisde hij ook naar Lourdes. Wat hij in zijn vrije tijd deed, verwerkte hij telkens weer in zijn pastorale taak. Al voor 1919 gaf hij o.m. aan de toenmalige Boerinnenbond "lichtbeelden" over zijn reizen.¹⁴ Hetzelfde deed hij met zijn liefde voor de natuur, voor bomen en voor vogels, waarop we straks nog terugkomen. Die hobby's werden telkens middelen om met mensen in contact te komen en zijn visie door te geven. Dat men van priester Camerman op de eerste plaats een vogelliefhebber maakt, lijkt soms eerder een karikatuur. Voor hem was het bijzaak, zijn hoofdbekommernis lag in zijn sterk geëngageerd priesterschap.

Bij het begin van de eerste wereldoorlog zijn de priesters van Wachtebeke een tijdlang ondergedoken. De geruchten over wat de Duitse militairen hadden aangericht in andere plaatsen, hadden een grote schrik doen ontstaan. Onderpastoor Camerman vluchtte in het kostuum van onderwijzer Vermeulen. Pastoor Vanderstée, die kleiner was, vluchtte in het kostuum van onderwijzer Baert. Zij trokken naar Langelede en kwamen af en toe naar het Dorp terug.¹⁵

4.5 Voorbeeld van meerdere jonge priesters

4. Deel van de stoet voor de eremis van E.H. André Roets aan het gemeentehuis van Wachtebeke op 17 juni 1946.

V.l.n.r.: mevrouw Maria Roets-Van de Winckel, .?, de nieuw gewijde priester André Roets, onderpastoor Jozef De Valck, E.H. Achiel Roets, E.H. Alfons Dierick, pastoor Charles Camerman, E.H. René Van Laere (ceremoniaris) en E.H. Julien De Caluwé.

Op het balkon van het gemeentehuis: mevrouw De Smet.

¹³ Mondelinge overleveringen in Wachtebeke en Zaffelare.

¹⁴ Bij het 25-jarig jubileum van de "Kristene Vrouwenbond - Boerinnenbond" op 2 juli 1936 schreef pastoor Camerman "zelf heb ik voordrachten met lichtbeelden(epidiascoop) over Lourdes, Rome, Oberammergau, Zwitserland en Palestina gegeven"(Kerkarchief Wachtebeke, Liber Memorialis). Van zijn reizen naar Lourdes en Rome resten ons schriftelijke bewijzen: of hij ook naar de drie overige vermelde plaatsen is geweest, kunnen we niet bewijzen.

¹⁵ Medegedeeld door mevrouw Eleonara ("Noorken") Baert.

De parochie Wachtebeke heeft tussen 1920 en 1946 niet minder dan 16 eremissen van pasgewijde priesters kunnen vieren. De meesten waren priesters van het bisdom Gent. Roepingen werden op uiteenlopende wijzen gestimuleerd, maar vanuit het reeds vermelde Liber Memorialis van de parochie Wachtebeke constateren we een grotere aandacht vanwege E.H. Camerman. Hij vult na de dood van pastoor Vanderstée diens notities over eremissen aan. Na de eremis van E.H. André Roets op 17.06.1946 noteert hij "Twee nieuwgewijden kwamen zich aansluiten bij de heerlijke reeks jonge priesters aan onze parochie ontsproten (16 op 25 jaar) + 4 op Overslag Wachtebeke". Het vermoeden bestaat dat zijn indrukwekkende, rechtlijnige priesterschap toch een grote invloed heeft gehad op de idealen van heel wat van die Wachtebeekse priesters. De nieuwe wijdelingen uit Wachtebeke van de periode tussen 1920 en 1946 waren: E.E.H.H. Baert Victor (wijding 1920), Bonte Emiel (1921), Bonte Amadeus O.Praem. (1921), Van de Calseyde Evarist (1922), Van Laere Henri (1924), Scheire Remi (1926), Bracke Renatus (1929), De Letter Prudent S.J.(1932), Hesters Nestor (1934), Van Laere René (1939), Persijn Leo (1939), Scheire Albert (1940), Scheire Joseph (1942), Roets Achiel (1945), De Caluwé Julien (1946) en Roets André (1946).¹⁶

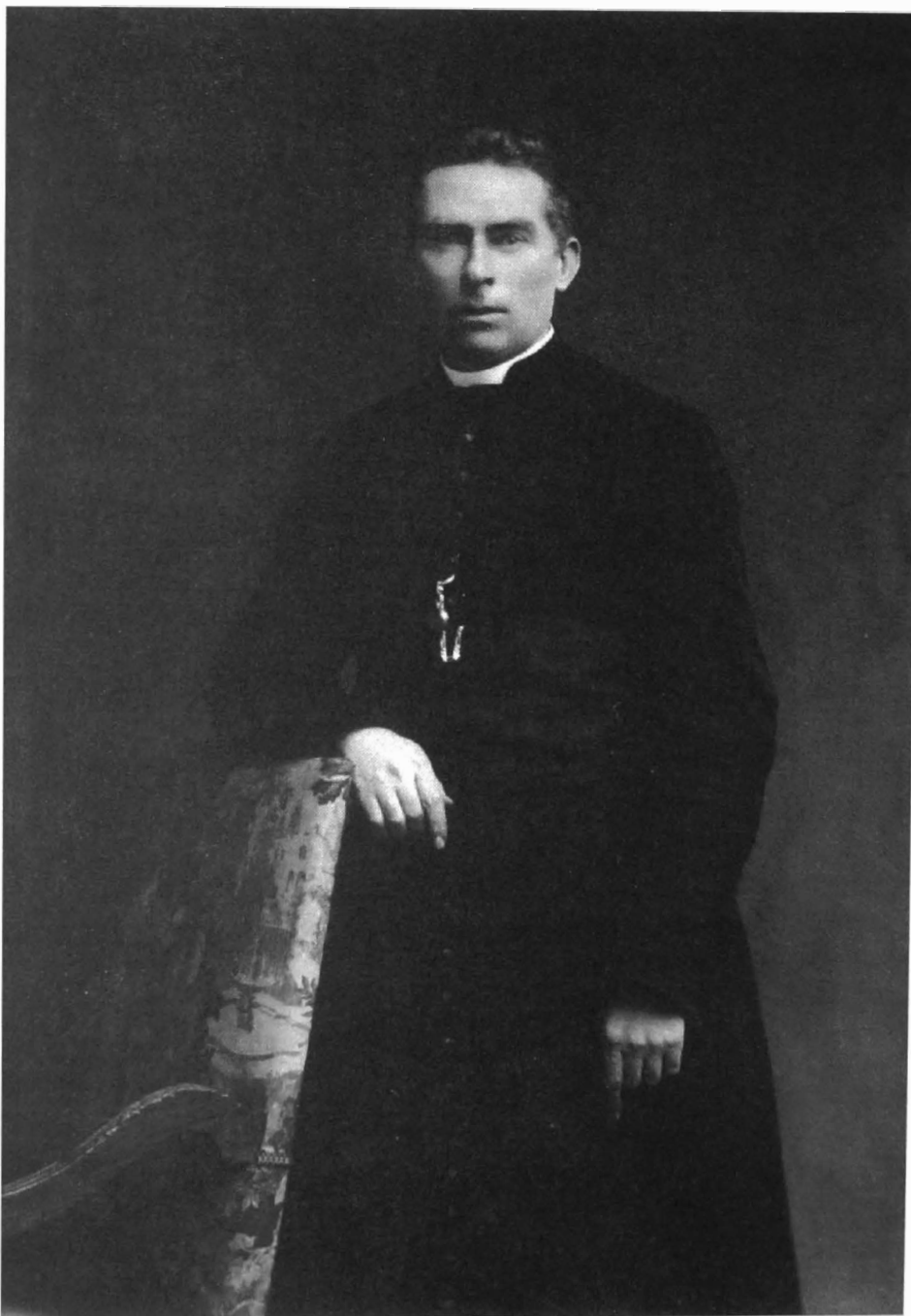

5. Genodigden aan de maaltijd bij de eremis van E.H. Achiel Roets op 9 april 1945. Zittend v.l.n.r.: E.H. Karel Vanderhaeghen, Louise Van de Winkel, E.H. André Roets, Maria Van de Winkel, E.H. Achiel Roets, Camiel Roets, pastoor Charles Camerman, E.H. Achiel Vermeir. Staand onder meer de priesters Paul Van Overbeke, Alfons Dierick, Julien De Caluwé, Henri Van Laere, Leo Persyn, Seys Philibert (pastoor van Overslag), oud-onderpastoor Léon Bredael, Jozef Scheire, onderpastoor Gaston De Rycke, René Van Laere en Albert Scheire.

¹⁶ In de latere periode volgden nog: De Smet Alfred (1950), David Raf (1960), De Caluwé Raymond (eerst diocesaan priester, dan verbonden met Scheut) (1961), Van Doosselaer Etienne O.M.I. (1965) en Celie Paul (1967).

5. ALGEMEEN DIRECTEUR VAN DE ZUSTERS VAN DE HEILIGE VINCENTIUS A PAULO VAN WACHTEBEKE(1919-1969)¹⁷

6. Directeur Charles Camerman, vermoedelijk rond 1920.

---

¹⁷ De hier samengevatte gegevens lichtten wij uitvoeriger toe in A.VERVAET, De Zusters van de Heilige Vincentius a Paul^o van Wachtebeke 1841-1991, Wachtebeke, 1991. p. 1128-130 en p. 137 e.v.

5.1 De functie van algemeen directeur te Wachtebeke

Op 28 mei 1919 kreeg onderpastoor Camerman een bijkomende taak: algemeen directeur van de Zusters van de Heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke. De Congregatie had op dat ogenblik nog steeds twee huizen te Wachtebeke en verder een huis in Zelzate, Lochristi, Nokere, Sint-Amandsberg en Stekene. Alhoewel in principe de plaatselijke pastoor directeur was van de bijhuizen, had de algemene directeur van Wachtebeke ook verantwoordelijkheden tegenover deze huizen, tegenover de Congregatie in het algemeen en uiteraard tegenover het moederklooster met al zijn instellingen. Vroeger was dit al eerder een taak van parochiepriesters van Wachtebeke geweest, maar dan wel van de pastoor. Pastoor G.D. Van Rossen, pastoor B. Walraet en pastoor B. Dhont waren tevens algemeen directeur geweest van de Zusters. Sinds 1902 was daar verandering in gekomen. Op dezelfde dag, 31 januari 1902, als waarop Charles Camerman tot onderpastoor werd benoemd te Wachtebeke, werd nog een andere priester op Wachtebeke benoemd als directeur van de Zusters, Z.E.H. Edmond Schneider. Voor hem werd in datzelfde jaar naast het klooster, in de richting van Sint-Kruis-Winkel, een directeurswoning opgetrokken. Directeur Schneider werd ziek en nam ontslag op 26 mei 1919. Hij bleef in het klooster wonen op kamers ter hoogte van de kapel en overleed er op 1 mei 1934.

Onderpastoor Camerman werd benoemd als directeur op dezelfde dag van het ontslag van directeur E. Schneider. Blijkbaar was er al op voorhand een regeling getroffen. Onderpastoor Camerman verhuisde van de pastorie naar de directeurswoning. Het mooie exemplaar van een gingko biloba naast de directeurswoning herinnert nog aan zijn verblijf. Zolang hij daar woonde, zo werd mij verteld, ging de algemene overste, moeder Renilde, in ieders getuigenis een bijzonder goed en hartelijk mens, elke morgen een kruisje vragen aan "Eerwaarde Vader", langs het nog bestaande poortje tussen kloosterdomein en vroegere directeurswoning.

Van de laatste twee directeurs van de Zusters, pastoor Dhont en directeur Schneider, hebben wij de indruk dat zij niet veel te zeggen hadden over de Zusters en geen echte leiding hadden. De financiële situatie van de Zusters leek ook allesbehalve goed. Helemaal anders zou het worden met directeur Camerman. Zijn aanwezigheid luidde voor de Congregatie een periode in van hernieuwde dynamiek op alle gebied. Hij heeft zijn stempel gedrukt op de Congregatie en zeker tot rond 1945 de eigenlijke leiding gehad. Nadien, na moeder Renilde, werd moeder Hiëronyma, maar in feite vooral zuster Scholastica, de eigenlijke leidster en had directeur Camerman geen inspraak meer in het bestuur van de Congregatie.

5.2 De grote uitbreiding van het patrimonium

De invloed van directeur Camerman is vooreerst al herkenbaar in de materiële uitbouw van het klooster te Wachtebeke. Hij was lid en de feitelijke leider (tot rond 1945-1950) van de "Verenigingen zonder winstgevend doel", die in 1923 werden opgericht volgens nieuw Belgisch recht om een nieuw juridisch statuut te geven aan de kloosters van Wachtebeke (moederklooster), Zelzate en Nokere. Voor de andere huizen van de Congregatie was dit niet nodig, daar het eigendommen waren van de plaatselijke "Commissies voor Burgerlijke Godshuizen", later de "Commissie voor Openbare Onderstand". Tussen 1919 en 1943 vermeerderde het onroerend bezit van de Congregatie in Wachtebeke-Dorp en op Overlede aanzienlijk. Van de vroegere schuldenlast was blijkbaar geen sprake meer.

Voorbij de directeurswoning kocht de Congregatie in 1921 een partij cijnsgrond (waar thans de garages van het klooster staan) en zaailand (de huidige sportvelden en achterliggende siertuin) van in totaal meer dan anderhalve hectare. Deze aankoop maakte directeur Camerman zeer gelukkig: nu kon de grond achter het klooster worden vrijgemaakt voor een siertuin en

voor een arboretum. Directeur Camerman zei daarover: "In diezelfde tijd viel aan het klooster een buitengewone kans te beurt. Een lot van een miljoen, zult ge wellicht denken. Neen, veel meer en beter: de gunstige aankoop van een aanpalend veld van bijna twee hectaren en dat reikte tot aan de Dorpstraat. Reeds het volgend jaar was het gedeeltelijk herschapen in siertuin en arboretum, en gedeeltelijk voor fruit en groentekweek aangelegd."¹⁸

In 1933 kocht de Congregatie van een erfgenaam van mevrouw Françoise Parijs, het huis De Mey, tussen klooster en pastorie. Na afbraak van de zijdelingse bijgebouwen werd rechts ervan een nieuw noviciaat gebouwd in 1933 en links een nieuwe huishoudschool in 1935. Ondertussen was in 1923 het nieuwe pensioonaat opgetrokken en de bijkomende knipklas in 1929. In 1936 werd de refter naast de kapel gebouwd (toen voor de zusters). Voor kostgangers en boerenknechten werd in 1938-1939 een nieuw gebouw opgetrokken tussen het oude hospies en de directeurswoning (waar thans onder meer de refter van de zusters is gevestigd). Een belangrijke voorziening voor een klooster, tijdens de periode tussen de twee wereldoorlogen en tijdens de tweede wereldoorlog, was een gemengd landbouwbedrijf. Voor de uitbreiding van de boerderij werden op Overlede (aan de overzijde van de Moervaart) 4,4 hectaren akkerland gekocht in 1929, 1936 en 1943 en op de Smishoek en Warande nog eens 1,2 hectaren in 1927 en 1928. Dit bracht het geheel van de landbouwgrond in eigendom rond het Dorp op 16 hectaren. Voor de landbouwonderneming werden verder nog gebouwd: een moderne kippeninrichting (1929), een hangaar (1937) en nieuwe varkenshokken (1938). De grote promotor van bouwen en kopen was directeur Camerman, zo blijkt uit overvloedige rechtstreekse en onrechtstreekse getuigenissen. Onder zijn leiding werd het moederklooster ook materieel een bloeiende onderneming.

7. Pastoordirecteur Camerman in 1937 bij de tweede afvaart van zuster Lutgardis naar Kongo. V.l.n.r.: zuster Marie-Alphonse, zuster Gerarda, zuster Raymonda, zuster Gudula, zuster Renata, zuster Germana, ?, ?, pastoor Camerman, ?, zuster Lutgardis, zuster Marie-Berchmans, ?, zuster Cyrilla, zuster Christine, zuster Daniëlla, zuster Regina.

¹⁸ Toespraak door directeur Camerman bij de inwijding van het nieuwe humanioragebouw op 20 november 1960 afgedrukt in *Ons Tweede Tehuis* jg. 10, nr. 4 (december 1960) p. 4-5.

5.3 Herstructurering van de Congregatie en stichting van missiehuizen

De werking en structuur van de Congregatie verbeterde ook door de verkoop in 1927 van het klooster te Nokere, dat in die tijd met het openbaar vervoer een dagreis ver van Wachtebeke lag. De stichting aldaar werd overgelaten aan de Zusters van de heilige Vincentius a Paulo van Wichelen (later Moerzeke). Die verkoop was doorgestaan om de aankoop mogelijk te maken van het klooster van Wachtebeke-Overslag, dat tot dan toe door de Zusters Bernardinen van Oudenaarde werd geleid.

Op 18 augustus 1927 werden de Wachtebeekse zusters te Nokere afgehaald door moeder Renilde en directeur Camerman.

Directeur Camerman heeft ook een belangrijke hand gehad in de oprichting van twee missiehuizen van de Congregatie in Belgisch Kongo.¹⁹ In 1932 werd een missiepost gesticht in Kionzo (later overgebracht naar Vunda) en in 1939 te Kingoma. Deze plaatsen zijn gelegen in Neder-Kongo, in de buurt van Matadi.

De algemene directeur was in alle opzichten een geliefd iemand, die rechtlijnig en wijs, met toch veel aandacht voor de concrete zusters, hoog gewaardeerd werd in de Congregatie en daarbuiten. Het aantal intredingen lag in die periode relatief zeer hoog: tussen 1920-1929: 49 nieuwe zusters, tussen 1930-1939: 63, tussen 1940-1949: 24, tussen 1950-1959: 27 en tussen 1960-1969: 24.

5.4 Godsdienstleraar

Meer dan veertig jaar lang bleef directeur Camerman godsdienstleraar in de kostschool en in het Lyceum. Inhoudelijk hebben we daarover weinig of niets terug gevonden. Oudere oud-leerlingen herinneren zich vooral zijn uiteenzettingen over de vogels. Bij jongere oud-leerlingen bleef vooral de hoge ouderdom van de leraar bij: hij was al meer dan 80 jaar, toen hij nog les gaf aan jonge meisjes... Uit de tijd dat er nog geen ééngemaakte Belgische catechismus bestond, dus vóór 1947, en toen er nog meerdere leerlingen uit Nederland kwamen, bestaat er wel een interessante herinnering. Pastoor Camerman lag op zijn bureau met vier catechismussen: de Gentse, de Brugse, de Mechelse en de Nederlandse. Zo kon iedere leerlinge de catechismus toegelicht krijgen in de eigen versie.

5.5 Afnemende reële invloed

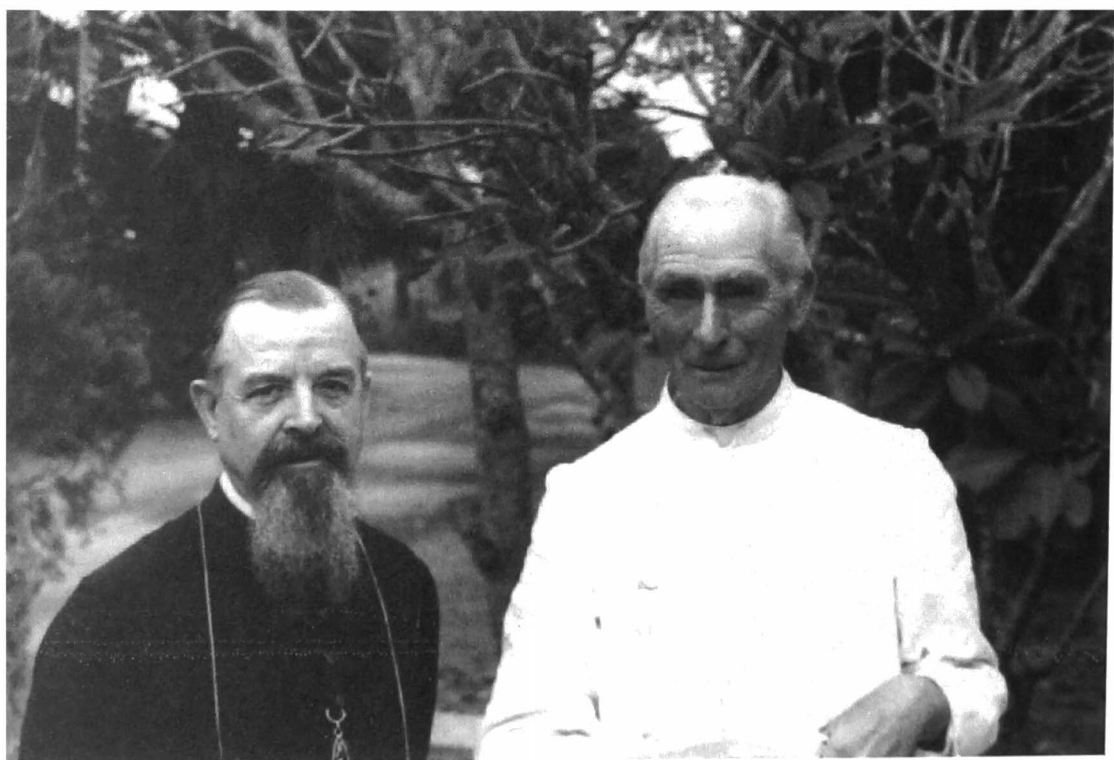
Zoals reeds gezegd verzwakte de invloed van directeur Camerman sterk vanaf het bestuur van moeder Hiëronyma, algemene overste van 1945 tot 1966. Hij bleef nog wel voorganger in de liturgische diensten, vertegenwoordiger en raadsman tot op zekere hoogte en godsdienstleraar in de kostschool, maar de beslissingen van de Congregatie werden niet meer door hem genomen. Naar verluidt heeft hij zich onder meer niet akkoord verklaard met de onmenselijke wijze waarop zusters van het ene klooster naar het andere werden gestuurd, zelfs zonder enige voorbereiding. Maar naar hem werd nauwelijks geluisterd. Naar we uit welingelichte bron vernamen zou hij daarover ooit zijn beklag hebben gemaakt in de zin van "...na bijna veertig jaar voor welzijn en stoffelijke uitbreiding en verbetering van 't klooster gewrocht te hebben, moet ik bekennen, dat het me in mijn ouden dag soms wat zwaar valt te moeten vaststellen dat het reeds vergeten is." Hij wou geen potten meer breken en betrachtte alleen rust en vrede.

---

¹⁹ Zie o.m. "Onze eerste vijf missionarissen" - Ons Tweede Tehuis jg. 7, winternummer, p.3 "Hulde moet hier gebracht worden aan EERWAARDE HEER BESTUURDER(..) die met EERWAARDE MOEDER RENILDE(...) het initiatief nam en ten uitvoer bracht voor het stichten van missies in Belgisch Kongo."

8. Afscheid van directeur Camerman van de leerlingen van de kostschool van Wachtebeke op de vooravond van zijn vertrek naar Belgisch Kongo op 7 juni 1953.

9. Mgr. Alfons Van den Bosch, redemptorist, apostolisch vicaris van Matadi met directeur Camerman tijdens zijn Kongoreis in 1953.

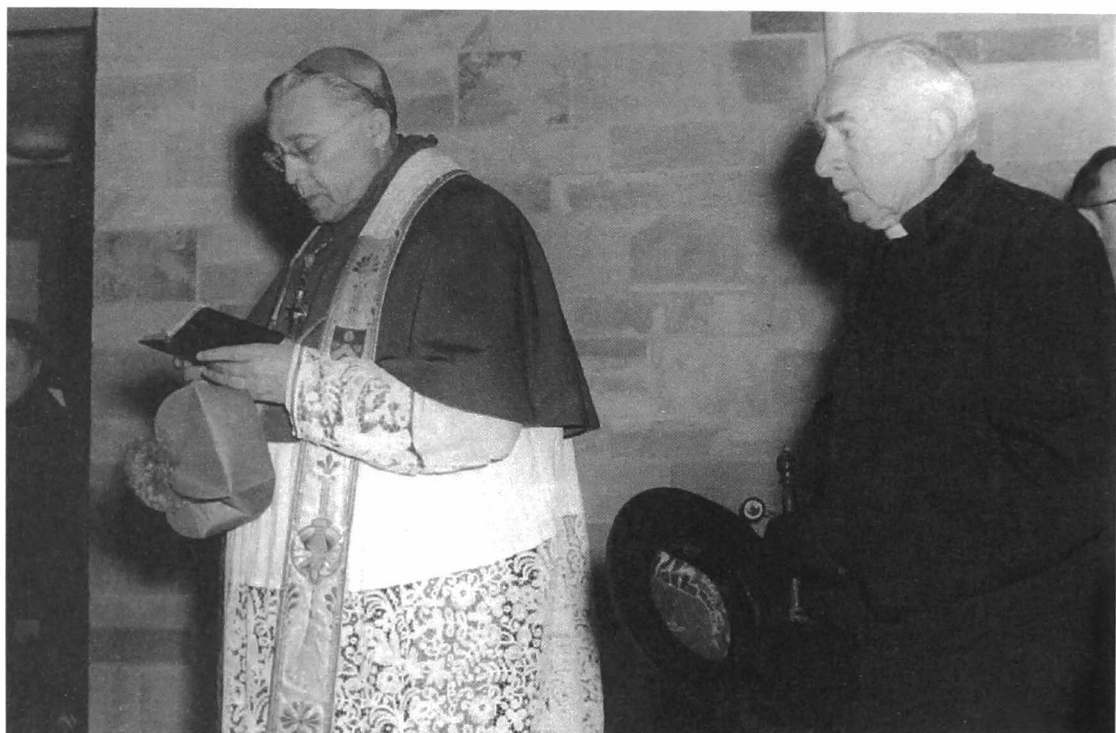

10. Directeur Camerman met de Wachtebeekse zusters van Kingoma (Kongo) in juli 1953: v.l.n.l.: Directeur Camerman, zuster Valeria, zuster Marcella, moeder Hiëronyma, zuster Augusta, zuster Daniëlla, zuster Gaudentia (de plaatselijke overste moeder Lutgardis staat niet op de foto).

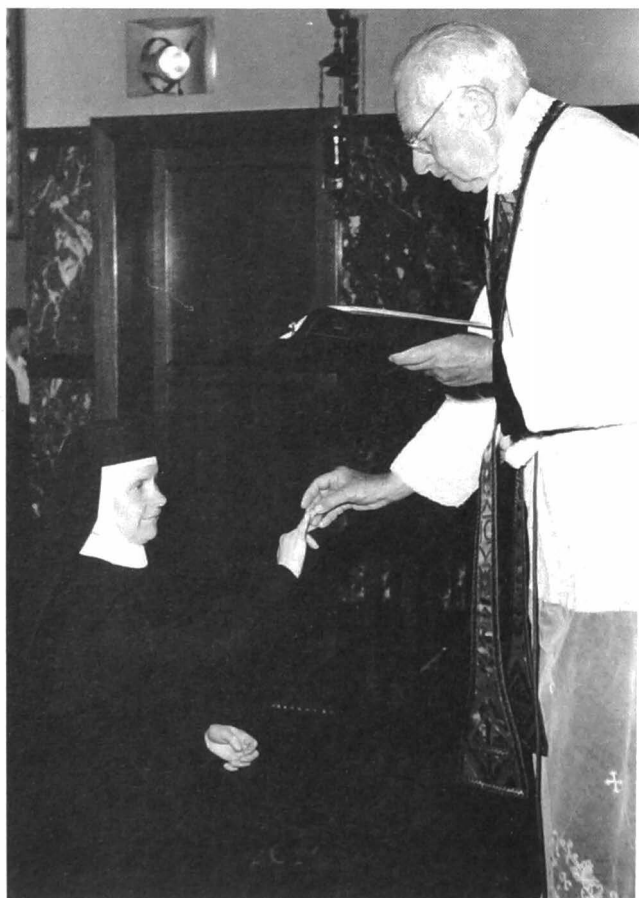

11. Een allerhartelijkste ontvangst door de zusters bij de terugkeer uit Belgisch Kongo in oktober 1953.

12. Directeur Camerman en Mgr. C. Calewaert, bisschop van Gent, bij de inwijding van het nieuwe humanioragebouw in 1960.

13. "Eerwaarde Vader Camerman" als vertegenwoordiger van Christus steekt de ring aan de vinger bij de professie van een zuster (zuster Christiane Delbeke) op 18 juni 1961

Toch trok hij zich het reilen en zeilen van de Congregatie nog sterk aan. In 1953 maakte hij met moeder Hiëronyma een reis naar het toenmalige Belgisch Kongo om de missiehuis-zen van de Zusters van Wachtebeke te bezoeken en verder nog alleen een grote reis te maken. Hij bracht van die reis ook exemplaren mee voor zijn vogelcollectie.

Nog jarenlang was hij de vertegenwoordiger van de Congregatie tegenover allerlei instan-ties, waarmee deze te maken had, b.v. in de onderhandelingen met de C.O.O. van Zelzate over de kraamkliniek aldaar of bij de huldiging van zusters in Sint-Amandsberg. Hij bleef een gewaardeerd feestredenaar, zoals met een merkwaardig overzicht van de geschiedenis van de kostschool bij de inwijding van het nieuwe humanioragebouw te Wachtebeke op 20 november 1960.²⁰ Hij verdedigde naar verluidt bij kerkelijke instanties de oprichting van de humaniora, maar zou niet de hoge schulden hebben aangedurfd, die de Congregatie aan-ging voor de nieuwe gebouwen in de jaren '50 en '60. Nog minstens tot in 1965 sprak hij de ouders van het Lyceum toe op een ouderfeest.²¹ Hij bleef nog jarenlang het gevierde boegbeeld van de Congregatie en voor zijn vogelcollectie werd in het nieuwe pensionaats-gebouw van 1955 een ruimte vrijgehouden, die werd ingericht tot "Vogelmuseum".

In 1966 werd door de bisschop van Gent een adjunct-directeur aangesteld in de persoon van Z.E.H. Remi Vlegels. Er wordt verteld dat directeur Camerman toen actiever werd dan voorheen om a.h.w. te bewijzen dat deze benoeming eigenlijk overbodig was. In 1969 legde hij zijn functie neer van algemeen directeur, maar bleef nog in de directeurswoning wonen tot aan zijn dood. De nieuwe directeur bleef wonen in het huis naast de pastorie, Dorp 33, waar eertijds de huishoudschool was gevestigd en waar thans Z.E.H. A.Roets woont, de huidige algemene directeur.

6. ACTIEF IN DE GEMEENTELIJKE ARMENZORG (1920-1947)

6.1 In de Commissie der Burgerlijke Godshuizen van Wachtebeke

Daar Wachtebeke een burgerlijk godshuis had, Godshuis De Mey, was er vanaf 1861 een "Commissie der Burgerlijke Godshuizen" waarvan de leden door de gemeenteraad werden benoemd. De gemeenteraad koos ook de leden van het "Bureel van Weldadigheid", dat instond voor de overige hulpverlening. Vanaf 1886 werd het Godshuis De Mey niet meer door leken, maar door de zusters van Wachtebeke bestuurd. Vanaf datzelfde jaar 1886 tot in 1907 was een van de vijf leden van de Commissie een van de parochiepriesters van Wachtebeke-Centrum. Vanaf 1920 werd dit gebruik hernomen: Charles Camerman wordt vermeld als aanwezig op de vergaderingen vanaf 2 februari 1920, in opvolging van de vroegere voorzitter Theophiel Vervaet. De nieuwe voorzitter werd Bernard Van Pottelberghe. Deze Commissie hield op te bestaan in 1925.

6.2 Voorzitter van de C.O.O.

De openbare liefdadigheid werd in België gewijzigd door de wet van 10 maart 1925. De twee afzonderlijke besturen, het Bureel van Weldadigheid en de Commissie van Burgerlijke Godshuizen, werden samengevoegd tot één instelling: de Commissie van Openbare Onderstand, afgekort de C.O.O.

Ook de samenstelling van deze besturen werd gewijzigd, aangepast aan de nieuwe gemeentelijke politieke structuur sinds de hervorming van het kiesstelsel in 1919. Tot dan

---

²⁰ Zie "Ons Tweede Tehuis" jg. 10, nr. 4, december 1960, p.3-8.

²¹ Zie "Brug tussen gezin en school" jg. 8, nr.5, p.III-VI.

bestond de gemeenteraad uitsluitend uit leden, die de meerderheid der stemmen hadden behaald. Voortaan kregen de partijen deelname in de raad in verhouding tot het aantal behaalde stemmen. Ook de C.O.O. kon hiervan nu een weerspiegeling zijn. Daar elk gemeenteraadslid drie stemmen bekwam, kon ook de minderheid vertegenwoordigd zijn. Alle mandaten werden samen om de zes jaar hernieuwd na de herkiezing van de gemeenteraad. Ook werden vervangers gekozen voor elke mandataris. Onderpastoor, later pastoor Camerman werd de eerste voorzitter van de C.O.O. van Wachtebeke in 1925 en zou dit blijven tot in 1947, toen hij op rust ging als pastoor van Wachtebeke. Zijn trouwe medewerkers waren Laurent Coppens, secretaris van de C.O.O. tot 1940 en nog meer Petrus Van Laere, ontvanger van de C.O.O. tot 1947 en ook secretaris van de C.O.O. van 1940 tot 1947. In 1947 werden pastoor Camerman en Petrus Van Laere opgevolgd door enkele persoonlijke vrienden: Camiel Roets als voorzitter en Albert Vervaet als secretaris. De heer H. Van Caenegem werd ontvanger.²²

Over deze periode 1926-1947 is weinig geweten betreffende de C.O.O.-werking van Wachtebeke, aangezien er geen notulen bewaard bleven. Mogelijk zijn er geen notulen gemaakt geweest. De enkele bewaarde uittreksels kunnen mogelijk voor die gelegenheid gemaakt zijn, maar zijn geen echte afschriften. Of toch?

Tijdens de beschieting van Wachtebeke op 21 mei 1940 werden de gebouwen van het Godshuis De Mey ernstig beschadigd. In de loop van 1942-1943 werden ze enerzijds hersteld, maar ook uitgebreid en vernieuwd. De linkervleugel werd verlengd met een ziekenzaal voor mannen en een grote nieuwe boerderij werd gebouwd. Daarvoor kon men aanzienlijke staatssubsidies bekomen.²³

7. De gezagrijke pastoor van Wachtebeke 1927-1947

In 1927 werd onderpastoordirecteur Camerman tot pastoor aangesteld van Wachtebeke. Hij bleef algemeen directeur van de Zusters van Wachtebeke en voorzitter van de C.O.O. Als pastoor ging hij wonen op de pastorie, terwijl de directeurswoning bewoond werd door een onderpastoor.

7.1 Een actieve ondernemer

Ook als pastoor bleef E.H. Camerman een actieve ondernemer. Naast het gewone parochiewerk en de regelmatig weerkomende activiteiten van zijn ambt zorgde hij mede voor een nieuw gebouw voor de vierde graad van de meisjesschool op de Molenhoek (1930), werken aan de kerk (1931), het herstel van de "Vierschaar" (1937), het herstel van de schilderingen in de kerk (1937), het beeld van het H.Hart aan de kerk (1938) en twee nieuwe klokken. Voor al deze en voor nog tal van andere onkosten wist pastoor Camerman milde schenkers te vinden. Voor de klokken haalde hij zelfs veel meer op dan ze gekost hebben. Tijdens het pastoraat van E.H. C. Camerman namen de katholieke organisaties nog verder toe met o.m. Boerenjeugdbond (B.J.B.) (opgericht door E.H. L. Bredael), Katholieke Arbeidersjeugd (K.A.J.) (1930), Algemeen Christelijk Vakverbond (A.C.V.) (1930), de Naaikring (die o.m. voor liturgische gewaden zorgde), de H.-Hartbonden voor mannen en vrouwen (1936) en het Nationaal Werk van den Akker (1934). Pastoor Camerman was de eerste plaatselijke voorzitter van het Davidsfonds, bestuurder van een gewestelijke en plaatselijke landbouwschool, bestuurder van de Boerenbond en van de

---

22 A.VERVAET, Sociale hulpverlening van de gemeente Wachtebeke 1830-1925 - Jaarboek Heemkundige Kring "Oud-Wachtebeke" 24, Wachtebeke, 1990.

23 Archief O.C.M.W. Wachtebeke (te Wachtebeke), Rekeningen 1942-1943

Boerinnenbond en voorzitter van de inrichtende macht van de drie parochiale scholen (Molenhoek, Ramonshoek en Langelede).

7.2 Godsvrucht tot het H.Hart

Pastoor Camerman had een uitgesproken godsvrucht tot het H.Hart van Jezus. Op 18 september 1939 had op de parochie een groots feest plaats bij de wijding van het H.Hartbeeld aan de kerk door de bisschop van Gent, Mgr. H. Coppieters, en de toewijding van Wachtebeke aan het H. Hart. Ongeveer 7.000 mannen werden door de bisschop toegeproken. Er was een stoet met vier harmonieën, de H. Hartbonden van meer dan 33 parochies en de jeugdbewegingen van Wachtebeke. Aan die toewijding hechtte de pastoor veel belang. Dat twee jaar later, bij de beschieting van Wachtebeke, in de nacht van 21 op 22 mei 1940, geen enkele inwoner noch vluchteling gewond werd, dankte pastoor Camerman aan de bescherming van het H.Hart, waaraan de parochie was toegewijd.

7.3 Politieke interesse

Kort nadat hij als onderpastoor kloosterdirecteur was geworden en de directeurswoning betrok in 1919, kreeg hij een groot sociaal voorman in de buurt, Jozef Chalmet, die op 4 juli 1919 met zijn familie vanuit Sint-Kruis-Winkel kwam wonen op Pottershoek 8 te Wachtebeke. Op 5 april 1925 werd deze verkozen tot volksvertegenwoordiger voor de Belgische Socialistische Partij en verhuisde in 1926 naar Zelzate, waar hij later burgemeester werd. In Wachtebeke had hij speciaal onderpastoor Camerman als tegenstander.²⁴ Naar verluidt zou priester Camerman herhaaldelijk met hem in het openbaar in discussie zijn getreden, toen Jozef Chalmet de bevolking toesprak na de zondagsmissen aan de ingang van de parochiekerk van Wachtebeke.

Wachtebeke was ondertussen in politiek opzicht al vele jaren een uitgesproken "katholieke" gemeente geworden. Toch bleef, volgens de pastoor, het oude liberalisme voortwoekeren, zoals weerklonk in de anekdote van de verkeerd geschilderde ogen. Op een dag kort voor de verkiezingen zei iemand aan de pastoor: dat zal voor de katholieken wel weer goed aflopen, want met al die zusters op de gemeente hebben zij het gemakkelijk om te winnen... Pastoor Camerman antwoordde met een verhaaltje: op een avond zette hij een vogel op, zoals hij wel meer deed. Bij de invallende duisternis moest hij nog de oogjes schilderen en achteraf bleek dat hij zich van kleur vergist had: i.p.v. zwarte verf had hij blauwe verf genomen. Maar kom, hij overschilderde zijn fout met zwarte verf en later nog eens, maar ...het blauw bleef er doorheen komen... Over dit liberalisme deed hij enkele keren uitdrukkelijk zijn beklag in het *Liber Memorialis*. Zo schreef hij nog in 1947 n.a.v. het verstevigen van de kerktoren voor de ophanging van de nieuwe klokken "en opdat de oude gewoonten in stand gehouden worden gaf het gemeentebestuur geen enkele subsidie". Ook in andere geschriften liet hij zich soms misprijzend uit over zogenaamde katholieke organisaties. Zo was hij ervan overtuigd dat de Christelijke Middenstandsorganisatie van Wachtebeke meer naar liberale leden dan naar de parochiepriesters luisterde. In dit verband schreef hij over deze groep aan het bisdom "Dit zal ook dit soort van fijne bedreiging beter in zijn haak zetten, die op het einde van hun brief staat: "of zij die in alles de groote steun zijn der kath. partij, nog wel zullen in staat blijven dat nog te vermogen." Ik ben bijna zeker, dat van de 100 kiezers die deel maken van hun bond er geen 10 zijn die ooit boven een kath. lijst stemmen noch voor kamer noch voor gemeente."²⁵

²⁴ "Mensen van vlees en bloed. 1925-2000. Kroniek van 75 jaar socialistische beweging in Wachtebeke", Wachtebeke, 2000, p.6-8.

²⁵ Zie voetnoot 7

Om zijn doelstellingen te realiseren was pastoor Camerman actief bij de verkiezingen. Niet in het openbaar, maar wel achter de schermen gaf hij zijn richtlijnen voor wie men best kon stemmen. Ook de besluitvorming op gemeentelijk vlak trachtte hij te beïnvloeden door enerzijds goede informatie in te winnen en anderzijds individuele bestuursleden aan te spreken. Hij ging daarvoor niet bij voorkeur langs de voordeur en bij daglicht, maar 's avonds en langs de achterdeur. Ook in de volksmond ging hij de geschiedenis van Wachtebeke in als een "politieker". Op zijn manier zette hij de ultramontaanse traditie van het bisdom Gent verder. Eigenlijk getuigde hij van een zeker misprijzen en wantrouwen tegenover het openbaar bestuur. Bijvoorbeeld naar aanleiding van het herstel van de "Vierschaar" schreef hij over *"tot welke knoeierij en teleurstellingen de vereischte betrekking met openbare besturen kan aanleiding geven"*. Misschien ook daarom liet hij zich tot voorzitter verkiezen van de C.O.O. en bleef hij meer dan twintig jaar die functie behouden.

Zijn bemoeienissen met het openbaar bestuur kwamen vooral vanuit zijn opvattingen over de verhouding kerk en maatschappij. Het oude liberalisme en het socialisme beschouwde hij als dwalingen, die vervreemding van de kerk veroorzaakten en de ideale maatschappij in de weg stonden. In die ideale maatschappij moest de leiding van de kerk niet alleen vrijgelaten worden in haar taken, maar zelfs een bevoorrechte speciale plaats krijgen. Pastoor Camerman vond het dan ook teleurstellend dat men niet inging op zijn voorstel om een speciale begraafplaats te voorzien voor de priesters op het nieuwe kerkhof. Dit nieuwe, nu nog gebruikte kerkhof was pas geopend, toen pastoor Vanderstée in 1927 overleed en pas achteraf heeft men inderdaad een speciaal graf voorzien voor de plaatselijke clerus.

7.4 Anekdoten en indrukken

Pastoor Camerman hield van een goede maaltijd en van een goede fles wijn, maar evenzeer daarbij was hij gesteld op een levendig gesprek. Graag nodigde hij met de feestdagen de jonge priesters, afkomstig van de parochie, uit op zijn pastorie. Al naargelang het onderwerp van het gesprek, werd daarbij speciaal geluisterd naar de deskundige uitleg van de theoloog in het gezelschap of van de natuurkundige of van de wiskundige. Hij was erop gesteld om de laatste inzichten van de theologie te vernemen.

De kerkraad had, zoals in de meeste parochies in Vlaanderen, in zijn visie geen echte beslissingsmacht. De kerkraad was alleen nodig voor de wettelijk vereiste handtekeningen. Naar verluidt liet hij soms de documenten al tekenen voor de vergadering. Een onrechtstreekse illustratie van dit alles vinden we in de wijze waarop hij over de boekhouding van de kerkfabriek schrijft in de ikvorm in een toelichting bij de kerkrekening: *"... rubriek "Vierschaar". Het Provinciaal bestuur had me voorgesteld al de uitgaven hiermede in betrek te regelen op rekening 38. Ik had dit echter met opzet niet gedaan, omdat ik van de Gemeente (verkoop van grond) noch van OREC de toegestane toelage nog niet ontvangen had ..."*²⁶

Zoals toen gebruikelijk stelde hij ook teksten van doodsprentjes samen. Dikwijls werden oude prentjes verknipt om minstens een deel van het volgende te leveren. In die tijd werd gewoonlijk een schietgebed afgedrukt met opgave van het aantal dagen aflaat dat men daarmee verdiende voor de afgestorvene. Men vertelt dat pastoor Camerman nogal vrijmoedig omsprong met dit aantal dagen aflaat en dat hij bij hetzelfde schietgebed voor de ene overledene minder voorzag dan voor de andere.

---

²⁶ Bisschoppelijk Archief Gent, Parochie Wachtebeke Sint Catharina, doc. 105 (20 oktober 1939).

7.5 Op rust als pastoor

Toen hij bijna 72 jaar was, vroeg en kreeg pastoor Camerman op 6.2.1947 eervol ontslag als pastoor, maar bleef hij algemeen directeur van de Zusters van Wachtebeke. Zijn opvolger als pastoor van Wachtebeke, Z.E.H. J. Perquy, werd benoemd op 6.2.1947 en werd plechtig ingehaald op 9.3.1947.²⁷ Directeur Camerman verhuisde terug naar de directeurswoning. Hij kreeg een adjunct in 1966 in de persoon van E.H. R. Vlegels, die hem op 4.3.1969 als algemene directeur zou opvolgen. Z.E.H. Ch. Camerman overleed in de directeurswoning op 29.4.1971.

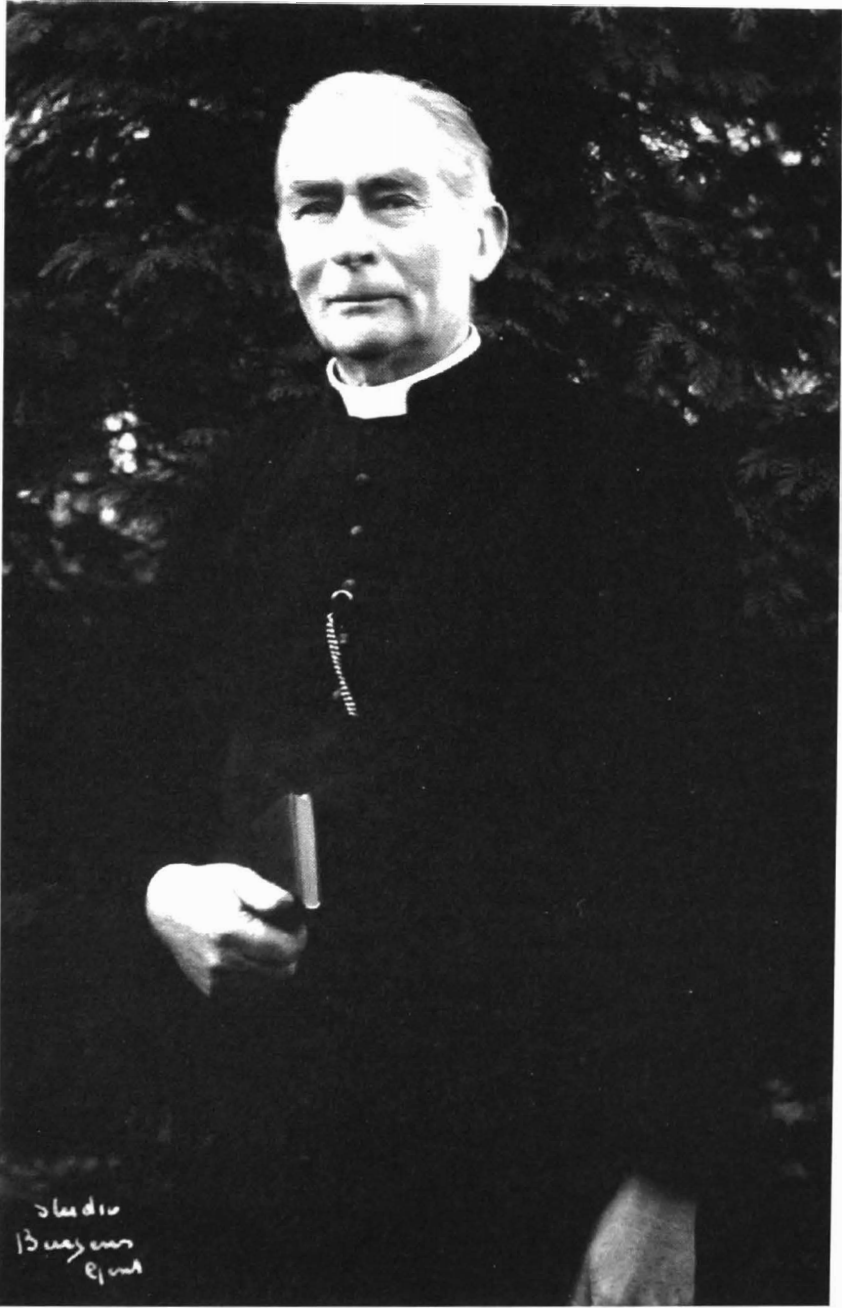
14. Pastoor emeritus C. Camerman, mgr. K. Cruysberghs (algemeen proost van de Belgische Boerenbond), burgemeester Octaaf Scheire en pastoor J. Perquy, in "De Vierschaar" bij de gouden jubileumviering van de Coöperatieve Zuivelfabriek St.-Catharina van Wach-tebeke in 1950.

15. Bij het diamanten priesterjubileum van directeur Camerman op 14 oktober 1958, met rechts van hem zijn kozijn Z.E.H. Jozef De Caluwe en leerlingen van de kostschool in hun uniform.

²⁷ Voor de gegevens over het pastoraat van pastoor Camerman baseerden wij ons hoofdzakelijk op het Liber Memorialis in het Kerkarchief Wachtebeke, aangevuld en bevestigd door mondelinge en schriftelijke bronnen.

16. Directeur Camerman rond 1950

8. ORNITHOLOOG EN NATUURLIEFHEBBER

Pastoordirecteur Ch.Camerman is bij de meeste mensen bijgebleven, niet op de eerste plaats door zijn uitzonderlijke kwaliteiten als priester, maar meer als mens in zijn vrijetijdsbesteding: zijn reizen, zijn liefde voor de natuur, zijn "vinken" (vogels vangen met slagnet) stropen en vooral door zijn kennis van de vogels en zijn vogelmuseum. Pastoor Camerman slaagde erin om al deze interesses en opgedane kennis constructief te verwerken in zijn taak als priester, als directeur en als leraar. Het was een mogelijkheid om bij de mensen te zijn en een middel om te spreken over de schoonheid van de natuur en over de almacht en wijsheid van de Schepper.²⁸

In 1953 bezocht hij samen met moeder Hiëronyma de huizen van de Congregatie in Kongo en maakte van daaruit een grote reis rond Kongo, van waaruit hij ook vogels meebracht voor zijn collectie. Een paar jaar later ging hij voor enkele maanden op bezoek bij zijn broer Joseph in Amerika, vanwaar hij ook vogels meebracht.

8.1 De natuur als weg naar God

Hij hield van de natuur. Hij bad graag zijn brevier buiten al wandelend. De natuur verwees voor hem naar God en zette hem aan tot bidden, zoals weerklonk in zijn verslag over de vliegreis naar Kongo die hij stuurde naar de zusters: " *Mijn kalm gemoed van het heengaan is steeds gebleven, vrees is niet gekomen maar mijn geestdrift, enthousiasme! is nog aangegroeid bij die grootse pracht der bovenaardse schepping, en deed ons God verheerlijken met de psalmist: Looft de Heer, gij al zijn werken!*" Dit scheppingsgeloof drukte pastoor Camerman ook uit in een sonnet.²⁹

Paasverheffing

*O blijde leeuwerik, met u wil ik nu zingen,
En klimmen hoger steeds tot in het hemelblauw!
Gij waart zo rein wanneer ge u laafdet met de dauw,
Wier dropjes levenstralend aan de halmpjes hingen!*

*Uw vlerkjes voerden u ver'boven 't stofgewemel,
Het aardse schijnt u daar zo klein! en uren lang
In wijde kringen zwevend, galmt uw lofgezing
Tot uwe Schepper en in 't hoogste van de hemel.*

*Moog mijn ziel die aan de bronne zelf van 't leven
Met grote teugen dronk, steeds boven 't aardse stof,
Op vleuglen licht en blank van liefde en onschuld zweven!*

*Dan daalt ze op aard nooit weer, maar zal eens 't zwerk doordringen
En voor des Heren troon, als eeuwge hulde zingen,
Het lied der heerlijkheid, vol liefde, dank en lof.*

C.C

²⁸ Zie zijn inleiding op zijn boek "De taal en het leven der vogels", waarover verder gesproken wordt.

²⁹ Ons Tweede Tehuis, jg .2(1952), nr. 1, p. 25.

17. Ten huize van directeur Camerman op 12 augustus 1958: een Frans priester ("Directeur des Oeuvres de Nice") en staatsminister A. De Schryver. Minister van Staat A. De Schryver schreef in het gastenboek: "Dankbaar voor deze prachtige namiddag: Vogelenzang en wetenschap en gastvrijheid".

8.2 Bomen en vogels

Met kundigheid legde hij de kloostertuin aan, die gedeeltelijk nog bestaat. Hij maakte er tegelijkertijd een arboretum van. Hij ging er prat op dat de tuinen meer dan 100 soorten coniferen bevatten. Op de leeftijd van 92 jaar kende hij nog bijna alle namen. Die kennis wou hij ook doorgeven en hij bevestigde indertijd naamplaatjes aan de bomen. Nu nog staan in de tuin merkwaardige exemplaren van de araucaria, de ginkgo biloba, de Libanonceder en de magnolia.

Hij hield van jagen en van "vinken". In een tijd dat er nog een overvloed was aan bepaalde vogelsoorten, heeft hij er vele honderden gevangen om op te eten. Zijn huishoudster, juffrouw Pharaïlde Auman, pluimde de vogels en maakte ze schoon. Merkwaardige exemplaren werden opgezet of belandden in een grote vogelkooi. Zijn omgang met de natuur, behalve tijdens het breviergebed, deelde hij graag met anderen. Met jong en oud trok hij op en resultaten van de jacht werden dikwijls gedeeld.

8.3 Publicaties en vogelmuseum

Het meest befaamd was hij om zijn kennis van de vogels en het opzetten ervan. Hij schreef erover, hield conferenties en kon allerlei vogels nabootsen. Reeds in 1913 verscheen van hem in de uitgavenreeks van de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding een verhandeling "De Taal der Vogels", waarvan de tekst daarvoor reeds was gepubliceerd in "Dietsche Warande en Belfort". In 1957 liet hij het boek verschijnen "De taal en het leven der vogels", dat in delen vooraf in het Nederlands en in het Frans was gepubliceerd in "Ons Tweede Tehuis", het blad van de Congregatie van Wachtebeke.

Deel 1 van het boek "De taal en het leven der vogels" gaat over de zang van de vogels, de verspreiding en de kunstwaarde van zangvogels, het nabootsingtalent, de zang van de vogels in muziek en poëzie, de natuurlijke interpretatie van de zang en de verschillende aspecten van de voortplanting. Deel 2 gaat over de loktonen en waarschuwingskreten, drang naar gezelligheid, zwerftochten, herfsttrek, waarschuwings- en noodkreten, schutkleur en noodzakelijke bescherming. Aanhangel 1 beschrijft een eksterjacht in Doelpolder. Deel 2 geeft een catalogo van het toenmalige vogelmuseum in het pensioonaat van Wachtebeke.

MUSEUM

VAN DE GENATURALISEERDE VOGELS TE WACHTEBEKE

Ziehier wat de redakteur van de « Giervalk » (Le Gerfaut), officieel orgaan van het natuurhistorisch Belgisch Museum schreef over deze kollektie vóór twintig jaar :

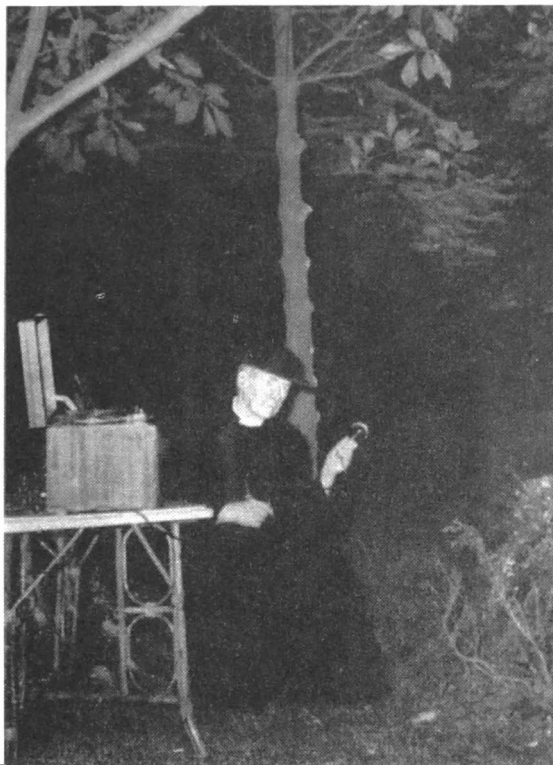
« Uiterst belangrijke en buitengewoon interessante vogelkollektie; meer dan 550 eksemplaren die 234 soorten vertegenwoordigen; dit betekent de Belgische ornitologische fauna nagenoeg volledig; bovendien 250 exotische individuen, herkomstig uit Kongo, Brazilië en Chili. De soorten zijn in hun verschillende toestanden voorgesteld: in dons- en jongkleed, mannetje en wijfje. Talrijke zeldzame vogels en kleurafwijkingen.

» Al de vogels zijn als levend door deze uitzonderlijk bevoegde vogelkenner in onberispelijke natuurlijke houding geplaatst. Vele groepen vormen biologische gemeenschappen. De oölogische verzameling is al even merkwaardig, ze omvat ongeveer 700 eieren van meer dan 100 verschillende inlandse vogels. Dit echt natuurhistorisch museum is bovendien verrijkt met meerdere kleine zoogdieren - vijanden van de vogels. Alle specimens hebben hun eigen etiket en nummer volgens kataloog. Hieraan moeten we volledigheidshalve toevoegen dat E. H. Camerman, boven zijn eminente eigenschappen als naturalist, het eigen talent bezit om al de verschillende geluiden en gezangen van de vogels na te bootsen. De radioluisteraars mochten dit verrukt bewonderen, zelfs tot in de trouwe nabootsing van de zang des nachtegaals. »

N. B. — Het MUSELM kan bezocht worden iedere donderdag, zaterdag en zondag namiddag van 14 tot 18 u. Op aanvraag ook op andere dagen.

De ingangsprijs is 10 F per persoon en 5 F voor kinderen tot 14 jaar, ten voordele van onze missies in Kongo.

Het boek *De Taal en het Leven der Vogels* is ook verkrijgbaar bij een bezoek aan het Museum en kan dienen tot gids.

18. Deel van de reclamefolder uit 1957 voor het boek "De taal en het leven der vogels" en het vogelmuseum van pastoor Camerman.

19. Het vogelmuseum van pastoor Camerman in de gebouwen van de kostschool rond

20. Borstbeeld met opschrift "C. Camerman. Ornitholoog"
(vermoedelijk gemaakt rond 1955,
thans in de mediatheek van Campus Lyceum, Wachtebeke).

Het boek van pastoor Camerman is nog steeds lezenswaard. Zijn jarenlange nauwkeurige natuurobservatie, zijn lectuur, zijn omgang met deskundigen en zijn luisteren naar gewone mensen bracht hij samen in een merkwaardig document. De verhalen roepen een verdwenen wereld op. Er zitten ook tegenstrijdigheden in het boek. Enerzijds is de geboiede observator en bewonderaar aan het woord, anderzijds ook de gepassioneerde jager en verzamelaar. Hier zou een studie kunnen gemaakt worden van de evolutie in het milieubewustzijn. In de laatst geschreven gedachten lezen we over zijn uitdrukkelijke bezorgdheid voor het behoud van het vogelbestand. Hij spreekt lovend over de inspanningen die in verschillende landen worden gedaan door verenigingen en wetgever om de vogels te beschermen. Hij klaagt ook het gebrek aan beschermingsmaatregelen aan in zuiderse landen. Maar in oudere stukken van het boek lezen we onder meer een beschrijving van een avondlijke jachtpartij op eenden, die eerder sadistisch aandoet.

De collectie opgezette vogels van pastoor Camerman was beroemd. Hij had een grote vaardigheid ontwikkeld om de vogels in een zo natuurlijk mogelijke houding op te zetten. Daar hij in de omtrek bekend was om zijn hobby, bracht men bij hem regelmatig exemplaren van vogels die om een of andere manier waren opgevallen.

In 1936 verscheen over zijn collectie een zeer lovend artikel in de "Revue du Touring Club de Belgique" onder de titel "La collection d'Oiseaux naturalisés de M. l'Abbé Camerman".³⁰ In die tijd bestond de collectie uit 450 opgezette vogels, die behoorden tot 250 soorten, die men in België tegenkomt. De collectie stond toen opgesteld in vier grote kasten in het salon van de pastorie. Een van de meest opvallende vogels was een rode "Casarca", die rond 1880 door de vader van pastoor Camerman was neergeschoten te Doel. De collectie verhuisde in 1956 naar een speciale ruimte in het nieuwe gebouw van het pensionaat van Wachtebeke. Toen waren er al 550 exemplaren die 234 soorten vertegenwoordigden uit de Belgische fauna en bovendien 250 exotische vogels uit Kongo, Brazilië en Chili. Er waren 700 eieren van 100 verschillende vogels. Het museum kon bezocht worden op donderdag, zaterdag en zondag van 14 tot 18 u. en op aanvraag ook op andere dagen.³¹ Befaamd was ook de opname op band van de zang van de nachtegaal.

---

30 De heer Wies Creve zorgde onlangs voor een vertaling van dit artikel, een vertaling die gepubliceerd werd onder de titel "De vogelcollectie van pastoor Camerman in Touring Club van België - 1936", - Heemkundige Kring Oud Wachtebeke jg. 25, nr. 1, p.5-7.

31 Ons Tweede Tehuis jg. 7(1957), zomernummer, p. 8. Meerdere jaren na de dood van pastoor Camerman heeft de Congregatie de collectie willen verkopen. Toen heeft een wettige erfgenaam van pastoor Camerman zich beroepen op het testament van zijn oom en zich (o.i. ten onrechte) de collectie toegeëigend. Hij schonk ze aan de gemeente Wachtebeke op voorwaarde dat ze altijd op Wachtebeke zou blijven. De collectie is toen opgesteld in het vogelmuseum van het Provinciaal Domein Puyenbroeck te Wachtebeke. In het voorjaar van 1998 is de collectie uit Wachtebeke weggehaald. De inlandse vogels zijn overgebracht naar het Schoolmuseum Thiery te Gent en de exotische vogels naar het Museum voor Midden-Afrika in Tervuren. "Altijd" is blijkbaar van korte duur in verband met schenkingen. Toch is het verhaal mogelijk niet ten einde, want nog in januari 2002 kwam de vogelcollectie ter sprake in de provincieraad. Dagblad "Het Volk" ("Uit en thuis in Oost-Vlaanderen") p.14 van 18.01.2002 schreef erover onder de titel "Opgezette vogels misschien terug naar Puyenbroeck".

9. Het levenseinde en de uitvaart (1971)

Z.E.H.Ch. Camerman bleef tot op hoge ouderdom actief en lucide en werd meer en meer een legendarische figuur. In de winter 1970-1971 schreef oud-onderpastoor W. Deniel over hem in "Ons Tweede Tehuis". In de titel had hij het over "een onvergetelijk figuur". Hij schreef onder meer. "Naar zijn geest groeide de "congregatie" tot een invloedrijk centrum van de streek. Zijn grote zorg voor de zustersgemeenschap werd de laatste jaren (in de snelle omwenteling van de tijd) soms tot angst, die dan toch telkens opnieuw spoedig moest plaats maken voor een hoopvol vertrouwen in de voorzienigheid van God".³²

21. Pastoor Camerman in zijn 93ste levensjaar in zijn druivenserre.

Enkele maanden nadien, op 29 april 1971, is hij in volle overgave overleden, meer dan 69 jaar na zijn aankomst in Wachtebeke. Hij was een hooggewaardeerd en gezagvol priester geweest. Vijftig jaar lang was hij algemeen directeur geweest van de Zusters, waarbij hij een enorme verschuiving had meegemaakt in zijn functie van volledige leider tot priesterlijk en symbolisch voorganger.

³² W. DENIEL, 14 van de 95. Z.E.H. Charles Camerman een onvergetelijk figuur als vriend, als priester, als wetenschapsmens.
- Ons Tweede Tehuis jg. 20(1970-1971), nr. 2, p. 2-3.

Zijn uitvaart werd gecelebreerd in de parochiekerk van Wachtebeke op 4 mei 1971 in aanwezigheid van velen. Z.E.H. R. Vlegels hield de homilie. Daaruit lichten we ter illustratie dit citaat: *"Als pastoor was hij de goede herder die zijn schapen kende. Hoeveel materiële en zedelijke nood heeft hij niet gelenigd? De deur van de pastorij stond wagenwijd open voor allen en niet in de laatste plaats voor zijn misdienaars, voor de studenten, waaronder menige hem in 't priesterschap gevolgd zijn. Voor allen was hij de gewaardeerde raadsman. In 1919 was hij tot Alg. Directeur van 't klooster benoemd en dat bleef hij tot 4 maart 1969.*

Steeds was hij bezorgd om het materieel en geestelijk welzijn van zijn kloostergemeenschap. Hij was de excellente begeleider, dank zij zijn juist oordeel, zijn voorzichtigheid en wijsheid, dat vertrouwen wekte. Hij was de man Gods, die eucharistisch, mariaal en hiërarchisch leefde. Zo ging hij voor, weldoende en verdiepte zo de religieuze geest van zijn kloostergemeenschap.

Welk een leven! Z.E.H. Camerman is een man gebleven van rotsvast geloof, van intens gebed, van mariale vroomheid en van onwankelbare trouw aan de Kerk".

Burgemeester-senator Octaaf Scheire, een persoonlijke vriend van de overledene, hield de lijkrede. Daarin zei hij o.m. *"Hij studeerde gemakkelijk, hij studeerde veel. Niet om te weten alleen of om uitsluitend te kennen. Hij studeerde om wijsheid te vergaren. En hij vergaarde niet om wijsheid te bezitten maar om ze mede te delen. Hij las uitgebreid en selectief. Wat hem had geraakt vergat hij niet; wat hem had geboeid bleef bij hem levend. Die met gaven overgoten man werd een liefdevolle priester, die praktisch zijn hele mannenleven in Wachtebeke zijn rijkdom van geest en gemoed heeft uitgestrooid.*

Nadat de zeilschepen al lang verdreven waren door de stoomboten was hij nog altijd die natuurlievende mens gebleven, die zijn "Doel" in Wachtebeke had gevonden, en alles in het werk heeft gesteld om met de nieuwe tijd mee te gaan. Hij bewonderde de vooruitgang en gebruikte haar techniek, maar hij bleef erbij dat de mens niet leeft van brood alleen. Hij hield van een jeugd met aanpak, maar hij betrouwde op de volwassenen die niets van het geestelijk erf verloren laten gaan. Hij aanvaardde dat de wereld veranderde, maar hij trachtte zelf zijn parochie, met de oude trouw aan God en het geloof te hechten, en voor afbraak te behoeden"³³

Het gedachtenisprentje werd naar alle waarschijnlijkheid (voortgaande op de stijl) geschreven door moeder Scholastica, de algemene overste van de Zusters van Wachtebeke. We geven de drie afscheidsteksten, deze van directeur R. Vlegels, van senator-burgemeester O. Scheire en van moeder Scholastica, volledigheidshalve in bijlage. Wanneer we deze teksten lezen in het licht van wat we na grondiger terugblik over mijnheer Camerman te weten kwamen, dan hebben ze meer dan een kenmerk gemeenschappelijk. Vooreerst getuigen ze alle drie van het enorme respect dat zij koesterden voor de overledene. Anderzijds spreken ze alle over zijn grote kwaliteiten als mens en als katholiek priester, over zijn briljante geest en zijn innemend karakter, over zijn liefde voor de natuur en zijn grote religieuze diepgang. Maar zij spreken alle drie bijna uitsluitend over de laatste twintig levensjaren van de overledene. Zijn enorme werkkraft, zijn organisatietalent en zijn management, dat indertijd zowel Wachtebeke als de Zustercongregatie had veranderd, dat komt nog nauwelijks ter sprake. Dat hij in tal van opzichten katholieke organisaties had opgericht en uitgebreid of opnieuw kracht had ingeblazen, dat hij ook de materiële uitbouw van katholiek

Wachtebeke (en zelfs van de gemeente als voorzitter van de C.O.O. en van missiehuizen in Kongo) sterk had bevorderd, dat komt niet meer ter sprake. Ook niet meer in de nochtans mooie "In memoriam" tekst in "Ons Tweede Tehuis", het blad van het Lyceum van Wachtebeke:

*"een merkwaardige figuur;
een briljante geest,
een eeuwige man-van-God,
hij is niet meer bij ons:
onverwoordbare leegte.*

*hij was een grote vriend van de natuur,
van de vogels,
van vele mensen,
parochianen,
kloosterlingen,
kennissen,
kinderen,
duizenden zijn hem voorbijgegaan
velen zullen zich deze priester blijven herinneren:
zijn rijzige gestalte,
zijn blauwe aristocratische ogen,
zijn milde stem,
zijn sprankelende humor.*

*hij dacht filosofisch
hij handelde doordacht,
hij sprak wijze woorden,
woorden van de Heer;
hij leefde sober, ongekunsteld,
zo is hij ook gestorven.*

*wat betekent een mens nog voor de anderen
na de dood?
een mens als priester Camerman?
oneindig veel³⁴.*

---

33 In Memoriam van Charles Camerman geboren te Doel de 17 oktober 1875 en overleden te Wachtebeke de 29 april 1971, s.l., s.d. (Brochure met de teksten van het gedachtenisprentje, de lijkrede door burgemeester O. Scheire en de honiilie door Z.E.H. R.Vlegels)

34 "Ons Tweede Tehuis" jg. 20,nr. 4 , p.1.

Pastoor Camerman werd niet zoals zijn voorganger "in de rij" begraven, maar in een speciaal, centraal geplaatst priestergraf, waar ondertussen trouwens ook al zowel pastoor Vanderstée als directeur Schneider waren bijgezet. Dit graf symboliseert a.h.w. de positie, die de kerkelijke overheid had verworven te Wachtebeke, mede door pastoor Camerman: een geprivilegieerde, gezagvolle plaats. Zo had pastoor Camerman het altijd gewild. Doch ondertussen had pastoor Camerman ook moeten vaststellen dat de invloed, die van dit kerkelijke gezag uitging, niet meer even sterk en even uniform was gebleven als voorheen. Dit neemt niet weg dat pastoor Camerman op indringende manier duurzaam heeft bijgedragen tot de structurele ontwikkeling van Wachtebeke en tot de persoonlijke ontplooiing van vele van zijn medemensen.

Bijlage 1 Toespraak door pastoor Camerman bij de feestmaaltijd ter gelegenheid van de eremis van Z.E.H. André Roets 17 juni 1946³⁵

Voor de laatste maal brengt pastoor Camerman als pastoor een huldedicht, in rijm, bij een eremis. Hij ziet het priesterschap als rechtstreekse voortzetting van de roeping van de apostelen, met als kern de eucharistie. Hij is gelukkig om de twintig priesters, die de laatste 25 jaar "op Wachtbeeks magren grond, zoo wondervol ontsproten" zijn. Z.E.H. André Roets is thans de opvolger van Z.E.H. C. Camerman als algemeen directeur van de Zusters van Wachtebeke.

"De laatste maal in sterflijk leven,
Zat Jezus, onze God en Heer,
Door zijn discipelen omgeven,
In feestgetij aan tafel nêer.

Hij nam in zijn gezegend' handen,
Het brood, daarna de kelk met wijn,
Die dra als godlijk liefdepanden
Zijn lichaam en zijn bloed zou zijn.

Tot spijs van hunne ziel gegeven,
De Heer, na de eerste heilge mis
Heeft hen tot 't Priesterschap verheven:
"Doe dit tot mijn gedachtenis."

En zij eerbiedig 't hoofd gebogen
Ontroerd tot 't diepst van hun gemoed,
Aanhoorden stil en ingetogen
Des Meesters woord, zoo groot, zoo goed.

Nu, onder deze nieuwgewijden
Was Simons eigen Broêr, Andreas,
Die eerst hem tot den Christus leidde;
En zoals hij, ook visscher was.

Eens, wijl ze in zee hun netten hangen,
Roept Jezus hen: "Volgt mij, komt aan,
Ik zal u leeren menschen vangen;
En aanstonds zijn ze mêegegaan.

Ze waren beiden de eerstelingen
Van de ontelbare priesterrij,
Die Godes heil eens zoude brengen,
Aan volkren aller land en tij.

Ja, lang nog voor ge zijt geboren,
André, heeft God aan u gedacht;
U en uw broeder uitverkoren,
Tot 't hooge priesterlijk geslacht.

Daarom heeft Hij, als duurbre panden
U beiden zorgvol toevertrouwd
Aan liefderijk' en vrome handen,
En zeker, 't heeft Hem niet berouwd.

Gij, ouders, hebt zijn jonge schreden,
In tucht geleid en gâgeslaan,
Hem voerend tot den dag van heden
Waar ge hem aan 't altaar Gods ziet staan.

³⁵ Ons ter hand gesteld door Z.E.H. André Roets, Wachtebeke.

De wondermacht werd hem gegeven,
Om te gebieden aan Gods Zoon;
Hij, die van U ontving het leven,
Brengt nieuwe luister aan uw Kroon.

Gij nieuwgewijde komt de reeks
van hen vergrooten,
Die twintig reeds bij tel,
in vijf en twintig jaar,
Op Wachtbeeks magren grond,
zoo wondervol ontsproten,
Nog allen staan in dienst van Kerk
en van altaar.

En moest ons Lieve Heer
het smartvol eens gedoogen,
Dat onder Zijne Twaalf
er een verrader was,
Aan God zij dank en lof,
omdat wij zeggen mogen
Dat van de twintig geen,
geen enkel ontrouw was !

Wijl hier of over zee,
zij ievol zich wijden
Aan zielenheil en oogst,
in vruchtbaar priesterwerk ;
Of onze jeugd tot wetenschap
en deugd geleiden,
Zij werkten voor Gods eer
en Stichting van zijn Kerk.

Ik breng hun op dit feest,
een diepontroerde hulde,
En smee den heiligen Geest,
den Geest van sterkte en licht.
Die op den Sinxendag,
de Apostelen vervulde,
Uw stut en steune blijf'
waar Hij uw stappen richt !

Naar 't voorbeeld u door hen,
zoo schitterend gegeven,
Volgt hen, gij neomist,
op de aangewezen baan ;
Ja, als renner vlug en jong,

tracht ze voorbij te streven
Dan komt gij eens gewis
als overwinnaar aan.

Ik wensch het u,
Mocht gij in lange reeks van jaren,
Als trouwe priester van den Heer,
met reine hand,
De paarlen van de Kroon,
verdienen en vergaren,
Die God zijn dienaars schenkt
in 't hemelsch vaderland.

Gedoogt, Gij vrienden al,
aan wien ik 't woord hier richtte,
De laatste maal, wellicht,
op plechtige eeremis,
Het tot mijn zwanenzang,
in vers en rijmen dichtte
Het blijf' voor U, André,
ook een gedachtenis.

Pastoor Camerman.”

22. Pastoor Camerman na de eremis van
E.H. André Roets op 17 juni 1946.
V.l.n.r.: Maria Roets-Van de Winckel,
pastoor Camerman, Anna Van
Nieuwenhuyze, E.H. André Roets,
Margriet Van Mossevelde.

Bijlage 2 Een tekst uit "De taal der vogels": over zwarte roodstaartjes in de parochiekerk van Wachtebeke.³⁶

Uit de vele verhalen en anekdoten uit het gekende boek hebben we er één als voorbeeld uitgekozen. Het gaat in zijn geheel over Wachtebeke en de typische humor van de schrijver komt erin sterk tot uiting.

Voor enkele jaren kwamen een paar zwarte roodstaartjes in een zijkapel van onze kerk, boven het altaar van Sinte Katharina, patrones van de parochie... ik ging zeggen, heel godvruchtig hun nestje bouwen. Om het oprecht te bekennen, er zaten daaraan zekere inkonvenien ten vast, waarvan niet het geringste, dat ze zo maar allerlei materiaal op de vloer lieten vallen. Bovendien was het mannetje de mening toegedaan, dat er in de kerk toch moest gezongen worden, wat het dan ook deed, te pas en te onpas! En welke muziek? De prelude en de finale van zijn tamelijk banaal wijsje, op de fijne fluit, kunnen er nog door, maar het middenstuk, enig in zijn aard, als een toon-

loos geknars van twee ruwe stenen die diep in zijn keel over elkander wrijven, is afgrijselijk, aanstotelijk voor godvruchtige oren en ook voor andere. Overigens kan men zich indenken welke afleiding heel dat gedoe verschafte aan de knapen die in de kerk ter lering kwamen. Ze moeten het toch eens zo bont hebben gemaakt, dat één der kapelaans komplotteerde met de koster en er besloten werd, die ongenode gasten met pak en zak de buitenwacht te geven.

Op een zondagmiddag voor de lering, toen er vermoedelijk niemand in de tempel was, trokken beiden er dan ook op uit met een laddertje en een raagbol - een met drie à vier meter lange steel - in Vlaanderen gewoonweg "kopjager" genoemd. Enige halmpjes en vezels die over de kroonlijst van het altaar afhingen, verrieden de plaats van het nest, en cito begon de aanval. Dat liep echter zo maar niet van een

23. Tekening uit "De taal en het leven der vogels",
p. 147 (de roodstaartjes in de mijter van St.-Ambrosius
achteraan in de kerk van Wachtebeke).

³⁶ Ch.J.-M. CAMERMAN, De taal en het leven der vogels, s.l., 1957, p.146-149. Kerkelijke goedkeuring voor het boek werd gegeven op 17 en 18 februari 1957.

leien dakje, doch bleek weldra een moeizaam karweitje. "Kom, Mijnheer", zei de koster tot de kapelaan, terwijl deze de zweetdruppels van zijn voorhoofd veegde, "geef mij de borstel, 'k zal ik nog eens proberen...Allez..., ze moeten eruit". En waarlijk, met een wolk van vuilnis en stof kwam het nest naar beneden gestort...Helaas, overmaat van tegenspoed, het was ledig...Verschrikt door al dat rumoer en op de hoede gebracht door het noodgeschrei der ouden..."wiet, wiet, wiet, wie tek tek tek!" waren de jongen het nest ontvlucht en hielden zich verborgen achter de kroonlijst. Het exploit was geëindigd en alles werd in stilte weggedragen. Hoogst waarschijnlijk zou daarvan niets zijn uitgelekt, had de stoelenzetster, die van achter een pilaar alles had bespied, het niet uitgebracht.

De geplaagde vogels bleven de les indachtig. Enkele weken later meenden ze voor hun tweede broedsel een veiliger woonplaats te hebben gevonden in... de mijter van Sint Ambroos, die met een biekorf achteraan in de kerk staat. Dat bleef lang onopgemerkt; alleen de zangers op het hoogzaal konden over de balustrade het spelletje afkijken en bleken er soms wat door verstrooid. Maar lieve hemel! Op een zondag onder de hoogmis, tijdens de preek, stegen kreten op uit de hoed, eerst nauwelijks hoorbaar, dan geleidelijk luider als een soort protest dat ook voor hen 't sermoen al lang genoeg geduurd had... En nu verschenen de ouders langs een open venster en scheerden beurtelings voorbij de predikstoel met een hapje voor de jongen, en keerden weldra langs dezelfde weg terug met een wit balletje van reeds verteerde spijs. Dat werd bedenkelijk en slechts veilig, als ze met hun vreemdsoortige springbom buiten waren. Had per ongeluk het fijn gelatine omhulsel moeten scheuren of ware heel het tuig, tussen het volk geworpen, ontploft op de hoed of het kleed van een juf, de gevolgen waren niet te overzien geweest ! De maat was echter vol, het besluit stond vast en na het uitleiden der jongen maakte ik gebruik van mijn recht, om die al te ongegeneerde gasten de toegang tot de kerk te ontzeggen.

Dat de parochianen er echter niet door geërgerd werden, konden we een week later vaststellen ter gelegenheid van een diocesane bedevaart te Lourdes-Oostakker.

Twee pimpelmeesjes hadden, zoals elk jaar, hun nestje gevestigd in een wandholte van de grot, juist achter het spreekgestoelte. De grote bezorgdheid voor hun kroostrijk gezin, waar denkkelijk een tiental bekjes lagen te wachten, kon hun, ondanks de officiële plechtigheden, geen verpozing toelaten. Onverschrokken en als met respectueuse bescheidenheid vlogen ze de grot in en uit, geen halve meter achter de gewijde spreker, in casu, Mgr de bisschop, die er predikte voor duizenden mensen.

Wat nu onze roodstaartjes betreft, zij moesten het zich voor gezegd houden. Wanneer ze in de volgende lente, einde maart, weerkeerden en enige dagen op de nok van het dak gezongen en geknikt hadden, konden ze bij de eerste inspectie vaststellen dat al de klepraampjes met netwerk waren afgesloten, en de ruitjes die de straatbengels met hun gummitrekkers hadden uitgeschoten, weer zorgzaam waren ingezet. Ze verlieten daarom het kerkgebouw niet, dat ze tot hun domein gekozen hadden, en vonden een plaats om veilig hun wiegje te zetten...Waar nu? Neen, nooit zou men het raden! Veertig meter hoog, op de torenspits in de koperen bol waarop het kruis prijkt.

Op de brede dorpsstraat kon de verrukte toeschouwer de zwarte schimmetjes van op de dakvorst, schuinrecht naar hun hemelburcht zien opstijgen, verdwijnen in de brede kloof die er ook na de restauratiewerken was gebleven, en nadat ze hun jongen gevoed hadden, weerom met opengespreide vlerken als parachutistjes zien neervallen, om gezwind achter het dak te verdwijnen. Ah, zwarte vogeltjes, gij zoudt (sommige) mensen kunnen beschamen en jaloers maken. Hoog, op de armen van het kruis, kunt ge nu ongestoord, ja uitdagend neerzien op de kleine plaagwereld... en op de kop van de koperen torenhaan triomf zingen.

Bijlage 3. Tekst van het gedachtenisprentje van pastoor Camerman

Op basis van de stijl vermoeden wij ten stelligste dat de tekst geschreven werd door moeder Scholastica (Elisabeth De Letter), toenmalige algemene overste van de Zusters van Wachtebeke.

"De Hemelse Vader heeft in de heerlijkheid van de Verrezen Kristus opgenomen

**Zeereerwaarde Heer
Karel Camerman**

Ere-algemeen Directeur van de Zusters van St.Vincentius a Paulo van Wachtebeke

Geboren te Doel op 17 oktober 1875

Priester gewijd te Gent op 17 december 1898

Coadjutor te Wannegem-Lede met Pasen 1899

Onderpastoor te Wachtebeke Ste Katarina op 31 januari 1902

Pastoor op dezelfde parochie van 3 november 1927 tot januari 1947

Terzelfdertijd van 1919 tot 1968 Algemeen Directeur van de Zusters van St.Vincentius a Paulo van Wachtebeke te Wachtebeke.

Van 1920 lid en van 1931 tot 1947 voorzitter van de C.O.O. - Wachtebeke

Gesterkt door het ziekensakrament van de Kerk is hij rustig en in volle overgave naar de Heer gegaan te Wachtebeke op donderdag 29 april 1971

Heer God,

Wij danken U omdat Gij deze uitzonderlijke man tot uw priester hebt geroepen. In uw heerlijk-schone-rijke-natuur heeft hij U van in zijn jonge jongelingsjaren, dag na dag beter leren kennen, als de Alwijze en Almachtige Schepper. In de "Taal van de vogels" heeft hij immer Uw uitnodiging beluisterd om in alle eenvoud, blij als een kind, zijn vele gaven van verstand en hart te laten openbloeien, om niets anders te zijn : dan uw priester naar de Geest van uw Zoon.

Wij danken U om de 45 jaar apostolaatsleven als parochiepriester, waarin hij honderden kinderen door het H.Dooppeel tot uw kinderen deed herboren worden; om de vele jonge mannen, die hij door zijn wijsheid en voorbeeld tot het priesterschap is voorgegaan; om de talrijke zieken die hij als de opbeurende en troostende Godsmann kon voorbereiden op het leven "in U" en met het "in paradysum" hen te brengen "bij U".

Wij danken U om de vele jaren dat hij de kloostergemeenschap van Wachtebeke heeft geleid, met zijn rustige geloofszekerheid, met zijn ware levenskunst en levensvreugde, met zijn hiërarchische gebondenheid met de Kerk, zijn Eucharistische vroomheid en zijn mariale godsvrucht, met zijn onverstoort Godsvertrouwen in Gods leiding, en zo de zusters in Evangelische geest heeft gevormd tot een sprekend getuigenis onder de mensen.

Maar ook U, Priester Gods, danken wij omdat uw leven voor zovelen een herinnering was van Kristus onder de mensen.

Heer, wij bidden U, neem uw dienaar op in uw eeuwige Liefde. Geef dat er niets mag verloren gaan van het goede zaad dat hij zo lang, zo mild, en zo kwistig met uw genade wist te zaaien, maar dat het moge verder groeien in de priesters die na hem komen, in de Godgewijden, in zijn geliefde familie en in allen die op weg zijn naar U.

De familie Camerman - De Caluwé

De Algemene Overste en de Zusters van St-Vincentius a Paulo van Wachtebeke danken allen die bij zijn heengaan hun kristelijk meeleven hebben betuigd.”

Bijlage 4. Tekst van de lijkrede uitgesproken door senator O. Scheire, burgemeester van Wachtebeke³⁷

De latere senator en burgemeester Octaaf Scheire was samen met zijn broers-priesters van jongs af aan kind aan huis op de pastorie en bevriend met de overledene. We mogen veronderstellen dat er bij de redactie van de tekst minstens ruggespraak is geweest tussen de broers Scheire. De tekst spreekt vanuit een levenslange ervaring.

” Hoogachtbare familie,
Mevrouwen,
Mijne Heren,

Rond het graf van een bijna honderdjarige priester geschaard, past het, dat we allereerst God zouden loven en danken om dit lange en gevulde leven, en dat we een diepe herinnering zouden oproepen aan al het goede, het schone en het rijke dat Wachtebeke aan deze hoogstaande mens heeft te danken gehad. Gedurende zeventig jaar is hij onder ons geweest, eerst als kapelaan, daarna als pastoor, en na zijn emeritaat als rector van het klooster. Gedurende al die jaren behoorde hij toe aan Wachtebeke, en wij, zijn medeparochianen, wij waren van hem; hij was een ware herder over onze gemeenschap. Het woord van de Meester heeft hij voor zich overgenomen: ik ken de mijnen en zij kennen mij.

Hij was een man met een gezegende werkkraft, waarmee hij zijn apostolaat heeft geschraagd. Hij was een mens met een fijn gemoed en een gevoelig hart, en daarmee heeft hij zijn roeping vaart gegeven. Hij was een priester met een uitzonderlijk scherp verstand, dat hij ten dienste heeft gehouden van zijn roeping en van zijn apostolaat. Dit verstand heeft hij geheel aan de Heer en aan de mensen gewijd. Vandaar zijn diepe invloed op de parochie, zijn diepgewortelde invloed op gelukkigen en beproefden.

Eerwaarde Heer Camerman werd te Doel geboren op 17 oktober 1875. Hij studeerde aan het klein Seminarie te St.-Niklaas en werd in 1898 tot priester gewijd. Hij stamde uit een zeer voorname familie uit Doel. Zijn geachte vader was burgemeester van zijn geboortedorp.

Het gezin telde vijf kinderen waarvan één als jonge kloosterzuster overleed te Gent in het Crombeen.

Zijn broeder stierf als jong seminarist, terwijl een andere broeder, Monseigneur Camerman overleed te Seattle in 1969.

Zijn zuster huwde de heer Aps, die zijn vader als burgemeester te Doel opvolgde.

---

37 X. In Memoriam van Charles Camerman Geboren te Doel de 17 oktober 1875 en overleden te Wachtebeke de 29 april 1971. s.l.,s.d. Ook hier verwijzen we naar onze bevindingen volgens de welke de overledene lid was van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen van Wachtebeke van 1920 tot 1925 en voorzitter van de Commissie van Openbare Onderstand van 1925 tot 1947.

24. Bij de viering van mevrouw Raes, een eeuwelinge van Nederlandse nationaliteit in het klooster op 6 juni 1961. Links met de familie directeur Camerman. Rechts: Marie Teirlinck, Octaaf Scheire, Albert Vervaeet, Raymond Poullier, René De Schoolmeester, Honoré De Letter, Achiel Buysse en Raymond Noé.

Eerwaarde Heer Camerman werd benoemd tot co-adjutor te Wannegem-Lede in 1899; op 31 januari 1902 tot onderpastoor te Wachtebeke en in 1919 cumuleerde hij deze functie met het ambt van Algemeen Directeur der Zusters van St Vincentius a Paulo en bleef dit tot in 1969.

In 1927 werd hij benoemd tot pastoor van onze parochie als opvolger van wijlen Zeer Eerw. Heer Vander Stée, en bleef dit tot januari 1947. Hij werd opgevolgd door Zeer Eerw. Heer Perquy. Van 1919 tot 1931 was hij lid van de C.O.O., van 1931 tot 1947 nam hij hiervan het voorzitterschap waar. Hij had zijn jeugd doorgebracht aan de (Schelde)-stroom en de zeilschepen zien opvaren naar Antwerpen en weer afvaren naar de wijde wereld. Hij heeft de polder lief gehad en de hemel zien opengaan over een eindeloze horizon. Hij had de natuur zien leven en doodgaan, en telkenmale opnieuw zien oprijzen met elke lente; in elke lente de trekvogels zien weerkeren nadat de wintervogels de koudere plassen gingen opzoeken. Hij hield van de natuur die hij zag als Gods eigen mantel, en hij hield van de mensen die hij herkende als Gods eigen adem tot ziel geworden. In bewondering voor Gods mantel zou hij Gods adem liefhebben in levenslange dienst.

Hij studeerde makkelijk, hij studeerde veel. Niet om te weten alleen of om uitsluitend te kennen. Hij studeerde om wijsheid te vergaren, En hij vergaarde niet om wijsheid te bezitten maar om ze mede te delen. Hij las uitgebreid en selektief. Wat hem had geraakt vergat hij niet; wat hem had geboeid bleef bij hem levend. Die met gaven overgoten man werd

een liefdevolle priester die praktisch zijn hele mannenleven in Wachtebeke zijn rijkdom van geest en gemoed heeft uitgestrooid.

Nadat de zeilschepen al lang verdreven waren door de stoomboten was hij nog altijd die natuurlievende mens gebleven, die zijn "Doel" in Wachtebeke had gevonden, en alles in het werk heeft gesteld om met de nieuwe tijd mee te gaan. Hij bewonderde de vooruitgang en gebruikte haar techniek, maar hij bleef erbij dat de mens niet leeft van brood alleen. Hij hield van een jeugd met aanpak, maar hij betrouwde op de volwassenen die niets van het geestelijk erf verloren laten gaan.

Hij aanvaardde dat de wereld veranderde, maar hij trachtte zelf zijn parochie met de oude trouw aan God en het geloof te hechten, en voor afbraak te behoeden.

Hij begreep de nieuwe geest in de kloosters en hechte geen belang aan de bijkomstighe- den, maar hield vast aan de eeuwenoude idee van blijdschap in offergave, van persoonlijke dienstvaardigheid in liefde, van eeuwige terugkeer naar God in de ontmoeting met Gods adem en de menselijke ziel. Hij aanzag de missionering als een dwingende plicht voor de moderne mens van het Westen, en stuurde de kloostergedachte in die richting.

En de Heer liet hem de onvoorstelbare pracht zien en horen van de wereld der planten, der dieren en der mensen in Afrika.

Hij verstond de taal der natuur omdat hij luisterde naar de Schepper ; hij begreep de mensen omdat hij aandacht had voor de wijsheid en de wijsbegeerte; hij ging glimlachend en overvloedig oogstend door zijn apostolaat, omdat hij uitging van en terugkeerde naar het evangelie, zijn levensregel en zijn richtsnoer.

Goede vriend, hooggewaardeerde priester Camerman, rond uw graf voelen we plots de kille leegte na zeventig jaar leven in onze gemeente. Met U gaat veel verloren, met U begraven wij bijna een voorbije periode.

Maar hier past vooral dankbaarheid om al het opgestapelde goed dat gij hier hebt verricht, en om de vele troostende, aanmoedigende, opbeurende ontmoetingen die de mensen van Wachtebeke en uw genegen vrienden vooral aan U hebben gehad.

Gij hebt ons Gods mantel, de natuur leren bewonderen en daar Gods muziek leren beluisteren; gij hebt ons Gods adem laten voelen en de warmte van Gods goedheid leren herkennen. Moge de Almachtige U nu in glorie belonen door U op te nemen in zijn liefde en zijn eeuwigheid."

25. Directeur Camerman op weg van het klooster naar zijn woning rond 1968.

Bijlage 5. Homilie uitgesproken in de uitvaartmis op 4 mei 1971 door Z.E.H. Remi Vlegels, algemeen directeur van de Zusters van de H. Vincentius a Paulo te Wachtebeke³⁸

Z.E.H. Remi Vlegels was vanaf 9 juli 1966 adjunct-algemeen directeur van de Zusters van Wachtebeke, en vanaf 4 maart 1969 algemeen directeur in opvolging van directeur C. Camerman. Hij overleed te Gent op 16.12.1983. Hij doorspekte zijn toespraken en preken graag met literaire citaten, ook deze tekst.

”Geachte Familie,
Dierbare gelovigen,

Laat ik het in eenvoud en oprechtheid zeggen: een voorrecht is het, en een eer voor mij dit woord voor u te mogen spreken en ik zou me van die droeve taak met blijdschap kwijten, indien ik niet vreesde onbekwaam te zijn de volle schoonheid van dit priesterleven te belichten, dat trots zijn eenvoud, zo rijk en edel was.

Z.E.H. Charles Camerman was een schoon mens, een echte Godsmen en hartstochtelijke natuurminnaar. Het zijn de 3 facetten, waardoor de diamant van zijn leven heerlijk fonkelde, tientallen en tientallen van jaren, God ter ere en zijn volk ten bate.

E. H. Ch. Camerman werd geboren op 17 oktober 1875 uit een voorname doorchristelijke familie, te Doel zo schoon gelegen aan de Schelde, midden Gods schone natuur.

”Als de ziele luistert, spreekt het al een taal dat leeft”. De jonge Camerman heeft in zijn prille jeugd, midden Gods mooie natuur, met heel zijn ziel geluisterd, naar de stem van God. En God sprak steeds luider en duidelijker in zijn ziel. Edelmoedig antwoordde hij: ”Ecce adsum, hier ben ik”. Priester zijn!

Na schitterende studies aan het klein seminarie te Sint-Niklaas, studeerde hij verder aan ‘t groot seminarie te Gent, waar hij priester werd gewijd op 17 december 1898, 23 jaar oud.

Priester zijn: delen door de H. Wijding in het unieke priesterschap van Christus, leraar zijn met de Meester, de zielen heiligen met de Hogepriester, de leider zijn van de zielen met Hem, die de Weg, de Waarheid en het Leven is. - Alle dagen met de bede van de mensen opgaan, tot de Heer en neerdalen tot de mensen met woorden van vergiffenis en vrede. - Ten dienste staan, naar het voorbeeld van de Heer, van de armen, de kleinsten, alle mensen dienen, maar geen enkel toebehoren. - Alleen de Heer Jezus en de Kerk, met al de liefde van zijn hart beminnen in trouwe dienstvaardigheid. Dat was het levensideaal van de jonge priester Camerman.

Met de volle inzet van zichzelf begon hij als coadjutor zijn priestertaak te Wannegem-Lede op Pasen 1899, en vanaf 31 januari 1902 zal hij onafgebroken te Wachtebeke werken, eerst als onderpastoor later op 3 november 1927 werd hij er pastoor benoemd.

---

38 Ibidem. Wij kozen echter voor de iets meer uitgebreide tekst van dezelfde homilie, tevens overzichtelijker geschikt en in correcter Nederlands, de tekst die verscheen in "Ons Tweede Tehuis" jg. 20, nr. 4 (zomer 1971), p.2-4. Alleen de aanspreking en de eerste paragraaf van de editie van de brochure hebben we wel overgenomen, omdat deze wellicht meer aansluit bij de oorspronkelijke homilie. In de tekst van "Ons Tweede Tehuis" staat de aanspreking niet en wordt als eerste paragraaf gegeven: "Met genegenheid wijden we deze bladzijden, in dierbare herinnering, aan onze Zeereerwaarde Heer Directeur Charles Camerman, op wie Gods liefde rustte en die op 30 april opgeroepen werd ter eeuwige bruiloft."

Als pastoor was hij de goede herder. Hoeveel materiële en zedelijke nood heeft hij niet gelenigd? De deur van de pastorij stond wagenwijd open voor allen en niet het minst voor zijn misdienaars en studenten, waaronder menige hem in 't priesterschap gevolgd zijn. Voor allen was hij de gewaardeerde raadsman.

In 1919 was hij ook tot Alg. Directeur van 't klooster benoemd en dat bleef hij tot 4 maart 1969. Steeds was hij bezorgd om het materieel en geestelijk welzijn van zijn kloostergemeenschap. Hij was de excellente begeleider, dank zij zijn juist oordeel, zijn voorzichtigheid en wijsheid, dat vertrouwen wekte. Hij was de man Gods, die eucharistisch, mariaal en hiërarchisch leefde. Zo ging hij voor, weldoende en verdiepte zo de religieuze, evangelische geest van zijn kloostergemeenschap.

Naar het voorbeeld van zijn broer-missionaris in Californië heeft de jonge priester Camerman, vol idealisme en missieliefde verlangd naar Amerika te trekken. Maar Mgr. Stillemans zei beslist: "non mon ami". Lange tijd heeft de jonge priester wellicht geleden onder deze weigering. Maar het was Gods voorzienigheid.

Welk een leven! Z.E.H. Camerman is een man gebleven van rotsvast geloof, van intens gebed, van mariale vroomheid en van onwankelbare trouw aan de Kerk. Goede en trouwe dienaar. Niets is zo schoon als de trouw aan het eenmaal gegeven woord. Verheug u, treed binnen, in de vreugde van de Heer.

Gedurende zijn lange leven, heeft Z.E.H. Ch. Camerman geluisterd, oh hoe hartstochtelijk naar de stem van Gods natuur. Met open ogen en open hart ging hij door Gods schepping. Zo wist hij, dat er meer wijsheid te vinden is, in de natuur dan in vele boeken. Hij ontdekte dat wetenschap en geloof heel goed samengaan. Hij kon zeggen met Fabre, de grote insectoloog: "Ik kan niet alleen geloven in God, ik zie Hem". Menigvuldig en degelijk zijn de wetenschappelijke bijdragen van zijn hand. Wie zal de conferenties tellen die E.H. Ch. Camerman gegeven heeft door gans het Vlaamse land! Wie de artikelen in tijdschriften! En op 80-jarige leeftijd (een unicum) verscheen van zijn hand het waardevolle boek: "De taal der Vogelen".

Zijn Gezelliaanse en Franciscaanse ziel, deed hem overal Gods hand en Gods naam ontdekken. Hij zag overal wat het schrijverke, het kwinkelende, winkelende waterding, altijd maar schrijft en herschrijft - de H. Naam van God.

Hoe dikwijls heeft hij niet gestaan te midden in 't veld, niet als "kamerman" maar als "veldman", en heeft zich koning en priester gevoeld. Hij heeft het Gezelle nagezegd "O 'k sta me zo geren te midden in 't veld, en schouwe in de diepte des hemels! Dan voel ik mijn harte, dat groeit en ik beef, o neen, dan en ben ik geen slijk meer. 'k Ben geest, 'k ben koning, 'k beheerse 't heelal - God en gekniel durf ik spreken nu, God, ik wete u, ik kenne ik beminne U".

De natuurminnaar Ch. Camerman wist, dat Jezus zelf weleer in Palestina leraarde op alle wegen, in de straten en op de pleinen, in 't volle veld en op de bergen, in het met zon overgoten Galilei, rond en op het meer van Genesareth, aan de oevers van de Jordaan. Hij wist dat Jezus sprak van de akker en het zaad, van het visnet en van de vogelen des hemels. Ziet naar de vogelen des hemels, zei de Heer Jezus. Of, E.H. Ch. Camerman het gedaan heeft! Hij was geboeid door 't geknetter en 't wild gepiep van de mussen in struikgewas en in de bomen. Dan eens zag hij 't mezenestje uitgebroken, dat in de wulgentronk gedoken met 15 eitjes blonk. En als er ijs zat in de wind en sneeuw in de lucht en het stormde en vlaag-

de en de paaszonne in 't Oosten zat, dan zuchtte hij met Gezelle weleer: "'k en hore u nog niet, o nachtegale". Waar blijft ge zo lange of hebt gij misschien vergeten ons te troosten? Hij heeft de taal verstaan van de merelaar, die luide zijn Sursum Corda zingt - 't Zijn als Davidpsalmen, 't is als orgelspel.

Dan voelde hij het snerpnd heimwee naar het Hemelhuis de leeuwerik achterna. Zo kon hij met Gezelle zeggen: " Ach hemelawerke, waar zit gij dan? zo luide en zo lange te preken ... O mocht ik u volgen en vlerken aan, lijk gij, in de hemel ". Dat hemelhuis, zo hopen wij, is de Dierbare binnengegaan. Carlyle heeft gezegd "Alle dingen zijn een zang". De natuur is een zang, een cantiek de Schepper ter ere. Z.E.H. Ch. Camerman heeft met al de vogelen des hemels het lied van het leven gezongen en gefloten (in letterlijke en figuurlijke zin). Het leven is een symfonie, een onvoltooide. Het einde horen wij slechts hierboven, daar waar alle gebed op onze lippen zal uitgestorven zijn, uitgenomen de eeuwige dankzegging. De voltooiing van u Z.E.H. Ch. Camerman is zo mooi. U hebt gezongen met de Kerk, de onafgebroken cantiek der verlossing! Christus, de eeuwige Paaszonne is in 't Oosten opgestaan. De Heer, de Verrezene Hij ging u voor naar het Galilea der beloften. Treed binnen goede en trouwe dienaar in de vreugde van de Heer. Wij willen aan David zijn psalmen ontlene. Om U te danken Heer, voor zijn leven.

Het was blij, als het lied van de vogelen en toch zo geschakeerd, als de kleurrijke bloemen, die zich ontplooiën in het licht van de zon. Wij danken U, Heer omdat hij van U heeft gehouden, in wat groeide en leefde uit de kracht van uw liefde.

Omdat hij U heeft liefgehad in al de mensen die hij mocht ontmoeten, helpen en leiden. Omdat hij steeds zonnig blij, uw goedheid, Heer over de mensen uitstraalde, ze liet delen in uw milde rijkdom van zijn ware diepe menselijkheid en priester zijn. Wij danken U Heer, om zijn schone trouw: de gave van heel hemzelf, het stil maar veroverend getuigenis van uw groei Heer in hem. Omdat U, hem waardig hebt bevonden U te aanschouwen, danken wij U Heer, Amen.

26. Grafplaat op het gemeentelijk kerkhof van Wachtebeke.

Herkomst van de illustraties:

Archief van het Lyceum, Wachtebeke: 7,8,12,16,17,19,20.

Kloosterarchief, Wachtebeke: 6,9,10,11,13,21.

Openbare Bibliotheek van Beveren-Waas, via de "Hertogelijke Heemkundige Kring van het "Land van Beveren": 1,2.

Z.E.H. André Roets, Wachtebeke: 4,5,22.

Dhr. Paul Scheire, Wachtebeke: 14, 24, 25.

Bert Vervaet, Zaffelare: 3,15,18,(23),26.

Albert Vervaet (°Zaffelare 1945) is licentiaat in de godsdienstwetenschappen, doctorandus in de theologie en licentiaat in de sociologie (K.U. Leuven). Van 1976 tot 2001 was hij leraar aan het Lyceum te Wachtebeke en het Pius X-instituut te Zele. Hij publiceerde over Wachtebeke o.m. "Sociale hulpverlening van de gemeente Wachtebeke 1830-1925" (Wachtebeke, jaarboek 1990 van de Heemkundige Kring Oud-Wachtebeke) en "De Zusters van de heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke 1841-1991" (Wachtebeke, Werkgroep Jubileum,1991). Hij werkt aan een studie van sociologie van de theologie. Zijn adres: Kluizestraat 16 9080 Zaffelare.

DEEL II

DE MIDDELBARE SCHOOL VAN WACHTEBEKE

(1849-2001)

**Van een Franstalig meisjespensionaat
naar een gemengde A.S.O.-campus**

ALBERT VERVAET

INLEIDING

Dat in 1849 de pastoor van Wachtebeke een kostschool voor meisjes stichtte was als dusdanig geen opvallend gebeuren. Dat deze school na meer dan 150 jaar nog steeds een bloeiende instelling is, dat is al merkwaardiger. In meerdere periodes was het bestaan en voortbestaan van deze school immers allesbehalve vanzelfsprekend. De Congregatie van de Zusters van de Heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke, die bijna 150 jaar de inrichtende overheid waren, bleef een relatief kleine congregatie met beperkte bronnen van inkomsten. Telkens opnieuw moest men optornen tegen allerlei bedreigingen, zoals verbodsbepalingen of voorschriften van hogerhand, beperkte financiële middelen, de minder gunstige ligging tegenover het openbaar vervoer, de concurrentie. Dat deze school bleef voortbestaan en zelfs een bloeiende instelling werd is te danken aan enkele krachtige persoonlijkheden. Ik denk hierbij aan pastoor Van Rossen, mère Augustine, zuster Marie-Berchmans, pastoor Camerman, zuster Scholastica en mevrouw Colman. Nu, onder leiding van zuster Ria van Bergen, kan de school rekenen op de steun van de sterke congregatie der Broeders van Liefde.

Dat deze school kon ontwikkelen in een evoluerende cultuur is uiteraard ook te danken aan de bijdrage van de vele toegewijde leerkrachten en andere personeelsleden, aanvankelijk bijna uitsluitend zusters en later vooral leken.

Als wij de geschiedenis van deze school overzien, dan valt het op hoezeer een school de maatschappij weerspiegelt, waarin ze werkt. Het is bijvoorbeeld voor ons nu ondenkbaar dat leerlingen het vak aardrijkskunde of natuurkunde zouden krijgen in de Franse taal. Vroeger vond men dat vanzelfsprekend. Omgekeerd zouden mensen van zeventig jaar terug het onvoorstelbaar hebben geacht dat jongens en meisjes van 12 tot 18 jaar samen ravotten op de speelplaats. In die zin vinden we in de middelbare school van Wachtebeke alle echo's terug van de globale maatschappelijke ontwikkeling van de laatste 150 jaar.

Van de andere kant kan een school ook trachten in te grijpen in het maatschappelijk gebeuren en mensen helpen om bekwaamer, persoonlijker en bewuster in die maatschappij te gaan leven. Ook dit is hier gebeurd en wellicht is dit het belangrijkste criterium waarom het de moeite waard is deze school in het daglicht te plaatsen. Bovendien kan een kennismaking met hoe het vroeger was ons beter bewust maken van datgene waarmee we nu bezig zijn.¹

1. DE STICHTING IN 1849

1.1 Voorgeschiedenis

Het onafhankelijke België van 1830 bracht niet enkel een ander vorstenhuis aan de macht. De vorige vorst had in de zorg voor een onderwijs met kwaliteit nogal wat voorwaarden gesteld. Nu kwamen een aantal vrijheden, die men onder koning Willem I der Nederlanden niet had gehad. Er kwam de vrijheid van onderwijs zonder de strikte voorschriften van

---

¹ Deze tekst is een bijgewerkte versie van A. VERVAET, 150 jaar middelbaar onderwijs in Wachtebeke 1849-1999: van een Franstalig meisjespensionaat naar een hedendaagse gemengde ASO-school. Brochure uitgegeven ter gelegenheid van de viering van 150 jaar Middelbaar Onderwijs in Wachtebeke en de tentoonstelling in het Cultureel Centrum Wachtebeke van 19 december 1998 tot 30 januari 1999.

Met A.S.O. wordt bedoeld: algemeen secundair onderwijs (de vroegere humaniora-richtingen), T.S.O. is technisch secundair onderwijs en B.S.O.: beroeps secundair onderwijs.

het Nederlandse tijdperk. Het werd ook veel gemakkelijker om een kloostercongregatie te stichten. Het Frans werd de voertaal van de hogere besturen en later zouden ook in menig Vlaams dorp de gemeenteraadsverslagen in het Frans worden opgesteld. Tijdens de eerste decennia van het onafhankelijke België werden honderden katholieke scholen opgericht en ontstonden talrijke kloostercongregaties.

Ook in Wachtebeke stichtte de ondernemende pastoor Georgius Dominicus Van Rossen in 1833 een werkschool en een basisschool voor meisjes en in 1836 een weeshuis. Juffrouwen die deze instellingen leidden werden in 1841 de eerste leden van een diocesane religieuze congregatie "De Zusters van heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke". In de loop van de eerste hongerjaren, in 1845, stichtte pastoor Van Rossen ook een godshuis (armenhuishospitaal) voor de opvang van behoeftige zieke en bejaarde vrouwen.²

1. De stichter van de kostschool, pastoor G. D. Van Rossen, geschilderd in 1845 door J. Van Der Plaetsen. Het schilderij bevindt zich in het klooster van Wachtebeke. Een latere kopie ervan bevindt zich in de "Vlaamse plaats" van de internen.

² Over de geschiedenis van deze congregatie: A. VERVAET, De Zusters van de heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke 1841-1991, Wachtebeke, Werkgroep Jubileum, 1991. Zie aldaar ook het uitvoeriger overzicht van onze bronnen, die ook voor deze tekst werden gebruikt. Zie bijlage 1 van onderhavige tekst voor een bondig overzicht van de activiteiten van de Congregatie.

Al in 1844 vroeg pastoor Van Rossen aan de bisschoppelijke overheid de toestemming om een prospectus te laten verspreiden voor het pensioonaat dat hij wou oprichten. De tekst luidde:

”Opvoedingshuys

bestuurd door de Zusters van den h. Vincentius a Paulo te Wachtebeke onder het bestier van den Eerweerden heer Pastoor:

Deze inrigting heeft voor oogwit den geest en het hert der jonge dochters te vormen en ze tot alle huyshoudelijk handwerk bekwaem te maeken. Den godsdienst en de goede zeden, grondslag van alle goede opvoeding, zullen het voorwerp zijn van bijzondere zorgen. De andere voorwerpen van onderwijs zijn de fransche en Vlaemsche talen, het uytgalmen, het fraey geschrift, de rekenkunst, de aerderijkskunde, de geschiedenis, den brievenstiel, het boekhouden, enz., enz.

Men zal zich bijzonderlijk toeleggen om aen de kinderen alle nuttig handwerk te leeren, als schoonstoppen en naeyen, maesschen, breyen, borduren, kantwerken, enz.

Men zal er de kinderen met eene bijzondere zorg tot de eerste communie bereyden.

Eene waekzame oog wordt gedurig en overal over hun gehauden. De middels van zachtheyd en oertuyging zullen de eenigste zijn welke men zal gebruyken om de kinderen deugd- en leerzaam te maken.

De spijs zal er gezond en overvloedig zijn. De gebouwen zijn ruym en luchtig. De ouders zullen van tijd tot tijd kennis krijgen van en staet van gezondheid, voortgang en gedrag hunner kinderen.

Voorwaerden

Het kostgeld alles medebegrepen is van 200 franken ‘s jaers, alle drij maenden en voorop te betaelen. De onkosten van brievenvragt, van ziekte en geneesheer, als ook het wasschen zijn ten laste der ouders.

Het huys levert de bedsteden en gordijnen, en op verzoek der ouders zal het huys ook de bedderije leveren ten geheele of ten deele, mits eene geringe betalinge, aen de zelve voorwaerden zal ook hun lijnwaed in het huys gewasschen worden.

Men aanveerd ten allen tijde des jaers binnen en buytenleerlingen (internes et externes).

Tot verdere inlichtingen zich te bevragen bij de overste van het huys.

De inkomst der leerlingen is bepaeld op den 1 october aenstaende.”³

De bisschop gaf geen toelating. Enkele maanden later, op 18 januari 1845, bevestigde hij in een algemeen herderlijk schrijven dat zonder zijn toestemming geen kloosterpensionaten mochten worden ingericht en dat ze niet te luxueus mochten zijn. De bisschop wilde o.m. voorkomen dat de verschillende congregaties elkaar te veel concurrentie aandeden en het voortbestaan onmogelijk maakten, aangezien men uit de inrichting van een kostschool de nodige bestaansmiddelen haalde.⁴

3 Bisschoppelijk Archief Gent, Zusters Wachtebeke, bij brief van 6.9.1844.

4 J.ART, Kerkelijke Structuur en Pastorale Werking in het Bisdom Gent tussen 1830 en 1914, - Standen en Landen LXXI, Kortrijk-Heule, 1977, p. 51-52 en 67

1.2 Oprichting en nieuwbouw

Enkele jaren later heeft pastoor Van Rossen, wellicht onder strenge voorwaarden, toch een kostschool mogen oprichten. Twee bronnen vermelden uitdrukkelijk het jaar 1849 als het jaar van oprichting van het pensioonaat.⁵ Vermoedelijk werd in datzelfde jaar reeds het eerste pensioonaatgebouw aan de straat opgetrokken, een gebouw dat er nog steeds staat (in gerenoveerde toestand). Het is het deel aan de huidige hoofdingang, thans met ronde ingang deur, met de drie vensters links ernaast. Oorspronkelijk was het dus een gebouw met een verdieping en vier traveeën tussen het toenmalige godshuis (rechts) en een particuliere woning (links). Op de plaats van die particuliere woning werd in 1850 het nieuwe klooster en erachter het oudste deel van de kapel gebouwd. Gedurende vele decennia was de ingang niet langs de huidige ingang deur (met rondboog) aan de voorzijde, maar langs een thans verdwenen voordeur ter hoogte van de kapel.

Deze nieuwbouw was mogelijk doordat vanaf 1847 de financiële toestand van het klooster aanzienlijk verbeterde. Tussen 1848 en 1853 werden voor niet minder dan 21.470 toenmalige franken onroerende goederen aangekocht. Naar alle waarschijnlijkheid heeft het klooster of de pastoor een aanzienlijke som geërfd na de dood van Maria Jacoba Poppe (1762-1847). Het was deze milde Wachtebeekse schenkster, die ook gezorgd had voor het allereerste gebouw van het klooster.⁶

2. De derde deur was de ingang tot het eerste pensioonaatgebouw (opgetrokken in 1849-1850). Dit gebouw bestaat nog als deel van het klooster (achter een nieuwe voorgevel): het deel aan de straatkant voor de kapel tot aan de huidige hoofdingang.

⁵ Kloosterarchief Wachtebeke, Gedenkschrift (teruggaande op notities van Z.E.H. G.D. Van Rossen) en een toespraak van Z.E.H.B. Dhont pastoor van Wachtebeke en directeur van het klooster (los blad in zelfde gedenkschrift) waarin hij zegt "... waarbij in 1849 een pensioonaat tot opvoeding en onderrig jonge Jufvrouwen gevoegd wierd"(sic) Z.E.H. Ch. Camerman meende dat het pas in 1850 was dat de kostschool was opgericht, maar vermeldt daarbij geen nauwkeurige bronnen. Vermoedelijk heeft hij de jaartallen uit het hoofd geciteerd, zonder controle van de schriftelijke bronnen, zoals ook blijkt uit het jaartal 1932 i.p.v. 1933 voor de aankoop van het huis De Mey - toespraak afgedrukt in Ons Tweede Tehuis jg. 10, nr. 4 (december 1960), p.4.

⁶ A.VERVAET, o.c., p. 67-68.

2. VAN 1849 TOT 1919: Franstalige, burgerlijke opvoeding

Om meerdere redenen kunnen we de periode 1849-1914 enigszins als een eenheid beschouwen. Het klooster geraakte door een aantal omstandigheden geïsoleerd in het liberale Wachtebeke. Ook toen de katholieke partij in 1872 aan de macht kwam, bleef het geïsoleerde karakter voortbestaan omdat dezelfde overste, mère Augustine, nog tot ongeveer 1910 het klooster domineerde. De bisschoppelijke overheid legde meer en meer de afzondering op. Er was het Franstalig voorkomen van de school. Er waren de Engelse leerlingen, die na de sluiting van de school bij het begin van de eerste wereldoorlog niet meer terugkwamen. Er was ook de globale agrarische maatschappij, waarin grondbezit en grondpacht nog een grote rol speelden, een rol die na de eerste wereldoorlog in toenemende mate ook in Wachtebeke afbrokkelde. De school was een Franstalige opvoedings- en onderwijsinstelling, die vooral toekomstige echtgenotes van dorpsnotabelen opleidde en die meisjes rekruteerde voor de eigen congregatie van Wachtebeke. Aanvankelijk was het pensioonaat wellicht ook bedoeld als bron van inkomen voor de congregatie, maar uiteindelijk zou men er meer in investeren dan eraan winnen.

2.1 De leerlingen

Het aantal leerlingen (soms bij benadering)⁷ bedroeg:

in	1851: 11
	1853: 15
	1855: 15
	1856: 15
	1857: 30
	1859: 26
	1860: 18
	1861: 21
	1863: 23
	1864: 18.
	1870: 21
	1889: 36
	1894: 42

Het grotere aantal vanaf 1889 was mogelijk door de nieuwbouw van het tweede pensioonaatgebouw, dat af was in 1888.

Er bleven geen leerlingenlijsten bewaard. Uit sporadische gegevens kunnen we wel enige inlichtingen winnen. In de Mariacongregatie van Wachtebeke waren ook leerlingen van het pensioonaat opgenomen, die in de ledenlijst van 1866-1868 enkele keren uitdrukkelijk als "pensionairen" worden vernoemd. Deze kwamen uit Berchem, Bergen, DeSteldonk, Kalken, Koewacht, Laarne, Lochristi, Overmere, Sint-Kruis-Winkel, Zaffelare en Wachtebeke.⁸ Voor zover wij konden nagaan, blijken het vooral dochters van gegoede landbouwersfamilies te zijn geweest, die naar het pensioonaat van Wachtebeke kwamen. Het

7 Gemeentearchief Wachtebeke, Afschriften van statistieken, - waarbij tot 1856 de aantallen moesten worden afgetrokken van de bewoners van het weeshuis (de weergegeven getallen zijn deze zonder de wezen); Bisschoppelijk Archief Gent, Zusters H. Vincentius van Wachtebeke, Brieven van Mère Augustine aan de bisschop; "Bulletin" van Marie Everaert (1870) (eigen verzameling).

8 Rijksarchief te Gent, Kerkarchief Wachtebeke, nr. 28, Register der Congregatie ter eere van O.L. Vrouw Onbevleekt Ontvangen ingericht te Wachtebeke den 1sten zondag van Mei 1866. Niet alle leden van andere plaatsen kunnen met zekerheid als leerlingen van het pensioonaat worden beschouwd, aangezien er mogelijk ook nog uit het weeshuis leden kwamen.

pensionaat van de Zusters van Liefde in het naburige Zaffelare mikte op een publiek uit een hogere sociale klasse.

Rond 1910-1914 waren er opvallend veel Britse leerlingen. In het bevolkingsregister van Wachtebeke van 1910 en volgende jaren zijn 37 Britse leerlingen vermeld. Men kwam in die tijd naar Belgische scholen om twee redenen: enerzijds hadden de katholieken in Groot-Brittannië minder eigen instellingen ter beschikking en anderzijds kon men hier Frans leren.

2.2 Een Franstalig gesloten pensionaat

In De Gentschen Mercurius van 29 augustus 1858 verscheen een reclametekst voor het pensionaat van Wachtebeke, die tegelijkertijd een programma omschrijft. De school richt zich niet tot de hogere maatschappelijke klassen zoals vele scholen, maar tot de lagere middenklasse. De opvoeding en begeleiding is er excellent en het onderwijs is er volledig. Het voorziet in alles wat voor een jonge vrouw van die stand nodig en voordelig kan zijn. De prijs is bovendien van dien aard dat vele huisgezinnen die kunnen opbrengen. De hier vermelde som voor het kostschoolgeld, 250 fr. per jaar, was in verhouding eerder laag. Ter vergelijking: volgens de eerste prospectus uit 1841 van het meisjespensionaat van de Zusters van de Kindsheid van Maria ter Spermalie bedroeg het kostschoolgeld 350 fr. per jaar.⁹

Fransche Kostschool te Wachtebeke

De opvoeding der jongheid is een zaak van de grootste aangelegenheid. Dat is eene onbetwistbare waarheid. Het is dan niet te verwonderen dat men ten allen tyde bezorgd is geweest voor het oprigten van huizen en gestichten, waerin de jongheid van beide geslachten de onwaerdeerbare weldaet van eene goede opvoeding kon ontvangen. Dergelijke gestichten hebben zelden ontbroken: voor de wel gegoede klassen der maetschappy; maer zulks heeft men niet altyd kunnen zeggen voor de eenvoudige en geringere standen. Wy hebben altyd gedacht dat een opvoedingsgesticht, in hetwelk men aen de dochters der middenbare burgerklas ene christelyke opvoeding kon geven, tesamen met een onderwys dat geschikt is volgens de noodwendigheden en latere betrekkingen van hen, die het ontvangen, de grootste diensten bewyzen aen eenen stand, die voorzeker de minst belangryke niet is in de samenleving.

Onder dat opzigt durven wy aen de ouders, de fransche Kostschool die te Wachtebeke, op drie uren afstand van Gent en Lokeren, voor de jonge dochters is opgerigt, onder het bestier van de Zusters van Liefde van den H. Vincentius à Paulo, aenbevelen. Dit gesticht laet niets te wenschen onder betrekking van opvoeding, gezondheid en bezorgdheid voor de kinderen die aen het bestier der Zusters zyn toevertrouwd. Het onderwys, dat er gegeven wordt door meesteressen, wier bekwaemheid onbetwistbaer is, is zeer volledig. Het bevat de fransche en de vlaemsche talen, het schoonschryven, de rekenkunst, het boekhouden, de geschiedenis, de aerdrykskunde, het handwerk; in een woord, alles wat aen eene dochter kan noodig of voordelig zyn. De eenvoudigheid en de zindelykheid, die zoo noodzakelyke hoedanigheden voor eene deftige burgersdochter, zyn er het voorwerp van eene byzondere bezorgdheid van wege de meesteressen. Den prys van de kostschool is slechts 250 francs in het jaer. Het gesticht van Wachtebeke is diensvolgens toegankelyk voor een overgroot getal huisgezinnen van de burgerklas. (Medegedeeld)

⁹ Walter GOETGHEBEUR, Spermalie één grote familie, (Brugge), Zusters der Kindsheid van Maria ter Spermalie, 1984, p. 94.

Enkele van de weinige bewaarde documenten uit de eerste bestaansjaren van het pensioonaat betreffen de prijsuitdeling van 16 augustus 1859. Die prijsuitdeling werd 's zondags aangekondigd in de kerk bij de afroepingen met de kerkdiensten van de eerstkomende week: "*Morgen na de vespers uitdeling van de prijzen aan de kinderen der Vlaamse leerschool, aan de wezenkinderen en de kinderen der kantschool in het klooster en dinsdag te 2 u na aan de pensionairen en kinderen der parochie tot welke prijsuitdeling de overheden, ouders en andere worden uitgenodigd.*"¹⁰

Er bleef ook een exemplaar bewaard van de gedrukte uitnodigingen, die aan de speciale genodigden werden toegestuurd en dit exemplaar verrast door de gebruikte taal. Het exemplaar bleef bewaard dat aan Petrus Fermont was toegestuurd. Deze was eerste schepen van Wachtebeke en ontvanger van het armbestuur. Hij gebruikte de uitnodiging als kladpapier in zijn boekhouding van het armbestuur en daarin bleef het ook bewaard. Met deze man, die enkele huizen van de pastorie verwijderd naast de kerk woonde, heeft de pastoor gedurende gans zijn leven Nederlands gesproken. In Wachtebeke kwam Frans trouwens alleen ter sprake in het contact met hogere besturen. Maar voor deze prijsuitdeling gebruikte de pastoor het Frans

"Monsieur et Madame.

Nous vous prions de nous faire l'honneur d'assister à la Distribution solennelle des Prix, qui aura lieu le 16 Aout, à 2 heures de relevée.

Nous avons l'honneur d'être avec le plus profond respect, Monsieur en Madame,
Votre très-humble Serviteur,

G. D. VAN ROSSEN,
directeur du pensionnat.

Wachtebeke, le 1er Aout 1859."

Ook de rapporten voor de ouders, de notities op de prentbriefkaarten, de prijsboeken, de briefwisseling van de overste van het klooster met de bisschop waren in het Frans. Op een bewaard schoolrapport voor de jaren 1860 komen 26 te evalueren gegevens voor. Het Vlaams komt er op de 21ste tot 23ste plaats, na het Engels en juist voor handwerk, piano en huishoudkunde. De elementen van het Frans daarentegen staan op de 6de tot 13de plaats, onmiddellijk na de catechismus en nog voor rekenen.

2.3 Een nieuwe overste met bisschoppelijke goedkeuring

Tot 1860 bleef de pastoor van Wachtebeke, Z.E.H. G. D. Van Rossen, de feitelijke leider van de Congregatie en van de verschillende instellingen ervan, dus ook van het pensioonaat. Dit zou veranderen na de afzetting van de tweede algemene overste van de Zusters van Wachtebeke door de bisschop van Gent en de verkiezing van de derde algemene overste in 1860.¹¹

De eerste oversten van de Congregatie waren afkomstig uit Wachtebeke. Carolina Gillis (1800-1854) was geboortig van de wijk Kalve te Wachtebeke, kind van onbemiddelde arbeiders. Zij was overste van 1841 tot aan haar dood in 1854. De tweede overste was Nathalie Van Assel (zuster Stanislas) (1816-1897), geboortig van de wijk Langelede te

¹⁰ Rijksarchief te Gent, Kerkarchief Wachtebeke, nr. 17, Afroepingen (9de zondag na Pinksteren 1859).

¹¹ Voor een overzicht van de directies zie bijlage 2

Wachtebeke en kind van gekende landbouwersfamilies. Zij werd tot overste gekozen in 1854 en nogmaals in 1857, telkens voor een periode van drie jaar. Alles wijst erop dat de eigenlijke leiding van de Congregatie in die jaren door de pastoor werd uitgeoefend. Dit zou veranderen met de derde overste, moeder Augustine.

In feite is moeder Stanislas als algemene overste afgezet door de bisschop. Op 29 november 1860 schreef Mgr. L.J. Delebecque in het Frans naar de pastoor van Wachtebeke dat hij op 4 december daaropvolgend, dus vijf dagen later, het klooster van Wachtebeke zou bezoeken en de keuze van de overste voorzitten. Hij schrijft verder: *"Zoals dit gebeurd is tot voordeel in andere kloosters van het Bisdom, zal ik een kleine wijziging toebrengen aan de regel door te verordenen dat dezelfde moeder niet meer dan zes jaar in functie kan blijven; derhalve kan zij niet meer dan twee achtereenvolgende keren verkozen worden: zij zal dus gedurende ten minste drie jaar moeten rusten na zes jaar uitoefening. Gezien de huidige moeder in dit geval is, zal zij niet kunnen herkozen worden, dinsdag, en de zusters, na het licht van de Heilige Geest te hebben ingeroepen, moeten hun stem uitbrengen voor een andere. U zult deze brief voorlezen aan gans de communiteit, volgende zondagnamiddag, opdat allen zich schikken naar de inhoud ervan."*

Deze ingreep was niet voorzien in de regel van de Zusters van Wachtebeke en evenmin voorzien in de regel, die het bisdom Gent toen zelf verspreidde in de diocesane congregaties. De overste was herkiesbaar volgens die regels. In die nieuwe regel, die ook in Wachtebeke werd ingevoerd in 1862, vroeg de bisschop wel totale onderwerping aan zijn alleenheerschappij. *"Daerenboven, alhoewel de keuzen voor drie jaren gedaan worden, houdt zich de Bisschop het regt van te allen tijde, den gedanen keus te breken, te doen vernieuwen of anderszins in welkdanige benoeming te voorzien."*

GELOOFD ZIJ JESUS CHRISTUS!
†
ZALIGE GEDACHTENIS
van
de Eerweerde **MOEDER AUGUSTINE**,
in de wereld **BEATRICE VAN PEENE**,
geboren te Oostwinkel, den 29 Januari 1824,
in het klooster getreden te Wachtebeke,
den 31 Maart 1856,
gekleed den 22 April 1856,
geprofest den 26 Mei 1857.
Algemeene Ouarste
van 6 December 1860 tot 25 April 1900,
overleden in 't klooster te Wachtebeke
den 25 Februari 1910,
Versterkt door de H.H. Sakramenten der sterfenden.

Zij heeft haren mond geopend voor wijze woorden, en de wet der goedheid bestuurde hare tong. (Spr. 31. 26.)

Zij heeft in haar leven rusteloze maanden en droevige nachten geteld. — In de pynen harer langdurige ziekte sloeg zij met liefde en verduldigheid de oogen op het kruis, wetende dat wij door het kruis en het lijden in het rijk Gods moeten binnentreden. (Job. 7. 3. Act. Ap. 11.)

Heer der Heerscharen, hoe liettuk van uwe tabernakelen! Met de grootste vurigheid verlangt mijn hart naar de woning des Heeren. Zalig die in uw huis verblijven; in alle Eeuwigheid zullen zij U loven. (Ps. 37.)

Bemilde BLOEDVERWANTEN, dank voor uwe genegenheid; geliefde MEDEZUSTERS, vergeet niet wat ik voor u gedaan heb; bemint malkander; weest mij indachtig in uwe gebeden; troost u, wij zullen ons wederzien in den hemel.

Zoet hert van Jesus, wees mijne liefde. (300 dag. atl.)

Zoet hert van Maria, wees mijne zaligheid. (300 dag. atl.)

R. I. P.

Drukk. DE ROOVER, Wachtebeke, kerkstraat

3. Doodsprentje van "mère Augustine" (Beatrix Van Peene), gedurende meerdere decennia de leidster van de Congregatie en van het pensionaat.

Het resultaat van de bisschoppelijke ingreep was dat zuster Augustine werd verkozen tot overste en zij is gedurende veertig jaar overste gebleven. Alles wijst erop dat in die jaren zuster Augustine in de ogen van de bisschop de geschikte persoon was op de geschikte plaats om de Zusters van Wachtebeke en hun instellingen te leiden. Zij was de geschikte persoon om de toenemende controle en bijsturing door het bisdom in de congregaties door te voeren. Het bisdom Gent groeide in die jaren uit tot een van de best georganiseerde bisdommen ter wereld en daarin was ook het klooster van Wachtebeke een goed gecontroleerd onderdeelje.

Zuster, later moeder Augustine, in de wereld Beatrix Van Peene, stamde uit vooraanstaande families. Toen zij in 1824 in Oostwinkel geboren werd, was haar vader er notaris en burgemeester, in opvolging van zijn schoonvader. Familieleden langs vaderszijde oefenden dezelfde functies uit in Assenede. Alhoewel meerdere familieleden getuigden van een grote betrokkenheid op de Nederlandse taal (b.v. achterneef Hippoliet Van Peene maakte de tekst van "De Vlaamse Leeuw") bediende moeder Augustine zich bij voorkeur van het Frans, dat zij zeer goed beheerste.

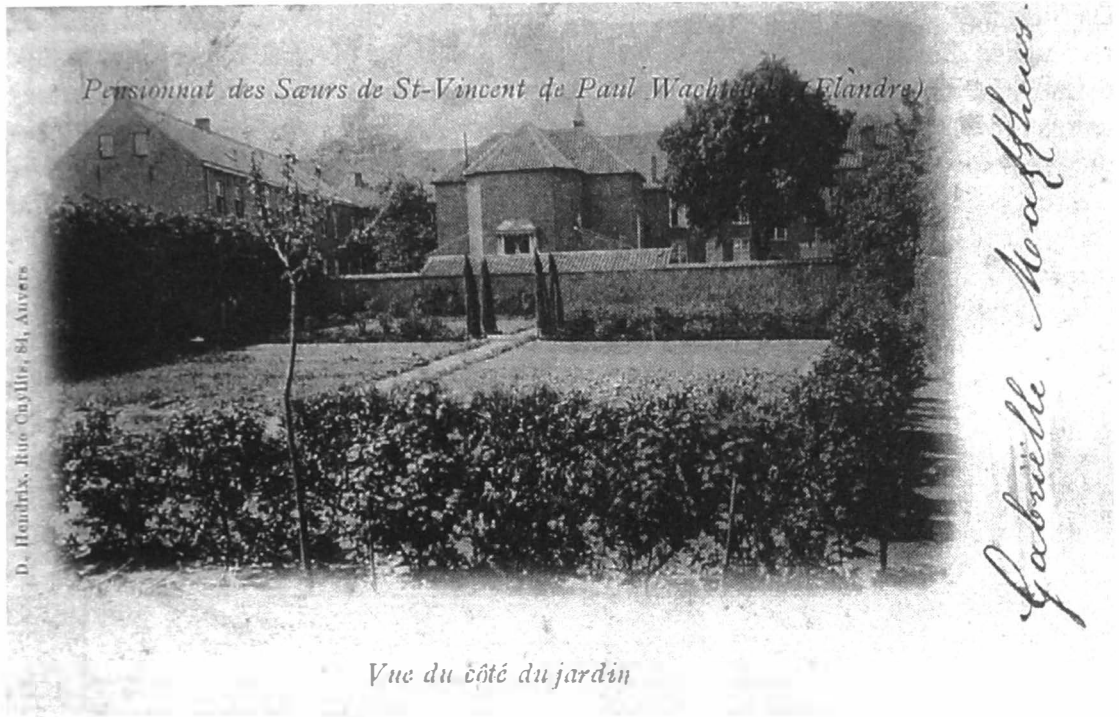
2.4 Dynamische uitbouw van Congregatie en pensionaat

Dank zij haar sociale afkomst en door haar persoonlijke kwaliteiten werd moeder Augustine de echte leidster van de Congregatie en bleef dit ook nog na haar aftreden in 1900 tot aan haar dood in 1910. Onder haar bestuur werden zes nieuwe bijhuizen gesticht, wat mogelijk was door een grotere rekrutering van nieuwe zusters via het pensionaat en wat anderzijds de rekrutering beïnvloedde in de plaatsen waar de zusters aanwezig waren. In 1888 was het nieuwe pensionaatgebouw klaar en kon een groter aantal leerlingen worden opgenomen.¹²

4. Een klaslokaal in het tweede pensionaatgebouw rond 1900.

¹² Bijlage 6 geeft een bondig overzicht van de gebouwen van de school.

5. Zicht vanuit de tuin op de kapel en het tweede pensionaatgebouw uit 1888
(thans refter van de internen en kamers van de zusters)

6. De refter in het tweede pensionaatgebouw rond 1900.

De financiële situatie van de Congregatie was rond 1900 toch niet rooskleurig. Volgens de toenmalige directeur van de Zusters was het pensioonaat de oorzaak van een aanzienlijk deficit.¹³ Vermoedelijk ging het om de werkingskosten van het pensioonaat, want de directeur veronderstelde dat er besparingen konden gedaan worden om de financiële toestand in orde te brengen.

PENSIONNAT

dirigé par

LES SOEURS DE SAINT VINCENT DE PAUL

Wachtebeke.

Bulletin

de Mlle Marie Everaert

Mois _____ 1870

Conduite Satisfaisante

Sainte Pierre				Propreté			
	Classe	Cours	Points		Classe	Cours	Points
Bonne Conduite				Arithmétique			
Civilité	7		11	Commerce	2	4	5
Sciences	4			Hist. sainte	1		
Application	4			Hist. ecclési.			
Dict. chret.	16			Hist. de Belgique			
Lect. franç.	2	4	5	Géographie	1		
Gram. franç.	1			Ecrit. anglais	6	3	4
Cath. franç.	2			Lect. flam.	3	2	9
Anal. gram.	3			Gram. flam.	1	2	11
Trad.	1			Math. flam.	4		11
Mémoire	3			Couvr. manuel	10		11
Style épist.	1			Plans d'édification	11		
Narration				Economie domest.	7		

Wachtebeke, le 18 Août 1870

La Supérieure

S. Signe

7. Een rapport uit 1870 (van Marie Everaert uit Zeveneken)

2.5 Onderwijsstructuur

Op basis van een bewaard "bulletin" van 1870 kunnen we besluiten dat de leerlingen niet per leeftijdsgroep zaten. Al naargelang hun persoonlijke vorderingen zaten de leerlingen in verschillende cursussen. Er waren vier cursussen of niveaus. De leerlinge van wie het rapport werd teruggevonden, de zestienjarige Marie Everaert¹⁴ uit Zeveneken, zat in de tweede "cours" voor Vlaamse lectuur, in de derde voor Engels schrijven, Vlaamse spraakkunst en Vlaamse spelling. Zij zat in de vierde "cours" voor Franse lectuur, Franse spraakkunst, Frans schrijven, grammaticale ontleding, vertaling, geheugen en briefstijl. Enkele vakken werden tegelijkertijd aan alle leerlingen gegeven: etiquette, wetenschappen en toepassing, christelijke leer, handwerk, voordragen en huishoudkunde. Piano werd evenmin per "cours" gegeven. Waren eveneens nog voorzien als vak, maar werden niet gegeven of niet gevolgd door de betrokken leerlinge: vertelkunst, wiskunde, kerkgeschiedenis en geschiedenis van België.

Rond 1900 werden als prijsboeken de in katholieke scholen alom verspreide Franse uitgaven geschonken van het "Oeuvre de Saint-Charles" (Geraardsbergen) en "Maison Saint-Joseph" (Rijsel).¹⁵ Deze reeks bevatte vrome, uiterst katholieke, moraliserende werken, die op politiek gebied getuigden van een grote afkeer voor de Franse revolutie van 1789 en haar gevolgen.

2.6 Parascolaire activiteiten

Slechts over één parascolaire activiteit van die jaren zijn we ingelicht, namelijk de "Congregatie ter ere van O.L.Vrouw Onbevlekt Ontvangen" ingericht te Wachtebeke op de eerste zondag van mei 1866. Dit was een gebeds- en religieuze vormingsgroep voor meisjes en ongehuwde vrouwen van onbesproken levenswandel. De regelmatige vergaderingen (wellicht om de 14 dagen) gingen door in de kapel van het klooster en meerdere pensio-nairen, zoniet alle, waren lid van deze vereniging. Daarnaast waren er ook leden van buiten de school: meisjes uit het weeshuis van het klooster en van de parochie. Einde 1868 waren er in totaal een negentigtal leden.¹⁶ In november 1898 werd een retraite van zeven dagen gepreikt voor de congregacionisten door pater Heindrickx, redemptorist. Vanaf juli 1902, toen de pastoor van Wachtebeke geen directeur meer was van het klooster, gingen de vergaderingen van de congregatie door in de parochiekerk, omdat de ruimte van de kapel te klein was geworden voor de grote groep.

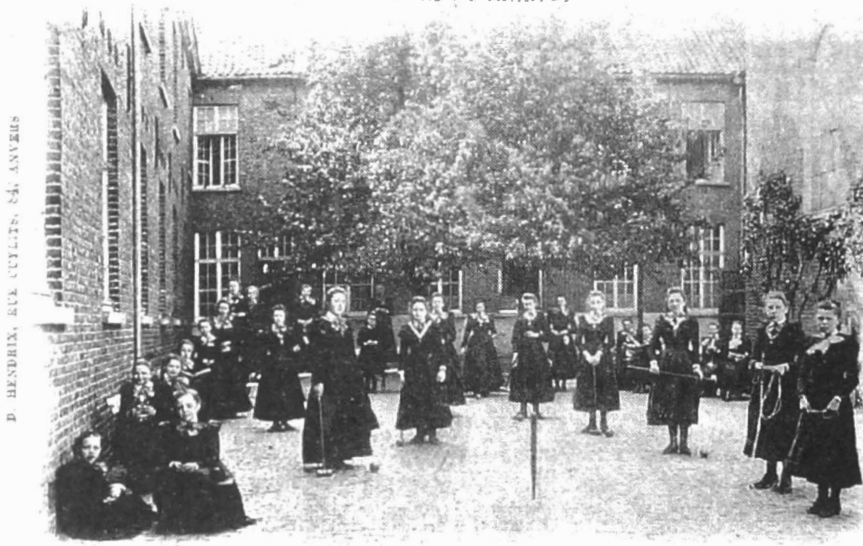
13 Bisschoppelijk Archief Gent, Zusters van Wachtebeke, brief van directeur E. Schneider aan vicaris-generaal A. De Bock van 10.7.1904 "... Cependant l'état des finances doit être bien mauvais (...) le pensionnat doit être cause d'un déficit considérable".

14 Het rapport was gedrukt voor 186., maar de 6 werd bijgewerkt om aldus 1870 te vormen. Marie-Seraphina Everaert was geboren te Zeveneken op 25 juni 1854 als dochter van Louis Everaert en Rosalie Van Doorselaere, landbouwers, wonende in de Eekstraat te Zeveneken. Louis Everaert was gedurende 51 jaar raadslid-schepen van Zeveneken. Marie Everaert huwde met Louis Van Waes. Zij overleed te Zeveneken op 7 augustus 1896.(Eigen verzameling).

15 Op 20 augustus 1901 kreeg Léonie Van Gothem (van Stekene, zuster van Aurélie Van Gothem, de latere zuster Lutgardis) als tweede prijs voor catechismus in het "Pensionnat des Soeurs de St-Vincent de Paul, Wachtebeke": "Les anges d'ici bas et leur rôle providentiel au sein des Familles. Récits et exemples offert à la jeunesse chrétienne", Rijsel, Maison St-Joseph - Geraardsbergen. Oeuvres de St-Charles, s.d. Haar zuster Eugénie Van Gothem kreeg op die dag een boek van dezelfde uitgeverij "Loin de leur mère! Impressions de voyage de quelques jeunes enfants" als "prix de satisfaction d'ordre et de maintien". (Eigen verzameling)

16 Rijksarchief te Gent, Kerkarchief Wachtebeke, nr. 28, Register der Congregatie ter eere van O.L.Vrouw Onbevlekt Ontvangen ingericht te Wachtebeke den 1sten zondag van Mei 1866.

*Pensionnat des Sœurs de St Vincent de Paul
Wachtebeke (Flandre)*

P. HENDRIX, RUE CUYLIS, 84, ANVERS

*Reminder Nichte
Met vreugde
mag ik u
aankondigen
alsdat op
vrijsdag
vanaf gesteld
is op dinsdag
& 16 augustus
hoopende dat
gij er zult
tegenwoordig
zijn: blyft
Ploue Nichte
Colette Parijs*

Cour des élèves

8. Leerlingen op de speelplaats (tussen internenrefter en kapel) rond 1900.

Wachtebeke.-Pensionnat
des Sœurs de St. Vincent de Paul

Une avenue (Eene dreef)

9. In de lindedreef rond 1906.

10. Huldeprentje voor zuster Delphine, directrice van de kostschool tot rond 1911.

3. Van 1919 tot 1958: meer praktische vorming in technisch, beroeps- en handelsonderwijs

3.1 Leerlingen en algemene structuur

Na de eerste wereldoorlog steeg het aantal leerlingen tot rond 100, zonder ooit dit cijfer te behalen. Er was telkens een goede vertegenwoordiging uit Zeeuws-Vlaanderen. Trouwens ook twee directrices, zuster Marie-Berchmans en zuster Kostka waren van Zeeuwse afkomst, de eerste van Zuiddorpe, de tweede van Zaamslag. Hier speelde mee dat er voor katholieken minder voorzieningen waren in het nog hoofdzakelijk protestantse Nederland. Bijna alle leerlingen van de kostschool waren internen. Er was een lagere afdeling en een middelbare afdeling, waarvan het onderwijsaanbod werd uitgebreid. De leerlingen zaten nu niet meer in de verschillende vakken volgens opleidingsniveau maar wel per klas, die een globaal aantal lessen volgde. In de lagere afdeling waren er twee klassen, later drie, in de middelbare afdeling waren vier jaren (drie algemeen vormende en een vierde aanvullend jaar). Meerdere leerlingen kwamen slechts voor een paar jaren en volgden naast het algemeen vormend onderwijs een aangepast aantal cursussen in de praktische vakken. In welk jaar men dan terechtkwam, hing in de periode voor de tweede wereldoorlog in grote mate af van de kennis van het Frans.

11. Zuster Marie-Berchmans en haar zuster juffrouw Anna Verbiest met enkele leerlingen rond 1920.

12. Een groep leerlingen ("cours généraux") in 1927: onderaan: Germaine De Pauw, ?, Arsène De Bleecker, Simonne De Pauw, Georgine Pieters, Gerardine Van Aevermaete; tweede rij: Adrienne De Weweire, Georgine Van Bastelaere, Julma De Block, Ida But, Maria Van Hooy, Van Herreweghe, Simonne De Pauw; derde rij: Anna Fauconnier, Leonie Roets, Agnes De Meersman, Jetta Kenes, Maria Hillaert, Buysse, ?, ?, Marie De Pauw, Adèle Dossche.

PENSIONNAT des Sœurs de St Vincent de Paul Wachtebeke

BULLETIN

de *Mlle Alma De Rooze.*

Cours *5ème primaire*

Conduite Gedrag Credo et propriétés Credo en heilich	<i>Très bonne</i> <i>Très satisfaisant</i>	Application Wijl Houding	<i>Très soutenue</i> <i>convenable</i>
---	---	--------------------------------	---

Résultat des Compositions. Uitslag der Compositien

Matières Leerstoffen	Maximum des points Maximum de points	Points obtenus. Verkregen punten	Matières Leerstoffen	Maximum des points Maximum de points	Points obtenus. Verkregen punten
Catechisme	5	4.5	Histoire Sainte (Heilige geschiedenis)	5	5
Grammaire (Spraakleer)	"	5	Hist. Ecclésiastique (Kerkelijke gesch.)	"	-
Dictée (Dictaat)	"	5	Hist. Nationale (Nederlandsche gesch.)	4	5
Lecture (Leren)	"	3	Hist. générale (Algemeene geschiedenis)	"	4
Analyse grammaire (Spraakkundige ontleding)	"	4	Géographie (Landkijshunde)	"	5
Érudition (Verstalting)	"	4	Sciences naturelles (Natuurwetenschap)	"	5
Style (Opstel)	"	3.5	Hygiène et (Bezondhrd. leez en)	"	5
Arithmétique (Rekenen)	"	4	Économie domestique (Huishoudkunde)	"	-
Conus des livres (Boekhouden)	"	5	Calligraphie (Scheenochrijven)	"	3.5
Grammaire (Spraakleer)	"	5	Dessin (Teekenen)	"	4.5
Dictée (Dictaat)	"	4	Courages manuels (Handwerk)	"	5
Lecture (Leren)	"	3.5	Piano	"	-
Analyse grammaire (Spraakkundige ontleding)	"	4	Solfège	"	5
Sténographie	"	-	Déclamation	"	3.5
Place obtenue (Verkregen plaats)			Anglais	"	4
			Gymnastique		

Grande distinction   Total *125:109*

Wachtebeke le 1 avril 1930   *M. La Supérieure.*
P. Nau. Schuyvers.

13. Een rapport uit 1930 (van Alma Deroose uit Doornzele, thans woonachtig te Zaffelare).

Het ganse bestuurs- en onderwijsteam bestond uit een elftal mensen, bijna allemaal zusters.¹⁷ De meesten hadden geen wettelijk onderwijsdiploma, maar hadden zich door zelfstudie opgewerkt.

De voertaal bleef het Frans in het algemeen onderwijs en in de onderlinge omgang, maar toch trad er een lichte wending naar het Nederlands op. De lessen van snit en naad, van huishoudkunde en van steno-dactylo werden in het Nederlands gegeven. Ook elders waren er toegevingen: in de schoolrapporten van de jaren '20 wordt de school nog steeds "Pensionnat des Soeurs de St Vincent de Paul de Wachtebeke" genoemd. Ook wordt de naam van het vak nog in het Frans aangegeven, maar in kleine letters staat er de Nederlandse vertaling bij. De erekaarten, diploma's en getuigschriften werden in het Nederlands gegeven vanwege de "Kostschool der Zusters St Vincentius à Paulo Wachtebeke" of namens de "Mode-Vakschool St. Vincentius à Paulo, Kostschool Wachtebeke".

Het laatste rapport in het Frans werd meegegeven in het laatste trimester van het schooljaar 1957-1958, alhoewel toen al enkele maanden in het Nederlands werd les gegeven.¹⁸

Pensionnat
Notre Dame du Sacré Coeur
des Soeurs "St. Vincent de Paul"
Wachtebeke

Op de keerzijde stond een uittreksel uit het reglement:

EXTRAIT DU REGLEMENT

Une fois par trimestre les élèves peuvent aller en congé et recevoir visite de 1 à 7 heures.

Le jour de visite les parents seuls peuvent emmener leurs enfants hors de l'Institut.

Les visiteurs restent au parloir.

Les visiteurs entrent uniquement par la porte "KOSTSCHOOL VOOR MEISJES".

Voitures et auto's (sic) s'arrêtent devant la porte sans entrer dans l'établissement.

TRES IMPORTANT. - Les robes doivent être convenablement longues (au moins 10 cm. en dessous des genoux pour les enfants au-dessus de 10 ans). Décolletage et manches transparentes sont strictement défendus.

Een van de belangrijkste elementen uit die tijd was de etiquette. Voornaamheid en wellevendheid stonden hoog in het vaandel (vooral in de periode voor de tweede wereldoorlog) en kregen meer dan gewone aandacht. Daarover werden speciale lessen gegeven. Hoofdthema's waren: omgangsvormen, betrekkingen met de overheid, tafelmanieren, de wijze van zich te kleden en zich te ontspannen.

¹⁷ Zie bijlage 5 met een lijst van de leerkrachten en andere personeelsleden van deze periode.

¹⁸ "Uittreksel uit het reglement. Een keer per trimester kunnen de leerlingen in verlof gaan en bezoek ontvangen van 1 tot 7 uur. Op de bezookdag mogen alleen de ouders hun kinderen meenemen buiten het instituut. De bezoekers blijven in de spreekkamer. De bezoekers komen allen binnen langs de ingang "KOSTSCHOOL VOOR MEISJES". Wagens en auto's stoppen voor de ingang zonder de instelling binnen te komen. Zeer belangrijk. De jurken moeten fatsoenlijk lang zijn (ten minste 10 cm. onder de knieën voor de kinderen vanaf 10 jaar). Lage uitsnijdingen en doorschijnende mouwen zijn strikt verboden." Wij mochten beschikken over het rapport van Simonne De Visscher, toen leerlinge van het derde middelbaar. In een overigens volledig Franse tekst stond als totaalcijfer voor de tweede examenreeks "408,7 op 500" (sic).

14. De refeter van de internen in 1927.

3.2 Inspelend op de nieuwe tijdsomstandigheden

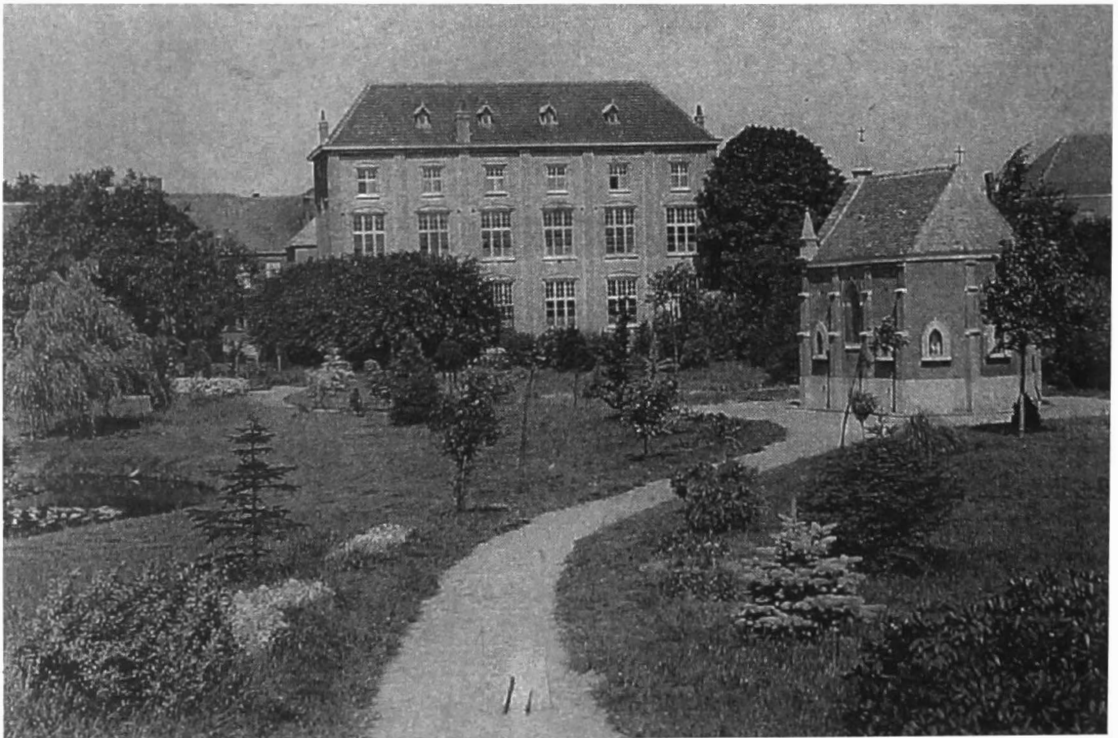
De wet van 1914 op de schoolplicht tot 14 jaar en de toepassing ervan na de eerste wereldoorlog verhoogde overal het aantal leerlingen. Het bleef echter niet enkel bij een kwantitatieve aangroei. De veranderde levensomstandigheden leidden tot een grondige kwalitatieve wijziging van het onderwijs, zeker ook van het onderwijs voor meisjes. De hogere welvaart en nieuw ontwikkelde techniek in de huishouding vroegen een aangepaste opleiding. Verschuivingen in kapitaalcracht en hogere looneisen maakten dienstboden moeilijker betaalbaar. Tengevolge daarvan volstond het niet meer dat de school alleen maar een goede opvoeding gaf aan de dochters van ook iets beter gesitueerden. Zij zouden later zelf een huishouden moeten beredderen in alle opzichten. Zij moesten dan ook thuis zijn in de nieuwe technieken ter zake en liefst ook kunnen instaan voor het maken en het onderhoud van kleren. Ook kennis van boekhouding en van handel was welgekomen. Na de eerste wereldoorlog deed ook de vrouwelijke bediende volop haar intrede. Van haar werd verwacht dat zij talenkennis had, vaardigheid in correspondentie en bekwaamheid in typen en stenografie. Dit nieuwe beroep had ook status in de middens waaruit de kostscholen rekruteerden.

De toenemende welvaart zorgde ook voor een ander levensgevoel, dat zich o.m. uitte in mode en vrijetijdsbesteding (waaronder dans). Van kerkelijke zijde werd dit meer dan argwanend bekeken. Pater M. De Meulemeester, een befaamd historicus van kloostercongregaties, schreef hierover: "Ook waaide de genotzucht in die jaren geweldig over de wereld en wenkte onze christelijke vrouwenjeugd naar ijdelheid, leegloperij, geldverkwisting en uithuizigheid. De katholieke opvoeding stond voor een veelzijdige aanpassing en een kranige reactie door het aanleren van spaarzaamheid en vooruitzicht, wel verzorgde handenarbeid, rationele werkmethodes, begrippen van hygiëne, handelswetenschappen, staathuis-

houdkunde en burgerlijk recht, met één woord van alles wat onze meisjes voorbereidt tot de vervulling van haar sociale plichten in de toekomst.”¹⁹

Al deze invloeden heeft ook de Congregatie van Wachtebeke ondergaan en op haar manier opgevangen. In de kostschool te Wachtebeke werd enerzijds het gemeenschappelijk programma gegeven van het toenmalig algemeen vormend onderwijs van de lagere school en van het lager secundair onderwijs. Voor de algemene lessen werd een groot nieuw gebouw opgericht in 1923. Dit gebouw, nog steeds in gebruik, omvatte een feestzaal, kamertjes voor muziekonderricht, drie leslokalen en een slaapzaal. Naast het algemeen onderwijs werden voor diezelfde leerlingen cursussen ingericht van huishoudkunde, snit en naad en handel. Vanaf minstens 1930 werden aparte aanvullende jaren ingericht na het lager secundair. Sommige leerlingen kwamen uitsluitend voor het technisch, beroeps- en handelsonderwijs.

15. Het derde pensionaatgebouw van 1923 met vooraan rechts de tuinkapel uit 1873.

Rond 1926 werd een gemeentelijke "Avonduishoudschool" opgericht in het oud gemeentehuis in de buurt van de parochiekerk, toen nog eigendom van de gemeente Wachtebeke (Dorp 57). Het initiatief hiertoe zou zijn uitgegaan van mevrouw Louise Dhondt, weduwe van notaris Edmond Van Damme, oud-leerlinge van het pensionaat van Wachtebeke en stichteres van de Boerinnenbond te Wachtebeke. De zusters gaven er op zaterdagmiddag en op een avond in de week les aan oudere meisjes en jonge vrouwen van Wachtebeke. De leerlingen van de kostschool volgden in hetzelfde gemeentelijk gebouw huishoudelijke lessen tijdens de schooluren. In 1935 bouwde de Congregatie een eigen huishoudschool tussen de pastorie en het vroegere huis De Mey, zowel voor de leerlingen van de kostschool

---

¹⁹ M. DE MEULEMEESTER, *Geschiedenis der Zusters van St. Vincentius te Deinze, Leuven, 1946, p. 192.*

16. Het 2de en 3de middelbaar in 1947. Zittend: Liliane Petit, zuster Scholastica (Elisabeth De Letter), Gerarda De Buck, Christiane Bourry, Angèle De Bruyne en Odette Buysse; tweede rij: Lydia Maes, Gaby Claessens, Laurette Lefèvre, Denise Cocquyt, Micheline Braeckman, Clara D'Hollander, Gonda Van Hees; derde rij: Yvonne De Caluwe, Olga Brandt, Marie-Madeleine De Pau, Juliette De Nys, Julia Van Mossevelde, Gerardine De Moor.

tijdens de schooluren als voor de avondleergang voor de gemeente. De "vrije avondhuishoudschool" hield op te bestaan in 1940 na de uittreding van zuster Donata als kloosterzuster. De erkende vrije huishoudschool voor de leerlingen van de kostschool bleef bestaan tot 1959.²⁰

Ook voor snit en naad werd bijgebouwd in het verlengde van het oude pensionaatgebouw. Naast de reeds bestaande naadklas (de huidige "Vlaamse plaats") werd een tweede naadklas gebouwd in 1929 (huidige muziekklas). Voor de handelscursus werd rond 1950 door zuster Marie-Kostka een afspraak gemaakt met het "Institut Philotechnique" te Brussel, dat de diploma's afleverde van factuurschrijfster Nederlands en Frans, "aide-comptable", alsook deze van naaister, kleermaakster, linnennaaister en kleermaakster-snijdstster. Daarnaast behaalden de meeste leerlingen diploma's aan het Nationaal Instituut voor Stenografie en Dactylografie (methode Meysmans) te Brussel: dactylo Nederlands, Frans,

20 Lerareessen aan de "Avondhuishoudschool" waren o.m. zuster Donata (De Smedt Augusta) en zuster Veneranda (Paelinck Maria), beiden gediplomeerde onderwijzessen. Zuster Veneranda had in 1935 een bijkomend diploma huishoudkunde behaald in Gent (Casino). Volledigheidshalve moet nog vermeld worden dat ook te Wachtebeke-Overslag in 1927 een "Vrije klas van huishoudkunde" was gestart door zuster Marie-Berchmans, directrice van de kostschool. Daar werden de lessen o.m. gegeven door zuster Dominique (Alice Breda) en zuster Norberta (De Pue Adèle). Zuster Norberta had al in 1924 een bijkomend diploma van huishoudonderwijs verworven.

Engels en Duits, Nederlandse en verschillende ook Franse steno. Er werd ook aan specialisatie gedaan door het beroepsdiploma dactylograaf-kopiïste en steno-dactylograaf.²¹ Vanaf 1948 onderwees men naast het Engels als derde taal ook de beginselen van Duits. In 1955 werd nogmaals een nieuw gebouw opgetrokken (het vierde pensionaatgebouw) met o.m. een dactylo-klas, een naadklas, een studiezaal en het vogelmuseum van pastoor C. Camerman.

In het voorjaar van 1958 werd overgeschakeld op een nieuwe naam. In plaats van "kostschool" of "pensionaat" werd het: "Instituut O.L.Vrouw van het H.Hart. Wachtebeke".²²

17. Het vierde pensionaatgebouw van 1955-1956 naar plannen van architect Albert Lefebure van Zelzate (verhoogd met twee verdiepingen voor het internaat in 1963).

21 In de jaren '40-'50 werd ook Engelse en Duitse steno gegeven, waarvoor beroep werd gedaan op leken - leerkrachten.

22 Zie titelbladzijde en achterflap van *Ons Tweede Tehuis* jg. 8(1958), Lentenummer. De naam komt ook voor in het artikel van inspecteur Jos De Cock in dit nummer over het opvoedingsproject van de school. Over de godsvrucht tot O.L.Vrouw van het H.Hart: zie bijlage 8.

3.3 Parascolaire activiteiten

De kostschool was een globaal opvoedingsinstituut, waar men telkens voor twee of drie maanden heen kwam. De voertaal bleef het Frans. Er was een zomer- en een winteruniform. De internen van de lagere school sliepen in het oude pensioonaatgebouw, deze van de middelbare afdeling sliepen in het nieuwe gebouw van 1923. De leerlingen leidden een kloosterlijk leven, nauw verbonden met het leven van de plaatselijke kloosterzusters. Elke dag ging men naar de mis, op zondagen naar vespers en lof, gedurende de maanden mei en oktober elke dag naar het lof. Op zaterdagmiddag werd een boek gelezen of aan handwerk gedaan. De leerlingen werden betrokken bij allerlei vieringen van de Congregatie, zoals bij het naamfeest van de oversten en bij intredes en jubilea van zusters. De jaarlijkse uitstap, die zuster Daniëlla (Vlaminck Suzanne) zich nog met vreugde herinnert, was naar Ertvelde, waar men op het erf van de familie Van Bastelaere, appels ging plukken in de jaren '20-'30. Een mooie foto daarvan, daterend van voor haar tijd, wordt samen met dit artikel afgedrukt.

Voor vorming en ontspanning werd op het einde van de jaren '30 de werking opgestart van de V.K.S.J. ("Vrouwelijke Katholieke Studerende Jeugd") en de Roodkapjes (V.K.S.J. in het lager onderwijs), waaraan o.m. zuster Gudula (Clarisse Bonne) haar beste krachten gaf. Tijdens de oorlog viel de werking stil, maar werd nadien heropgestart. Beide groepen hadden een eigen vlag. Men ontplooidde niet alleen een plaatselijke werking. Men nam ook deel aan provinciale en nationale initiatieven. Zo namen op 16 mei 1954 zestig V.K.S.J.-leden van de kostschool deel aan de "Jubellanddag" van V.K.S.J. te Brussel. Binnen de V.K.S.J. werd in 1956 in de school een missie-werking gestart onder de naam "Ut Regnet" ("Dat Hij (Christus) regere").

Van grote invloed op de school was de oprichting van twee missiehuizen in het toenmalige Belgisch Kongo, thans Kongo. De stichtingen Kionzo (1932) (later Vunda) en Kingoma (1939), beide in de buurt van Matadi, westelijk Kongo, hebben grote sporen nagelaten in het leven van de Congregatie en ook in het pensioonaat. De Zusters van Wachtebeke gaven er basisonderwijs, leidden er een weeshuis, een dispensarium, een "kinderheil" en een kraamkliniek. Aanvankelijk in Kionzo gingen zij ook hulpbehoevenden opzoeken en verzorgden zij melaatsen in het naburige dorp. De missiezusters, veelal oud-leerlingen of oud-leraressen van de school, genoten een enorme hoogachting en sympathie. De missie-activiteit bracht een enthousiaste stroom van hulpverlening op gang, die ook in het pensioonaat gestalte kreeg. De horizon van de Congregatie en van de kostschool werd sterk verruimd, zowel in de feiten als in de geest. Ten voordele van de missies werden tombola's en "Vlaamse kermissen" ingericht. Leerlingen van de kostschool gingen mee naar Antwerpen om de missiezusters uitgeleide te doen, o.m. bij de eerste afvaart op 21.10.1932. De missie kreeg grote aandacht in het tijdschrift "Ons Tweede Tehuis".

Via enkele jonge kloosterzusters, die lid waren van de "Derde Orde van Maria" (van de paters maristen) ontstond in 1956 een plaatselijke werking van "Caritas". Deze groep beoogde christelijke levensverdieping en actie tegen genotzucht, speciaal tegen drankmisbruik.²³

Grote invloed had ook directeur Camerman, niet alleen als godsdienstleraar en priester, maar ook via zijn hobby's: de opgezette vogels, zijn vogelkooien, het observeren van vogels. Zijn collectie opgezette vogels kreeg na 1955 een speciaal ingericht lokaal in de

---

²³ Zie *Ons Tweede Tehuis* passim. "Caritas" ontstond in Vlaanderen reeds voor de eerste wereldoorlog en sloot aan bij "Sobrietas", een vereniging die aanstuurde op geheellofthouding. De werking voor meisjes ontstond in 1921.

nieuwbouw. Zijn boek "De taal en het leven der vogels" verscheen in stukken in "Ons Tweede Tehuis", ook in het Frans. Het boek was een tijdlang prijsboek voor verdienstelijke leerlingen.

Grote aandacht kregen de tentoonstellingen van de handwerken van de leerlingen en de prestaties van snit en naad, die vanaf 1952 uitgroeiden tot "modeshows". In dat jaar werden ook de oud-leerlingen op deze "modeshow" uitgenodigd.

De leerlingen speelden vaak toneel en voerden muziekstukken uit bij allerlei gelegenheden van het klooster, zoals b.v. bij het gouden priesterjubileum en het naamfeest van directeur Camerman. De stukken waren meestal van religieuze aard. Het publiek bestond uit de gevierden, de oversten, de medeleerlingen, notabelen en op speciale bezoekdagen ook uit de ouders en familieleden.

3.4 Een "apostolische" kloosterschool

Vanaf de 19de eeuw betrachtte elke orde of congregatie minstens een eigen school of een eigen middelbaar vormingsinstituut. Bij mannelijke orden, zoals de jezuïeten, noemde men dit een "apostolische school". Het waren onderwijsinstellingen waar de roepingen voor de eigen groep van jongs af werden aangemoedigd. Ook vrouwelijke kloosters hadden nood aan een rekruteringssterrein. De kostschool van Wachtebeke heeft in zekere zin ook die rol van "apostolische" school vervuld tegenover de Zustercongregatie van Wachtebeke. Het bijna kloosterlijke leven van de leerlingen, de nabijheid van de gemeenschap en de directe

18. De kostschool in 1947 werd bijna uitsluitend geleid door zusters. Zittend tussen de leerlingen: zuster Gudula (Clarisse Bonne), zuster Gerarda (Grootaert Cesarine), moeder Hieronyma (Platteeuw Julia), directeur Charles Camerman, zuster Marie-Kostka (directrice) (Van Vlierberghe Bertha) en zuster Vinciane (Van Lede Helena). Staande tussen de leerlingen: zuster Pia (Meuleman Madeleine), zuster Caroline (Van Bastelaere Anna), zuster Rosaria (Vervaeke Coralie), zuster Marie-Francine (Hectors Maria), juffrouw Marie-Louise Celie (lerares 6de studiejaar), zuster Scholastica (De Letter Elisabeth), zuster Amata (De Wulf Germaine) en zuster Vitalie (De Vos Bertha).

invloed van de zusters-leraressen hebben bij een groot aantal meisjes de keuze voor het kloosterleven gestimuleerd.

Dit is zo al geweest in de negentiende eeuw, maar komt in onze bronnen nog het sterkst tot uiting na 1951, in de eerste jaargangen van het toen opgerichte tijdschrift "Ons Tweede Tehuis". Dit tijdschrift richtte zich tot de "talrijke oud-leerlingen en vrienden van onze kostschool en klooster-missiehuis".²⁴ Veel aandacht kregen de gebeurtenissen in de Congregatie en speciaal de missiehuizen in Kongo. Heel speciale aandacht kregen de intredes, inkleding en professie van nieuwe zusters, waaronder enkele leerlingen van de kostschool zelf. Zo lezen we bijvoorbeeld in het zomernummer van 1953:

"**Hogere roeping.** Anita (...) van Antwerpen, onze zus uit het derde Middelbaar; heeft ons om God verlaten. Wij allen hielden veel van haar; ze kon zo sappig praten" In de toelichting bij de foto's lezen we o.m. "Gezellig samenzijn met de leerlingen van haar klas op het afscheidsfeest. "La Montée du Carmel" van St Jean de la Croix werd haar tot richting aan het bord uitgetekend en verklaard." En "Na de plechtige intrede wachten we een laatste maal onze kostschoolvriendin op voor het afscheidslied..."

Anita was toen pas 15 jaar.

In het zomernummer 1955 verschenen uittreksels met foto's uit het toneelstuk "Roeping", dat door de leerlingen van de kostschool en van de kleuterschool was opgevoerd bij de tiende verjaardag van de verkiezing van zuster Hiëronyma tot algemene overste. De levensweg van de overste wordt er in romantische rijmen beschreven, zoals:

(O.L.Vrouw:) Maar ook Hij mikt, de GODDELIJKE JAGER...

Hij wondt met liefdevlam een uitverkoren prooi.

(Proloog:) De Goddelijke Jager heeft haar ziel gekust, gewond van liefde...

Maria blijft beschermend 't bruidje nader

En siert de maagdenziel met lelieblanke tooi.

(O.L.Vrouw:) De maagdenluier dekt het zielemoederschap;

uw meisjeshart wordt kelk vol offerwijn,

wil hostie met de Hostie zijn..

en liefde met de Liefde...

Het winternummer 1955 onder de titel "Waarheen" was overgenomen van "Dochters van de Kerk. De Wijngaard", Brugge en werd ook door andere kloostercongregaties verspreid. Dit nummer was bijna integraal aan kloosterroeping gewijd. Het winternummer van 1956 was voor de helft gewijd aan de intrede van Wivine De Lombaerde.

Minstens vanaf 1928 werd jaarlijks een retraite gehouden voor oud-leerlingen van de kostschool in het moederklooster. Minstens impliciet werd het wekken van roepingen bedoeld. De retraites van 1954, 1956 (en 1962) werden ingericht door het werk "Levensroeping" van de paters passionisten, om kloosterroepingen te bevorderen. Ook deze retraites kregen de nodige aandacht in "Ons Tweede Tehuis".

Typerend voor de achterliggende opvattingen is het brandglasraam in de nieuwe hal van het oude pensionaatgebouw. Dit raam werd gemaakt in 1957 door glazenier Mestdagh en stelt de omhelzing voor van de heilige Lutgardis door Christus. Intreden in het klooster is een mystiek huwelijk aangaan met Christus. Een goede illustratie van deze opvatting is te

²⁴ Zie bijlage 4.

19. De vlaggen van de school en van de plaatselijke V.K.S.J worden gedragen bij de intrede van een zestienjarige leerlinge van de school als postulante (zuster Lutgart) in de zustercongregatie van Wachtebeke op 25 december 1957.

zien in het lentenummer van 1958 van "Ons Tweede Tehuis". Een handige fotograaf maakte een foto bij de intrede van een zeventienjarige leerlinge van de kostschool met het glasraam op de achtergrond, waarbij de jonge kloosterlinge volledig de plaats inneemt van de heilige Lutgardis. De commentaar is al even duidelijk: "*Laat me in het klooster, Heer, als Sinte Lutgart weleer, nu gans voor U openstaan en Uw minne ondergaan...*"

3.5 De eerste oud-leerlingenbond

Zoals reeds vermeld bestonden al langer de retraites voor oud-leerlingen, mogelijk al teruggaand op de vormingsdagen van de Congregatie van O.L.Vrouw uit de 19de eeuw. Samen met de oprichting van het tijdschrift "Ons Tweede Tehuis" ontstond in 1951 een oud-leerlingenwerking, die gedurende enkele jaren is blijven voortbestaan. Aan alle oud-leerlingen, waarvan men het adres kende, werd het eerste nummer van het nieuwe tijdschrift toegestuurd. De eerste bijeenkomst ging door op zondag 22 juli 1951 met een tachtigtal aanwezigen. Om 10 u. werd in de kapel een mis opgedragen voor de overleden leraren en oud-leerlingen; om 11 u. sprak directeur Ch. Camerman het welkomstwoord, waarna het diner en een gezellig samenzijn volgden. Om 15 u. was er weer in de kapel een gebedsdienst (lof) en sermoen door pater Janssens, scheutist, over de zending van de vrouw. Uit dit sermoen onthield een van de aanwezigen speciaal de gedachte "*Vrouwen zijn de kariatiden die het tempelgebouw schragen.. Het hart van de vrouw moet zijn als een*

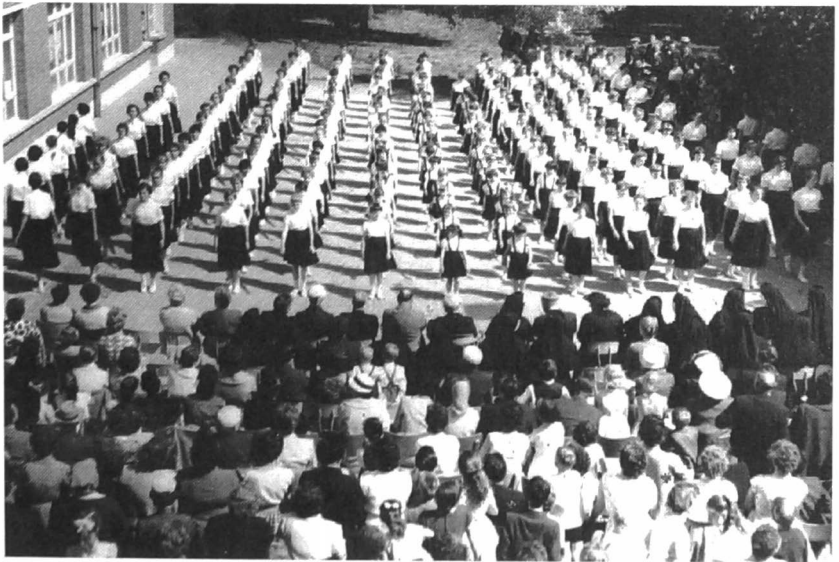

altaar, waar kan geleden en geofferd worden.”²⁵

De oud-leerlingenbond zou pas terug herleven in 1971. Ondertussen zorgde "Ons Tweede Tehuis" voor een band met afgestudeerden. De reacties van de oud-leerlingen werpen een eigen licht op de school. Voor de meesten blijken de jaren in de kostschool indrukwekkende en gelukkige jaren te zijn geweest. Vele oud-leerlingen spreken enerzijds wat meewarig over de strenge discipline, maar tegelijkertijd vol sympathie over de hooggewaardeerde directie, leerkrachten en personeelsleden van de kostschool.

20. De "Sportdag" van 1959.

21. De "Sportdag" van 1959.

25 "Ons Tweede Tehuis", jg. 1(1951), nr. 1, p. 16 en jg. 1(1951), nr. 3, p.14-15.

4. De periode 1958-1971: een bruisende school

4.1 De overschakeling naar een wettelijk erkende humaniora

In november 1958 kwamen de drie grote Belgische politieke partijen tot een overeenkomst, die een einde zou maken aan de toenmalige schoolstrijd. Dit "schoolpact" was geldig voor 12 jaar, maar deze periode werd later verlengd. De Christelijke Volkspartij (C.V.P.), de Belgische Socialistische Partij (B.S.P.) en de Liberale Partij (L.P.) gingen akkoord over: kosteloos voortgezet onderwijs tot 18 jaar, gelijke wedden voor alle gediplomeerde leerkrachten mits staatserkenning van de diploma's van de leerlingen en oprichting van een fonds voor de financiering van de schoolgebouwen, zowel voor het rijks- als voor het vrij onderwijs.

De toenmalige directrice, zuster Scholastica, had goede inlichtingsbronnen en goede raadgevers. Zij wist de mogelijkheden van de bestaande vorming in Wachtebeke in het kader van een mogelijke staatserkenning goed in te schatten en streefde naar een zo spoedig mogelijke wettelijke erkenning als school voor algemeen vormend onderwijs. Het bisdom Gent, dat andere doelstellingen had, heeft zich tegen haar plannen verzet vanuit een totaal andere invalshoek. Zij vonden dat niet Wachtebeke, maar het grotere, socialistische Zelzate een betere plaats zou zijn voor de inplanting van een meisjeshumaniora. De betrokken meisjesschool, Maria Middelaers, was een school van dezelfde congregatie van Wachtebeke, zodat men vanuit Wachtebeke langs die weg geprobeerd heeft de ontwikkeling van Zelzate tegen te houden.

Ook vanuit het Nationaal Verbond voor Katholiek Onderwijs te Brussel was men de oprichting van een humaniora niet genegen. Zo schreef Mgr. J. Daem, directeur-generaal, aan zuster Scholastica: "Het Nationaal Secretariaat van het Katholiek Onderwijs oordeelt dat het niet wenselijk zou zijn de economische en de wetenschappelijke afdeling B te Wachtebeke in stand te houden." Twee maanden later schreef hij naar de algemene overste van de Congregatie van Wachtebeke "Het Nationaal Secretariaat van het Katholiek Onderwijs oordeelt dat het spijtig zou zijn de algemene middelbare afdeling te Zelzate op te offeren voor de economische humaniora te Wachtebeke".²⁶ Zoals men vanuit de Congregatie van Wachtebeke er niet in geslaagd is de opbouw van een humaniorarichting bij de eigen zusters in Zelzate tegen te houden, zo is de kerkelijke overheid er ook niet in geslaagd de ontwikkeling van een volledige humaniora te Wachtebeke tegen te houden.

Wat niemand had verwacht, wist de directrice van het pensionaat te verwezenlijken: zij bekwam de erkenning van het gegeven onderwijs als beantwoordend aan de staatsnormen. Daaraan is veel werk voorafgegaan. Met het oog op de wettelijke erkenning werd in het derde trimester van het schooljaar 1957-58 overgeschakeld op het Nederlands als voertaal van de lessen in het algemeen vormend onderwijs. De betrokken leerkrachten hebben niet geprotesteerd, integendeel. Maar er gebeurde meer. In de schoolvakantie 1958 hebben de leerlingen hun schoolagenda herschreven in het Nederlands. Als begeleiders van deze overgang worden drie mensen vermeld: pater Noé S.J. (afkomstig van Wachtebeke-Overslag), Z.E.H. J. Scheire (afkomstig van Wachtebeke) en inspecteur Jos De Cock (woonachtig rechtover het klooster). De economische afdeling sloot het best aan bij de vroegere handelsafdeling en werd vervolledigd in het schooljaar 1959-1960. De Wetenschappelijke B was volledig in 1960-1961 en Latijn-Wetenschappen was volledig in

---

²⁶ Kloosterarchief Wachtebeke, losse documenten in Verslagen van de raadsvergaderingen.

1969-1970. De lagere cyclus werd door de Staat erkend in 1959 met terugwerkende kracht vanaf 1956. De getuigschriften van de leerlingen die hun zesde jaar economische voltooiden in 1959-60 werden gehomologeerd op 22 maart 1961. De eerste groepen leerlingen, die de zes jaren voleindigden, hebben hun diploma van de lagere cyclus bekomen via de middenjury. Daartoe werden toen onder meer op zaterdagmiddag speciale lessen gegeven.

De vroegere huishoudschool werd gedeeltelijk omgevormd tot een A.S.O.-richting "Familiale humaniora" (3 jaar) met terugwerkende kracht erkend vanaf 1957. Daarnaast bleef nog een kleine beroepsafdeling (C6) voor huishoudkunde en voor snit en naad bestaan tot 1967.

Na 11 jaar gestage groei zag het studieaanbod vanaf september 1969 er als volgt uit:

Lagere cyclus (3 jaar)	- familiale afdeling
	- moderne humaniora
	- Latijn-wiskunde
Hogere cyclus (3 jaar)	- economische
	- wetenschappelijke B
	- Latijn-wetenschappen.

22. Een beeld uit de modeshow van 1959 door de afdeling snit en naad.

4.2 Een veelvoud aan leerlingen

Het leerlingenaantal werd een veelvoud van het vroegere en is blijven stijgen tot in 1983-84 met toen in het eerste trimester 399 leerlingen²⁷. Ook het aantal internen steeg tot 219 in 1964-65, het jaar daarop was het aantal internen al gedaald tot 199 (leerlingen van lagere en middelbare school samen). De internen gingen wel meer en meer naar huis, op het einde van de jaren '60 reeds elke week.

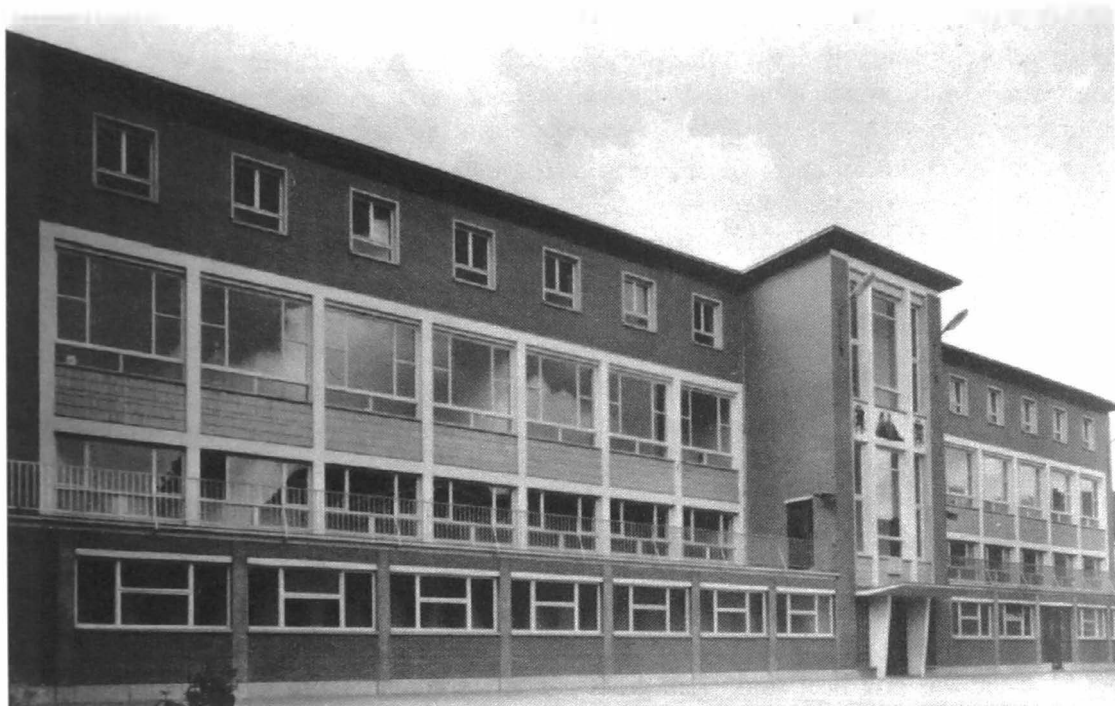
Vanaf 1958 werd een eigen busvervoer georganiseerd. Naar verluidt was de directe aanleiding (of het excuus) hiertoe de teloorgang van de brug van Terdonk in februari 1958, toen een Noorse tanker deze brug ramde en de brug niet meer werd hersteld.

Terwijl voorlopige schikkingen het tekort aan plaats moesten opvangen, werden de gebouwen van school en internaat sterk uitgebreid. Het huidige hoofdgebouw van de school, gebouwd op de plaats van de vroegere boerderijgebouwen van het klooster, werd plechtig ingewijd door de bisschop van Gent op 20 november 1960. Voor het nog toenemend aantal internen werden in 1963 twee verdiepingen bijgebouwd boven het gebouw van de vijfdes en zesdes. Het tweede boerderijgebouw werd reeds in 1964 omgebouwd tot de huidige film- en toneelzaal. Weinig scholen konden het Lyceum nog evenaren in zijn ruime lokalen in een groen kader. Het bleef echter niet bij een kwantitatieve aangroei, ook inhoudelijk getuigde de school meer en meer van een grote openheid en werkkraft.

23. Optocht door Wachtebeke naar aanleiding van het turnfeest in 1970

²⁷ Zie bijlage 9.

24. Het hoofdgebouw, ingewijd op 20 november 1960.

4.3 Afscheiding en uitbreiding van de lagere school

In de loop van de negentiende eeuw hadden de Zusters in de eigen gebouwen van het moederklooster een basisschool voor meisjes opengehouden. Deze lagere school verhuisde in 1896 naar de Molenhoek. Daarvan onderscheiden bleef in het klooster ook na 1896 een vorm van niet-aangenomen lager onderwijs bestaan, als voorbereiding en als deel van de kostschool. De lessen werden er grotendeels gegeven door leerkrachten zonder diploma. Toen de middelbare school in 1958 overschakelde naar een Nederlandstalige wettelijk erkende humaniora, werd ook de lagere school zodanig aangepast dat ze beantwoordde aan de wettelijke normen met gratis onderwijs. Twee gediplomeerde onderwijzeressen werden aangeworven: juffrouw Anna Van Quaakebeke en juffrouw Marie-Louise Casneuf, die samen met zuster Dominique (Breda Alice) eveneens gediplomeerde onderwijzeres en schoolhoofd, les gaven in drie klassen. In het volgende jaar waren het er al vier, met juffrouw Hermina Hérie. De school groeide zienderogen binnen de muren van het oude pensionaat en klooster en rekruteerde als voorbereiding op het Lyceum niet alleen uit Wachtebeke, maar uit een brede waaier van gemeenten. In het schooljaar 1958-1959 waren 77 leerlingen ingeschreven, waarvan slechts 24 uit Wachtebeke, de overige 53 leerlingen kwamen uit 27 verschillende plaatsen. Die verhouding wijzigde met de jaren: in 59-60 waren nog de helft van de nieuwe inschrijvingen van buiten Wachtebeke, in 66-67 was nog slechts een derde van de totale schoolbevolking (214 leerlingen in de lagere school) van buiten Wachtebeke.

Vanaf 1963-64 waren er al vijf klassen, waaronder twee zesdestudiejaren. Zuster Lydia, thans algemene overste, werd directrice van 1963 tot 1966. Het leerlingenaantal van de

Molenhoek ging zodanig achteruit, dat in 1966 besloten werd tot een fusie met de kloosterschool. Toen waren er al acht klassen. Zoals beloofd bij de fusie bouwde de Congregatie een nieuw complex voor de school achter de parochiekerk, dat in gebruik werd genomen in september 1967.

De gemengde kleuterschool, die al sinds de 19de eeuw binnen de muren van het klooster was ingericht, verhuisde in 1971 naar de nieuwbouw naast de nieuwe lagere school.

4.4 Een gemengd leerkrachtencorps

Om te beantwoorden aan de wettelijke normen moesten gediplomeerde regent(ess)en en licentiaten worden aangeworven. De zusters zouden spoedig een minderheid vormen. Bij gebrek aan voldoende gediplomeerde vrouwen, moesten ook mannen worden binnengehaald. Vanzelfsprekend was dit niet. Tot dan toe waren alleen priesters welkom binnen de kloostermuren. De eerste mannen, de heer Jacques De Rijcke in het voorjaar van 1959, en zijn opvolger de heer Jan Houben in september 1959, moesten bisschoppelijke toelating krijgen. Aanvankelijk werden binnen de schoolmuren de mannelijke leerkrachten streng gescheiden gehouden van hun vrouwelijke collega's

Het corps was zeer jong en er heerste een zeer joviale, hartelijke sfeer. Ook de band met het klooster was nog heel sterk. Een groot aantal leerkrachten zijn slechts een korte tijd gebleven. O.a. de afstand en het gebrek aan openbaar vervoer hadden een negatief effect. Een andere groep is gedurende lange tijd gebleven en zij werden de "vaste waarden" van de school.

4.5 Een brede waaier aan parascolaire activiteiten²⁸

In deze periode was er een onwaarschijnlijk aanbod aan bijkomende activiteiten. Er waren de jaarlijkse oudercontactdagen, jaarlijks een schoolfeest, ouderdagen, schoolreizen, een koor, sportclubs (volleybal en basketbal), een tekenclub, een bezinningsgroep²⁹, toneelvoeringen, gastopvoeringen, gastsprekers, de jeugdbeweging V.K.S.J., een A.B.N.-kern (ter bevordering van het correct Nederlands), een "jeugdmuziekschool" (vanaf 1965), acties voor Broederlijk Delen en 11.11.11, enz. Nadat in 1964 ook de nieuwe filmzaal was ingericht, beschikte het Lyceum over een meer dan degelijke infrastructuur. In het tijdschrift "Ons Tweede Tehuis", dat de werking mede begeleidde, vinden we daarvan talrijke sporen. Enkele keren sprak men erin van "het cultureel centrum" van het Lyceum.

In het jaarlijkse schoolfeest lag aanvankelijk nog een accent op de modeshow (tot 1962) maar groeide vanaf 1959 de aandacht voor turnen en sport. Op het schoolfeest van 18.5.69 was er bovendien een optocht door het dorp met de plaatselijke harmonie, een jeugdmiss, een turnfeest en een kunsttentoonstelling.

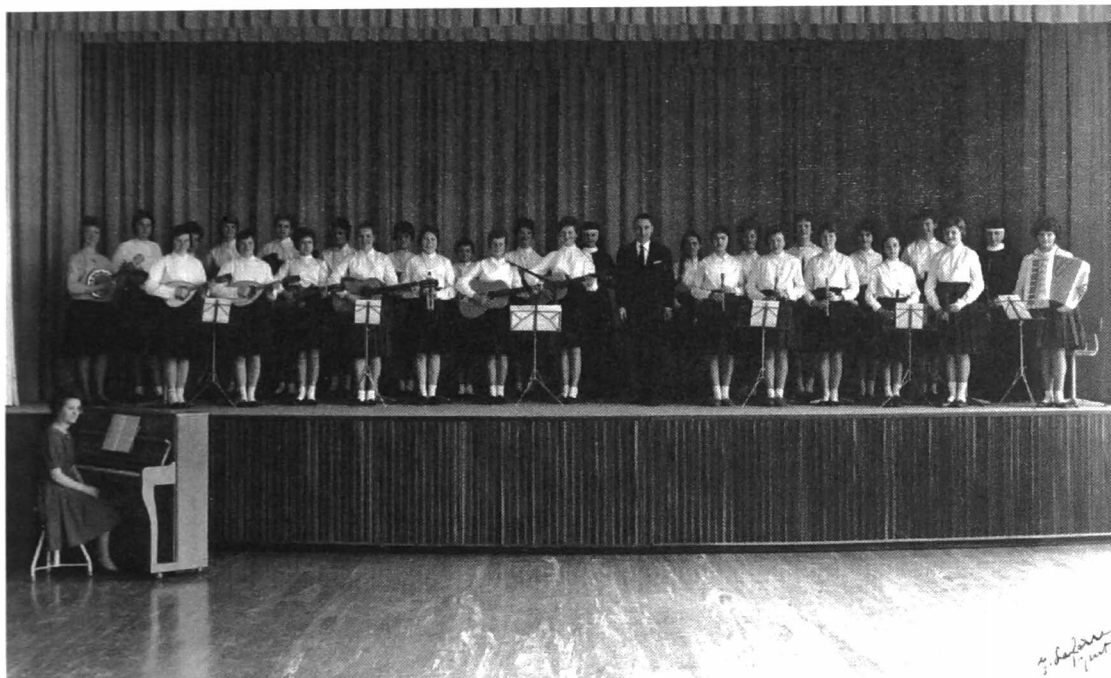
Het koor "De Melomaantjes" o.l.v. de heer Jan Houben startte in 1961 met een 24-tal leden en had in 1967 70 leden. Elk jaar verzorgde men een "Gastenavond" voor leerlingen, ouders en sympathisanten. Zij traden ook op buiten de school, o.m. te Wachtebeke en te Merelbeke.

Er waren grote schoolreizen naar Straatsburg, Rome, Parijs, Joegoslavië, Spanje, Italië en Duitsland-Oostenrijk.

---

²⁸ Zie in bijlage 10 de impressies uit deze periode door oud-leerlinge Christiane David.

²⁹ "Caritas" onder leiding van zuster Marie-Immolata had in 1960 een twintigtal leden in de school.

25. De muziekgroep "De Melomaantjes" o.l.v. leraar Jan Houben bij hun eerste publieke optreden op 5 maart 1961.

Op de contactdag met de ouders op 12 juni 1960 werd in de nieuwe zaal van het hoofdgebouw al toneel gespeeld. De leerlingen voerden "Dauwdiamant" op. Typerend voor de toenmalige sfeer was het onderwerp van de gelegenheidstoespraak door de heer Wens over de noodzakelijkheid van moderne gebouwen en het nut van technische hulpmiddelen. Bij de inwijding van het hoofdgebouw op 20.11.1960 voerden de leerlingen een toneelstuk op uit "Martha", op tekst van de heer Raf Wens, met muziek van de heer Jef Tinel, onder leiding van oud-leerlinge en later zuster Lydia Sellicaerts. In 1961 speelden de leden van de V.K.S.J. "Beatrijs". In 1962 regisseerde mevrouw Colman het blijspel "Tante uit Amerika" met de laatstejaars; in 1963 leidde mevrouw Van Garsse "Het bloemenmeisje" van Yvonne Waegemans. Bij de viering van 125 jaar Congregatie in 1967, waaraan 800 mensen deelnamen, werd met mime en choreografie een "evocatiespel" opgevoerd rond de zaligspelingen en de taak van de christen: liefde, eenheid en dienstbaarheid. Bij die gelegenheid werd ook de schoolvlag gewijd met erop de leuze "Groeï hoog - Hou zon". Het meisjeskoor van de Jeugdmuziekschool zorgde voor de eerste openbare uitvoering van het schoollied. Daarnaast waren er vanwege de leerlingen nog avonden gebracht met zang, sketch en dans. Voor de decors stond keer op keer de heer Theo De Cooremeter in.

Tekst van het schoollied *(door Jan Houben)*

samen groeien
als het groene koren
uit de aarde naar omhoog
samen reiken
als de slanke toren
rakend aan de hemelboog
samen spelen
in de groene dreven
ied're dag van onze jeugd
samen zingen
van dit mooie leven
van de zorgen en de vreugd
lente, zomer, zon en wolken
schuiven over 't land voorbij
na de koude van de winter
zingt een vogel weer in mei
duizend wondermooie dingen
schitt'ren in de zonneschijn
wat is het toch goed te leven
en te samen mens te zijn

samen stijgen
als de witte meeuwen
vliegend naar de hemelzon
samen varen
op de grote zeeën
naar de blauwe horizon
samen groeien
over alle grenzen
van de droom naar werkelijkheid
samen streven
met de andere mensen
naar een nieuwe bet're tijd.

De muziek was van Martin Rumart

Bij de gastopvoeringen vermelden we het toneelstuk "De banier van de koning" (over priesterarbeiders) door de toneelkring "Opbouw" (31.3.1963) en een optreden van Miel Cools en Jos Gysen (19.2.1965).

Typend voor deze tijd zijn zeker ook bepaalde gastsprekers en hun onderwerpen, b.v.

- 5.10.1958: Dr. Paul Moulin (Rode Kruis, Gent, radioloog in hospitaal van Sint-Amandsberg) over de bloedtransfusie (met film);
- 23.11.1958: inspecteur Jos De Cock (Wachtebeke): "Leren denken en denkend leren, een voorname taak voor de moderne school";
- 14.6.1959: inspecteur Jos De Cock (Wachtebeke): doel van de lichamelijke opvoeding op school;
- 29.11.1959: prof. F. Van Mechelen (Leuven): "Het moderne gezin, winst of verlies?"
- einde 1961: J. De Rijcke: debatavond met leerlingen van 5de en 6de jaar (toen nog 1ste en 2de genoemd) over Amerika;
- rond april 1963: J. Dreesen en J. Houben: "Zoeklicht op het chanson in eigen taal" (praatavond in het jaarthema "Alles in gesprek", ingericht door V.K.S.J. voor gans de hogere cyclus);
- voorjaar 1964: G. Marquenie (Wachtebeke): "De industriële ontwikkeling in de kanaalzone".

Vanaf 1958 werd ook grotere aandacht besteed, speciaal door lerares M. Colman, aan de uitbouw van een bibliotheek, die aanvankelijk nog verspreid was in verschillende klassen in de school.³⁰

4.6 Nieuwe advies- en beslissingsorganen

Vanaf 1966 werd het Lyceum uitdrukkelijk betrokken bij de werking van de "Regionale Coördinatiecommissie" (R.C.C.), Kanaalzone Rechts, van het Katholiek Onderwijs en meteen in de werking van de Diocesane Planificatie- en Coördinatiecommissie (D.P.C.C.) van het bisdom Gent. Aanvankelijk ging de aandacht speciaal naar de aangepaste aanwezigheid van het katholiek onderwijs in een regio, die in volle ontwikkeling was. Tegelijkertijd werd meer en meer gewerkt rond "rationalisatie". De scholen moesten voortaan formeel rekening houden met elkaar, met de R.C.C., de D.P.C.C. en met andere instanties in de organisatie van hun onderwijsaanbod.

"Mei 1968" kreeg in onze cultuur een bijna legendarische bijklank. De vraag naar democratie en inspraak liet zich op het einde van de jaren '60 op uiteenlopende wijzen ook horen in de school. Dat een school nooit een eiland is in de samenleving, komt hier tot uiting in de oprichting van een directieraad en van een oudercomité, beide toch voorbeelden van grotere mondigheid van alle betrokkenen.

In de personeelsvergadering van 7 juni 1968 werd op initiatief van zuster Wivine De Lombaerde, directrice, een directieraad opgericht. Twee personeelsleden werden ambtshalve

---

³⁰ Door een kennis was lerares M. Colman erin geslaagd om meerdere wetenschappelijke tijdschriften gratis in de school te laten terechtkomen. Voortgaande op de collectie die we achteraf nog aantreffen, veronderstellen we de aanwezigheid van onder meer: *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie* (1958-1966), *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden* (1959-1963), *Bijdragen. Tijdschrift voor filosofie en theologie* (1959-1965), *Chronique de politique étrangère* (1961-1964), *Dietsche Warande en Belfort* (zeker vanaf 1964), *Dialogo. Tijdschrift voor Wijsbegeerte* (1961-1967), *Handelingen. Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* (1958-1963), *Le Moyen Age* (1959-1963), *Politica* (1958-1964), *Répertoire bibliographique de philosophie* (1959-aug. 1964), *Revue Internationale de Philosophie* (drie nummers uit 1963-64), *Revue Philosophique de Louvain* (1959-aug. 1964), *Spiegel der Letteren* (1960-1966), *Tijdschrift van de Vrije Universiteit Brussel* (1958-1968), *Tijdschrift voor filosofie* (sept. 1960-juni 1965).

aangeduid (mevrouw M. Colman als internaatsverantwoordelijke en mevrouw L. Van Garsse als syndicale afgevaardigde). Twee leden werden in geheime stemming verkozen door alle personeelsleden: een voor de hogere cyclus (de heer Jan Houben) en een voor de lagere cyclus (de heer Hedwig Geerinckx). De eerste vergadering van dit totaal nieuwe orgaan ging door op 20 juni 1968 met als onderwerpen: de planning van de schoolwerking voor het volgende schooljaar, de aanwerving van nieuwe leerkrachten, de begeleiding van de leerlingen bij de overgang van de lagere naar de hogere cyclus en de financiële toestand van de school. Er werd toen o.m. beslist dat de nieuwe kandidaten-leerkrachten een proefles moesten geven. In de loop van de volgende vergaderingen werd onder meer besloten tot het opheffen van de wellevendheidslessen (23.08.68), het opstellen van een beurtrol voor de vervanging van afwezige leerkrachten ter ontlasting van de studiemeesteressen (12.09.68), de aankoop van een koffiezetapparaat voor het lokaal van de leerkrachten (10.02.69), de oprichting van een oudercomité (23.08.69) en de oprichting van een oud-leerlingenbond (16.02.1971).

Een voorlopig oudercomité werd samengesteld op 19.9.1969 met als voorzitter de heer Herman Van Nevel. Een verslag van de vergadering van 27 november 1969 wijst op de tendens naar inspraak van alle betrokkenen *"... zelfs met een goed-werkende direktieraad, zegt Zuster Directrice, kunnen gevallen (en die zijn talrijker dan men denkt) moeilijk tot een algemeen-bevredigende oplossing leiden zonder het oordeel te kennen van het merendeel van de ouders der leerlingen. Ziedaar het belang en ook de noodzaak, in deze tijd, van het oudercomité. Men wil zelfs verder; waarom geen inspraak ook van de leerlingen. Dit voor een nabije toekomst, waarom niet?"* Het oudercomité werd definitief gesticht op 7.2.1971. Het werd de start van een vlotte samenwerking, die vooral haar beslag kreeg in de volgende periodes van de schoolgeschiedenis.³¹

4.7 Algemene sfeer

De begeesterende leiding achter de school was zuster Scholastica, eerst als directrice, maar ook daarna nog als novice-meesteres en algemene overste van de Congregatie. Zij wordt door velen een charismatische figuur genoemd, die enorm veel vertrouwen gaf en vertrouwen had. In haar optimistische, vertrouwvolle houding en haar inspirerende leiding, trok zij gans de Congregatie en gans de school mee en speelde daarin merkwaardig in op de tijdsomstandigheden.

De hier besproken periode was een periode van hoge optimistische verwachtingen. De welvaart bleef toenemen, het onderwijs werd toegankelijker voor alle sociale lagen, de televisie bracht meer informatie zonder directe controle, de auto bracht meer beweeglijkheid.

In de streek rond Wachtebeke werd het nieuwe levensgevoel nog versterkt door de opbouw van de "Kanaalzone". De regio veranderde van uitzicht: nieuwe wegen, grote bedrijven, grote inwijking, fusie van gemeenten of delen ervan met de stad Gent, de aanleg van het "Provinciaal Domein Puyenbroeck". Al die verschijnselen werden in die tijd door grote lagen van de bevolking als vooruitgang beschouwd.³² Deze jaren culmineerden als het ware

³¹ Alle gegevens uit deze paragraaf werden geput uit bundels, die ons ter beschikking werden gesteld door mevrouw Lieve Van Garsse, die zelf nauw betrokken is geweest bij elk van deze initiatieven.

³² We denken hier aan het succesboek van Harvey COX, *De stad van de mens. Het levenspatroon van de gesecculariseerde wereld in theologisch perspectief*, Utrecht, Ambo, 1966 (eerste Engelse uitgave in 1965, meerdere herdrukken in meerdere talen), waarin de aspecten van de verstedelijking als een kans tot menselijke ontplooiing werden geprezen.

26. *De Zesde Wetenschappelijke in 1964-1965:*

onderaan: Ria Van Kerckvoorde en Christiane David; tweede rij; zuster Marie-Immolata (Wivine De Lombaerde - klastitularis, toen ook directrice in Zelzate), Jaco Leroux, Judith Meul, Marcella Audenaert, Annemie Pauwels, Annie Blancquaert, Liliane De Bruycker; derde rij: Hilda Poppe, Marie-Christine De Baets en Paula Calle.

in de achteraf tot mythe verheven periode van mei '68 rond de leuze "l'imagination au pouvoir!", "de verbeelding aan de macht!".

Vanuit de katholieke Kerk waren de verwachtingen bij belangrijke groepen in het Westen om zo te zeggen nog sterker. Het tweede Vaticaans Concilie startte zijn eerste zitting op 11.10.1962. De vierde en laatste zitting eindigde op 8.12.1965. Doel van dit concilie, volgens paus Johannes XXIII in zijn openingstoespraak, was "aggiornamento": vernieuwing en aanpassing van de Kerk aan de moderne wereld en de voorbereiding van oecumene, de volledige eenheid van de christenen. Bij mensen die bekommerd waren om de Kerk heeft

dit Concilie enorme verwachtingen gewekt. Men was overtuigd dat een dynamische heropleving van de Kerk in aangepaste vorm mogelijk en nabij was. Ondertussen werden door de kerkelijke overheid allerlei disciplinaire toegevingen gedaan die deze verwachtingen versterkten. Wat al eeuwen onveranderlijk leek, b.v. het gebruik van het Latijn in de liturgie of de wetten op vasten en nuchter zijn, veranderde nu wel. De media brachten allerlei experimenten en contestaties onder de aandacht. Zeker ook op het terrein van het kloosterleven heerste er optimisme. Het conciliedecreet over het kloosterleven "Perfectae caritatis" (28.10.1965) werd in het Nederlands vertaald met de woorden van het begin van het tweede artikel "Over de aangepaste vernieuwing van het religieuze leven".

De Congregatie van de Zusters van Wachtebeke nam in deze vernieuwing het voortouw en had een vrij grote weerklank. De Congregatie ging verder dan de hogere kerkelijke overheid mogelijk achtte. Er waren relatief ook nog veel intredes van krachtige persoonlijkheden. Deze optimistische sfeer bevorderde de ontplooiing van de middelbare school en omgekeerd: het succes van deze middelbare school ondersteunde ook de optimistische sfeer in de Congregatie. In deze periode gingen bovendien de eerste zusters van Wachtebeke naar de universiteit.

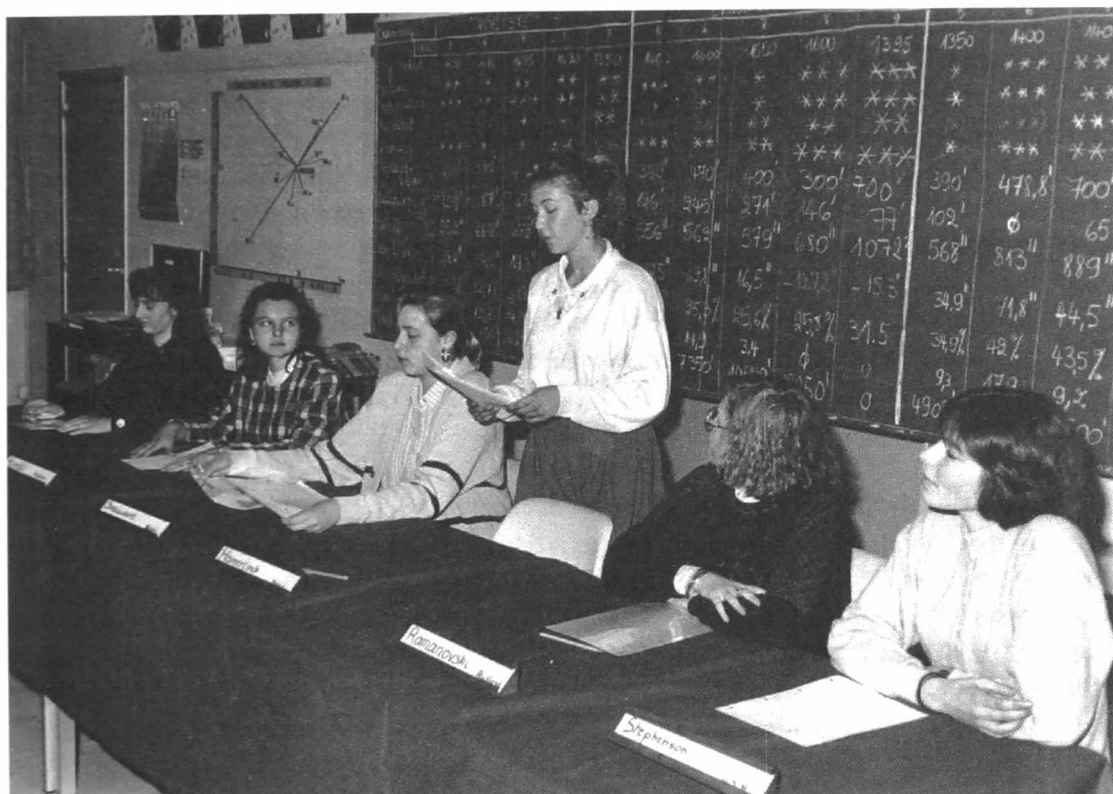
Door dit alles evolueerde de achterliggende ideaalstelling van de school. De doelstelling werd: meisjes voorbereiden om zich als christelijk mens volledig te ontplooiën; zo mogelijk een universitair diploma te behalen en als gelijkwaardige van de man een verantwoordelijkheid op te nemen in de samenleving. De aanwezigheid van een jonge groep leken-universitairen in het lerarencorps, die zelf nog vol goede herinneringen waren aan hun bevrijdende universitaire opleiding, versterkte deze ideaalstelling.

5. De periode 1971-1994: vaste koers in crisisjaren

5.1 Kenterend getij in de samenleving

De jaren '70 waren enerzijds jaren van nog toenemende welvaart en vrijheid, maar tevens jaren van groeiende ontgoocheling en van verdere teloorgang van vroegere vanzelfsprekendheden. In de bredere samenleving kwamen nieuwe problemen onder de aandacht zoals de negatieve kanten van verstedelijking, de "grenzen aan de groei", met daarin vooral de milieuvervuiling en de toenemende kloof tussen arm en rijk. Speciaal bij de jeugd werd men geconfronteerd met de commercialisering van een bepaalde jeugdcultuur, toename van consumptiegedrag, de nog toenemende invloed van de media, vooral de televisie, er was het druggebruik, de gevolgen van ontwrichting van het gezinsleven, de afwijzing van elke autoriteit...

Ook in de Kerk deemsterde het optimisme van vorige periode. Er leefden aanvankelijk in sommige kerkelijke middens nog hoge verwachtingen na het Tweede Vaticaans Concilie, maar die werden niet ingelost door de kerkelijke overheid. Deze hield angstig vast aan vroegere structuren, gebruiken en inzichten. Dichterbij de school was er, zoals in de meeste westerse kloosters, de crisis in de Zustercongregatie van Wachtebeke met een groot aantal uitredingen van vooral jonge zusters en het einde van de rekrutering van nieuwe zusters. De Congregatie zou stilaan genooddaakt zijn bepaalde activiteiten stop te zetten of over te laten aan anderen. Onderwijzen werd er helemaal niet gemakkelijker op, want soms tegenstrijdige krachten oefenden een sterkere invloed uit op de jongeren. De jongeren waren ook minder dan ooit op school: de internen vormden nog een kleine minderheid en de vijfdaagse week werd ingevoerd.

27. De 6de economische op studiedagen rond bedrijfsleiding in Sidmar; Zelzate op 27 en 28 februari en 1 maart 1989.

V.l.n.r. Evy Schauvliege, Sandra Humblé, Martine Snauwaert, Nancy Hamerlinck, Nancy Raman en Els Stevens.

5.2 Verschuivingen in het onderwijs

In de hier besproken periode 1971-1994 grepen ook heel wat wijzigingen plaats in de organisatie van het onderwijs in België, dat ondertussen een Vlaamse aangelegenheid werd. Zoals overal kende men een sterke terugval van het aantal internen en de concurrentie van andere scholen. De schoolplicht werd verlengd naar 18 jaar. Op het vlak van de globale organisatie van het middelbaar onderwijs was de jarenlange discussie gestart rond het "V.S.O." (vernieuwd secundair onderwijs), dat ook in de regio ter sprake kwam. Uiteindelijk werd in het schooljaar 1989-1990 overgeschakeld op het zogenaamde "eenheidstype", wat in Wachetebeke leidde tot een groter aanbod van studiemogelijkheden, maar de familiale richting deed verdwijnen.

Door de geleidelijke invoering van het eenheidstype werden vanaf september 1993 deze richtingen aangeboden in het Lyceum:

1ste jaar: Klassieke studiën

2de jaar: optie Latijn

2de graad: Latijn - Wiskunde

3de graad: Latijn - Wiskunde

Latijn - Wetenschappen

Moderne

Moderne - wetenschappen

Moderne talen - wiskunde,
economie - wiskunde; economie - moderne talen

Wetenschappen - wiskunde,

moderne talen - wetenschappen,

economie - wiskunde en

economie - moderne talen

Uiteraard zaten niet alle richtingen altijd in aparte klassen, maar zat men voor de meeste vakken samen met de leerlingen van andere klassen.

De zogenaamde "re-affectatie" werd ingevoerd, waarbij vastbenoemde leerkrachten, die uren of een volledige betrekking verloren, voorrang kregen op andere kandidaten in een andere school. Er werden steeds grotere formele eisen gesteld aan de leerlingenbegeleiding, zoals in klassenraden, personeelsvergaderingen en verantwoording van beslissingen inzake leerlingen. Men vroeg rationalisatie van het onderwijsaanbod en er kwamen besparingen. In diocesane en regionale coördinatiecommissies werden plannen besproken van gewijzigd aanbod en moest men meer rekening houden met de scholen uit de omgeving. In de omgeving, zoals overal elders in Vlaanderen, verdwenen vele kleine scholen of vestigingen ervan (Assenede, Bassevelde, Destelbergen, Kalken, Evergem (Ter Linden), Zaffelare...). Vele andere scholen gingen fusies aan.

5.3 Onder de sterke leiding van mevrouw Colman

In 1971 werden de sportvelden in gebruik genomen. De nieuwe directrice mevrouw Colman bracht de verschillende verzamelingen boeken van de school samen in één lokaal (de huidige muziekklas in het gebouw van de internenrefter). Gedurende gans haar bestuur zou bijzondere aandacht gegeven worden aan de uitbouw van de bibliotheekcollectie en aan het gebruik ervan onder toezicht van mevrouw Vera De Vilder, bibliothecaresse. In 1977 kwam het gebouw klaar van de "mediatheek" met daarin een ruime refter, kookklas, informatica-klas, de bibliotheek en een talenklas. Daarmee beschikte de school over voldoende ruime lokalen met alle voorzieningen in een benijdenswaardig groen kader.

28. *Mevrouw Margareta Colman, directrice, bij de inwijding van het mediatheekgebouw op 14 oktober 1977.*

Op de achtergrond de tweede vlag van de school, ontworpen door leraar Theo De Cooremeter.

Dat het Lyceum als zelfstandige school stand hield is niet zo vanzelfsprekend. Nog minder vanzelfsprekend was het feit dat het leerlingenaantal zelfs bleef stijgen tot in het schooljaar 1983-84 met 399 leerlingen in het middelbaar. Nadien kwam er geleidelijk een daling, vooral te wijten aan de vermindering van het aantal kinderen in de regio. De landelijke ligging en het gebrek aan degelijk openbaar vervoer waren ongunstig voor het leerlingenbestand. Twee scholen in het zuidelijke rekruteringsgebied kregen grote invloed. Het Sint-Theresiacollege te Eksaarde, gefusioneerd met het Sint-Lodewijkscollege te Lokeren, werd gemengd. Ook het Instituut O.L.Vrouw van de Rozenkrans, te Oostakker, achteraf gefusioneerd met het Sint-Jozefsinstituut / Spes Nostra - Lochristi kreeg meer leerlingen. Het busvervoer ingericht door de school vroeg een grote inspanning, en bleef de instroom verzekeren uit de westelijke en noordelijke omgeving, met Ertvelde als heel belangrijke gemeente buiten Wachtebeke.

Globaal gezien echter bleven ouders vertrouwen hebben in het middelbaar onderwijs te Wachtebeke. Troeven waren: de kwaliteit van onderwijs en opvoeding en juist het kleinschalig karakter. Het is regelmatig gebeurd dat eerder zwakke en schuchtere leerlingen, die moeizaam door de jaren van de middelbare school sukkelden, achteraf toch hogere studies aankonden en openbloeden in een vak dat hen lag. De studieresultaten na de humaniora waren uitstekend. Er is een jaar geweest dat alle eerstejaars aan de universiteit slaagden in de eerste of tweede zitting. Welke school deed het Wachtebeke na?

Het Lyceum koos voor enerzijds hoge eisen in het onderwijs, een strenge tucht en een volgehouden aandacht voor attitude-vorming. Daarbij werd tot in 1994 samen met het gewone puntenrapport, een opvoedingsrapport gegeven met aandacht voor: verzorgde kledij, orde, wellevendheid, inzet voor anderen, verantwoordelijkheidszin. Daarbij werd ook gewerkt met vormende activiteiten, die we verder nog zullen ter sprake brengen onder de parascolaire activiteiten.

Onderwijs wordt nog altijd in de klas door concrete leerkrachten gegeven. Maar dat dit onderwijs in optimale omstandigheden gebeurt, wordt grotendeels door de directie bepaald. De school werd inderdaad gemaakt door de leerkrachten, maar mogelijk gemaakt en in stand gehouden door de leiding. Dat het Lyceum met goede resultaten bleef bestaan, is zonder meer te danken aan de leiding van mevrouw M. Colman. Het werd haar niet altijd in dank afgenomen, want ze was streng voor zichzelf en streng voor anderen. Het is voor haar allicht ook niet gemakkelijk geweest. Een directrice van een school uit de buurt, met nog langere ervaring, zei eens over haar positie: "De directrice is de meest eenzame persoon in een school", wat wellicht ook in Wachtebeke toepasbaar was.

Het Lyceum werd een van de best geordende, zonet de meest ordevolle, van gans Vlaanderen, waar alles nauwkeurig werd voorbereid, begeleid en geëvalueerd. Dikwijls reeds van bij de eerste personeelsvergadering, enkele dagen voor het begin van het schooljaar, lag het stramien vast voor een gans jaar met dikwijls al concrete afspraken rond: examenregeling en verlofdagen, bezinningsdagen voor zesdes (Male, Groot-Bijgaarden, Sint-Kruis-Winkel), vijfdes (Tiegem, Lokeren, Provinciaal Domein Puyenbroeck) en derdes, de vriendschapsdagen voor de eerstejaars, religieuze vieringen (bij begin van het schooljaar, Kerstmis, begin van de vasten, biechtvieringen, Goede Week en einde van het jaar), activiteiten rond Broederlijk Delen, de info-dag, de oudercontacten, de personeelsvergaderingen, pedagogische studiedagen, projectwerkingen, filmforums en overige culturele activiteiten, culturele avond van de vijfdes, de 100-dagen van de zesdes, enz.

De directrice coördineerde en volgde alles (of toch bijna alles) tot in detail. Zelf had ze daarbij een uitgesproken visie, die ze voedde met veel lectuur. Geliefkoosde auteurs waren o.m. prof. Libert Van der Kerken, prof. Max Wildiers en Pierre Teilhard de Chardin.

5.4 Parascolaire activiteiten

Activiteiten, die geld moesten opbrengen en meer frivole aangelegenheden zoals een danspartij met orkest, werden spoedig van het schoolprogramma afgevoerd. Slechts nog één keer werd uitzondering gemaakt, bij de opening van de nieuwbouw van de mediatheek. In het kader van de latere gestrengheid, acht men het bijna niet mogelijk dat er in het Lyceum op 14, 15 en 16 oktober 1977 niet alleen een optreden was van de Bob Boon-singers en een kinderfeest op het programma stond, maar ook een schieting op liggende wip, seriekaarting voor hanen of geld, een restaurant, een bal, een thé-dansant en een barbecue...

Van grote betekenis voor de stijl en het imago van de school was de voorbereiding en opvoering van "De Zesde Dag", een creatief schoolspel in beweging, woord en muziek op 18 en 19 mei 1974. De heer Jan Houben had voor de samenstelling "carte blanche" gekregen van mevrouw Colman. Het resultaat, waarvoor hij op leerkrachten en leerlingen en mensen buiten de school had mogen rekenen, kende een enorm succes.

Elk jaar werden een aantal degelijke films voorgesteld, begeleid door de heer Jo Daems van Film en Televisie. Op "literaire namiddagen" werd een auteur uitgenodigd. In het schooljaar 1981-82 werd een literaire wedstrijd gehouden met een eigen uitgave van de beste creaties "van limerick tot roman". In datzelfde jaar startten de zesdes met een meer uitdrukkelijke viering van het "100 dagen", met een "ochtendshow". Vanaf 1982-83 hadden de vijfdes in het derde trimester een "culturele avond". Elk jaar was er een grote schoolreis voor vijfdes en zesdes, naar o.m. de Provence en naar Praag.

Typerend voor de latere jaren werd de "mondiale vorming": soms beperkt tot een namiddag of een dag, herhaaldelijk ook een projectweek of zelfs projectjaar dat uitliep op een "Open Deurdag". We vermelden b.v. de "Vredesdag" in 1983, een namiddag rond India in 1984, een projectweek rond leefmilieu met een Open Deurdag in 1984, een dag rond

29. Jan Houben, leraar; Paula D'Hondt, koninklijk commissaris voor het migrantenbeleid en mevrouw Cecile Sucaet, bestuurslid van het oudercomité op de Slotzitting van de projectdag mondiale vorming rond "Intercultureel samenleven" op 23 februari 1990.

30. Moeder Lydia Maes, burgemeester Willy De Vlieghe, premier Wilfried Martens en mevrouw Greet Colman op de "Europadag" van 24 mei 1991, in het kader van het project "mondiale vorming".

"Ontwikkeling tegen welke prijs?" in 1989, een projectdag "intercultureel samenleven" (met koninklijk commissaris Paula D'Hondt) in 1990, een jaarwerking rond Europa in 1990-91 met een grote "Europadag", een jaarwerking rond Oost-Europa in 1992-1993 en een projectwerking rond "voedselveiligheid" in 1994.

5.5 De adviesorganen en parascolaire groepen

Na een twintigjarig bestaan stopte in de herfst van 1971 het schooltijdschrift "Ons Tweede Tehuis".

De directieraad werkte verder. De statuten werden nu opgesteld en goedgekeurd in september 1971 en geamendeerd en goedgekeurd in juni 1974. Als doel werd omschreven: "de verstandhouding directie-leerkrachten bevorderen; door directe samenwerking - in voeling met de leerkrachten - ONZE schoolgemeenschap realiseren." Het eraan toegekende gezag omvatte: een orgaan dat vanuit een waarachtige collegialiteit en pedagogische bekommernis adviseert en van daaruit ook door de directie aangehoord wordt. De bevoegdheid hield in: hulp bij - en herdenken van - het algemeen schoolbeleid; behandeling van diverse problemen van organisatorische, pedagogische, didactische, sociale en religieuze aard. De directieraad bestond uit de directie en een vertegenwoordiger van 1 op 10 personeelsleden, verhoogd met 1 voor de eenheden boven het tiental. Alle vastbenoemde personeelsleden kwamen in aanmerking. De syndicale afgevaardigde maakt automatisch deel uit van de raad.

De directieraad wordt bij geheime stemming verkozen voor een periode van drie jaar.

Waren in de loop van deze periode lid van de directieraad: mevrouw Cortvriendt (inter-naatsverantwoordelijke), zuster Lydia Maes (inter-naatsverantwoordelijke), zuster Lut Pauwels (lerares en later inter-naatsverantwoordelijke), mevrouwen Lieve Van Garsse (syndicaal afgevaardigde), Marcella Van Cassel (lerares), Christine Genbrugge (lerares), Els Van Waes (lerares), Elsy Pieters (syndicaal afgevaardigde), Lydie De Vliegheer (lerares), de heren leerkrachten Hedwig Geerinckx, Karel Francke, Jan Houben en Alfons Verbiest. In het Oudercomité werd na het voorzitterschap van de heer Herman Van Nevel deze taak achtereenvolgens waargenomen door de heren W. Bardijn, Roger Buyse en Roland Van Holle.

Het Oudercomité vertolkte niet alleen de mening van de ouders maar leverde ook een bijdrage in de besluitvorming. Men leverde bovendien een bijdrage in de organisatie van informatievergaderingen en hulpverlening bij de studiekeuze van de leerlingen. Meermaals heeft het Oudercomité ook de belangen van de school op diverse terreinen verdedigd.

In 1971 startte voor de tweede maal een oud-leerlingenbond, die ditmaal bleef bestaan. Als mededelingsblad ontstond "Echo's uit ons tweede tehuis" dat een keer per jaar verscheen. Dragende krachten waren: zuster Marie-Francine Hectors, mevrouw Vera Wauters, mevrouw Martine Naudts en mevrouw Christiane David.

6. Periode 1994-1996.

Het Lyceum wordt een gemengde school van de Broeders van Liefde

6.1 Recente voorgeschiedenis van de overname door de Broeders

Na bijna 150 jaar van zelfstandig bestaan hield de middelbare school van Wachtebeke op te bestaan als zelfstandige school.³³

Voor een ouderwordende zustercongregatie werd het moeilijker en moeilijker om nog terdege een hedendaagse school met al haar complexe problemen in handen te houden en deze ook te voorzien van de nodige financies. Het bestuur van het Lyceum (de "inrichtende macht") kwam daarom, als eerste stap, in 1990 onder het voorzitterschap van Z.E.H. Norbert Coorevits, superior van het Sint-Lievenscollege te Gent. In 1993 kwamen zowel het Lyceum van Wachtebeke als de middelbare school Maria Middelaes van Zelzate onder een gemeenschappelijk schoolbestuur. Voorzitter van dit nieuwe schoolbestuur werd broeder Omer De Dobbelaere van de Broeders van Oostakker. De Zusters van Wachtebeke waren nog vertegenwoordigd en zowel het Lyceum als Maria Middelaes bleven zelfstandige scholen met een eigen directie. De heer Patrick Robberecht, leraar aardrijkskunde te Sint-Niklaas, werd in mei 1994 door de nieuwe inrichtende macht als de best geschikte directeur geacht om het Lyceum vanaf september 1994 te begeleiden naar een nieuwe structuur.

6.2 Een gemengde school

Zoals vele scholen in Vlaanderen schakelde ook het Lyceum in september 1994 over op gemengd onderwijs. Het was een waagstuk. Voor een jongensschool is het gezien de plaats van de vrouw in onze samenleving nog altijd gemakkelijker om meisjes aan te trekken, dan

---

33 Voor een overzicht van de juridische structuur van de school: zie bijlage 7.

31. Een deel van de eerste jongens in 1997: (Lex Van Hende), Koen Hesters, (Stijn Buysse), Daniel Kucharski, Jan Bevernage, Dominique Temmerman en Tom Goossens.

omgekeerd, dat een meisjesschool jongens aantrekt. Vele leerkrachten hadden ook nog nooit aan jongens les gegeven.

Maar de school ging niet uit de bocht. In het eerste jaar werden in 1994 al 17 jongens ingeschreven en het experiment lukte beter dan men had kunnen verhoppen. Het was niet altijd gemakkelijker voor de leerkrachten, aangezien jongens meestal meer assertief zijn dan meisjes, maar globaal gezien werd het voor de leerkrachten zelfs aangenamer om in een opener groep les te kunnen geven. In 1998 -1999 waren bijna al de helft van de eerstejaars jongens, wat meer en meer kansen biedt voor een harmonieuze opvoeding. De vroegere tennisvelden werden omgevormd tot terreinen voor minivoetbal.

6.3 De overname

De nieuwe voorzitter van de Inrichtende Macht, broeder Omer De Dobbelaere, een specialist in onderwijsorganisatie en voorzitter van meerdere schoolbesturen, verdedigde een uitgesproken visie op het katholiek middelbaar onderwijs te Zelzate-Wachtebeke. Hij stelde de samenwerking en werkverdeling voor tussen Maria Middelaere, het Sint-Laurensinstituut en het Lyceum. Grosso modo kwam het erop neer dat elk van die (zelfstandige) scholen een specialisatie kreeg toegewezen in het algemeen vormend onderwijs, zijnde economie, wetenschappen en Latijn. Vanuit Wachtebeke is men nooit gerust geweest in dit plan. Men vreesde voor de overlevingskansen bij het verlies van enkele richtingen in de derde graad.

Allerlei evoluties en besprekingen hebben in de loop van 1994-1996 het grootste deel van de betrokkenen verzoend met een totaal nieuwe oplossing voor de rationalisatie van het katholiek onderwijs. In dit nieuwe plan hebben de Zusters van Wachtebeke zowel te Zelzate als te Wachtebeke het schoolbestuur totaal uit handen gegeven. De scholen werden een onderdeel van het Sint-Laurensinstituut te Zelzate van de Broeders van Liefde. De vier scholen: Sint-Laurensinstituut (humaniora en technisch instituut), Maria Middelaes en Lyceum fusioneerden eerst (louter administratief) tot een groot geheel en werden dan meteen opgesplitst in twee afzonderlijke scholen. Enerzijds kwam er de A.S.O.-school (algemeen vormend middelbaar onderwijs) met drie campussen: Zelzate Campus Sint-Laurens, Zelzate Campus Maria Middelaes en Wachtebeke Campus Lyceum. Anderzijds kwam er een school voor technisch en beroepsonderwijs met twee campussen: Zelzate Technisch Instituut Sint-Laurens en Zelzate Campus Maria Middelaes. Deze overname door de Broeders van Liefde lag in de lijn van een aantal voorafgaande overnamen te Wachtebeke. De Broeders van Liefde namen immers al eerder de gemeentelijke basisschool van Wachtebeke over, de basisschool van de Zusters van Wachtebeke te Overslag, de kleuterschool in de Warandewijk te Wachtebeke (later opgeheven) en (in 1995) de basis- en kleuterschool van de Zusters van Wachtebeke te Wachtebeke en te Sint-Kruis-Winkel. Door de overname van het Lyceum kregen de Broeders van Liefde het volledige onderwijsmonopolie te Wachtebeke.

Directrice van de A.S.O.-school (Zelzate-Wachtebeke) werd zuster Ria van Bergen, de vroegere directrice van Maria Middelaes. Zij is lid van de Zusters van Wachtebeke sinds 1969, gegradueerde in de godsdienstwetenschappen en licentiate in de handels- en consulaire wetenschappen. Adjunct-directeur werd de heer Dirk Desmet, de vroegere directeur van de humaniora-afdeling van het Sint-Laurensinstituut. Hij is licentiaat in geschiedenis. Omdat beide directeurs uiteraard ook regelmatig in Zelzate zijn, werd aanvankelijk mevrouw Els Van Waes, lerares Frans in het Lyceum, negen uren vrijgesteld als coördinator voor de campus Lyceum Wachtebeke.

6.4 De Broeders van Liefde

De Broeders van Liefde werden in 1807 gesticht door kanunnik Petrus-Jozef Triest (1760-1836). Hij was tevens de stichter van de Zusters van Liefde van Gent (1803), de Broeders van Sint-Jan de Deo (1823) en de Zusters van de Kindsheid Jesu (1835). Bovendien speelde kanunnik Triest een zeer belangrijke rol in de organisatie van de armenzorg in het algemeen te Gent en was hij onder meer ook bestuurder van de Gentse begijnhoven.

De Broeders van Liefde leverden baanbrekend werk in de zorg voor psychiatrische patiënten en in het onderwijs voor gehorgestoorden. Thans besturen zij in eigen land psychiatrische ziekenhuizen, instituten voor fysisch en / of mentaal gehandicapten en een vijftigtal scholen voor gewoon en buitengewoon, lager en secundair onderwijs. Daarnaast hebben zij instellingen in Canada, India, Ierland, Pakistan, Burundi, Engeland, Sri Lanka, Ruanda, Kongo, Ivoorkust, Filippijnen, Nederland, Peru, Japan, Indonesië, Papoea-Nieuw-Guinea, Verenigde Staten van Amerika, Zuid-Afrika en Tanzania. Het generalaat is gevestigd te Rome, waar Z.E.Br. René Stockman, afkomstig van Assenede en oud-leerling van het Sint-Laurensinstituut te Zelzate, woont met de centrale staf. Op hetzelfde adres huisvesten de Broeders van Liefde het Belgisch College, waar Belgische priesters-theologie-studenten verblijven tijdens hun studietijd te Rome. Daar verblijven ook meestal de Belgische bisschoppen wanneer zij naar Rome gaan. Het plaatselijk provinciaal bestuur is gevestigd te Gent. Als provinciale overste was broeder René Stockman een tijdlang voor-

zitter van de Belgische Unie van kloosteroversten. Wij vermelden deze gegevens over het Belgisch College te Rome en over het voorzitterschap van de vereniging van kloosteroversten omdat deze toch wel verwijzen naar de belangrijke plaats die de Broeders van Liefde innemen in de Belgische kerkprovincie.

6.5 Organisatie en vertrouwen

Het is nog te vroeg om nu al vanuit Wachtebeke een globaal beeld te schetsen van de huidige situatie onder de Broeders van Liefde. Toch vielen ons al een aantal elementen op. Vooreerst de gecentraliseerde en sterk georganiseerde werking van deze congregatie. Alle hun instellingen in Vlaanderen worden bestuurd door één inrichtende macht die uitsluitend bestaat uit eigen Broeders van Liefde. De Broeders beschikken wel over een ploeg van leken - medewerkers, gespecialiseerd in een of ander vak. Naar verluidt beschikken de Broeders over een informatica-systeem, waarnaar zeer grote bedrijven opkijken. De Congregatie straalt ook een groot vertrouwen uit: men gelooft er nog in, zowel in de doelstellingen als in de mogelijkheden om deze in de toekomst te blijven realiseren.

Dit vertrouwen komt onder meer tot uiting in de zorg voor de betrokkenheid van de duizenden personeelsleden in bijvoorbeeld een eigen tijdschrift ("Van harte"), ontmoetingsdagen voor de personeelsleden en aangepaste vormingsdagen voor deelgroepen. Zo werden sinds 1996 jaarlijks alle verantwoordelijken in de pastoraal samengeroepen voor een van twee vormingsdagen in de abdij van Postel. De Congregatie investeert blijkbaar zeer uitdrukkelijk in de vorming van haar personeelsleden.

6.6 Eigen opvoedingsproject

De Broeders van Liefde hebben in de Vlaamse scholen een eigen begeleidingsteam, dat regelmatig en direct contact houdt met de leerkrachten. Hoofdbegeleider broeder Aimé Peirsman, een uiterst minzaam man, was bij meerdere gelegenheden in de school aanwezig en is door elk van de leerkrachten gekend. De Congregatie heeft ook een eigen opvoedingsproject, geordend rond een tiental thema's: vriendschap, orde, godsdienstigheid, werkzaamheid, zelfbeheersing, wellevendheid, eerbied, taalbewustzijn, eerlijkheid en zelfstandigheid. Deze thema's komen aan bod in schoolagenda's en in affiches die maandelijks worden verspreid. De Congregatie durft te spreken op een wijze en over waarden die in onze verwarde tijd dikwijls niet meer vanzelfsprekend zijn. Zo durft de Congregatie ook nog te spreken over haar eigen doelstellingen. Aan alle leerlingen van de vijfdes werd in de jaren na de fusie een video-opname getoond over kan. P.J. Triest en zijn stichtingen en broeder René Stockman (toen provinciale overste, nu algemene overste) kwam op donderdag 13 maart 1997 voor alle vijfdes van Zelzate en Wachtebeke spreken in het auditorium van het Campus Lyceum over zijn congregatie.

De Broeders van Liefde willen een bijzondere aandacht opbrengen voor de "kleinen", voor al wie - hoe dan ook - niet goed meekan in onze samenleving. Die aandacht komt onder meer tot uiting in hun nieuwe stichtingen in de zorgverstrekking. Maar ook in het onderwijs tonen zij dit door de bijscholing van de leerkrachten inzake omgang met moeilijk gedrag bij leerlingen en rond leerlingenbegeleiding.³⁴

---

³⁴ Er waren ook ingrepen vanuit het Ministerie van Onderwijs. Zoals in vele scholen werd het vak "Leefsleutels" ingevoerd, dat de persoonlijke weerbaarheid en individuele ontplooiing van de leerlingen wil bevorderen. In het schooljaar 2001-2002 werd dit vak afgevoerd en vervangen door informatica.

Ondertussen kon het Lyceum ook nog eigen accenten blijven leggen. Vanaf 1995 wordt in het voorjaar een etentje ingericht voor ouders en sympathisanten ten voordele van de leerlingenactiviteiten. Ook onder directeur Patrick Robberecht werd een vormingsdag i.v.m. Welzijnzorg ingevoerd op het einde van het eerste trimester, waarbij leerlingen in contact kwamen met aspecten van de sociale werkelijkheid (voortgezet tot in 1997). Diezelfde directeur gaf ook de impuls voor de oprichting van een leerlingenraad, die achteraf van start ging in het schooljaar 1997-1998. Op 29 maart 1996 ging een "Afrikadag" door met onder meer een tentoonstelling.

Periode 7. Na de fusie 1996-2001

7. 1 Bijkomende uitdagingen

Vanaf september 1996 was het Lyceum een van de drie campussen geworden van een school met meer dan 700 leerlingen. Twee van die campussen, deze in Zelzate, delen de gebouwencomplexen met een andere school, het Technisch Instituut Sint-Laurens. In Wachtebeke wordt alleen A.S.O.-onderwijs aangeboden.

Om voort te bestaan en om een zo groot mogelijk onderwijsaanbod te verzekeren was de

32. Het personeel van het Lyceum in 1996: zittend: Kirsten Van Acker, Ilse Van Eepoel, Hilde De Smet, Els Van Waes, zuster Ria van Bergen (directrice), Dirk De Smet (onderdirecteur), Patrick Van Damme, Carine Hertleer, Christine De Cock; tweede rij: Bert Vervaet, Axel Dhondt, Ria Van Laere, Jacqueline Peck, Baudewijn Kindts, Lea De Pelsmaker, Bernice Van Vooren, Annick Bracke, Elsy Pieters, Luc Roets, Maria De Smit, Rosita Plancquaert; derde rij: Marijke Standaert, Karel Francke, Geert Vertenten, Rita Van Helleputte, Thérèse De Geest, Paul Kuypers, Lut De Groote, Carine Meyvaert; vierde rij: Hendrik Robberecht, Els Jacquemijn, Lydie De Vliegheer, Christine Genbrugge, Caroline De Ridder, Patrick Peirens, Fons Verbiest, Vera De Vilder, Marie-Paule Beernaert, Bernice Van den Hende.

fusie tussen drie scholen nodig geweest. De fusie bracht echter ook uitdagingen met zich mee van bijkomende problemen:

- de directie kon niet altijd in alle campussen aanwezig zijn;
- een aantal studierichtingen werden tweemaal aangeboden en waren soms zwak bevolkt;
- elke school had haar eigenheden en specifieke mogelijkheden (b.v. de internationale uitwisselingen in Zelzate, de projectwerking in Wachtebeke, de grotere gebouwen en de groene omgeving in Wachtebeke);
- een historisch gegroeid wantrouwen tussen de personeelsleden van de verschillende campussen, speciaal tussen Wachtebeke enerzijds en Zelzate Maria Middelaes anderzijds. Vele jaren lang was men immers elkaars concurrent geweest in de rekrutering van leerlingen; in december 1993 was de afstand tussen Maria Middelaes en het Lyceum nog uitvoerig in de kranten gekomen n.a.v. een klacht van een Zelzaatse lerares³⁵;
- in elke groep ontstaan onvermijdelijk omgangsvormen en waardeschalen, die grondig kunnen verschillen van deze van een andere groep; informele leiders verschilden nogal grondig in visie en aanpak;
- voor meer leerlingen moest met meer leerkrachten onderwijs worden gegeven in de bestaande gebouwen, die in Zelzate dicht bij elkaar liggen, maar zes kilometer van de gebouwen van Wachtebeke.

Voor elk van die moeilijkheden werd langzaam maar zeker een oplossing gezocht. In Zelzate werden de twee campussen volledig gemeenschappelijk voor de vroegere scholen. De campus Sint-Laurens huisvest de lagere cyclus, de campus Maria Middelaes huisvest de hogere cyclus. Zuster Ria van Bergen, directrice, komt op afgesproken uren meerdere keren per week naar de campus Lyceum. Onderdirecteur werd aanvankelijk Dirk De Smet, voorheen directeur van Sint-Laurens A.S.O. tot hij in 1999 directeur werd van de Technische School Sint-Laurens te Zelzate. Hij bleef uitsluitend in Zelzate. Hij werd in 1999 opgevolgd door Yves Demaertelaere, tot dan leraar economie aan Sint-Laurens A.S.O., die wel op afgesproken uren naar Wachtebeke komt. In Wachtebeke werd eerst Els Van Waes coördinator, later Caroline De Ridder. Belangrijker dan ooit werd het secretariaat. Carine Meyvaert en Rosita Planckaert leveren een grote bijdrage in de samenhang van de school.

Vanaf 1 september 1999 werd de school opgenomen in de scholengemeenschap Gent-Noord en West onder de naam "Stroming" (samen met Edugo Oostakker en Lochristi, Sint-Franciscus Evergem, Onze-Lieve-Vrouw-Visitatie Mariakerke, Sint-Paulus Gent en Technisch Instituut Sint-Laurens Zelzate).

---

35 Als lid van de participatieraad van Maria Middelaes, Zelzate had Ireen De Pauw klacht ingediend bij het "Participatiecollege" van het katholiek onderwijs omdat de participatieraad van Maria Middelaes niet om advies was gevraagd toen de inrichtende overheden van het Lyceum en van Maria Middelaes gingen samensmelten. Zie Hein DE BELDER "Dorpsruzie in onderwijsland" in "Het Nieuwsblad" 8 december 1993 p. A 3 en "Respekt voor inspraak wordt niet afgedwongen" in "De Standaard" 8 december 1993 p. 10. Daarin stond letterlijk: "Er is heibel ontstaan in de school van Zelzate. Om allerlei historische redenen bestaat er een rivaliteit tussen "die van Zelzate" en "die van Wachtebeke". Historische redenen zijn geen lacheding. Ze bestaan overal, en hebben met mensen te maken. Sommigen van de Zelzaatse school zien in de fusie van de IO's een machtsgreep van Wachtebeke, waar school en klooster bij elkaar liggen. Zeker in deze tijd van minder leerlingen zijn zij gevoelig voor de mogelijkheid dat Zelzate zou kunnen afgebouwd worden." Zie ook "Het Volk - Gent Rand" van 9 december 1993, p. 12. Zie verder in "De Standaard" van 31 december 1993 p. 14 en 8 mei 1994, p. 11. In dit laatst vermeld artikel staat een grote fout: het was niet het personeel van Wachtebeke, zoals verkeerdelijk vermeld, maar wel een deel van het personeel van Zelzate dat een klacht had ingediend.

7.2 Toenadering en verschil

De veranderingen door de fusie waren wellicht meer voelbaar voor de leerkrachten en andere personeelsleden dan voor de leerlingen. Een aantal nog niet benoemde personeelsleden verloren hun betrekking. Meerdere leerkrachten geven nu enkele uren les in Zelzate en, omgekeerd, meerdere leerkrachten van Zelzate geven nu enkele uren les in Wachtebeke. Daardoor wordt uiteraard zeer sterk de onderlinge integratie van de scholen bewerkstelligd. Er kwamen gemeenschappelijke personeelsvergaderingen en vakvergaderingen; er moesten afspraken worden gemaakt en samenwerking tot stand gebracht voor het lessenrooster, het busvervoer, de parascolaire activiteiten, het schoolreglement, acties in verband met drugpreventie, pedagogische uitstappen, de opendeurdag, informatievergaderingen rond studiekeuze, de publiciteit, enz. Gemeenschappelijk werden eveneens: de ondernemingsraad, het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen, de participatieraad en de directieraad, waarin telkens vertegenwoordigers van Wachtebeke zetelen.

Zelzate had een traditie in uitwisseling met buitenlandse scholen (Ierland, Italië), meerdaagse klasreizen op vrijwillige basis die ook tijdens de schooluren doorgingen, avondlijke bezoeken aan toneelvoorstellingen op vrijwillige basis, een jaarlijks personeelsfeest, minder bezinningsdagen. Dat aanbod zou uiteraard ook Wachtebeke beïnvloeden, waar de globale sfeer nu veel lossier werd. De zorg voor het boekenbestand in de mediatheek werd afgebouwd, de culturele avond van de vijfdes ging niet meer door in 2000-2001. De proclamatie van de zesdes van Wachtebeke in juni 2001 omvatte nog wel een eigen eucharistieviering in de kapel van het klooster, voorbereid door de leerlingen, maar ging daarna verder in de refter van Campus Maria Middelaars in Zelzate. Bleven wel apart: de meerdaagse retraites voor de leerlingen van het zesde jaar en andere bezinningsdagen, een grotendeels eigen pastorale werking, de oud-leerlingendagen, de werking van het oudercomité, het jaarlijks etentje voor ouders en sympathisanten, de organisatie van de sportdag.

Een eigen accent kregen te Wachtebeke de projectwerkingen, die de traditie van het Lyceum verder zetten:

- in het voorjaar 1997: "Red de aarde" (rond duurzame ontwikkeling) met o.m. creatieve bijdragen van elke klas, een debatavond met politici en de deelname aan de nationale slotdag te Boom;
- heel veel succes oogstte de projectwerking en projectdag "Lywarte" in 1997-1998, een introductie in de kunst, met Christine Genbrugge en Els Van Waes als voortrekkers en spoor trekkers.
- met enthousiasme werd in 1998-1999 gewerkt rond gezondheid en gezonde levenswijze.

In samenwerking met het gemeentebestuur van Wachtebeke en in het kader van de viering "Wachtebeke 800 jaar" werd van 19 december 1998 tot 30 januari 1999 de 150ste Verjaardag gevierd van de school met een zeer verzorgde tentoonstelling in het Cultureel Centrum Wachtebeke.

Een onmisbare medewerking en ondersteuning werd bij deze activiteiten gebracht door de leden van het Oudercomité onder voorzitterschap van Patrick Ryckaert.

Mede door zijn kleinschaligheid en overzichtelijkheid in een ruim groen kader bleef de Campus Lyceum een eigen aantrekkelijk karakter hebben, wat zich ook vertaalde in een hernieuwde stijging van het aantal inschrijvingen.

7.3 Herverkaveling van het studieaanbod

Tijdens de eerste jaren na de fusie bleven alle studierichtingen bestaan als voorheen. Vooral in de derde graad leidde dit tot een brede waaier: economie-moderne talen, economie-wiskunde, Latijn-moderne talen, Latijn-wetenschappen, Latijn-wiskunde, moderne talen-wetenschappen, moderne talen-wiskunde, wetenschappen-wiskunde 6 uur en wetenschappen-wiskunde 8 uur. Vier van deze richtingen werden zowel in Zelzate als in Wachtebeke gegeven. Dit dubbel aanbod zorgde voor een te grote hap in de beschikbare lessen. Vanaf 2000-2001 werd na lange discussie gekozen voor de beperking van het aanbod in Wachtebeke in de derde graad tot: economie-moderne talen, Latijn-wiskunde en moderne talen-wiskunde. Op die manier bleef de school te Wachtebeke een volledig aanbod behouden uit de drie hoofdrichtingen van het A.S.O. De andere richtingen en een tweede aanbod van economie-moderne talen en Latijn-wiskunde werden voortaan in Zelzate gegeven. Omwille van de geringe bevolking van het zesde jaar in 2000-2001 werd voor de zesde economische een tussenoplossing uitgewerkt: de leerlingen volgden voor de helft les in Zelzate en voor de andere helft in Wachtebeke. Wat aanvankelijk was overgekomen als een onoverkomelijke moeilijkheid, werd achteraf als zeer positief ervaren.

Het huidige aanbod in Wachtebeke ziet er als volgt uit:

Eerste jaar:	Klassieke studiën	Moderne
Tweede jaar:	Latijn	Moderne-wetenschappen
3de tot 6de jaar:	Latijn-wiskunde	Economie-moderne talen en Moderne talen-wiskunde

7.4 Nieuw impuls voor het internaat

Het aantal internen verminderde een tijdlang zoals in de meeste Vlaamse scholen, waarbij meerdere, ook eertijds grote instellingen zelfs overgingen tot sluiting. In Wachtebeke kon het internaat toch blijven bestaan dank zij de inspanning van de Zustercongregatie en een toegewijde begeleiding. Sinds enkele jaren is het bestuur toevertrouwd aan mevrouw Anja Dingenen. Na de fusie functioneert het Wachtebeekse internaat voor de beide scholen van Zelzate en Wachtebeke. Door een bijkomende inspanning van de Broeders van Liefde kreeg het internaat een nieuwe opdracht. Vanaf het voorjaar 1998 werd ook een afdeling voor jongens in het leven geroepen, waarbij nieuwe kansen voor opvang en opvoeding ontstonden. Tijdens het schooljaar 2001-2002 steeg het aantal internen tot 51 (31 meisjes en 20 jongens).

7.5 Nieuwe communicatiekanalen

Na de fusie bleef aanvankelijk nog het vroegere tijdschrift van Sint-Laurens namelijk "Sint-Laurensklok" functioneren als een schoolblad. Hoofdredacteur was de heer Julien Onderbeke, leraar in Zelzate en in Wachtebeke. Ten tijde van broeder Leopold van de Broeders van Liefde was dit blad uitgegroeid tot een graag gelezen heemkundig tijdschrift en oud-leerlingenblad. Het voorlaatste nummer verscheen in mei 2000. Het laatste nummer wordt nog verwacht met een overzicht van de humaniora van Sint-Laurens 1924-1996.³⁶

³⁶ Jaargang 70, nr. 4 met onder meer een overzicht van de laatste periode van het blad vanaf 1989.

Na de fusie ontstond binnen de school het mededelingsblad "ASO-flitsen", voor leerlingen en leerkrachten, dat in het schooljaar 2001-2002 aan zijn zesde jaargang toe is.³⁷ Na een eerste schuchtere poging op 8 februari 1999 startte in september 1999 "Sint-Laurensnieuwsbrief" voor de leerkrachten. In het schooljaar 2000-2001 startte ook een nieuw tijdschrift "Laurens. Contactblad Sint-Laurenscholen Wachtebeke en Zelzate", dat vier maal per jaar verschijnt. Het wordt gemeenschappelijk uitgegeven door de directies van T.S.O. en A.S.O. Zowel voor de lay-out als voor de inhoud werd gekozen voor een moderne, spetterende aanpak met vooral zicht op het actuele reilen en zeilen en voor de hedendaagse aandachtspunten van de scholen.

33. Ontmoetingsdagen voor de leerlingen van het eerste jaar in "Verloren Bos" te Lokeren in september 1998 met lerares Maria De Smit.

---

³⁷ Vanaf de vierde jaargang is er geen aparte uitgave meer voor de campus Lyceum.

BIJLAGEN BIJ DE TEKST

1. De Zusters van de Heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke

De Congregatie werd gesticht in 1841 door Z.E.H. Georgius Dominicus Van Rossen (1788-1872), pastoor te Wachtebeke van 1823 tot 1868. Hieronder volgt de lijst van de huizen en belangrijkste activiteiten van de Congregatie in volgorde van jaar van eerste stichting van een gemeenschap. Wanneer na het stichtingsjaar geen tweede jaar is ingevuld, wil dit zeggen dat er nog een gemeenschap aanwezig is.

1. Wachtebeke-Dorp (1841): In het moederklooster zorgden de zusters voor een kantschool, een weeshuis, een armenhuis, een rustoord, een kostschool - later lyceum, een gemengde kleuterschool, een basisschool voor meisjes, een kinderdagverblijf en een tehuis voor kinderen. Vanuit het moederklooster waren van 1896 tot 1966 zusters werkzaam in de parochiale basisschool voor meisjes op de Molenhoek, van rond 1926 tot 1935 in de parochiale huishoudschool naast de parochiekerk (nog tot 1940 voortgezet in de eigen huishoudschool), van 1970 tot 1990 in de kleuterschool in de Warandewijk.
2. Zelzate (1853): De zusters zorgden voor een leer- en werkschool, kleuteronderwijs, een basisschool voor meisjes, middelbaar onderwijs, een weeshuis en een rustoord. Vanuit dit klooster werd tussen 1971-1986 verantwoordelijkheid gedragen over het Instituut Maria-Onbevlekt te Assenede (een familiale beroepsschool en school voor sociale promotie). In 1946-1952 leidden drie zusters de kraaminrichting van Zelzate.
3. Lochristi (1867-1994): rustoord en weeshuis Sint-Pieter (O.C.M.W.).
4. Nokere (Kruishoutem) (1868-1927): basisonderwijs, kleuteronderwijs en hospies.
5. Kalken (1872-1977): godshuis-rustoord (O.C.M.W.), parochiale basisschool, kleuterschool en beroepsschool.
6. Sint-Amandsberg (1879-2001): hospies-rustoord, kliniek, weeshuis en kraaminrichting (O.C.M.W.).
7. Wachtebeke- Rustoord De Mey (1886-1995): godshuis - rustoord (O.C.M.W.)
8. Stekene (1897-1998): hospies-rustoord en kliniek (O.C.M.W.).
9. Wachtebeke-Overslag (1927-2001): kleuterschool, basisschool en huishoudschool.
10. De missieposten in Kongo: Kionzo (1932-1955), Vunda (1955-1976) en Kingoma (1939-1985): basis- en huishoudelijk onderwijs, weeshuis, dispensarium, kraamkliniek en "kinderheil".
11. De vier huizen van de Congregatie van O.L. Vrouw-Visitatie van Kruikeke (gesticht in 1677, opgenomen in de Congregatie van Wachtebeke in 1955):
  - moederklooster Kruikeke: kleuterschool, basisschool en beroepsschool (1955)
  - hospies-rustoord van Kruikeke (O.C.M.W.) (1955-1989).
  - rustoord van Steendorp (Temse) (O.C.M.W.) (1955-1982).
  - rustoord Briels te Melsele (Beveren) (O.C.M.W.) (1955-1981).
12. Het Wit-Gele Kruis te Zwijndrecht (1966-1988).
13. Ertvelde (1966-1999): rustoord (O.C.M.W.) en parochiale basisschool en kleuterschool te Ertvelde en kleuterschool te Rieme.

2. Directies van pensionaat en lyceum (tot aan de fusie)

- **Pastoor Georgius Dominicus Van Rossen**

(°Kruibeke 1788 - † Wachtebeke 1872), priester van het bisdom Gent, onderpastoor te Wakken 1815, onderpastoor te Geraardsbergen 1819, pastoor te Wachtebeke 1823, stichter van de Zusters van de heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke; nam ontslag als pastoor van Wachtebeke in 1868 en als algemeen directeur van de Zusters in 1869. Hij was de stichter van het pensionaat en tekende nog als directeur ervan in 1859.

- Zuster, later **Moeder Augustine (Beatrix Van Peene)**

(° Oostwinkel 1824 - † Wachtebeke 1910). Trad in te Zelzate, geprofest te Wachtebeke in 1857, algemene overste van 1860 tot 1900; blijkt de taak van directrice en algemene overste te hebben gecombineerd.

- **Zuster Delphine (Van Hecke Marie)**

(°Destelbergen 1849 - † Nokere 1925), ingetreden te Wachtebeke in 1869 en geprofest in 1870; verbleef in de kloosters van Nokere (ca. 1877-1879 en vanaf ca. 1911 tot 1925) en Kalken (ca. 1879-?). Leidde het pensionaat, vermoedelijk eerst in samenwerking met Moeder Augustine, tot ca. 1911.

- **Zuster Marie-Berchmans (Verbiest Martha)**

(° Zuiddorpe 1885 - † Wachtebeke 1946). Is ingetreden te Wachtebeke in 1904 en er geprofest in 1906. Is directrice geworden van het pensionaat vanaf vermoedelijk 1911 tot in 1946.

- **Pastoor Charles Camerman**

(°Doel 1875 - † Wachtebeke 1971). Was priester van het bisdom Gent gewijd in 1898, coadjutor te Wannegem-Lede in 1899, onderpastoor te Wachtebeke in 1902, algemeen directeur van de Zusters van Wachtebeke van 1919 tot 1968, pastoor van Wachtebeke van 1927 tot 1947, lid vanaf 1920 en voorzitter van de C.O.O. Wachtebeke van 1925 tot 1947. Alhoewel hij formeel nooit de directeur was van de school, heeft hij er jarenlang een zeer leidende plaats gehad.

- **Zuster Marie-Kostka (Van Vlierberghe Bertha)**

(° Zaamslag 1897 - † Eeklo 1978). Ingetreden te Wachtebeke in 1919 en er geprofest in 1917; tijdelijke leerkracht in de bewaarschool te Wachtebeke, behaalde het diploma van onderwijzeres te Brugge in 1919; onderwijzeres en directrice van de basisschool van de Zusters in Zelzate 1919-1947. Van 1947 tot 1957 werd zij directrice van de kostschool te Wachtebeke. In 1957 werd zij overste te Kruibeke tot 1964 en verbleef nadien tot aan haar dood in het klooster van Zelzate.

- **Zuster Regina (Schepens Julia)**

(°Gent 1906 - † Wachtebeke 1991) ingetreden te Wachtebeke in 1930, geprofest in 1931, lerares te Wachtebeke, werd regentes snit en naad in 1937 en werd dan tot in 1948 lerares aan Maria Middelaes te Zelzate; werd vanaf 1949 te Wachtebeke lerares en later directrice van de huishoudschool in de kostschool.

- **Zuster Marie-Pascal (Geeraert Maria)**

(°Zelzate 1924), ingetreden te Wachtebeke in 1945, geprofest in 1947; werd regentes huishoudkunde in 1951 en lerares te Wachtebeke in het pensionaat, later in de moderne en in de familiale afdeling; zij was directrice van de huishoudschool te Wachtebeke (na zuster Regina) tot de opheffing ervan in 1959. Van 1960 tot 1965 was zij novicemeesteres en nadien te Zelzate lerares in Maria Middelaes tot in 1970 en directrice van Maria Middelaes tot 1984.

- **Zuster Scholastica (De Letter Elisabeth)**
(°Wachtebeke 1916 - † Gent 1980). Trad in te Wachtebeke in 1932 en werd geprofest in 1934; zij behaalde voor de Middenjury het diploma van onderwijzeres en werd lerares algemene vakken in het pensionaat en de rechterhand van de algemene overste Moeder Hiëronyma. Zij was directrice van 1957 tot 1965 en vormde de kostschool om tot een erkende humaniora. Van 1965 tot 1966 werd zij novicemeesteres en van 1966 tot 1976 algemene overste. Zij werd nadien overste te Overslag.
- **Zuster Marie-Immolata (Wivine De Lombaerde)**
(° Ingoogem 1932 - † Gent 1986). Zij was gediplomeerde onderwijzeres (Ronse) en had reeds enkele jaren les gegeven, vooraleer zij is ingetreden te Wachtebeke in 1956 en er geprofest werd in 1959. Zij werd regentes in 1960 (Berchem). Zij werd lerares te Wachtebeke, vervolgens directrice van Maria Middelaes te Zelzate van 1964 tot 1965 en zij werd directrice van het Lyceum te Wachtebeke van 1965 tot 1971.
- **Mevrouw Margareta Colman**
(° Kruibeke 1934). Zij is onderwijzeres (Berchem), regentes in de wetenschappen (Berchem) en licentiate in de pedagogie (Katholieke Universiteit Leuven). Zij was lerares aan het Lyceum en werd er directrice van 1971 tot 1994.
- **Patrick Robberecht**
(° Hamme 1956), licentiaat in de aardrijkskunde (Rijksuniversiteit Gent), leraar te Sint-Niklaas en te Erpe-Mere, werd directeur van het Lyceum van 1994 tot 1996.

3. Anekdoten uit de kostschool uit de jaren '30

- De leerlingen mochten alleen op vrijdag Nederlands praten met elkaar. Wie betrapt werd op Nederlands op een van de overige dagen, kreeg "de sleutel". Wie de sleutel laatst had, moest ervoor betalen. Het kwam er dus op aan om zo vlug mogelijk iemand te betrappen, om de sleutel aan door te geven...
- Voor de uitgave van de Belgische catechismus (1947), had elk bisdom een eigen catechismus. Nederland had al eerder een gemeenschappelijke catechismus. Toen pastoor Camerman godsdienstles gaf, lag hij op zijn lessenaar met drie of vier catechismussen: deze van het bisdom Gent, maar ook deze van het aartsbisdom Mechelen, het bisdom Brugge en van de Nederlandse bisdommen. Zo leerde elke leerlinge de catechismus uit haar eigen bisdom.
- Zuster Mary-Angela (van Britse afkomst) stond in voor het wekelijkse bad onder het theater van de kleine zaal. Voor het bad hield men het hemd aan.
- Over sommige Franse uitspraken van zuster Mary-Angela bestaan verschillende versies, zoals: "Shut the door, parceque ça trekt ici" en "Fermez la deure, parceque ça trekt ici".
- Toen één van de leerlingen rond 1935 met gekrulde haren (een "permanent") op school verscheen was zuster Marie-Berchmans een beroerte nabij en noemde de leerlinge "une tête de linotte" (= te vergelijken met "uilskuiken").
- Zowel juffrouw Anna Verbiest als zuster Gerarda hadden een papegaai. Aan die van zuster Gerarda had men geleerd om "Ave Maria" te zeggen, maar iemand had hem ook leren vloeken.
- De leerlingen hadden het wel graag dat de huishoudklas buiten de kloostergebouwen in het Dorp gelegen was (tot 1935), want dan mochten ze eens buiten, onder begeleiding van zuster Josephine.
- Directeur Camerman betrok keer op keer de leerlingen bij zijn aandacht voor de natuur.

Een bezoek aan zijn vogelkooien was een aangename ontspanning. Er bleef ook een foto bewaard waarop hij aan de leerlingen een grote sprinkhaan kwam tonen.

- Een courante wijze om van Wachtebeke naar Gent en omgekeerd te reizen omvatte een voettocht naar of van Zaffelare en vandaar met de stoomtram naar Gent en terug. Naar Gent reizen met de trein vanuit Wachtebeke was duurder.

34. Juffrouw Anna Verbiest (zuster van de directrice zuster Marie-Berchmans) met enkele leerlingen rond 1920 op uitstap te Ertvelde, waar men op het erf van de familie Van Bastelaere fruit mocht plukken. (Links: Irma Verdurme, Germaine Dierinck en Anna Van Bastelaere.

4. ONS TWEEDE TEHUIS (1951-1971)

Tijdschrift van de Congregatie - achteraf tijdschrift van het Lyceum

Vanaf 1951 en tot in 1971 gaf de Congregatie van de Zusters van de H. Vincentius a Paulo van Wachtebeke een eigen tijdschrift uit met als titel *Ons Tweede Tehuis*. De leiding berustte lange tijd bij zuster Scholastica. Zij leverde o.m. vele van de enthousiaste en soms omslachtige, gevoelige commentaren bij de foto's. Het tijdschrift richtte zich aanvankelijk tot leerlingen en oud-leerlingen van de kostschool en verder tot de groep sympathisanten van de Congregatie. Veel aandacht ging naar de missies, de intrede, kleding en professie van nieuwe zusters, jubilea en overlijdens van zusters, het bestuur van de Congregatie. Na 1959 werd het tijdschrift vooral een blad van het Instituut, later Lyceum O.L.Vrouw van het H.Hart. De achterliggende bedoeling was in het begin het wekken van roepingen. Dit kwam mede tot uiting in de grote aandacht voor de bezinningsdagen voor oud-leerlingen en de retraites van "Levensroeping", die in het klooster doorgingen.

Voor de eerste jaargangen schreef Z.E.H.Ch.Camerman de eerste versie van een deel van het boek, dat in 1957 werd uitgegeven onder de titel *De taal en het leven der vogels*. De

meeste artikels verschenen ook in Franse vertaling in *Ons Tweede Tehuis* van diezelfde jaren. In 1962 verscheen nog een Franstalig hoofdstuk uit hetzelfde boek. Ook het aller-eerste artikel in het tijdschrift met een historisch overzicht van de Congregatie was van de hand van directeur Camerman.

- Van 1951 tot 1958 verschenen per jaar drie nummers per kalenderjaar.
- Jaargang 5, nummer 3 (winter 1955) werd verwerkt als middenbladen in de brochure *Waarheen* (over het kloosterleven in het algemeen, met tekst en illustraties door "Dochters van de Kerk). De Wijngaard, Brugge", uitgegeven door H. Gotmer, Haarlem-Antwerpen.
- Vanaf jaargang 9 verschenen meestal vier nummers per jaar.
- Van jaargang 14 (1964) verschenen slechts twee zelfstandige nummers.
- Vanaf december 1964 verscheen *Ons Tweede Tehuis* als onderdeel van *Brug tussen gezin en school* jaargang 8, nr. 3 (december 1964) tot jaargang 10, nr. 6 (juni 1967).
- Vanaf de herfst 1967 verscheen *Ons Tweede Tehuis* opnieuw als een zelfstandig tijdschrift met vier nummers per schooljaar (jaargangen 17 tot en met 20).
- Het laatste nummer verscheen in het najaar van 1971 (zonder opgave van jaargang, in feite nummer 1 van jaargang 21).

Gedurende enkele jaren bestond de kernredactie uit: mevrouw Lieve Van Garsse en de heren Jan Houben en Hedwig Geerinck.

Het blad werd opgevolgd door *Echo's uit ons tweede tehuis*, met één nummer per jaar, waarvan zuster Marie-Francine Hectors de dragende kracht is, sinds jaren bijgestaan door mevrouw Christiane David. In 2000 werd het 29 ste nummer uitgegeven. Dit blad richt zich speciaal tot de oud-leerlingen.

Bleven voor ons onvindbaar: *Ons Tweede Tehuis* jg. 9, nr. 1; jg. 11, nr. 4; jg. 13, nr. 4
Maar misschien hebben deze nummers nooit bestaan?

5. Leerkrachten en personeel van de kostschool 1919-1958

Priester-Directeur:

Pastoor Charles Camerman (° Doel 1875 - † Wachtebeke 1971). Was priester van het bisdom Gent gewijd in 1898, coadjutor te Wannegem-Lede in 1899, onderpastoor te Wachtebeke in 1902, algemeen directeur van de Zusters van Wachtebeke van 1919 tot 1968, pastoor van Wachtebeke van 1927 tot 1947, lid vanaf 1920 en voorzitter van de C.O.O. Wachtebeke van 1931 tot 1947. Vanaf 1919 tot 1958 was hij leraar godsdienst in de kostschool.

Zusters

1. **Zuster Vinciana (Van Lede Helena)** (°Brugge 1878 - †Wachtebeke 1968). Ingetreden in 1900 en geprofest in 1901. Van 1905 tot 1909 verbleef zij in het klooster van de Zusters van Wachtebeke te Nokere. Al de andere jaren was zij in Wachtebeke en was zij er lerares in handwerk in de middelbare afdeling.
2. **Zuster Gerarda (Grootaert Cesarine)** (°Deinze 1884 - †Wachtebeke 1957). Ingetreden in 1904 en geprofest in 1906. Bleef gans haar kloosterleven in Wachtebeke en was lerares muziek.
3. **Zuster Imelda (Bombeke Euphrasie)** (°Roborst 1884 - †Wachtebeke 1974). Ingetreden in 1905, geprofest in 1907. Was werkzaam in Sint-Amandsberg van 1910

- tot 1916 en vervolgens gedurende gans haar actieve leven te Wachtebeke, waar zij overleed in 1974. Zij bleef in de herinnering als de ziekenzuster.
4. **Zuster Marie-Berchmans (Verbiest Martha)** (°Zuiddorpe 1885 - †Wachtebeke 1946). Is ingetreden te Wachtebeke in 1904 en er geprofest in 1906. Mogelijk was zij van na haar professie werkzaam in de kostschool. Ze werd directrice van het pensioonaat vanaf 1911 (na het vertrek van zuster Delphine naar Nokere) en bleef dit tot aan haar dood in 1946 (zie ook lijst van de directies). Voor zover wij konden nagaan was zij naast directrice ook lerares van het derde middelbaar en lerares koken.
  5. **Zuster Godelieve (Bombeke Alice-Marie)** (°Lokeren 1886 - †Wachtebeke 1976). Ingetreden in 1910, geprofest in 1911. Was achtereenvolgens werkzaam te Sint-Amandsberg (1912), Zelzate (1916), Wachtebeke (1919), Nokere (1925) en terug te Wachtebeke vanaf 1927 tot 17.12.1948. Reeds op 12.2.1949 kwam zij naar Wachtebeke terug, waar zij overleed op 5.6.1976.
  6. **Zuster Josephine (Leytens Alice)** (°Kontich 1888 - †Wachtebeke 1975). Trad in in 1907 en werd geprofest in 1909. Zij behaalde het diploma van onderwijzeres in 1908 te Brugge en een bijkomend diploma in huishoudkunde in 1924 (Gent, Casino). Zij was onderwijzeres te Zelzate van 1910 tot 1919, vervolgens van 1919 tot 1940 in de lagere afdeling van de kostschool. In de hogere jaren gaf ze ook huishoudkunde. Van 1940 tot 1956 was zij onderwijzeres in de basisschool voor meisjes van de Molenhoek te Wachtebeke.
  7. **Zuster Mary-Angela (Durden Catherine)** (°Londen 1890 - †Wachtebeke 1962) Ingetreden in 1911 en geprofest in 1912. Was lerares Engels tot in 1947, waarna ze naar het klooster van Lochristi ging.
  8. **Zuster Raymonda (Malschaert Romanie)** (°Sint-Amandsberg 1899 - †Kalken 1949). Trad in te Wachtebeke in 1923 en werd geprofest in 1925. Tot 1947 was zij lerares snit ("coupe") in de kostschool, waarna zij werd overgeplaatst naar het klooster van Kalken.
  9. **Zuster Caroline (Van Bastelaere Anna)** (°Wachtebeke 1905 - †Wachtebeke 1971). Ingetreden in 1926 en geprofest in 1928; gediplomeerde onderwijzeres (Gent, Crombeen) sinds 1932. Zij werd onderwijzeres in Zelzate en in Kionzo (Kongo). Na de tweede wereldoorlog kwam zij naar de kostschool van Wachtebeke, waar zij titularis werd van het voorbereidend jaar op het middelbaar en lerares in onderhoud.
  10. **Zuster Regina (Schepens Julia)** (°Gent 1906 - †Wachtebeke 1991) ingetreden te Wachtebeke in 1930, geprofest in 1931, lerares te Wachtebeke, werd regentes snit en naad in 1937 en werd dan tot in 1948 lerares aan Maria Middelaes te Zelzate; werd vanaf 1949 lerares naad in de kostschool en later directrice van de "huishoudschool", die apart werd gehouden omwille van de staatserkenning van de diploma's.
  11. **Zuster Gudula (Bonne Clarisse)** (°Lochristi 1907 - †Wachtebeke 1996) Zij volgde gedurende drie jaar het pensioonaat van de Zusters van de H.Vincentius a Paulo van Deinze te Lochristi. Haar voorkeur ging uit naar de Zusters van Wachtebeke, waar ze op zesentwintigjarige leeftijd intrad in 1933 en geprofest werd in 1935. Levenslang bleef zij verbonden met de kostschool te Wachtebeke. Zij vervulde aanvankelijk verschillende taken, vooral de vier eerste klassen, later het 5de en 6de studiejaar van de lagere school. Zij leidde vanaf 1939 het eerste middelbaar. Daarnaast was zij, na de dood van juffrouw Anna Verbiest, ook verantwoordelijk voor de lessen was en schoonmaak. Zij was speciaal de lerares Frans en wiskunde. Zij stichtte de Roodkapjes en begeleidde de ontspanning van het internaat. Zij had een speciale zorg voor de schipperskinderen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Met veel enthousiasme stond ze ook in

voor de "Vlaamse kermissen" ten voordele van de missieposten in Kongo. Samen met enkele andere zusters ging ze leerlingen rekruteren in de omtrek, want de uitbreiding van de school lag hen nauw aan het hart.

12. **Zuster Leona (Migom Germaine)** (°Arendonk 1909 - †Wachtebeke 1980), ingetreden in 1927, geprofest in 1929, gediplomeerd als kleuterleidster in 1932 (Gent, Crombeen). Nadat zij van 1932 tot 1955 kleuterleidster was te Kalken, werd zij lerares in de lagere school van de kostschool van september 1955 tot januari 1957. Daarna werd ze kleuterleidster in Wachtebeke - Dorp (dus nog binnen de muren van het klooster).
13. **Zuster Bernadette (Bauwens Maria)** (°Kalken 1912 - †Ertvelde 1976), ingetreden in 1936 en geprofest in 1937; gediplomeerde onderwijzeres (Crombeeninstituut, Gent). Zij deed in 1942 - 1943 verschillende interims als onderwijzeres te Wachtebeke en te Overslag, waarvan drie periodes in de kostschool. Zij wordt vermeld als stichteres van de V.K.S.J. voor de middelbare afdeling. In 1943 werd zij onderwijzeres te Zelzate, in 1949 tevens directrice van de basisschool van het klooster te Zelzate en bleef dit tot 1966. In 1966 werd zij directrice van de katholieke basisschool voor meisjes te Ertvelde en overste van het klooster aldaar. Zij overleed te Ertvelde op 1 maart 1976. De sympathie die zij opriep ligt vermoedelijk mede aan de basis dat het Lyceum gedurende vele jaren een groot aantal leerlingen uit Ertvelde rekruteerde.
14. **Zuster Amata (De Wulf Germaine)** (°Gent 1902 - †Sint-Amandsberg 1977). Was verpleegster geworden in 1926 in hetzelfde jaar van haar professie en heeft het grootste deel van haar kloosterleven doorgebracht in Sint-Amandsberg. Rond 1947 was zij korte tijd in het pensionaat en deed daar toezicht.
15. **Zuster Pia (Meuleman Madeleine)** (°Zelzate 1906 - †Zelzate 1981). Ingetreden in 1924 en geprofest in 1926, was zij meestal werkzaam te Lochristi en vooral te Zelzate (zij was een zuster van zuster Renata (Meuleman Irma). Driemaal was zij in Wachtebeke gedurende een korte periode, onder meer rond 1947. In deze laatste periode hielp zij in het internaat.
16. **Zuster Scholastica (De Letter Elisabeth)** (°Wachtebeke 1916 - †Gent 1980). Trad in te Wachtebeke in 1932 en werd geprofest in 1934; zij behaalde voor de Middenjury het diploma van onderwijzeres en werd lerares algemene vakken in het pensionaat en de rechterhand van de algemene overste Moeder Hiëronyma. Zij volgde zuster Marie-Berchmans op als klasselerares van het derde middelbaar en was ook klasselerares van het vierde jaar handel. Zij was directrice van 1957 tot 1965 en vormde de kostschool om tot een erkende humaniora. Van 1965 tot 1966 werd zij novicemeesteres en van 1966 tot 1976 algemene overste. Zij werd nadien overste te Overslag.
17. **Zuster Vitalie (De Vos Bertha)** (°Zaffelare 1917 - †Wachtebeke 1999). Ingetreden in 1936, geprofest in 1938. Was studiemeesteres tot in 1960, wanneer ze naar de missie trok in Kingoma tot 1975. Daarna was ze nog twee jaar internaatsverantwoordelijke in het Lyceum.
18. **Zuster Rosaria (Vervaeke Coralie)** (°Wachtebeke 1918 - †Wachtebeke 1991). Ingetreden in 1946, geprofest in 1948. Was lerares snit en naad tot in 1957, waarna zij in Kruikebeke dezelfde taak ging vervullen in de school van de Zusters van Wachtebeke.
19. **Zusters Marie-Pascal (Geeraert Maria)** (°Zelzate 1924). Ingetreden te Wachtebeke in 1945, geprofest in 1947; werd regentes huishoudkunde in 1951 en lerares te Wachtebeke in het pensionaat, later in de moderne en in de familiale afdeling van het Lyceum; zij was directrice van de huishoudschool te Wachtebeke. Van 1960 tot 1965 was zij novicemeesteres. Nadien ging zij naar Maria-Middelares te Zelzate, eerst als

lerares tot in 1970 en daarna als directrice tot 1984.

20. **Zuster Marie-Francine (Hectors Marie-Francine)** (°Antwerpen 1926). Ingetreden in 1943, geprofest in 1945. Was aanvankelijk onderwijzeres in de lagere afdeling van de kostschool en later lerares van algemene vakken in het middelbaar, vooral in de vierde handelsklas, en van steno en dactylo. Van 1980 tot 1990 was zij internaatsverantwoordelijke in het Lyceum. Zij bleef sinds de oprichting ervan de stuwende kracht achter de oud-leerlingenbond.
21. **Zuster Marie-Immolata (De Lombaerde Wivine)** (°Ingooigem 1932 - †Gent 1986). Gediplomeerde onderwijzeres van de Normalschool van Ronse, ingetreden in 1956 en geprofest in 1959. Gaf les in de kostschool van 1957 tot 1958. Later ging zij studeren voor regentes te Berchem en studeerde kunstgeschiedenis te Leuven. Zij werd directrice van Maria Middelaars te Zelzate en van het Lyceum, zie hierboven bij directies.
22. **Zuster Marie-Thérèse** (°Kruibeke 1934). Ingetreden in de Congregatie van Kruibeke in 1951 en daar geprofest in 1953; door de fusie met de Zusters van Wachtebeke kwam zij in de Congregatie van Wachtebeke. Zij behaalde het diploma van onderwijzeres te Berchem en gaf les in de kostschool in het schooljaar 1957-58. Daarna ging ze te Berchem het diploma behalen van regentes wetenschappen.

Leken

1. **Anna Verbiest** (°Zuiddorpe 1888 - †Wachtebeke 1938). Zij was een zuster van de directrice van de kostschool, zuster Marie-Berchmans, en jarenlang lerares in het "tweede middelbaar". Zij gaf ook steno en dactylo. Zij woonde in het klooster en werd na haar dood in 1938 begraven in de onmiddellijke buurt van de overleden zusters van Wachtebeke, waar haar grafsteen nog aanwezig is.
2. **Flavie Van Poucke** (lerares Engels aan de hoogste klassen); woonde op een kamer in het klooster.
3. **Schelstraete Clara** (°Evergem 1913) was oud-leerlinge-halfinterne van de kostschool, samen met haar vier zusters en bleef daar actief als hulplerares huishoudkunde en naad tot ongeveer 1937. Zij huwde in 1943 met Van Laere Emiel (Zaffelare), was sinds haar huwelijk woonachtig te Zaffelare en werd moeder van drie kinderen. Zij verblijft nu in een rustoord.
4. **Schelstraete Fernande** (°Evergem 1917 - †Moerbeke 1962), echtgenote van Remi Schelstraete, was een jongere zus van Clara. Zij was korte tijd hulplerares van de "kleintjes" (de jongste "pensionairkes", van ongeveer het eerste en tweede studiejaar, lager onderwijs) rond 1935-36.
5. **Irène De Langhe** (°Lembeke 1916). Zij was eveneens oud-leerlinge en deed in 1934 in de kostschool "de commerciale"(zo noemde men toen de handelsafdeling) met in haar klas o.m. de latere zuster Lydia Sellicaerts. Zij werd lerares van de "kleintjes" in 1936-1937 en verving juffrouw Anna Verbiest tijdens haar laatste ziekte in 1937-1938. Daarna werd zij terug en gedurende korte tijd lerares van de "kleintjes". Zij is thans weduwe en woont in Moerbeke-Waas.
6. **Agnes De Meersman**: zorgde voor de "kleintjes" in de jaren 1932-1935.
7. **Valerie De Letter** (°Wachtebeke 1920), zuster van zuster Scholastica, gediplomeerde onderwijzeres (Sint-Amandsberg, Visitatie), werd onderwijzeres in de lagere afdeling van de kostschool in 1938-1939. Later werd zij onderwijzeres en directrice van de meisjesschool van Wachtebeke-Molenhoek en na de fusie in 1966 directrice van de meisjesschool in Wachtebeke - Dorp. Zij woont thans in Wachtebeke - Dorp.

6. GEBOUWEN

van de kostschool en van het Lyceum in historische volgorde van eerste constructie

Bijna alle gebouwen van de school bestaan nog, zij het niet alle meer in hun oorspronkelijk uitzicht.

- 1. Eerste pensionaatgebouw: aan de huidige hoofdingang van het klooster, Dorp 25:** gebouw van vier traveeën met verdiep opgetrokken in 1849 of 1850; voorzien van de huidige façade in 1950 naar plannen van architect C. De Vos uit Zelzate, uitgevoerd door aannemer L. De Bruyne van Wachtebeke.

35. De gebouwen van het klooster, het lyceum en het Moervaartheem in 1990 (Airfoto, Overmere)

2. **Tweede pensioonaatgebouw: huidige refter van de internen en Vlaamse kamer met één verdiep en een zolder:** beëindigd in 1888. In 1929 werd een knipklas bijgebouwd (thans muziekklas). In 1957 werd een traphal bijgebouwd (met brandglasraam met voorstelling van de heilige Lutgardis) en werd het gebouw verhoogd met een verdieping voor kamertjes van de internen. De eerste verdieping wordt thans bewoond door zusters.
3. **Derde pensioonaatgebouw: gebouw met kleine zaal, waarboven twee verdiepingen en een zolder:** 1923 (onder de trap waren de kleine ruimten ingericht als muziekklassen).
4. **Huishoudschool:** 1935 (naast pastorie, de huidige woning van Z.E.H. André Roets, Dorp 33).
5. **Vierde pensioonaatgebouw (later het gebouw van zesdes en vijfdes, met aanvankelijk één verdieping):** 1955-56 naar plannen van architect Albert Lefebure van Zelzate; verhoogd met twee verdiepingen voor het internaat in 1963.
6. **Huidige hoofdgebouw:** opgetrokken op plaats van de vroegere boerderij in 1959-60, naar plannen van architect Albert Lefebure van Zelzate, uitgevoerd door de firma L. De Bruyne van Wachtebeke.
7. **Filmzaal** (als landbouwschuur opgetrokken in 1959, omgebouwd tot filmzaal in 1964).
8. **Gebouw met de mediatheek:** naar plannen van architect Hubert Van den Hende uit Wachtebeke; ingewijd in 1977.

7. Juridisch statuut van de kostschool, het Lyceum en de Campus Lyceum

Aanvankelijk viel het schoolbestuur of "inrichtende macht" samen met het bestuur van de Congregatie van de Zusters van de heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke. Daar in de Belgische wetgeving nog geen "V.Z.W."s mogelijk waren, hanteerde men voor de eigendommen een aangepaste vorm van een zogenaamde "tontine". De eigendommen stonden op naam van vier zusters, waarvan de langstlevenden alle eigendommen en inkomsten van de groep erfden en die krachtens de akte rekenschap verschuldigd waren aan de directeur. In een tekst van voor 6.10.1851 gaf pastoordirecteur Van Rossen toelichting bij dit systeem. De twee laatst levende zusters van de "tontine" moesten al hun eigendommen van de gemeenschap verkopen aan een nieuwe groep van vier of zes zusters. Daarvoor moest men de jongste en "kloekste" zusters nemen, behorend tot de meest gewetensvolle families. Op die manier konden de erfenisrechten het best vermeden worden. Het werd aanbevolen in de koopakten niet te vermelden dat het om zusters ging, doch enkel te spreken van "meesteressen". Elke zuster die lid was van deze associatie, moest in evenredigheid met wat zij in de associatie bezat, een schuldbrief schrijven op naam van een medezuster. Dit document moest bewaard blijven door de directeur en moeder overste. Indien het klooster gedwongen werd uit te sterven of te niet te gaan, mochten de zusters hun leven lang van de goederen genieten. De twee laatst levenden moesten een testament maken ten voordele van

de kerk of van het armbestuur van Wachtebeke met last van een stichting voor de afgestorven zusters en weldoeners van het klooster. Later heeft de pastoor het armbestuur als mogelijke erfgenaam geschrapt, zodat alles desgevallend naar de kerk moest gaan.

Op 22.11.1862 werd de eerste maatschappij vernieuwd en uitgebreid tot zeven zusters voor notaris Lammens te Gent.. Men noemde het *"eene burgerlijke maetschappij (...) voor het houden van een pensionnaet voor jonge jufvrouwen alsook van een kosthuis voor ouderlingen en om te leven van den opbrengst der goederen in de maetschappij gebragt en van de winsten haerer nijverheid"*. Deze maatschappij was ook eigenares van de eigendommen van de Congregatie te Zelzate.

Vanaf 1921 werd het wettelijk mogelijk een "Vereniging zonder winstgevend doel" op te richten. De V.Z.W. Zusters van de heilige Vincentius a Paulo te Wachtebeke werd opgericht voor notaris E. Van Damme te Wachtebeke op 20.3.1923. Leden waren: directeur Ch. Camerman, algemene overste moeder Renildis (Marie Verschraegen), zuster Idonie (Elisa Defontaine), zuster Martha (Prudence Meirson), zuster Rosa (Anna Van Den Heede), zuster Martina (Leonie De Backer) en zuster Marie-Berchmans (Martha Verbiest, directrice van de kostschool). De eerste beheerraad bestond uit: moeder Renildis, voorzitter, zuster Idonie, schatbewaarster, zuster Marie-Berchmans, schrijfster en E.H. Ch. Camerman, beheerder. Het doel van de V.Z.W. werd omschreven met: *"De Vereeniging heeft voor voorwerp het gemeenschappelijk kloosterleven, het onderwijs der Jeugd, en de verzorging van zieken en van ouderlingen in kristelijken zin"*. Voor de stichtingen te Zelzate en te Nokere (achteraf Wachtebeke-Overslag), de twee andere kloosters die eigendom waren van de zusters, werden aparte V.Z.W.'s opgericht.

Op 25.8.1956 werd voor notaris G. Teirlinck te Wachtebeke de V.Z.W. opgericht "Vrije Huishoudschool" met als doel de inrichting van katholiek technisch onderwijs. De leden waren: E.H. Ch. Camerman, zuster Raphaëlle (Audenaert Helena, bestuurster van de lagere school op de Molenhoek), zuster Marie-Pierre (De Cock Germaine), zuster Marie-Pascal (Geeraert Maria, bestuurster van de huishoudschool), moeder Hiëronyma (Platteeuw Maria) en zuster Kostka (Bertha Van Vlierberghe, bestuurster van de kostschool).

Op 13.10.1959 werd voor notaris G. Teirlinck te Wachtebeke de V.Z.W. opgericht "Middelbare School O.L.Vrouw van het H.Hart" met als doel de inrichting van katholiek middelbaar onderwijs. De leden waren: E.H. Ch. Camerman, zuster Dominique (Breda Alice, bestuurster van de lagere school), zuster Scholastica (De Letter Elisabeth, directrice van de middelbare school), zuster Laurentia (De Sitter Elisa) en zuster Marie-Pascal (Geeraert Maria, directrice van de Vrije Huishoudschool). De naam werd achteraf gewijzigd in "V.Z.W. Lyceum O.L.Vrouw van het H.Hart". Deze V.Z.W. was geen eigenaar van de schoolgebouwen, die werden gehuurd van de V.Z.W. Zusters van de heilige Vincentius a Paulo te Wachtebeke. Deze V.Z.W. Zusters gaf in 1976 aan de V.Z.W. Lyceum een stuk grond in erfpacht voor 50 jaar, waarop door de V.Z.W. Lyceum het gebouw met de mediatheek werd opgetrokken. In 1990 werd E.H. Coorevits, superior van het Sint-Lievenscollege te Gent, voorzitter van deze V.Z.W.

Op 21.6.1973 werd voor notaris D. Plasschaert te Wachtebeke de V.Z.W. opgericht "Internaat van het Lyceum O.L.Vrouw van het H.Hart".³⁸

Op 18 november 1992 besloten de algemene vergaderingen van de V.Z.W. "Lyceum O.-L.-Vrouw van het H.Hart" en de V.Z.W. "Maria Middelaesinstituut" een nieuwe V.Z.W. te stichten genaamd V.Z.W. "Scholen Zusters H. Vincentius a Paulo Wachtebeke-Zelzate" op 11 januari 1993. Deze V.Z.W. nam op 1 september 1993 de verantwoordelijkheid over van de inrichtende macht van het Lyceum en van het Maria Middelaesinstituut. Voorzitter van de raad van beheer werd broeder Omer De Dobbelaere van de Broeders van O.-L.-Vrouw van Oostakker.

Drie jaar later werd het bestuur van zowel het Lyceum als van het Maria Middelaesinstituut overgenomen door de Broeders van Liefde.

Het personeel van het Lyceum heeft op de personeelsvergadering van 12 januari 1996 bij unanimitieit (30 stemmen op 30) geopteerd voor de overdracht van de inrichtende macht van de V.Z.W. "Scholen Zusters H. Vincentius a Paulo Wachtebeke-Zelzate" per 31 augustus 1996. Men heeft tevens en gelijktijdig geopteerd voor een eigenlijke fusie van het Lyceum met de A.S.O.-school Sint-Laurens Zelzate, die onmiddellijk per 1 september 1996 zou volgen op de overdracht van de Inrichtende Macht waartoe het Lyceum behoort. Daarmee was het personeel van het Lyceum eigenlijk de desbetreffende vraag al voor naar een duidelijk advies vanwege broeder Aimé Peirsman (Broeders van Liefde) namens de inrichtende machten V.Z.W. Provinciaal der Broeders van Liefde en de V.Z.W. "Scholen Zusters H. Vincentius a Paulo Wachtebeke-Zelzate". De overdracht en fusie zijn ook in die zin gebeurd op 31.8.1996 en 1.9.1996.

De schoolgebouwen, zowel deze van de V.Z.W. Lyceum als van de V.Z.W. Zusters werden overgedragen aan de Broeders van Liefde in het voorjaar van 1998.

7. O. L. VROUW VAN HET HEILIG HART

In de 19de eeuw ontstond in Frankrijk de devotie tot O. L. Vrouw van het H. Hart. De promotor was pater Chevalier, stichter van de Paters van het H. Hart. De godsvrucht richtte zich tot het H. Hart van Jezus, via zijn moeder Maria. Men verwachtte een grote invloed van Maria op Jezus en wilde hem vereren naar het voorbeeld van Maria.

Propagandisten van deze devotie werden de Paters Norbertijnen van Averbode. Er werd in de abdijkerk van Averbode een broederschap opgericht (in 1885 tot aartsbroederschap verheven), dat in 1921 900.000 leden telde. Het tijdschrift "Bode van O. L. Vrouw van het H. Hart" werd een invloedrijk tijdschrift.

Ook in de Zustercongregatie van Wachtebeke leefde deze godsvrucht. In het klooster was al langer een gipsen beeld van ongekende oorsprong aanwezig, met de voorstelling van O.L.Vrouw van het H.Hart.

Vanaf 1954 werd de naam van de kostschool: "Instituut O. L. Vrouw van het H. Hart", vanaf 1963 gewijzigd in "Lyceum O. L. Vrouw van het H. Hart".

Beeldhouwer Albert D'havé uit Eeklo maakte het beeld van "O. L. Vrouw van het H. Hart", dat geplaatst werd boven de ingang van het nieuw pensioenatgebouw van 1955. Het werd in 1956 door oud-leerlingen geschonken aan zuster Gerarda, lerares van de kostschool, bij haar gouden jubileum.

Leraar Theo De Cooremeter maakte in 1960 het schilderij met de voorstelling van O.L.Vrouw van het H.Hart dat geplaatst werd in de inkomhal van het hoofdgebouw, boven de ingang van de turnzaal.

Zuster Marie-Francine Hectors maakte de tekst van een gebed, dat gedurende meerdere jaren als gedachtenisprentje aan de leerlingen werd meegegeven:

Gedenk,
 O.-L.-Vrouw van het H.Hart,
 al het wonderbare
 dat de Heer voor u heeft gedaan.
 Als de gezegende onder de vrouwen
 en Moeder van Jezus,
 hebt gij Hem trouw gediend
 tot onder het kruis.
 Hij liet u delen
 in Zijn heerlijkheid
 en gaf u macht op Zijn Hart.
 Bied Hem onze lofprijzing aan en onze dank.
 Geleid ons naar de bron van levend water
 die uit Jezus' zijde is gevloeid:
 de Geest van liefde en waarheid,
 gerechtigheid en vrede.
 Verkrijg voor ons
 dat we mogen opgroeien
 als volwaardige christenen,
 die vreugde brengen overal waar we komen.
 Help ons Maria
 om te leven zoals Gij
 en zegen onze toekomst!
 Toon dat gij onze Moeder zijt. Amen.

36. Het beeld "Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart" gebeeldhouwd door Albert D'Havé (Eeklo) uit natuursteen "roche de Vaurion", geplaatst in de gevel van het nieuwe gebouw in 1956.

9. LEERLINGENAANTALLEN SINDE INRICHTING VAN EEN ERKENDE HUMANIORA³⁹

1958-1959: 146	1969-1970: 310	1980-1981: 340	1991-1992: 286
1959-1960: 183	1970-1971: 299	1981-1982: 365	1992-1993: 268
1960-1961: 205	1971-1972: 306	1982-1983: 379	1993-1994: 271
1961-1962: 239	1972-1973: 291	1983-1984: 398	1994-1995: 267
1962-1963: 278	1973-1974: 337	1984-1985: 385	1995-1996: 242
1963-1964: 290	1974-1975: 335	1985-1986: 385	1996-1997: 233
1964-1965: 298	1975-1976: 308	1986-1987: 367	1997-1998: 228
1965-1966: 297	1976-1977: 313	1987-1988: 354	1998-1999: 245
1966-1967: 285	1977-1978: 323	1988-1989: 343	1999-2000: 250
1967-1968: 291	1978-1979: 322	1989-1990: 313	2000-2001: 247
1968-1969: 322	1979-1980: 328	1990-1991: 306	2001-2002: 276

³⁹ We geven hier zo mogelijk de officiële cijfers van 1 februari van desbetreffend schooljaar. Meestal is er enige verschuiving in de loop van het schooljaar; zo werd het hoogste cijfer behaald in het eerste trimester van 1983-1984 met 399 leerlingen. Het cijfer voor 2001-2002 is dit van 26 september 2001.

Het grootste aantal leerlingen kwam uit Wachtebeke (tot 167 in 1983-1984), Ertvelde (tot 60 in 1985-1986), Zelzate (tot 46 in 1988-1989), Moerbeke-Waas (tot 43 in 1983-1984), Assenede (tot 38 in 1989-1990 en in 1990-1991) en Zaffelare (tot 31 in 1976-1977).

Het aantal internen was aanvankelijk zeer groot: alleen al voor de middelbare afdeling waren er in:

1959-1960:	90
1960-1961:	127
1961-1962:	155
1962-1963:	161
1963-1964:	164
1964-1965:	176
1965-1966:	154
1966-1967:	158
1967-1968:	138
1968-1969:	164

10. Impressies uit het begin van de jaren '60

In "Echo's uit ons tweede tehuis" 1982-1983 schreef Christiane David op blz. 13-15 enkele impressies neer over haar schooltijd. De titel: **"Uit de tijd van toen. Nog maar eens de woelige jaren zestig..."**

"Waarvan ik nu, 20 jaar later nog wel eens droom: onveranderlijk doemen de spookbeelden uit het verleden dan weer op: de gemiste parabolen en de met inktvlekken omkranste ellipsen uit de tekenles, de onverwachte schriftelijke ondervragingen en de examens als absoluut dieptepunt..

Afgezien daarvan was ons schoolleven in die tijd meestal dolle pret (ik mag niet overdrijven, maar later wil je enkel nog aan de plezierige dingen denken), wat niet belette dat we toch na ieder schooljaar de nodige leerstof hadden meegekregen. Maar wie zou zich zonder Mr. Prové "eigenlijk, feitelijk" nog iets over straalbreking in een prisma kunnen herinneren. Of wie kan er aan Victor Hugo denken zonder "Bolleken" Desmet te zien op en neer dansen? De enige minuut stilte die hij ooit van ons kreeg was op Goede Vrijdag om 3 u.! Kleurrijke figuren zijn de leraarskamer gepasseerd: sommigen bleven één jaar, twee jaar, anderen houden al twintig jaar dapper vol. In hun jeugdig enthousiasme hadden ze zelfs nog tijd om regelmatig toneel te spelen voor de leerlingen: er werden sketches opgevoerd: de hilariteit kende geen grenzen wanneer de leraar wiskunde van zijn bank tuimelde of een strenge juffrouw een slecht punt kreeg. Stel je voor! Dat was gewoon het einde!

Een bijzondere plechtigheid die ik ook niet licht zal vergeten, is de inwijding van het Lyceumgebouw.

Zr. E. De Letter beleefde werkelijk de bekroning van haar opofferingen en onvermoeibare inzet om van de Kostschool een volwaardig Lyceum te maken. Ter ere van de bisschop werd een reusachtig "Welkom Monseigneur" opgehangen aan het balkon: enorme letters vol geprikt met hortensia's. Honderden struiken werden kaalgeplukt, maar Zr. Directrice glunderde!

Verder was er ook nog een zangoptreden van de leerlingen: wekenlange repetities gingen daaraan vooraf: studeren werd er praktisch niet gedaan, alleen maar zingen, zingen... Twintig keer hetzelfde refrein na elkaar, tot zelfs ik de juiste toonhoogte te pakken had.

De turnfeesten zijn ook onvergetelijke gebeurtenissen: wanneer je voor honderden toeschouwers feilloze bokkensprongen maakte of zonder naar beneden te tuimelen over de evenwichtsbalk schuifelde, won je als het ware Olympisch goud!

Ja, er gebeurde toen heel wat in het Lyceum en in de stille tijden, tussen een turnfeest en een Vlaamse kermis in, zorgden de openbloeiende romances tussen de leerkrachten nog wel voor voldoende sensatie om de nare nevenwerkingen van schriftelijke ondervragingen te verzachten, nietwaar mevrouw Astaes?

Wie er toen ook al in slaagden een ijzige wind door ons zonnig bestaan te jagen, waren de heren inspecteurs uit Brussel, die zowel bij leerkrachten als bij leerlingen de lachspieren deden verstijven met de fatale opmerking: "Gij hebt hier blijkbaar nog niets geleerd!" Daarbij zullen we wel nooit de beschermende hand mogen vergeten die Zr. Scholastique ons zo dikwijls boven het hoofd hield. We kunnen haar alleen maar dankbaar zijn.

Chr. David "

37. Een oude traditie: elke week worden de klassen proper gemaakt door de leerlingen... Een beeld uit 1965.

38. Dansen bleef een geliefkoosde middagontspanning.

39. Sportdag 1996: op stap langs de Moervaart met leraar Geert Vertenten en Wachtebeekse politiebegeleiding.

40. *Sport in 1996.*

11. Lijst personeelsleden 1958-1996 (tot aan de fusie)

Bij de vrouwelijke leerkrachten werd, voor zover gekend, tussen haakjes eventueel de familienaam van de echtgenoot toegevoegd omdat sommige leerkrachten meer onder die naam bekend zijn.

Door de huidige stand van de personeelsdossiers, die op het ogenblik van deze redactie van de tekst, worden verwerkt en opgenomen in een gemeenschappelijk bestand met Maria Middelaers en Sint-Laurens Zelzate konden we geen preciesere gegevens noteren over de tijdstippen, waarop deze personeelsleden aanwezig waren. Wij noteerden het alleen, wanneer we het weten vanuit een andere bron (een verzameling fiches onder het bestuur van mevrouw Colman). Bij onzekerheid vermelden we alleen het jaar, waarin we dit personeelslid zeker aanwezig achtten. B.v. -1978- wil zeggen: toen aanwezig, zonder zekerheid over de jaren ervoor noch erna. Voor alle personeelsleden starten we bij 1958, ook al waren ze eventueel al vroeger in dienst in het pensioonaat. Wanneer de personeelsleden nu nog in dienst zijn vermelden we "n.i.d." (nog in dienst).

Adam Magda
Anteunis Michèle (1984)
Astaes Stanislas
Audenaert Ria
Bassier Erna (zuster Marie-Agnella)
Baudewijn Katrien (1980-1981)
Bernaert Parie-Paule (Matthys) (1976- n.i.d.)
Bieseman Guido
Bisschop Marie Jeanne
Blomme Dirk (1994-)
Boeve Nadine
Bogaert Anne-Marie (1988)
Bonne Clarisse (Zuster Gudula) (1958- ?1963)
Bonne Marc
Bostyn Jan
Boyen Christiane
Braeckman Eliane
Bracke Annick (Verniers) (1978- n.i.d.)
Bradt Elske (1994-)
Breda Alice (zuster Dominique)
Brems Annette
Brys Karina
Burvenich Griet
Buysse Christiaan
Buysse Ignace (1979-1996)
Cerman Charles (1958-1960)
Carlier An (1987)
Charlier Anna-Maria
Claeyé Claudine
Claeys Carine (1990-1991)
Claeys Simone
Claeyssens Marianne (Heynze) (1986-1987)

Coene Christa (Stevesyns) (1986)
Colman Margareta (1960-1994)
Colpaert Daniëlle -1977 en 1978-
Coppens Cecile
Coppens Hilda
Cornil Mia (Mussche) (1989-1991)
Coupillie Rita (De Pillecijn) (1987)
Creve Martine (1983-1986)
David Catharina (Vloemans) (1994-1996)
David Christiane (Parthoens) (1968-1983)
De Baecke Yolande (Vermaut) - 1964-
De Baeke Vera
De Baere Marleen (Baert) (1984-1985)
De Baets Ingrid
De Block Hilde
De Block Werner
De Bock Nancy (Tulleneers) (1995)
De Bondt Agnes
De Brabander Katrien (1991)
De Caluwe Jeanine
De Cleene Martine (1985/1986)
De Clercq Darline (1993-1995)
De Clercq Lievin
De Clercq Lucien
Declerck Nelly
De Cnyf Nicole
De Cock Christine (Vantieghem) (1980- n.i.d.)
De Cock Petrus
De Coninck Catherine
De Coninck Magda
De Coninck Sabine (1985/1986-1989)
De Cooremeter Theo (1960-1983)
De Geest Thérèse (1973- n.i.d.)
De Grave Sandra (1993)
De Groote Lutgard (D'Haeyer) (1993- n.i.d.)
De Gussem Ludwina
De Kepper José (1994-)
De Keukeleire Gabriëlle
De la Marche Mieke (De Neef) (1992-1993)
Deleersnijder Nicole
De Letter Elisabeth (Zuster Scholastica) (1958-1965)
De Letter Katrien (1971-1984)
De Lombaerde Wivine (Zuster Marie-Immolata) (1962-1971)
De Maesschalck Lutgarde
De Munck Marleen (Vlyminck) (1993-)
De Munter Hilde (1982/1983)
De Muyenck Bertrand
De Muyenck Dirk

De Niel Willy
 De Paepe Lutgardis
 De Pape Lutgard
 De Pauw Dorothea
 De Pelsmaker Lea (De Brock) (1963-1998)
 De Pestele Cecile
 De Piero Anita (Van Peteghem) (1991)
 De Plucker Manuela (De Wilde) (1987/1989)
 De Raedt Vinciane
 De Ridder Caroline (Bresseleers) (1981- n.i.d.)
 De Ridder Raphaël
 De Rijcke Jacques (1959)
 De Rop Willy
 De Schepper Jan (1994-)
 De Sitter Elisa (zuster Laurentia)
 De Smedt Guido
 De Smet Godelieve
 De Smet Hilde
 De Smet Lieven (1996)
 De Smit Maria (Van Laeken) (1979- n.i.d.)
 De Stobbeleir Nancy (Kesteleyn) (1993/1994)
 De Sweemer Chantal
 De Vijlder Etienne
 De Vilder Vera (1970- n.i.d.)
 De Visscher Simonne (Vermeulen) (1963-1993)
 De Vleeschouwer Frida (1985-1989)
 De Vliegheer Lydie (Van Holle) (1966/1968- 2000)
 De Vos Berthe (Zuster Vitalie)
 De Vos Ginette
 De Waele Marie-Michèle (1982-1988)
 De Wever Maryse (1982-1983)
 De Wilde Martine (1988-1989)
 De Wispelaere Marleen (De Craene) (1983)
 Dewulf Herman
 Den Haerynck Christa (1984-1985)
 Dhondt Filip (1986)
 Dingenen Anja (Herman) (1992- n.i.d.)
 Duyck Lieve (Van Hissenhoven) (1991)
 Faingnaert Charlotte (1990)
 Francke Karel (1964- n.i.d.)
 Geeraert Maria (zuster Marie-Pascal) (1958-1960)
 Geerinckx Hedwig (1961- +1992)
 Genbrugge Marie-Christine (Ramaut) (1976- n.i.d.)
 Geukens Elza - 1958 -
 Ghys Gaston (pater Jean-Marie)
 Goedefroo Nancy (1988)
 Goethals M. Bernadette
 Goethals Michaël

Gorrebeeck Cecile
Grootaert Renata
Hacquaert Harald (1995)
Hallaert Rita
Hectors Maria (Zuster Marie-Francine) (1958-)
Herman Lieven (1991-1992/1995- n.i.d.)
Hermans Solange
Hertleer Carine (Slock) (1981- n.i.d.)
Heynze Rosine (1981-1983)
Hoefmans Matjorie
Houben Jan (1959-1993)
Houben Johanna
Huylebroeck Olga
Ivens Jan-Patrick (1982-1984)
Jacques Marcelle
Jonckheere Anna Maria
Kindts Boudewijn (1969-2001)
Kuypers Paul (1975- n.i.d)
Lecompte Steven (1989)
Lenoir Christine (Bogaert) (1982)
Limpens Antoine
Lingier Urbain
Louis Annick (1988)
Lybaert (?) (79)
Maes Catharina (Fierens) (1982-1984)
Maes Lydia
Maes Rosanne (De Letter) (1962-1998)
Martens Cecile
Matthys Arlette
Matthys Myriane (Van Bockstal) (1977- n.i.d)
Melckebeke Sabine (1984)
Meynen Godelieve
Meyvaert Carine (De Meyer)(1978- n.i.d)
Migom Ilse
Moerman Jo (1993)
Muylaert Martine (Beernaert) (1990-1992)
Nachtegale Greta (De Baerdemaeker)
Neyt Sabine (Cleppe) (1983-1989/ - n.i.d.)
Niemegeers Truu (Van Peteghem) (1970-1983)
Onderbeke Julien (1983)
Ongena Thérèse (1995- n.i.d.)
Opsomer Christine
Parasie Jean-Marie
Pattyn Ann (1991)
Pauwels Lut (zuster) (-1994)
Pauwels Pia
Peck Jacqueline (Verloove) (1967-1998)
Peirens Patrick (1992/1995- n.i.d.)

Phlips Frieda
Pieters Elsy (Van Quekelberghe) (1979- n.i.d.)
Planckaert Rosita (1982- n.i.d .)
Poffyn Maria
Polet Noella
Polfliet Hendrik
Prové Gerard
Raes Leentje (1985)
Remerie Anneke (1985-1986)
Robberecht Patrick (1994-1996)
Roorick Ingrid
Roose Annemie (1994-)
Rouckhout Ilse (1994-)
Samyn Marijke
Scheire Hendrik
Scheire Marie-Louise
Scheiris Mia
Schepens Julia (zuster Regina) (1958-)
Senave Nadine (Van den Abbeele) (1977-1992)
Snoeck Isabelle (Heyninck) (1983-1984)
Soetens Marleen
Sonneville Gustaaf
Speeckaert Joost (1988-1989)
Standaert Marijke (Gaus) (1964-1997)
Steenbeke Nelly (Stragier) (1988)
Steyaert Christa (1984-1985)
Steyaert Dirk (1980-)
Steyaert Greta (1984)
Struyf Ludo
Swinnen Ludo
Syx Raoul
Tacq Jacques
Talloen Joanna (1986)
Termont Piet (1991)
Thomas Bart (1993-)
Thuy Johannes
Thys Beatrijs
Tijtgat Linda (1985)
Tollenaere Hilde (1983-1984)
Tollenaere Karin (1995)
Toussaint Mireille (Daron) (1995)
Uyttersprot Marcel
Van Acker Geertrui
Van Acker Kirsten (Burggraeve) (1993- n.i.d.)
Van Acker Luc (1985)
Van Bambost Anita (zuster Marie-Elisabeth) (?1965-1969)
Van Beveren Wilfried (1975-2001)
Van Bogaert Hilde (Sablon) (1984-)

Van Cassel Marcella
Van Cauwenberghe Georges
Van Damme Camilla
Van Damme Patrick
Van Damme Rita
Van Damme Veerle (1995-)
Van de Velde Antoine
Van de Velde Nadine (Vandedrink) (1987-1989)
Van de Vijver Piet
Van de Walle Pol(1992)
Van de Weghe Eva (1993)
Van de Woestyne Annie
Van den Abbeele Rachel
Van Den Berghe Nadine (Bourgoignie) (1994-)
Van den Boom An
Van den Bossche Etienne
Van den Hende Bernice (Dombrecht) (1982- n.i.d.)
Van Der Heyden An (1992)
Van der Linden Andrea (zuster)
Van Doorne Jo (1995-1996)
Van Doorne Melanie (1995)
Van Eepoel Ilse (1994-minstens tot 1996)
Van Eesvelde Sofie (1995-)
Van Garsse Lieve (1962-1983)
Van Gelder Koen
Van Goethem Luc (1991)
Van Hamme Carine (1983)
Van Hecke Maddy (1983-1986)
Van Hecke Pieter (1994-)
Van Helleputte Rita (Astaes) (1963-1998)
Van Hoe Marleen (1982)
Van Hoecke Agnes (Geerinckx) (1981- 1984-)
Van Hoecke Tania (Devenijns) (1995)
Van Holsbeke Marinka (1995-)
Van Hooreweghe Rita (De Lobel) (1986)
Van Laere Ria (De Wilde) (1976- n.i.d.)
Van Lerberghe Walter
Van Loo Christina (De Vlieger) (1981-1983)
Van Outryve Jeanne (-1978-)
Van Peteghem Paul
Van Poucke Daisy (1981-1982)
Van Putte Suzanne
Van Royen Myriam
Van Synghel Cecilia
Van Ursel Brigitte
Van Vooren Berenice (De Rijcke) (1963-1998)
Van Waes Elsie (Van Kerchove) (1972-n.i.d.)
Van Wassenhove Hilde

Van Wezenbeeck Marie-Claire
Vandamme Guido
Vandecasteele Manon (1995)
Vandenberghe Gerda (Marteel) (1974- n.i.d.)
Vandenbogaerde Marie-Johanna
Vander Haeghen Linda (1986)
Vanderdeelen Erik (1984)
Vansompel Dirk (1988-1989)
Verbeke Godelieve
Verbiest Alfons (1973- n.i.d.)
Verbruggen Lutgardis (1962-1963)
Vercauter Henri
Vercruyssen Els (1987)
Verdonck Marie Jeanne
Verduyn Rosa
Vereecke Ronny
Vereecken Rita
Verhavert Denise
Verkimpe Rita (Van Damme) (1965-)
Verlinden Magdalena
Vermaerke Muriel (1995-)
Vermeiren Godelieve (Van Damme) (1984-1987)
Vermeulen An (Otté) (1991-1992)
Verspeet Paul
Vertenten Geert (1994 - minstens tot 1996)
Vervaet Bert (1976-2001)
Vervaet Liliane (Raa) (1983-1985)
Vijverman Diane (.....) (1984)
Vlegels Remi (1966-)
Vlerick Kathleen (Van de Sande) (1986-1987)
Voet Vera
Volckaert Suzy (Nuydt) (1985-1988)
Waelkens Gilberte
Wauters Cecile
Wauters Magda
Wegge Rita
Welvaert Vivian
Wens Raphael
Weyers Godelieve (De Decker) (1980-1981)
Willems Rita
Wyngaerd Liliane (De Bruyne) (1964-1966/1985/1992)
Wynsberghe Anita
Yde Kathleen
Zenner Randolph

Herkomst van de illustraties:

Dhr. Guy Trangez, Wachtebeke: 2,4,5,6,8,9,15.

Kloosterarchief Wachtebeke: 3,11.

Mevr. Carine Meyvaert: 32.

Bert Vervaet, Zaffelare: 1,7,13,24,34,35.

Archief van het Lyceum, Wachtebeke: alle overige foto's.

DEEL III

**Van
"TERLICHT"
tot
"PUYENBROECK"**

EDDY VAN ACKER

Inleiding

De uitbouw van het Gentse havengebied, midden de jaren zestig, zorgde niet alleen voor een sterke stijging van de werkgelegenheid, men verwachtte ook dat deze nieuwe werknemers zich blijvend in onze regio zouden vestigen.

Naast de hierdoor ontstane nood aan huisvesting, waardoor er in diverse gemeenten naastig nieuwe woonwijken werden ingeplant, was er voor deze honderden nieuwe en meestal jonge gezinnen vooral ook een tekort aan ontspanningsmogelijkheden.

De uitbouw van het Gentse havengebied had er echter ook voor gezorgd dat enkele omliggende gemeenten zoals Winkel en Desteldonk door de stad Gent werden geannexeerd. Ook de woonkern van Mendonk werd bij Gent gevoegd terwijl het oostelijk deel van deze langwerpige gemeente naar Wachtebeke werd overgeheveld.

Een deel van dit nieuwe Wachtebeeks grondgebied gelegen langsheen de kronkelende Zuidlede, leek met zijn drassige en met kaarsrechte dreven doorsneden meersen en bossen, een uitgelezen plek voor de inplanting van het broodnodige recreatiepark. Ook een deel van de bossen en meersen op de zuidelijke oever van de Zuidlede op het grondgebied van Zaffelare, en een deeltje te Eksaarde, werden aan het nieuw uit te bouwen domein toegevoegd.

Een beetje geschiedenis.

1. De meersen van de St.-Baafsabdij.

Tijdens de vroege middeleeuwen behoorde het ganse gebied gelegen tussen Moervaart en Zuidlede, net zoals de rest van de omgeving, nog toe aan de Graven van Vlaanderen.

Door de snelle bevolkingsaan groei echter besloten de Graven van Vlaanderen de woeste gronden buiten de stadsmuren stelselmatig te ontginnen, een karwei dat hier in de eerste plaats aan de St.-Baafs- en de St.-Pietersabdij werd toevertrouwd.

Toen in 1213 gravin Johanna van Constantinopel en haar eerste echtgenoot, Ferrand van Portugal, aan de St.-Baafsabdij de toestemming verleenden om 50 bunder wastine, te Oostdonk (Mendonk), en 12 bunder elders, te verkopen, bleek deze abdij hier reeds actief aanwezig te zijn tussen Moervaart en Zuidlede. Zo verkreeg de St.-Baafsabdij reeds van graaf Boudewijn IX, die in 1205 door gravin Johanna werd opgevolgd, 40 bunder moer.

In september 1236 schonk de gravin in datzelfde Oostdonk een kapel en 5 bunder onlende die er aan paalden, op voorwaarde echter dat de monniken van St.-Baafs in deze kapel een eeuwige zielenmis opdroegen voor de gravin, haar voorouders en haar nakomelingen.¹

”Onlende”, wat we kunnen vertalen als een zeer moerassig of sompig gebied, was de oorspronkelijke naam voor het ganse gebied dat zich ten oosten van Mendonk tussen de Zuidlede en de Moervaart uitstreekte.² Deze waterzieke gronden werden 4 jaar later, in maart 1240, bijna volledig door gravin Johanna aan het convent en de abt van de St.-Baafsabdij, Boudewijn Borluut, verkocht. In totaal kocht de St.-Baafsabdij toen meer dan

---

1 VAN BOCXSTAELE J., Wachtebeke in de tijd der grote ontginningen, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1978, Jb. 32, blz. 85.*

2 DE SMET E., Bijdrage tot de toponymie van Wachtebeke, in: *H.K. Oud-Wachtebeke, jb. 9, 1975, blz. 19.*

1000 ha heide, bos en moeras aan, alle gelegen tussen het centrum van Mendonk en Moerbeke.³

De oppervlakte van deze gronden werd in 1241 op 990 bunder (1317 ha) bepaald en had een kostprijs van 20 schellingen per bunder te verhogen met een jaarlijkse recognitiecijs van 1 penning per bunder. Deze cijs diende betaald te worden met Bamis op 1 oktober.

Bij een tweede opmeting in 1242 ontstond er echter een meningsverschil tussen beide partijen daar de aangekochte gronden niet 990 bunder maar 1152 bunder (1532 ha) groot bleken te zijn. Na bemiddeling van Hendrik van Badelghem, een kanunnik van Doornik, legde gravin Johanna zich in 1243 bij deze feiten neer, waardoor ook het stuk grond tussen de Zuidlede en de reeds nieuw gegraven Onlendegracht, plus een ander stuk grond met een oppervlakte van 15 bunder (20 ha), aan de St.-Baafsabdij toegewezen werden. De abdij werd wel verplicht om voortaan een jaarlijkse recognitiecijs voor 1150 bunder te betalen. Toen in 1244 gravin Johanna van Constantinopel na haar overlijden werd opgevolgd door haar zuster Margaretha, werd deze verkoop andermaal betwist.

In 1247 werden zelfs de bisschop van Doornik, Walter van Marvis, de abt van de Abdij Ter Duinen en de prior van de St.-Pieters te Douai gecontacteerd om een definitief oordeel te vellen.

De "onlende" bleven in het bezit van de St.-Baafsabdij en de abt en het convent kregen zelfs de toestemming om o.a. *waterleeden, vivers, molnen, vijscherien ende woninghen* aan te leggen of op te richten. Men verkreeg ook de toestemming om de gronden te verkopen of te verhuren indien dit om financiële redenen eventueel noodzakelijk zou kunnen zijn. De St.-Baafsabdij diende echter wel een meerprijs van 500 pond te betalen terwijl een vroegere lening van 1500 pond niet meer kon teruggevorderd worden. Hierdoor bedroeg de totale aankoopprijs meer dan 3000 pond.

Gravin Margaretha legde zich samen met haar zoon Willem van Dampierre in 1248 bij deze feiten neer, zodat deze ganse aankoopaanleggenheid meer dan 8 jaar in beslag had genomen.⁴

Het deel van deze gronden dat zich nu op het grondgebied van Wachtebeke bevindt en in het P.D. Puyenbroeck werd opgenomen staat in de landboeken bekend onder de naam "Terlicht", en werd voor het eerst vermeld in een oorkonde gedateerd maart 1241.

In deze oorkonde wordt ongeveer het volgende vermeld: *Thomas, graaf van Vlaanderen en Henegouwen, (Thomas van Savoie, tweede echtgenoot van Johanna van Constantinopel) en Johanna zijn echtgenote, gravin... Gij allen dient te weten dat wij aan onze gemeente kloosterlingen, abt en het convent van Sint-Baafs te Gent, wel en wettelijk verkocht hebben al het land dat gemeenlijk Onlende genoemd wordt, welk land of onlende als volgt begrensd wordt: ten oosten het onlende van abt en convent van Boudelo, ten westen het eigendom (hofsteden) of onlende van Sint-Baafs dat gemeenlijk Licht heet, alsmede Vevorde aan de overzijde van de waterloop die Nortlede heet, ten noorden het moer dat van de plaats genoemd calf zich uitstrekt in de richting van Boudelo, ten zuiden het land van heer Raas van Gavere dat zich uitstrekt naar Eksaarde toe."*⁵

"Vevorde" was een doorwaadplaats voor vee aan de Rotterdam, bij de kruising van de Zwarte

3 VERHULST A., Bezittingen en inkomsten van de Gentse abdijen, in: *Ganda Blandinium, Gent, 1997, blz. 112.*
VAN BOCXSTAELE J., o.c., blz. 86.

4 VAN BOCXSTAELE J., o.c. blz. 87 en 88.

5 GYSSELING M. & PUIMEGE G., Het Provinciaal Domein ter Licht, in: *H.K. De Oost-Oudburg, jb.IV, 1967, blz.25-27.*

Gracht en de Wachtebeekse dam en "calf" staat uiteraard voor Kalve (en omgeving). Met "Nortlede" wordt hier in tegenstelling tot wat men zou denken niet de Moervaart bedoeld, maar wel de Zwarte Gracht.⁶

De naam "Terlicht" etymologisch verklaren blijkt echter niet zo een eenvoudige opgave. Volgens Dr. Maurits Gysseling en Georges Puimège lijkt *ter Licht*, net zoals bv. *Most*, *Biest en Dorent* een aanduiding te zijn van een plaats die opviel door haar specifieke plantengroei, doch geen enkele daarop gelijkende plantennaam was hen bekend.

Een tweede moeilijkheid was dat in het Nederlands in "cht" vier verschillende klankverbindingen samenvallen:

- *cht* op zich, zoals *licht* te verklaren als "helder",
- *kt*, zoals bij zoeken, gezocht,
- *ft*, zoals het Middelnederlands *lucht*, wat "links" betekende en nu nog terug te vinden is in het Engelse *left*,
- *pt*, zoals het Middelnederlands *brulocht*, te vertalen als "bruiloft", naar "bruidlopen", het plechtig afhalen van de bruid.

Verder waren er ook nog de woorden *lift*, terug te vinden in *Lifterde*, het huidige Lichtaart, en *lik*, bij de plaatsnamen *Likevelde*, *Liekscoet* en *Lichbrugge*, drie oude toponiemen te St.-Pauwels.

Dit alles deed Dr. Gysseling en Georges Puimège besluiten dat het toponiem Terlicht nog het beste te verklaren was als dat *Licht*, (*dat zou opklimmen tot een collectief Lîkt, uit nog ouder Lîkôth*) *alsmede Lijkvelde, enz. onder St.-Pauwels soms hetzelfde onbekende woord lîk bevatten als lakmoes, naam van een in Vlaanderen uitgevonden blauwe kleurstof die uit bepaalde korstmossen bereid wordt.*⁷

De ontginning van Terlicht en omgeving werd slechts gedeeltelijk door de St.-Baafsabdij uitgevoerd. Alhoewel zij hiervoor werd bijgestaan door lekenbroeders of conversen van de curtis Wulfsdonk (Moerbeke) en enkele kleine privé-ondernemers, werden de meest intensieve ontginningen uitgevoerd door enkele Gentse patriciërsfamilies zoals de families Utenhove, ter Sanders en Uten Vulgen.⁸

Dit gebied, dat bestuurd werd vanuit de priorij Wulfsdonk, beschikte reeds in de loop van de 13e eeuw over voor die tijd modern aangelegde hooimeersen.⁹

Om de waterhuishouding een beetje in de hand te houden werden er naast het graven van afwateringskanaaltjes, ook dammen aangelegd. Zo dateert één der oudste straten te Wachtebeke dan ook uit de periode van deze eerste ontginningen.

In 1262 verkreeg de Cisterciënzerabdij van Marquette, wier ontginningscentrum zich vermoedelijk in de directe omgeving van het huidige O.C.M.W.-rusthuis bevond, de toestemming van de St.-Baafsabdij om tussen Wachtebeke en Zaffelare, dwars doorheen de onlen-

---

6 DE SMET E., Bijdrage tot de toponymie van Wachtebeke, in: *H.K. "Oud-Wachtebeke"*, jb. 9, 1975, blz.20.

7 GYSSELING M. & PUIMEGE G., Het Provinciaal Domein ter Licht, *o.c. blz. 25-27.*

Korstmossen of lichenes zijn een pioniersvegetatie op naakte rotsen of op dor zand die na verloop van tijd een humusrijke ondergrond vormen voor andere planten.

Uit sommige van deze korstmossen verkrijgt men de plantaardige kleurstof lakmoes, die de eigenschap heeft in zure oplossingen rood te kleuren maar blauw in alcalische of basische oplossingen. Lakmoes wordt in de scheikunde dan ook gebruikt als indicator, waarbij men door een met lakmoes geïmpregneerd strookje papier in een vloeistof te brengen, meteen weet of dit een zuur of basisch reagerende vloeistof is.

8 DE MOOR D., Een aanwinst van betekenis, Het Provinciaal Domein Puyenbroeck, in: *Toerisme in Oost-Vlaanderen*, nr. 18, 1969, blz. 23.

9 PUIMEGE G., *De Straten Van Zaffelare, Van Bos Meentocht Tot Geordend Stratennet*, Lochristi, 1986, blz. 53.

de van St.-Baafs, een weg aan te leggen. De St.-Baafsabdij bleef wel de eigenaar van de wilgen die er stonden en behield zich ook het recht voor, voor een latere nieuwe aanplant.¹⁰ We treffen deze weg een honderdtal jaar later ook aan als "*den dam bi Saffelaer die van Ghend comt*". Deze weg wordt later meestal *den Wachtebeecxschen dam* of *Saffelaersche dam* genoemd.¹¹

De onderhoudskosten voor *den Wachtebeecxschen dam* en bijbehorende bruggen waren voor de Marquetteabdij. In 1374 liepen vooral de kosten voor het onderhoud van de bruggen echter zo hoog op, dat de abdij genoodzaakt was bij graaf Lodewijk van Male aan te kloppen met de vraag of hij in ruil voor bepaalde rechten en een jaarlijks bedrag van 24 pond, deze onderhoudskosten wou overnemen, waarop de graaf positief reageerde.¹²

In 1413 was er dan sprake van *der Licht straten*, een weg die vertrok vanuit Kalve in zuidelijke richting naar Eksaarde, en die evenwijdig lag aan de Wachtebeekse dam. Deze beide wegen werden onderling met elkaar verbonden door:

- de Rotterdam of Rootdam *alias* "*den nieuwen dam van sinte Baefs*", (Rot of root is een gerooid bos of struikgewas).
- de "*nieuwen ofte eygenen dam*", ook *Meulendam* genoemd, is de huidige verbindingsweg tussen inkom 1 en 2 en kreeg bij de oprichting van het P.D. Puyenbroeck de naam Paardendam.
- de "*Swarten ofte craenens dam*", nu nog steeds de Craenendam genoemd.
- de "*nieuwen Middeldam*", ook *Thaelensdam* genoemd, is de huidige Olendsdam,
- de *dwersdam of paardendam*, die we nu beter kennen als de Putjeshoekdam.¹³

Toen in 1536 de St.-Baafsabdij onder impuls van Keizer Karel tot een kapittel van kanunniken werd hervormd, en in 1559 het bisdom Gent werd gesticht, werden ook de gronden van de St.-Baafsabdij onder deze beide nieuwe instellingen verdeeld.

Zo werden de percelen 1 t.e.m. 4 op de bijhorende kaart toegewezen aan het kapittel van St.-Baafs.

De percelen 5 t.e.m. 8 behoorden nu toe aan het bisdom van Gent.¹⁴

2. De Meentocht van de St.-Pietersabdij.

In tegenstelling tot de onlende ten noorden van de Zuidlede die aan de St.-Baafsabdij toebehoorde, werden de gronden aan de zuidzijde van dit riviertje reeds in 1150 door de toenmalige graaf van Vlaanderen, Diederik van de Elzas, aan de St.-Pietersabdij geschonken. We treffen deze gronden in 1168 opnieuw aan als "*silva Odevelde sive Mentocht*", wat staat voor het bos Odevelde of Mentocht.

Alhoewel Odeveld aanvankelijk specifiek gebruikt werd voor de woeste, braakliggende gronden en Mentocht of Meentocht voor het eigenlijke bos, duiden zij later hetzelfde gebied aan.

---

10 VAN BOCXSTAELE J., o.c. blz. 93.

11 DE SMET E., o.c. 33.

12 VAN BOCXSTAELE J., o.c. blz. 93.

13 DE SMET E., o.c. blz.27 en 37.

14 DE CONINCK W., Langs Wachtebeekse wegen, een heemkundige wandeling, anno 1662, in: *H.K. Oud-Wachtebeke*, jb. 23, 1989, blz. 29 en 31.

In het begin van de 13e eeuw werd *Menthot-Mentogt* de benaming voor het bezit van de St.-Pietersabdij, terwijl met *Odevelde* de kale heuvelrug in het uiterste zuiden van de Meentocht in het grensgebied van Zaffelare en Zeveneken, werd bedoeld. Deze gronden behoorden echter toe aan de St.-Baafsabdij.¹⁵

Op deze heuvelrug werd de Oudeveldstraat aangelegd, die *Odevelde* via Hijfte, Wittewalle (Oostakker) en St.-Amandsberg, in rechte lijn met het St.-Baafsdorp en de St.-Baafsabdij verbond. Anderzijds kon men vermoedelijk ook vanuit Odevelde, via de Lichtstraat, de meersen van St.-Baafs ten noorden van de Zuidlede bereiken.

Het noordelijk deel van de Meentocht dat nu deel uitmaakt van het P.D. Puyenbroeck, vinden we in de 13e en de 14e eeuw terug als de Siesmeers (perceel 9), het Torregood (perceel 10) en de Gertrudenmeers (perceel 11). Deze gronden hoorden in 1241 tot het eerder vermelde "*land van heer Raas van Gavere*".¹⁶

In 1295 behoorde de Siesmeers aan de armen van de St.-Niklaaskerk van Gent, waardoor deze gronden ook wel als 's Geestmeers werden vermeld (H.Geest staat hier voor armenbestuur).

In 1317 werd deze meers verpacht aan een lid van de adellijke familie "van Mendonck", terwijl vanaf 1337, en dit voor een tijdsduur van 6 jaar, deze meers aan "*Martine den pape*", of de parochiepriester van Zaffelare werd verhuurd.

De naam "siesmeers" vindt volgens G. Puimège, zijn oorsprong in het woord "cijnsmeers", dat in onze streektaal als "sesmeers" of "siesmeers" werd uitgesproken. In de loop van de geschiedenis is deze meers omgevormd tot een bos met opgaande bomen en dicht struikgewas.¹⁷

Het Torregood werd voor het eerst vermeld in 1281 en was toen reeds in volle uitbating. Het was vermoedelijk een schenking van de Graven van Vlaanderen of van de Heren van Gavere aan de St.-Pietersabdij. Tot in de 18e eeuw stond er naast de nu nog bestaande boerderij een omwald kasteel met een grote gemetste toren, drie kleinere traptorens en een molen. Dit kasteel was het zomerverblijf van de abt van de St.-Pietersabdij dat ook als schuiloord werd gebruikt in tijden van oorlog. Het werd rond 1740 gesloopt.

De meers ten oosten van het Torregood stond in 1321 bekend onder de naam "Ghertrudenmeersch" en in 1450 als "de Vergeten meers" en "Gheetenmeersch". In de volksmond echter werd dit het Zwijnskot genoemd, een naam die vermoedelijk ontstaan is toen deze meers nog voornamelijk een eikenbos was.¹⁸

---

15 VERVAET A., Het ontstaan van Zaffelare en de ontginning van het grondgebied in de twaalfde en dertiende eeuw, in: *H.K. De Oost-Oudburg, jb. XXIV, 1987, blz. 5-41.*

Odevelde is samengesteld uit *ode*, wat woest betekent, en *veld*, de naam waarmee eertijds de open woeste vlakke buiten de nederzettingen werd aangeduid. Het was pas na de Middeleeuwse ontginningen van deze *velden* dat de naam *veld* zijn huidige betekenis van "akker" heeft aangenomen.

Mentocht (of *Meentocht*) kan men ontleden in *Meen*, wat staat voor gemeen of gemeenschappelijk, en *tocht*, wat opbrengst betekent (zoals *borgtocht* of *lijftocht*). Dus de *Mentocht* was een bos met een gemeenschappelijke opbrengst. GYSSSELING M., Etymologie van Zaffelare, in: *H.K. Oost-Oudburg jb. III, blz. 6.*

Het bos Meentocht is nu te identificeren met het totale grondgebied van de voormalige gemeente Zaffelare.

16 PUIMEGE G., De schoonste "jachten" van Zaffelare werden Provinciaal Domein, in: *H.K. De Oost-Oudburg, jb. VI, 1968, blz.3 - 29.*

17 PUIMEGE G., Het Provinciaal Domein te Zaffelare en Wachtebeke, in: *H.K. De Oost-Oudburg, jb. III, 1966, blz.10.*

18 PUIMEGE G., *De Straten Van Zaffelare, Van Bos Meentocht Tot Geordend Stratennet, Lochrisii, 1986, blz.11 en 15.*

3. De Puyenbrug of "ten hooghenbrugghen".

De gronden ten noorden van de Puyenbrug en ten oosten van de Wachtebeekse Dam vinden we in de 16e eeuw terug onder de naam "Westbosch" en "den Westbosch die men heet ten Eyghene".

In het midden van de 17e eeuw worden deze gronden vermeld als "zes bilcken, hoochbrugghenmersch ghenaeempt", terwijl de Puyenbrug werd aangeduid als "ten hooghen brugghen".¹⁹ Een bilck is een afgesloten weide, terwijl een puy of pui een kunstmatige hoogte is. Aangezien de lage en drassige ondergrond was het enkel mogelijk deze brug over de Zuidlede op een hoogte te bouwen.

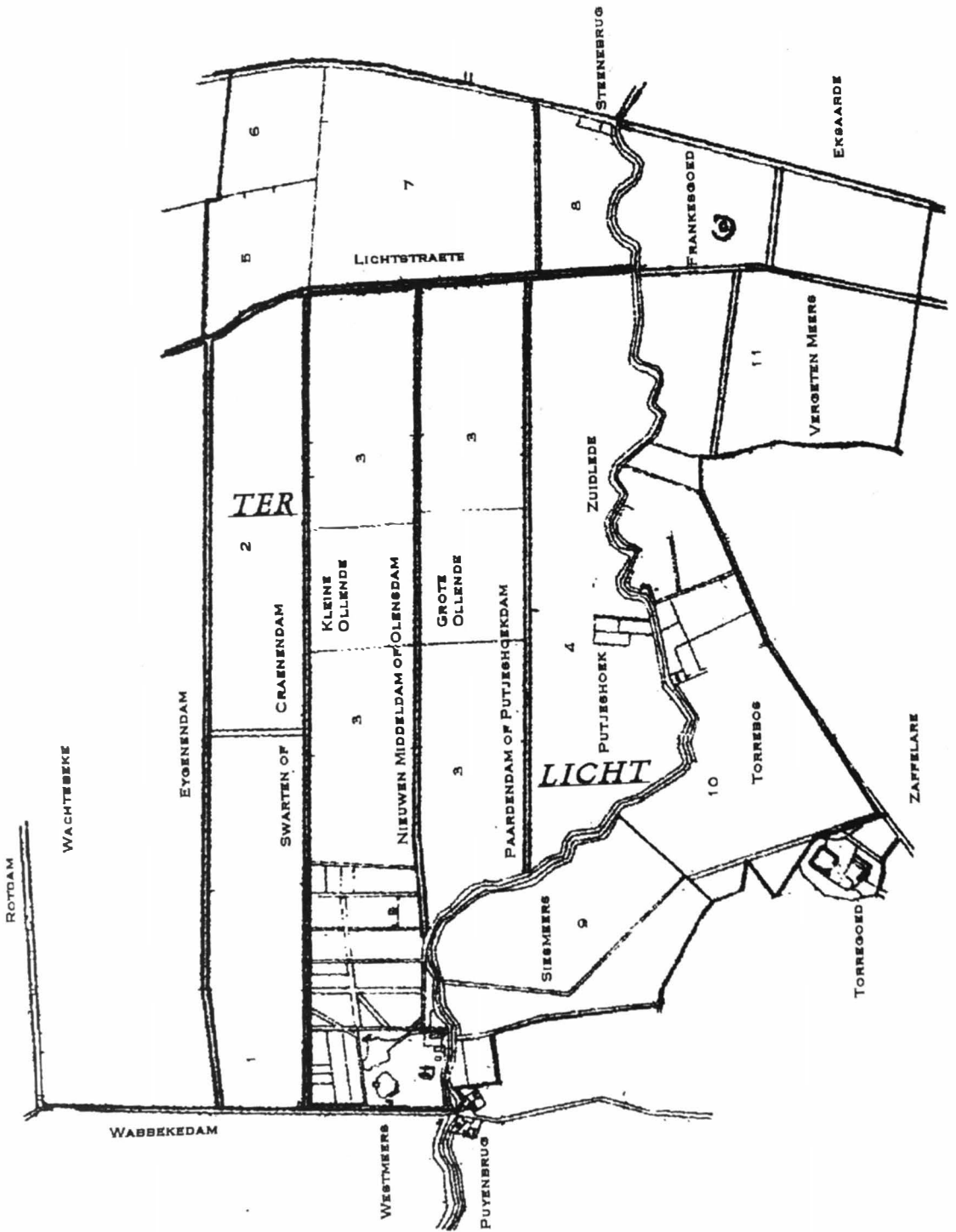
Tijdens het Ancien Régime behoorde dit ganse gebied gelegen tussen de Puyenbrug en Stenenbrug meestal tot de parochie van Mendonk, alhoewel we in het midden van de 17e eeuw de grens van de parochie Wachtebeke met de parochie Mendonk even terugvinden op ongeveer dezelfde plaats als de huidige grens van Wachtebeke met de Gentse deelgemeente Mendonk.

De toenmalige "meier" van Mendonk, een ambtenaar aangesteld door de St.-Baafsabdij, kreeg de verplichting mee zich in de omgeving van de Puyenbrug te vestigen. Hij had ook als opdracht de onontgonnen gronden in de omgeving verder in cultuur te brengen en, mits aan de St.-Baafsabdij een deel van de opbrengst hiervan af te staan, deze gronden op eigen kosten te bezaaien. Verder was deze meier ook belast met de ordehandhaving in het algemeen.²⁰

---

¹⁹ PUIMEGE G., Het Provinciaal Domein te Zaffelare en Wachtebeke, in: *H.K. De Oost-Oudburg*, jb. III, 1966, blz. 9 - 16.

²⁰ DE POTTER & BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, 1864-1870, Arrondissement Gent, Deel 4, blz. 13.*

Vier generaties "Van Overloop" aan de Puyenbrug.

1. Philippe Jacques Van Overloop (1756 - 1845)

Na de inval van de Fransen op het einde van de 18e eeuw werden alle kerkelijke goederen aangeslagen en verkocht. Zo werd er bericht dat op 7 december 1794 alle tienden, hofsteden, bossen, meersen en heerlijke renten van het St.-Baafskapittel die gelegen waren te Mendonk, Zaffelare, Desteldonk en Eksaarde zouden verkocht worden. Deze verkoop zou doorgaan te Zaffelare, in de herberg aan de *puydenbruggh*e bij Joseph Verdickt. De definitieve toewijzing was voorzien voor 13 december.²¹

Blijkbaar was er toen niet zoveel interesse voor deze verkoop, daar op 2 juli 1798 ongeveer 43 bunder (58 ha) bossen en meersen, te situeren ten oosten van de Wabeekdam, tussen de Zwartedam en de Zuidlede, andermaal te koop werden aangeboden. Maar ook nu bleek er die dag geen enkele koper te vinden. Op de definitieve verkoopdag, die was vastgesteld op 9 juli, was er een zekere Simoens die als stroman voor ene Philippe Jacques Van Overloop, dit gebied aankocht voor de prijs van 811.500 F. Met de aankoop van nog eens 34 bunder (45 ha) meers en 469 opgaande bomen, voor de prijs van 704.000 F, breidde hij nog in datzelfde jaar zijn gronden in de directe omgeving gevoelig uit.

Deze steenrijke Philippe Jacques Van Overloop was afkomstig uit Gent. Naast dat hij een succesrijk handelaar was, ambieerde hij ook een politieke carrière en werd zo door de toenmalige prefect van het Schelvedepartement, Guillaume Faipoult, als "administrateur" voorgesteld.²²

In 1808 werd Van Overloop ook burgemeester te Mendonk.

Het Franse bewind drong er bij de lokale gemeentebesturen sterk op aan om de voor hen strategisch belangrijke wegen, goed te onderhouden. Zo bevond ook de Wachtebeekse Dam, die een verbinding vormde tussen de Antwerpse Steenweg en het eveneens door de Fransen bezette Zeeuws Vlaanderen, zich toen in een erbarmelijke staat.

Onder deze Franse druk werd er op 25 mei 1808 in het gemeentehuis van Wachtebeke een vergadering georganiseerd onder voorzitterschap van de Wachtebeekse burgemeester. Op deze vergadering werd aan iedere eigenaar, wiens gronden te Wachtebeke, Mendonk of Zaffelare aan de Wachtebeekse Dam paalden, een bijdrage gevraagd om de herstellingswerken van deze weg te financieren. Het was immers de bedoeling de Wachtebeekse Dam te verhogen om later een kasseiweg aan te leggen.

Doch de grootgrondbezitters zoals Philippe Jacques Van Overloop daagden niet op, zodat ook de keuterboertjes hun verdere medewerking weigerden. Voor hen was enkel het hooitransport tijdens de zomermaanden van enig belang waarvoor deze dure herstellingswerken hen onnodig leken en de kasseiweg er voorlopig niet kwam.²³

---

21 SCHEPENS E., Het dagboek van Livinus Thienpont uit Zeveneken, in: *H.K. De Oost-Oudburg, jb.XXXV, 1998, blz. 117.*

22 PUIMEGE G., Het Provinciaal Domein te Zaffelare en Wachtebeke, o.c. blz.12.

23 PUIMEGE G., *De Straten Van Zaffelare, blz.57.*

Rond 1810 liet Philippe Jacques Van Overloop aan de oevers van de Zuidlede aan de Puyenbrug zijn campagne bouwen.

Dit buitenverblijf bestond niet alleen uit een landhuis en twee schuren, op het middenplein stond er ook een duiventoren, terwijl er midden op het dak van het landhuis een alarmklok prijkte.

Achter deze gebouwen werd rond 1812, tussen de Zuidlede en de Zwartedam, een park aangelegd dat bestond uit een grote ovale grasmat die diagonaal met wandelpaden werd doorsneden. Zowel aan de Zuidlede als aan de Zwartedam werd er een paviljoen opgetrokken die beide via een van de wandelpaden met elkaar verbonden waren. Naast het paviljoen aan de Zuidlede lag een grote vijver met eilandje, die via een beekje in verbinding stond met de noordelijke buitenwal. Over dit beekje was een sierlijke boogbrug gespannen.²⁴

---

24 PUIMEGE G., Het Provinciaal Domein Te Zaffelare en Wachtebeke, o.c. blz.14.

De Puyenbrug over de Zuidlede, begin 20e eeuw (verz. G. Trangez).

Links zien we de herberg op de gronden van Josephus Verdickt.

In de 19e eeuw stond deze herberg bekend onder de naam "Den Haezewind", en later als herberg "De Puibrug". De eigenaar was toen Philippe Jacques Van Overloop, terwijl de uitbating van deze herberg reeds op het einde van de 18e eeuw in handen was van de familie De Vos, die er bijna twee eeuwen verbleef. Tijdens de W.O. I bouwden de Duitsers hier een bunker, die gecamoufleerd werd als estaminet "Onder den Olm", bij Pieter Scheeps. De kanonnen en schietgaten waren gericht naar Wachtebeke.

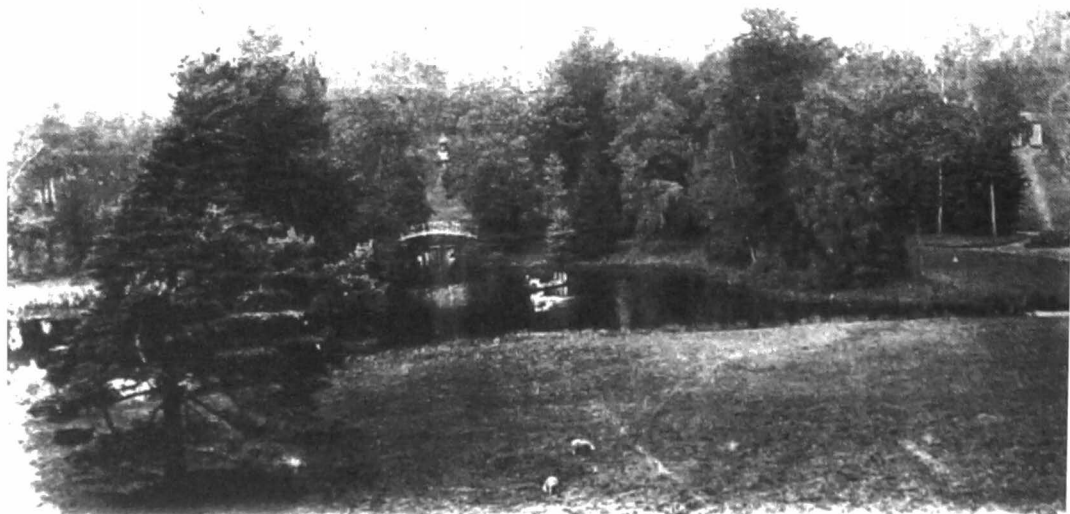
Op de Puyenbrug, waarover door de parochies Zaffelare en Mendonk eeuwen ruzie werd gemaakt betreffende het onderhoud, zien we twee maaiers.

Rechts zien we de herberg "De Letter", nu restaurant Riviera, waar in de 20e eeuw de familie Breuvert, de toenmalige eigenaars van het omliggende jachtgebied, meermaals met hun "invité's" kwamen tafelen. Bemerkt ook de lage waterstand van de Zuidlede en het kaduke trapje.

*Het buitenverblijf van Philippe Jacques Van Overloop, gebouwd rond 1810, met links op het dak de alarmklok en rechts de duiventoren.
(Foto rond 1965, R. Van de Velde, overgenomen uit Heemkundige Kring "De Oost-Oudburg", jb. III, 1966, blz. 12)*

Mendonck

*Zicht van 't park van 't Kasteel Puiënbrug. - Vue du parc du Chdlean Puiënbrug.
D. Hendrix, 203, Plantynlei, Antwerpen*

*Het kasteelpark rond 1903, met op de achtergrond het sierlijke brugje.
(Verz. E. Van Acker)*

Toen in april 1816, onder het Hollands bewind, de Wachtebeekse Dam andermaal onder water stond, werd deze onder impuls van Philippe Jacques Van Overloop dan toch door een kasseiweg vervangen.

Hierbij werd voorgesteld om de bedding aan te leggen door dagloners die door de gemeenten Wachtebeke, Mendonk en Zaffelare zouden worden opgeëist. Het vervoer van de nodige zavel zou gebeuren door personen uit deze drie gemeenten die over een paard en kar beschikten.

In 1819 diende de Wachtebeekse Dam andermaal hersteld te worden en werd in 1840 tot provincieweg omgevormd. De herstellingswerken werden nu in concessie gegeven, zodat er op de Wachtebeekse Dam tolgeld diende betaald te worden. De voorzitter van deze concessiehouders was Philippe Jacques Van Overloop.²⁵

Eind jaren 1820, kante burgemeester Van Overloop zich fel tegen de plannen van de Gedeputeerde Staten om de gemeente Mendonk samen te voegen met Winkel of Zaffelare. Hij lukte in zijn opzet, zodat de gemeenteraad van Mendonk rustig verder kon vergaderen in café Fortune in het centrum van het dorp, terwijl het gemeentearchief met veel zorg in één der kamers van het landhuis van burgemeester Van Overloop aan de Puyenbrug bewaard werd.²⁶

Opmerkelijk bij de figuur van Van Overloop was ook dat hij zowel onder het Franse, Hollandse als Belgische bewind steeds zijn burgemeesterschap kon behouden, wat volgens sommigen kan aangezien worden als een sterk stukje "palingpolitiek".

2. François Jean Van Overloop (1780 - 1862)

Philippe Jacques Van Overloop werd na zijn overlijden in 1845 als burgemeester opgevolgd door zijn zoon François Jean.

Door het mislukken van de aardappelogst in Vlaanderen en de politieke crisis van 1848 werd François Jean Van Overloop vooral geconfronteerd met een verarmde bevolking. Hierop nodigde hij de zwaarst getroffen gezinnen tot driemaal per week uit om op zijn landhuis een stevige hutsepot te nuttigen. Hij bezorgde deze arme drommels ook brood, werkgelegenheid en de nodige kleding om de koude wintermaanden te kunnen trotseren.

In 1858 kwam Ferdinand Ottevaere, de eigenaar van de gronden gelegen aan de westzijde van de Wachtebeekse Dam, in conflict met burgemeester François Jean Van Overloop. Toen Ottevaere van de overheid geen toestemming meer kreeg om zijn gekapte bomen langsheen de Wachtebeekse Dam te vervangen, dacht hij hierin de hand van Van Overloop te zien. Met het kappen van deze bomen had de Mendonkse burgemeester immers van op zijn landgoed een prachtig uitzicht over de meersen langsheen de Zuidlede verkregen. Dit conflict tussen beide grootgrondbezitters werd zelfs uitgevochten tot in Cassatie en eindigde met een jarenlange familievete.

In tegenstelling tot deze "ruzie onder kapitalisten", werd François Jean Van Overloop door de Mendonkse bevolking op handen gedragen. Zo zegde hij amper twee weken voor zijn

---

25 PUIMEGE G., *De Straten Van Zaffelare*, blz.57, 71 en 78.

Een concessie is een vergunning van de overheid waardoor het onderhoud en de uitbating van bv. een openbare weg in handen kwam van particulieren. Deze concessiehouders mochten op hun beurt de uitbating van de bareel toekennen aan de meestbiedende.

26 VANACKER D. & HENDRYCKX M., *Langs het kanaal*, 1982, blz. 86.

overlijden nog een lening toe aan de gemeente voor o.a. de bouw van een nieuwe pastorie en een school met onderwijzerswoning.

Bij zijn overlijden in 1862 was de ganse gemeente dan ook in een diepe rouw. Vanuit het landhuis aan de Puyenbrug vertrok de lijkstoet langsheen de oevers van de Zuidlede tot aan de kerk te Mendonk. Er werd zelfs beweerd dat de lijkstok gedragen werd door de zes armsten van de parochie en dat zij hiervoor elk een nieuw kostuum hadden gekregen.²⁷

3. Isidore Van Overloop (1814 - 1878)

François Jean Van Overloop werd als burgemeester opgevolgd door zijn neef Isidore Van Overloop.

Deze zeer bekwame advocaat uit een gerenommeerde Brabantse doktersfamilie, startte zijn politieke loopbaan in 1849 als provincieraadslid voor het kanton Vilvoorde. In 1855 werd hij te Mendonk gemeenteraadslid om dan in 1862 zijn overleden oom als burgemeester op te volgen.

Te Mendonk zal Isidore Van Overloop steeds herinnerd worden als de bezieler voor een verdere uitbouw van deze wat "achtergebleven" gemeente.

In de omliggende gemeenten werd er in die tijd dan ook met minachting over Mendonk gesproken, wat vaak in enkele spotrijmen werd geuit, zoals:

*Mendonk, Sprendonk
Kirke zonder wijzere
Smed zonder ijzere
Bakker zonder bruud
Guul Mendonk zit in nuud*

Zo werd ook volgende zegswijze meermaals gebruikt:

t'es ier gelijk in Mendonk woar datter enen werkt en drei kijkn.

De "goede" bureu uit Winkel kwamen zelfs met dit prozaïsch stukje voor de dag:

*Aon z'in Winkel nie gescheetn
Mendonk en ao gien eetn
Aon z'in Winkel nie gepist
Mendonk en oa gien gist.*

Isidore Van Overloop zorgde ervoor dat met de bouw van een nieuwe kerk, pastorie en een schoolgebouw, het centrum van Mendonk een ware metamorfose onderging.

Het nieuwe kerkuurwerk werkte zo nauwkeurig dat de omliggende gemeenten hun eigen kerkuurwerken afstemden naar dit van het kleine kerkje van Mendonk.²⁸

---

²⁷ Idem, blz. 89 en 90.

²⁸ Idem, blz. 91 en 92.

4. Eugène Van Overloop (1842 - 1926)

Nadat Isidore Van Overloop in 1878 was overleden zat Mendonk enkele jaren zonder burgemeester.

De gemeenteraad droeg dan Eugène Van Overloop, zoon van Isidore, voor, aangezien hij reeds van in 1876 in deze raad zetelde en daar deze grondeigenaar *"door zijnen fortuinstoestand, zijne bekwaamheid en dienstvaardigheid als natuurlijker wijze als hoofd der gemeente aangewezen wordt"*. Anderzijds was het ook zo dat er in Mendonk zelf geen enkele valabele tegenkandidaat te vinden was.

Zo duurde het tot 1882 voordat hij als burgemeester werd aangesteld.

Eugène Van Overloop had rechten gestudeerd en zetelde bijna 20 jaar in de beheerraad van de Banque de Bruxelles. Maar reeds van in zijn jeugd toonde hij ook een grote interesse voor verschillende wetenschappen zoals geschiedenis, aardrijkskunde, hydrografie en etnografie.

Het was dan ook niet te verwonderen dat Eugène Van Overloop een groot deel van zijn vrije tijd doorbracht in de omgeving van Oostdonk en Rostijne, ijverig op zoek naar getuigenissen van een ver verleden. Zijn bevindingen pende hij neer in meerdere studies over de prehistorie, wat in 1897 resulteerde in zijn aanstelling als hoofdconservator van het *"Musée Royal des Arts Décoratifs et Industriels"* in het Jubelpark te Brussel.²⁹

Rond 1881 liet Eugène Van Overloop voor het landhuis van zijn overgrootvader Philippe Jacques Van Overloop aan de Puyenbrug, een nieuw, stijlloos kasteeltje bouwen.

Dit gebouw ademde de tijd van grote jachtpartijen en luxueuze fuiven, de tijd dat ieder kind op een zaal sliep en een eigen meid had en dat de gasten over een volledige suite konden beschikken.

Vermoedelijk was het hoogzomer toen men de bouwwerken aanvatte, daar Jan De Letter, toenmalig herbergier aan de Puyenbrug, 100 hectoliter bier, (of een equivalent van maar liefst 40.000 huidige pinten) aan de werklui van deze bouwwerken kon verkopen.³⁰

Het was ook op dit nieuwe kasteeltje dat de Mendonkse gemeenteraad haar burgemeester kwam gelukwensen nadat hij in 1888 tot senator voor de provincie Brabant verkozen was. Maar na de kieshervorming van 1893 verliet Eugène Van Overloop zowel de nationale als de gemeentepolitiek.³¹

Tot voor 1893 bestond het censuskiesrecht waarbij enkel alleen de mannen die een bepaald bedrag aan belastingen betaalden mochten kiezen. Bij de grondwetsherziening van 1893 werd dan het algemeen meervoudig kiesrecht en de kiesplicht ingevoerd, zodat iedere man van ten minste 25 jaar nu een stem kreeg. Als cijsbetaler of door bekwaamheid kon men wel nog één of twee extra stemmen uitbrengen. Op die wijze steeg het kiezersaantal van ruim 79.000 in 1848 tot ongeveer 1.370.000 in 1894.³²

---

29 *Idem*, blz. 97.

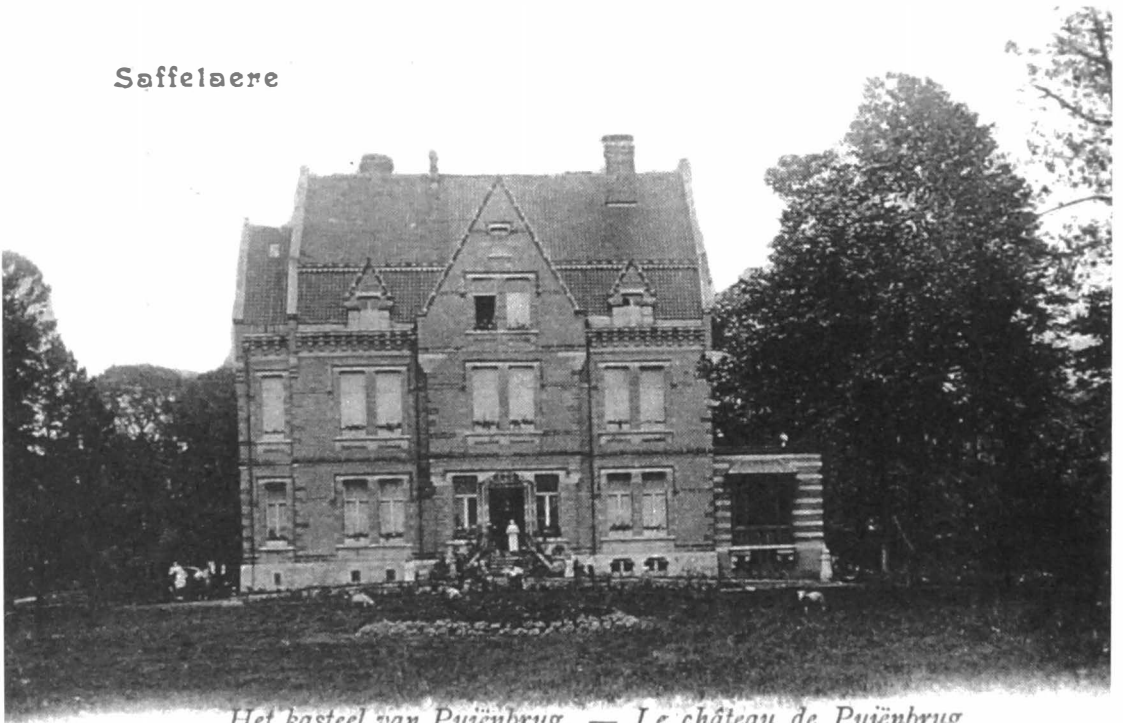
30 PUIMEGE G., Het Provinciaal Domein te Zaffelare en Wachtebeke *o.c.* blz. 15.

31 VANACKER D. & HENDRYCKX M., *o.c.* blz. 97 - 99.

32 *Grote Winkler Encyclopedie*, Amsterdam-Elsevier-Antwerpen, 1992, Deel 13, blz. 333.

Het was dus door deze wetswijziging dat er een einde kwam aan vier generaties "Van Overloop" als burgemeesters van Mendonk, en in 1893 werd Karel-Lodewijk De Vilder (1832-1905), landbouwer op het Groot Hof in de Oostdonkstraat, als de nieuwe burgemeester van Mendonk aangesteld.

Saffelaere

Het kasteel van Puiënbrug. — Le château de Puiënbrug

D. Hendrix, 293, Plantijnlei, Antwerpen

*Het kasteel aan de Puyenbrug (in 1903) gebouwd in 1881 door Eugène Van Overloop.
(verz. G. Trangez)*

*Alhoewel deze postkaart "Saffelare" als locatie vermeldt, bevindt dit kasteel zich op het
voormalige grondgebied van Mendonk.*

Nieuwe eigenaars, nieuwe bewoners.

De families Breuvert en Tiberghien.

Rond de vorige eeuwwisseling werden zowel de gronden van de familie Van Overloop, als deze van Ottevaere aan de westzijde van de Wachtebeekse Dam verkocht aan de textielbaronnen Breuvert en Tiberghien.

Voor deze nieuwe eigenaars, afkomstig uit het Noord-Franse Tourcoing, vormden deze uitgestrekte gronden aan de oevers van de Zuidlede een uitgelezen jachtterrein. Om hun favoriete hobby hier uit te oefenen kwamen zij echter maar viermaal per jaar vanuit Frankrijk naar Mendonk afgezakt. Maar op die dagen werd er dan wel hevig in het rond geschoten. De buit voor één dag liep makkelijk op tot boven de duizend stuks, waarvan ongeveer 600 konijnen, 350 fazanten en als het mee zat een aantal hazen.

De weiden en de meersen die tot dit enorme jachtterrein behoorden werden door deze nieuwe eigenaars verpacht aan veehandelaars, die hier hun runderen vetmestten.

Toen burgemeester De Vilder in 1905 overleed werd hij opgevolgd door Theodoor Van Hyfte. Deze Theodoor Van Hyfte woonde in het oude landhuis dat door Philippe Jacques Van Overloop in 1810 gebouwd was, waardoor de nieuwe burgemeester van Mendonk andermaal aan de Puyenbrug resideerde.

In het nieuwe kasteeltje aan de Puyenbrug werden tijdens de Eerste Wereldoorlog een aantal Duitse officieren en soldaten gehuisvest, en dit tot groot ongenoegen van burgemeester Van Hyfte.

Nadat de Duitsers in 1918 waren verdreven en dit gebouw een aantal jaren met leegstand te kampen had gehad, werd het in de twintigerjaren verbouwd.

In 1936 werd het bewoond door M. Van Tittelboom, een directeur van een (veevoeder)bedrijf in Sas-van-Gent. Voor deze Van Tittelboom was het heerlijk wonen aan de Puyenbrug. Hij kon er in de wijde omgeving, langsheen de meersen en bossen, makkelijk drie uur wandelen zonder dat iemand zijn pad kruiste.

In het begin van de jaren 40 werd in opdracht van het *Commissariaat voor 's Lands Wederopbouw*, de Zuidlede door werklozen herdolven en gezuiverd. Aangespoord door de Eksaardse schepen van openbare werken, de heer Th. Van Peteghem, vatte de *Nationale Maatschappij voor Kleinen Landeigendom* toen het plan op om de omgeving van de Stenenbrug te cultiveren en er een volledig nieuw dorp te stichten.

Na de oorlog werden deze plannen opnieuw bekeken waarbij het de bedoeling was om tussen Moervaart en Zuidlede maar liefst 500 nieuwe hofsteden te bouwen. Iedere landbouwer zou er over ongeveer 10 ha kunnen beschikken, wat volgens de opstellers van dit plan, voldoende leek om in deze rijke polderstreek een degelijk inkomen te verwerven.

Dit project werd vermoedelijk onder impuls van de grootgrondbezitters zoals Breuvert en Tiberghien, die hierdoor hun jachtterrein zouden verliezen, de grond ingeboord.³³

---

33 VANACKER D. & HENDRYCKX M., o.c. blz. 103 en 108.

*Jachterreinen aan de oevers van de Zuidlede (1968).
(Archief E. Van Kenhove)*

Provinciaal Domein Puyenbroeck.

1. Aankoop van de gronden.

Waar de families Breuvert en Tiberghien na de Tweede Wereldoorlog nog erg aan hun jachtterreinen gehecht bleken, stelden zij in maart 1965 het kasteeltje aan de Puyenbrug, inclusief het omliggende park, samen een oppervlakte van 22 ha, dan toch te koop.

Voor de Bestendige Deputatie, die reeds in mei 1964 belangstelling had getoond voor deze gronden, was dit een uitgelezen kans om met de aankoop van deze site, hier het broodnodige recreatiepark te kunnen oprichten.

Bij het onderzoek naar de mogelijkheden die deze gronden te bieden hadden stelde men vast dat naast de kasteelsite, ook ongeveer 340 ha aanpalende meersen en bossen aan diezelfde families Breuvert en Tiberghien toebehoorden. Ongeveer 288 ha vormden een aaneengesloten stuk dat niet alleen door zijn omvang en zijn ligging, maar ook door zijn onge-rept natuurschoon, zich uitstekend leende tot het door de Bestendige Deputatie vooropge-stelde doel.

Bij navraag waren de eigenaars, mevrouwen Louise en Gabriëlle Breuvert en de heer Alfred Breuvert, bereid om ook deze gronden aan de provincie te verkopen. Deze 288 ha werden door de provincie aangekocht voor de forfaitaire som van 77.250.000 F., als volgt te verdelen:

Grond: 2.886.750 m ² aan 22 F	63.508.000 F
Canadapopulieren: 15.000 aan 800 F.	12.000.000 F
Kasteel, park met oranjerie, portierswoning en vervallen boerderij	<u>1.742.000 F</u>
Totaal:	77.250.000 F

Dit domein werd toen omschreven als *"gelegen in een uitgesproken vlak gebied op een hoogte van 3 à 4 m., ten noorden en ten zuiden ingesloten door verhevenheden van 4 tot 7 m. De grond is overwegend matig goede landbouwgrond, specifiek geschikt voor weiland, ongeschikt voor woningbouw."*

De huidige bodembezetting ziet er uit als volgt: akkers 15%, weiden 55%, diverse bossen 30%.

In het ganse domein komen slechts een 5-tal, meestal vervallen woningen voor:

De lange, gave, dubbele, soms vierdubbele rijen populieren die de Zuidlede en de bestaande wegen en lanen flankeren, geven het gebied het uitzicht van een sterk gestructureerd landschap. Deze structurering komt bijzonder tot uiting in de karakteristieke dwarslanen. De grillige loop van de Zuidlede verhoogt de natuurlijke schoonheid van het geheel. Aldus ligt dit typisch Oost-Vlaams landschap in feite grotendeels klaar voor de uitbouw van een recreatiedomein.

Na deze eerste aankoop breidde de provincie haar gronden verder uit.

Zo werd er in een tweede fase een akkoord bereikt met de Commissie van Openbare Onderstand van de stad Gent voor de aankoop van nog eens 41 ha beboste terreinen, waaronder de Siesmeers, die mooi bij de eerste aankoop aansloten. Toen ook nog een aantal particulieren bereid waren een deel van hun aanpalende gronden te verkopen beschikte de pro-

vincie over een domein van 510 ha, waarvan meer dan 400 ha voor recreatie konden bestemd worden. Hierdoor zou het Provinciaal Domein Puyenbroeck het grootste recreatiepark van België worden.³⁴

De drassige weilanden tijdens de winter (1968)
(Archief E. Van Kenhove)

---

³⁴ Privé-archief ETIENNE VAN KENHOVE, gewezen gemeenteraadslid en ere-provincieraadslid.

*Een verloren boerderijtje in een prachtig natuurgebied (1968)
(Archief E. Van Kenhove)*

2. Ontspanning en héemkunde.

Het Provinciaal Domein Puyenbroeck werd in de eerste plaats aangelegd voor zowel actieve als passieve recreatie.

Naast de aanleg van een grote speeltuin, een roeivijver, een overdekt zwembad en verschillende sportvelden, werd er voor de paardenliefhebbers in de omgeving van Stenenbrug een "horse farm" gepland. Langsheen de oevers van de Zuidlede kon men in alle rust genieten van een wandeling doorheen een ongerept natuurgebied, terwijl er aan de noordzijde van dit schilderachtig en kronkelend riviertje, als verbinding met het actieve deel, een bloemen- en dierenpark zou worden aangelegd.

Het was ook de bedoeling om ten noorden van de Craenendam ongeveer 300 weekendhuisjes, met elk een eigen volkstuintje te bouwen. Voeg daar nog een winkelcentrum en een restaurant aan toe, en dit meer dan 400 ha. grote domein zou ongetwijfeld een echte aantrekkingspool zijn voor de ganse Oost-Vlaamse bevolking.

*De eerste speeltuin met het bloemenpark op de achtergrond.
(Verz. G. Trangez)*

Naast het plan om het kasteeltje tot een cultureel centrum om te vormen, bestond er ook vanuit heemkundige hoek enige belangstelling voor dit wat stijlloze gebouw aan de Wachtebeekse Dam.

Zo had toenmalig secretaris van het Oostvlaams Verbond voor Heemkundige Kringen, en tevens secretaris van "De Oost-Oudburg", de heer Roger De Backer, enkele ideeën in gedachte, zoals:

- Een vergaderzaaltje voor de Oost-Vlaamse Heemkundige Kringen.
- Een bibliotheek met bij voorkeur de werken van *Vlaamse heemschrijvers* zoals: Ernest Claes, Felix Timmermans, Cyriel Buysse en Stijn Streuvels om er maar enkele te noemen, en dit ten dienste van de vele verwachte vakantiegangers.
- Een klein museum met de prehistorische voorwerpen die men in Mendonk en omgeving had gevonden en die men bv. in bruikleen zou krijgen van het *Museum van Voor-historie* te Brussel.
- Enkele kleine expositiezaaltjes waar bij voorkeur werk van jonge kunstenaars zou worden tentoongesteld.
- Een lokaal ten behoeve van de bescherming van streekgebonden fauna en flora, waarbij men de medewerking verwachtte van Dr. Geo Peleman en de voormalige Wachtebeekse pastoor, E.H. Karel Camerman.
- Een vakkundig aangelegde en goed onderhouden kruidentuin in het kasteelpark.

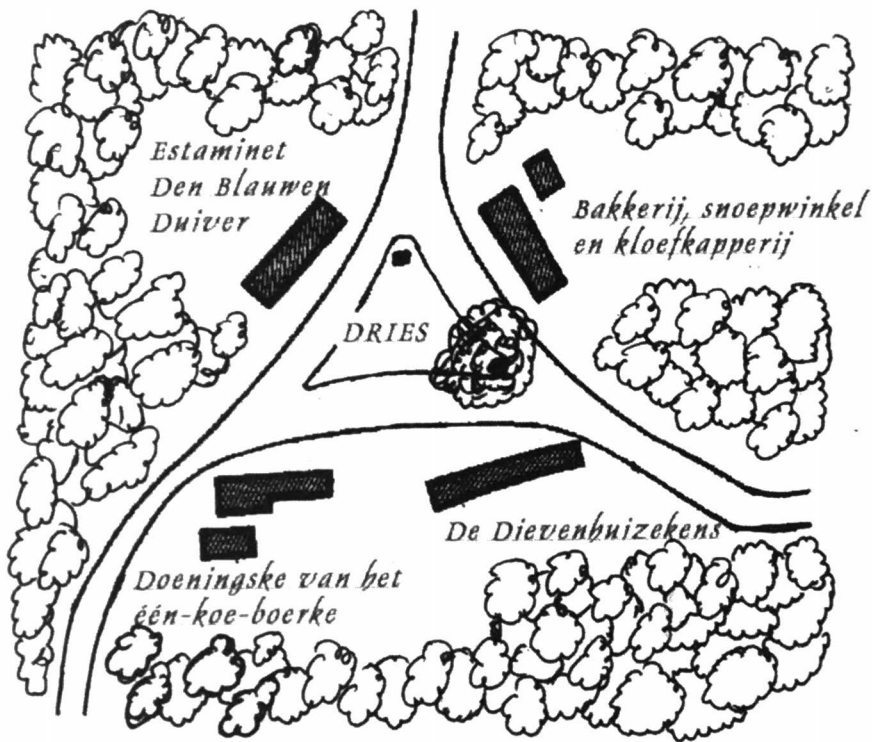

*Het kasteel aan de Puyenbrug met het verwaarloosde kasteelpark rond 1965.
(Archief E. Van Kenhove)*

Vanuit de Heemkundige Kring "De Oost-Oudburg" kwam het voorstel om hier ook een klein "Heemmuseum" op te richten, dit naar het voorbeeld van het museum te Lillo in de provincie Antwerpen.

Dit museum zou men ergens optrekken op een open plek diep in het bos, als een gehucht uit een verloren tijd.

Dit gehucht zag men als een aantal huisjes anno 1900, rond een driehoekige dries of dorpsplein, getooid met een oude grenspaal of een schandpaal, een staande wip en een vrijheidsboom met aan de voet een sokkel waar de champetter de officiële berichten kon omroepen. Aan deze vrijheidsboom diende naar aloude Vlaamse gewoonte, ook een O.-L.-Vrouw-kapelletje te hangen.

Het gehucht ergens verdoken in de bossen.

Bij de huisjes was het de bedoeling om vooral de klemtoon te leggen op het Vlaamse sociale gebeuren in het begin van de 20e eeuw.

1. De herberg of estaminet "Den Blauwen Duiver".

Dit zou een volkslokaal zijn voor een boldersclub (de krulbol) met twee rolbanen, één overdekte en één in open lucht. Ook de boogschutters zouden hier hun thuishaven hebben, de staande wip staat immers op de dries. Met de Zuidlede in de nabijheid dacht men ook hier een hengelclub te laten vergaderen.

Om het geheel verder op te fleuren voorzag men achter het estaminet een volièrre met merels, lijsters en vinken, en dacht men ook aan vinkenzetten.

Estaminet "Den Blauwen Duiver"

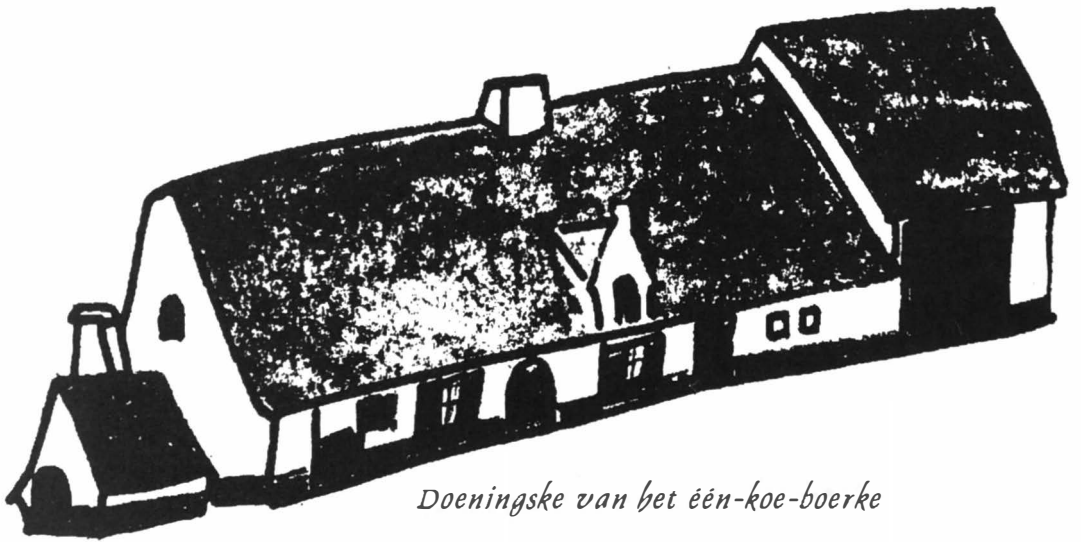
, *Estaminet "Den Blauwen Duiver"*

2. Een doeningske van het één-koe-boerke.

Dit "boerke" was eigenlijk een fabrieksarbeider die tussendoor nog wat "boert". Zaaïen en ploegen deed hij meestal 's avonds en 's nachts bij maneschijn.

Deze schamele woning zou heel eenvoudig bemeubeld worden en zeker voorzien zijn van een Leuvense stoof. De vloer diende versierd te worden met fijn wit zand.

In de stallen voorzag men: één koe, twee varkens, één kalf en één geit. Op het erf: enkele ganzen, kippen en twee bijenkorven, wat oud landbouwalaam zoals: een vlegel, pikke, zeis, spade, kruiwagen en een driewielkar. Verder een moestuin en een aantal geneeskrachtige kruiden.

Doeningske van het één-koe-boerke

Doeningske van het één-koe-boerke

3. De zogenaamde dievenhuizekens.

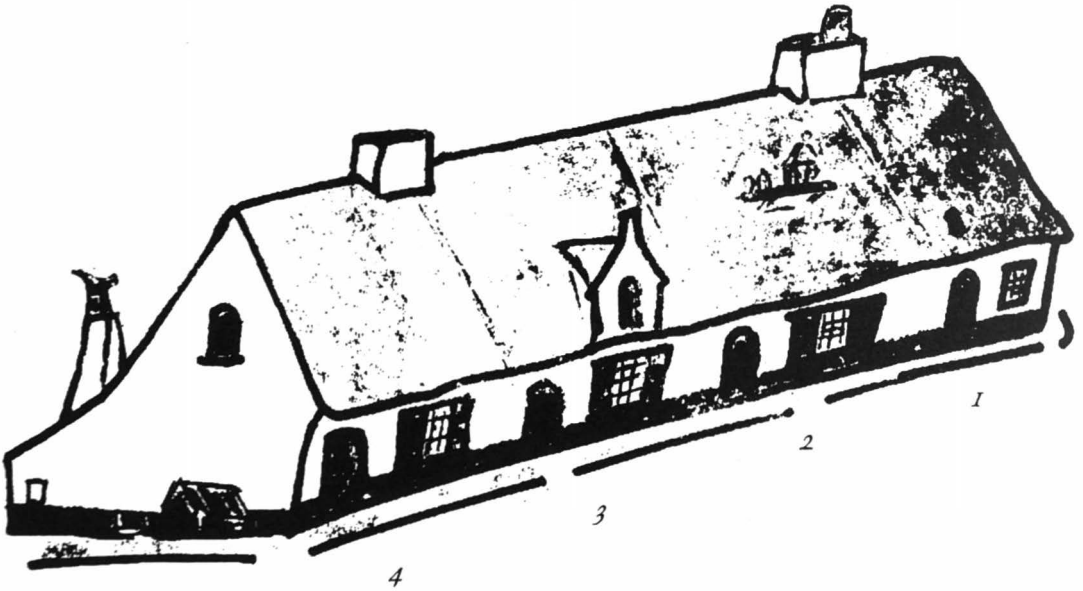
Het eerste huisje bewoond door een weduwe met zeven kinderen.

Tijdens de zomer was ze wiedzter, tijdens de winter kantwerkster. Verder waren er hier ook enkele konijnen en een geit voorzien.

Het tweede huisje zou worden ingericht als dat van een thuiswever, het derde als dat van een dokwerker en voorzien van een moestuin.

Het vierde huisje zou dan bewoond worden door een leurder, poelier, met als hobby stropen.

Naast enkele kippen, konijnen, duiven en eenden, voorzag men ook drie schapen en een hondenkar.

De dievenhuizekens

4. Bakkerij, snoepwinkel, kloefkapperij.

Dit huisje zag men in de eerste plaats als een souvenirwinkeltje.

In de bakkerij voorzag men grof brood en roggebroom, die op ambachtelijke wijze in de vrijstaande houtoven zouden gebakken worden. In de snoepwinkel: o.a. peperbollen, en *Gentse mokken*.³⁵

Als souvenirs dacht men o.a. aan: bidprentjes van de H. Bavo en "zantjes waôle".³⁶

Houtoven

Bakkerij en Snoepwinkel

Kloefkapperij

Bakkerij, spekkenwinkel en kloefkapperij

³⁵ Gentse mokken: ronde koek gemaakt van o.a. rogge-meel, suiker en anijs.

³⁶ Zantjes waôle: heel oude Franse stripverhalen, waarbij zantje staat voor een prentje of tekening, en waôle voor Waalse.

De Zaffelaarse heemkundige, Georges Puimège, dacht er ook aan om bij de naamgeving van de vele dreven, vooral de historische namen die men in dit gebied aantrof niet te vergeten.

De Bestendige Deputatie had hier zeker oor naar, wat toen resulteerde in volgend lijstje:

Naam	Ligging	Verklaring
Beukendreef	Kasteelpark	
Bosdamstraat	Zuidelijk deel	Dam ter bescherming van het Torregoed
Craenendam	Verbindingsweg sportterreinen	
Eleendreef	Kasteelpark	
Englandsdreef	Zuidwesten, aan Puyenbrug	England of ingland is minderwaardig land Naar ene Gertrude
Gertrudemeersdreef	Zuidoosten	
Herenpad	Zuidoosten	
Hultgrachtdreefje	Zuidwesten	Komt eigenlijk van Hasselgracht
IJskelderdreef	Kasteelpark	
Krekelbosdreefje	Oosten	
Langemaatdreef	Oosten	
Lariksdreef	Kasteelpark	
Lichtstraat	Zuidoosten	Straat reeds bekend in 1240 / Ter Licht.
Lindedreef	Kasteelpark	
Meentochtdreef	Zuidoosten	Meentocht, het uitgestrekte bos dat Zaffelare werd.
Nieuwmeersdreef	Zuidoosten	Naar Nieuwe Meers
Ninovelaan	Oosten, Stenenbrug/Moervaart	Bezittingen van de abdij van Ninove.
Olendsdam	Centraal, doorsnijdt vijvers	(H)ollende, waterzieke gronden
Paardendam	Noorden	
Pauwmeersdreef	Zuidoosten	Naar enen de Pauw of Pauwel
Puidonkdreef	Oosten	Donk, waar nu het zwembad en de sporthal is gevestigd
Putjeshoekdam	Ten zuiden vijvers	Putjeshoek: plaats bij drinkput
Santvoortdam	Oosten	Santvoort: doorwaadbare plaats ter hoogte van Kalve
Siermeersdreef	Zuidwesten	Moet eigenlijk Siesmeersdreef zijn.
Slotdreef	Zuiden	Private dreef, afgesloten met een balie en een slot, of de dreef naar het voormalige kasteel Torregoed.
Swijncotdreef	Zuidoosten	Volkse benaming van Gertrudemeers
Torrebosdreef	Zuiden	Torregoed: Torre staat voor toren.
Zuidlededam	Langsheen Zuidlede	

Voor de naamgeving van het recreatiedomein zelf lag de naam "Provinciaal Domein Ter Licht" voor de hand, doch de Bestendige Deputatie opteerde voor de cultuurhistorische nietszeggende naam "Puyenbroeck".

Vermoedelijk baseerde men zich op de Puyenbrug, die eertijds door de Fransen letterlijk werd vertaald als "Pont de Grenouille". Doch er is geen enkel feit dat laat vermoeden dat hier in deze sompige weilanden (of broeken) aan de oevers van de Zuidlede meer kikkers te bespeuren waren dan het algemeen gemiddelde.

"Puy" of "pui" heeft hier immers de betekenis van een kunstmatige hoogte, die noodzakelijk was om hier in deze laaggelegen en waterzieke gronden een brug over de Zuidlede te kunnen slaan.

*De Olendsdam
(Verz. G.Trangez)*

Alhoewel men hoopte het P.D. Puyenbroeck reeds in de zomer van 1968 voor het publiek toegankelijk te kunnen maken, ging de officiële openstelling pas door op zaterdag 12 juli 1969.

Voor de volledige uitbouw van het project voorzag men echter een tijdsspanne van 10 jaar en een geschatte kostprijs van 200 à 300 miljoen frank.

Door de inzet van de verschillende provincieraadsleden, en door de heer Etienne Van Kenhove in het bijzonder, groeide het domein gestadig uit.

Naast het overdekt zwembad, dat in 1971 was afgewerkt, werd in 1973 aangevat met de

bouw van een openluchtbad, terwijl in ditzelfde jaar ook de faciliteiten werden aangelegd voor een kampeerterrein met 283 staanplaatsen en een terrein voor 202 stacaravans. Om de sportliefhebbers ook tijdens de dure wintermaanden naar Puyenbroeck te lokken werd er naast de in 1980 aangelegde sportterreinen, in 1988 een sporthal gebouwd, terwijl de laatste plannen gaan over de aanleg van een golfterrein en de bouw van een olympisch zwembad.

In 1976 kocht de provincie het beeldhouwwerk "de neerhofhoedster" van Karel Aubroeck aan.

Dit was meteen de aanzet van een verzameling die nu bestaat uit een 25-tal beeldhouwwerken die over het ganse domein verspreid staan opgesteld.

Een recent lijstje omvat:

Karel Aubroeck	De neerhofhoedster	1976
Roger Bracke	In 't land der blinden is éénoog koning	1978
Myriam Eykens	Gratie	1980
Albert Tersago	Afrodite	1980
Geo Vindevogel	Staand naakt	1980
Gisleen Heirbaut	Droefheid	1982
Frans Wuytack	Magische dood van een planeet	1983
Albert De Smedt	Reinaert als pelgrim	1984
Jeanne De Dijn	Bloem	1985
Etienne Desmet	Hartelijk	1985
Rosita De Clercq	Omtrent Ikarus	1986
Herman Bockstaele	Grote windkanter	1986
Noël De Buck	Het barokke verlangen	1987
Jef Mouton	Zonder titel (beeld in de stad)	1987
Roland Monteyne	Maria Magdalena	1987
Chris Demangel	What's for dinner?	1987
Koen Muller	Klonen IV	1988
André De Smedt	Tors	1988
Emiel De Block	Erstes Begegnen	1988
Roger Bracke	Mysterie	1988
Paul Van Gysegent	Val van Ikaros	1989
Etienne Le Compte	Mud Man te Goroka	1989
Publi Nand Ria	Art-vertising	
Alfons Van Meirvenne	Ezelin met veulen	1990
Reinhoud	Le cheval de Troie ³⁷	

37 Lijst ter beschikking gesteld door de heer Jos De Laender, waarvoor onze hartelijke dank.

*In 't land der blinden... , beeldhouwwerk van Roger Bracke
(foto, E. Van Acker, 1985)*

Een beetje jammer is dat bij dit alles het heemkundig aspect niet zo sterk aan bod is kunnen komen.

In 1976 werden wel de vogelverzameling van pastoor Camerman aangetrokken, de bouwvallige boerderij gerestaureerd en het kasteel tot Provinciaal Molenmuseum omgevormd, maar verder is er van de oorspronkelijke planning weinig overgebleven. Het gehucht anno 1900 werd nooit gebouwd en het kasteeltje bleek niet te voldoen om als cultureel centrum te fungeren.

Daarbij werd in 1997 wegens plaatsgebrek de vogelverzameling van pastoor Camerman gesplitst, waarbij de inheemse vogels in bruikleen werden gegeven aan het Schoolmuseum Michel Thiery aan het St.-Pietersplein te Gent, terwijl de verzameling tropische vogels naar het Afrika-Museum in Tervuren werd overgebracht.

Anderzijds werd wel de vervallen ijskelder die bij het kasteeltje hoorde in 1982 gerestaureerd, zodat hier nu een groot aantal vleermuizen hun winterslaap kunnen doorbrengen.

Ook het oprichten van een Provinciaal Molenmuseum kunnen wij alleen maar als zeer positief bestempelen.

Nadat in het kasteeltje de tentoonstelling van de molendocumentatie van de Stekense heemkundige Maurice Nonneman in 1976 een groot succes was, besloot het provinciebestuur deze verzameling hier permanent te huisvesten.

De verzameling groeide vanaf 1977 verder aan met een presentatie van 50 watermolens en een selectie van de resterende Oost-Vlaamse molenrompen. Verder een werkende maquet-

te van de houten molen van Balegem, een plattegrond van het "molendorp" Stekene met haar 25 molens anno 1571 en een gedeeltelijke reconstructie van de molenkap van een ronde stenen bovenkruier.

Naast nog een aantal kleinere molenmaquettes en een verzameling plans en tekeningen i.v.m. de verschillende Oost-Vlaamse molentypes, bezit het Provinciaal Molenmuseum ook een verzameling molenonderdelen en molenaalaam zoals: een builmachine, wannemolen, molenbalans, zakkenwagen, zeefden, kapstaanders, blokvizels, molenbouwmateriaal, molenstenen, assekop, oliepletstenen....

Wie zich nog verder wil verdiepen kan hier ook terecht in een bibliotheek waar naast ongeveer 1500 boeken ook de belangrijkste binnen- en buitenlandse molentijdschriften worden bewaard, en waar een verzameling van ongeveer 4000 molenfoto's van binnen- en buitenlandse molens te bewonderen is.

En het provinciebestuur heeft nog grootsere plannen.

Het kasteeltje waar het museum in ondergebracht is wordt momenteel grondig gerenoveerd. In de nabijgelegen Oranjerie wordt een ontvangstruimte voorzien terwijl bij de loods een werk- en opslagruimte is gepland. Het is ook de bedoeling om in het domein zelf een molenroute uit te stippelen, waar men zal kunnen wandelen of fietsen langsheen grote werkende schaalmodellen en molens op ware grootte. Verder hoopt het Provinciaal Molenmuseum binnen enkele jaren met een volledig vernieuwde binnen- en buitentoonstelling te kunnen uitpakken.³⁸

Wat de wandelroutes betreft kunnen we nog aanhalen dat in november 2001, in het kader van het Euregio Scheldemonddoelproject, de Siesmeersroute werd ingewandeld. Deze 7 km lange en bewegwijzerde route doorkruist niet alleen de tot bos omgevormde Siesmeers, maar loopt ook gedeeltelijk langsheen de drassige oevers van de Zuidlede.

Een ander project is, om in samenwerking met de Stichting Levend Erfgoed, in het Provinciaal Domein Puyenbroeck een "Levend Erfgoedpark" op te richten. Hierbij is het de bedoeling om de Vlaamse streekgebonden neerhof- en boerderijdieren zoals bv. de Mechelse Koekoek (hoenderras) of de Vlaamse Reus (konijn) voor het nageslacht te bewaren. In eerste instantie denkt men aan de bescherming en de kweek van een zestigtal Vlaamse variëteiten die in de toekomst eventueel met Waalse soorten kunnen uitgebreid worden.

Samen met het vernieuwde Molenmuseum vormt dit Levend Erfgoedpark een evolutie waar wij als heemkundig geïnteresseerden met grote verwachtingen naar uitkijken.

---

38 INFORMEEL, Dossier Provinciale Musea Oost-Vlaanderen, 5e jaargang nr.1, januari 2000, blz.10.

DEEL IV

WERELDOORLOG II DE OORLOGSJAREN VAN FRANS DE BLOCK

*Jammer genoeg overleed Frans
vrij onverwacht op 24 juli 2000*

Bijgewerkt door G. HOEBEKE

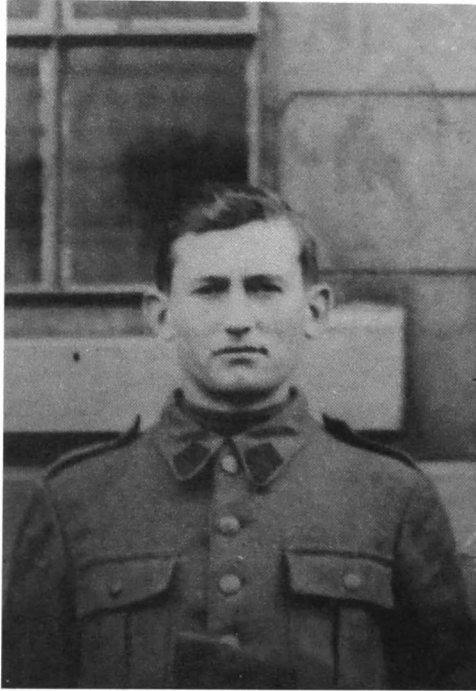

De verteller

Maurice Buyle bracht in één van de vorige jaarboeken het verhaal van de smokkelavonturen van Frans De Block. Dat verhaal had veel succes. Maar dat is niet alles wat zich in zijn rijkgevulde leven afspeelde. Aan de Tweede Wereldoorlog houdt hij ook nog herinneringen over. Niets is zo boeiend als het leven van de mensen en zoals men zegt "de werkelijkheid tart de verbeelding". Vandaar dat we geregeld de Wachtebekenaren of de Winkelnaars zelf aan het woord willen laten. Hoe boeiend geschiedenis ook mag zijn, toch hoort men dikwijls de verzuchting dat men de mensen van die tijd zelf zou willen aan het woord laten. Door op te tekenen wat de mensen van vandaag nog te vertellen hebben, werken we mee aan een verzameling van verhalen die latere generaties maatschappijgeschiedkundigen nuttig zullen zijn. Hier dan het door Frans eigenhandig geschreven verhaal van zijn belevenissen.

G.H.

SOLDAAT

Opgeroepen in 1939

Ik ben opgeroepen om de 20ste juli 1939 binnen te gaan maar ik heb uitstel gekregen omdat mijn vader, Edward (Parte) De Block, de vierde juli overleden was en ik de steun was van mijn moeder. Zij baatte een kleine boerderij uit die lag in de Kleistraat naast mijn huis. Dat uitstel bekwam ik door toedoen van de toenmalige burgemeester Van Pottelberghe. Ik kreeg uitstel tot 28 september. Die dag heb ik mijn eenheid vervoegd. Ik had altijd gevraagd om te Gent bij de piotten van het voetvolk te zijn maar ik moest naar Leuven. Ze waren daar de kazerne aan het veranderen en zo moesten we voor veertien dagen naar Tienen. Daarna zijn we naar de Sint-Martinuskazerne gekomen waar we maar alle maanden één keer naar huis konden. Daar lagen de kanonniers namelijk het 18e artillerieregiment. Ik was bij de derde groep en bij het eerste stuk als nummer drie, aftrekker¹.

1 Een kanon werd bediend door vier man, namelijk de "richter", de "aangever", de "aftrekker" en het nummer vier stond aan de affuit (onderstel) om grote bewegingen te doen. Elke keer dat er geschoten werd, maar vooral tijdens de eerste schoten, verplaatste het kanon zich door de terugslag. Dan moest de "richter" de richting van de loop terug aanpassen. Dat gebeurde met een "lunette" (iets zoals een vizier op een geweer) op commando van de korpsoverste, een luitenant. De "aangever" moest de obussen uit de kisten nemen en er de "fusees" op bevestigen. Zonder die fusees was een obus maar gelijk een steen die men smijt. Met die fusees kon men hem doen ontploffen drie meter onder de grond, of boven de grond wat zeer gevaarlijk was voor de soldaten door de "kartetsen" (scherven), ... De "aftrekker" moest de obus in de loop steken en dan "aftrekken" (het schot doen afgaan). De eerste schoten werden afgetrokken met een touw. Daar het kanon bij de eerste schoten zich sterk verplaatste, was het best er een eind af te staan, vandaar dat touw. Na enkele schoten had het kanon zich voldoende in de grond vastgezet en zaten de "richter" en de "aftrekker" op een vastgemaakt stoeltje achter het schild, voor de veiligheid.

De kanonnen waren van het type G.P. 75. Die schoten met een normale lading 11 kilometer ver en met een verminderde lading 6 kilometer. We hadden een strenge opleiding. 's Morgens om 6 u. uit bed, drie kwartier turnen op een nuchtere maag en overdag vier tot zes uur theorie over de werking van het kanon.

Einde oktober ben ik acht dagen naar huis mogen komen om het land in 't zaad te doen². Vanaf november moesten we tweemaal per week op manoeuvres. Dat deden we graag want vroeger was dat met paarden; nu is alles gemotoriseerd. Het eten was dan ook goed. Dat duurde tot einde februari (1940) en dan zijn we verhuisd naar de Tarweschoofkazerne ook in Leuven. Daar zijn we verdeeld over de gemobiliseerden. In maart zijn we voor acht dagen naar Brasschaat gegaan om te oefenen en te schieten. 's Nachts sliepen we daar in een oude kazerne in het stro. Veertien dagen later vertrokken we terug naar Leuven waar we bleven tot half april. Dan zijn we in oorlogstenue naar Bunsbeek, tussen Aarschot en Diest, vertrokken. We moesten daar logeren bij burgers en ik lag in een kleine boerderij. Alle dagen waren er manoeuvres.

BUNSBEEK - BOESLINTER

Bunsbeek 21.4.1940 - Frans staat op de eerste rij, tweede van rechts.

2. "In 't zaad doen" is in oktober de tijd dat er rogge en tarwe gezaaid werd.

We lagen daar bij een boer die alleen woonde. Hij heette Frans Tuteleers. Als het eten was bij ons brachten we er hem ook mee. Ik ben zelfs met zijn paard gaan ploegen en 'k had veel bekijks. We sliepen met vijf op de voute(kamer). 's Zondags gingen we naar de mis maar dat was meest om de meisjes te zien. De pastoor predikte daar "Moeders opgepast voor uw dochters, want de Uhlanen zijn daar!"³.

SINT-MARGARETHA-HOUTEM

We begonnen een stelling te maken, acht dagen later, in Sint-Margaretha-Houtem tussen de vliegpleinen van Schaffen en Geldenaken, die maar twintig kilometer van elkaar verwijderd waren. We lagen daar op een weide die twee meter lager lag dan de begane grond. Zo stak de loop van het kanon maar juist boven de grond waardoor hij slecht zichtbaar was. Toen we dan ook Belgische vliegtuigen zagen vluchten zijn wij beginnen schieten. Op 11 mei (1940) hebben we daar "tirs" (beschietingen) gehad van 13 tot 14 schoten per minuut. Soms moesten we natte zakken op de loop leggen om hem af te koelen. Dat waren beschietingen met vier kanonnen tegelijk, een zogenaamd "kruisvuur". We schoten naar een bos op een afstand van vier kilometer, waar 500 valschermspringers in geland waren. Volgens de gegevens, die we nadien gekregen hebben, is er daar geen enkele van overgebleven. De 16e mei zijn we moeten vluchten. De Duitsers waren genaderd tot op één kilometer. Het was daar geweldig gevaarlijk. We hoorden de kogels fluiten maar daar we twee meter lager lagen schoten ze over ons. Volgens ze ons later zegden waren dat de gidsen die ons genaderd waren. Als onze eenheid moest vertrekken moest ons stuk blijven staan. Wij waren het "stuk balladeuse". Dat wil zeggen dat wij moesten schieten, terwijl de andere vertrokken. Van de vier kanonnen in de eenheid waren er dus drie die vertrokken en één, het onze, dat bleef staan. We moesten schieten om de aftocht van de andere te dekken. Na tien minuten mochten we ook vertrekken. Gelukkig zijn we daar weggeraakt. We hebben daar aanvallen gezien op de vliegvelden. 't Was nog de tijd van de Messerschmitts. Die pikeerden recht op hun doel af tot 50 meter boven de grond⁴. Daarna gingen ze weer recht naar omhoog.

DE TERUGTOCHT

Onze eerste stop was het gehucht Heffen bij Willebroek. Daar stonden we één dag in stelling maar hebben we niet geschoten. Vandaar trokken we naar Zele-Heikant waar we ook in stelling gestaan hebben maar niet geschoten. Daar heb ik een fiets geleend en ben naar huis gereden. Die dag, de 18e mei 's avonds, hadden de Duitsers juist brandbommen gesmeten en het huis van mijn nonkel Victor Delsaert was aan het afbranden. Ik ben dan op wat plaatsen een goede dag gaan zeggen en 's avonds vertrokken. Ik was juist bijtijds in Zele. Ze stonden klaar om te vertrekken. Zo zijn we naar Moerbeke-Kruisstraat gekomen. Dat was omstreeks middernacht. Ik geloof wel dat dat de boerderij van Dieleman was. Om twee uur was er alarm. De commandant riep de mannen van Wachtebeke bij zich. Ikzelf en Albert Ronse moesten bij hem gaan zitten en de dichtste weg naar Zelzate-brug

---

3 Uhlanen waren Duitse soldaten uit de Eerste Wereldoorlog. De pastoor gebruikte hier hun naam om de Belgische soldaten aan te duiden.

4 "pikeren" is in duikvlucht naar beneden vliegen.

tonen. We zijn gereden langs de Overslag naar de Oudenburgse Sluis en zo naar de markt van Zelzate. Eerst mochten we niet over de brug, die werd bewaakt door Franse gidsen en lag klaar om ze te laten springen. Een half uur na aankomst zijn we er dan toch overgereden en toen we in de Groenstraat waren (enkele minuten later dus) is ze in de lucht gevlogen. De Walen waren daar aan het plunderen. Vandaar zijn we langs Assenede naar 't Sas van Gent gereden. We hebben in stelling gestaan aan Driekwart, dat is tussen Sas van Gent en Sluiskil. Daar schoten we naar Westdorpe. Dan zijn we vertrokken naar Biervliet. We stelden ons weer op en schoten over de Schelde. Daar heeft mijn maat, Ronse, met kogels met houten pinnen, kiekens doodgeschoten zodat we wat te eten hadden⁵. We kregen daar de tijding dat de Duitsers al in Gent waren. We zijn 's nachts gevluht door West-Vlaanderen en werden beschoten door vliegtuigen. Er is daar iemand gesneuveld. We reden dan tot we de kerktoren van Dadizele rechtstreeks beschoten hebben. Zo zijn we dan naar onze laatste stelling gereden, naar Oost-Nieuwkerke. We hebben daar ook geschoten maar als het nog een uur moest geduurd hebben dan zou er van ons geen enkele meer overgebleven zijn. Het laatste uur of halfuur was verschrikkelijk. Er was geen orde meer bij ons. Ze begonnen te vluchten. Ikzelf ben bij het kanon gebleven tot het laatste en heb zelf nog geschoten zonder fusees op de obussen. Ik ben dan gevluht in een droge gracht en daar zijn de laatste minuten nog vier obussen gevallen. De dichtste die bij mij viel was op twintig meter afstand; de aarde viel bij het ontploffen tot over mij. Het was gedaan. Onze sergeant kwam zeggen dat we moesten stoppen, dat het wapenstilstand was. De Duitsers kwamen bij ons en gaven ons een hand. We moesten met alle materieel naar het gemeentehuis van Oost-Nieuwkerke. We waren "gecapituleerden".

KRIJGSGEVANGENEN

Naar onze bestemming.

We werden daar op camions geladen en over Vilvoorde op weg naar Hasselt. In Vilvoorde was er kans om te gaan lopen, maar onze luitenant zei "In Hasselt krijgt ge papieren en dan zijt ge vrij". In Hasselt lagen we in een oude kazerne en daar werden wij strenger bewaakt. Na twee dagen zijn we vertrokken, gecapituleerden en krijgsgevangenen samen in een grote kolonne⁶, meer dan üuizend man. Te voet naar Sittard in Holland waar we de nacht doorbrachten in een fosfaatfabriek. Het was daar vuil en slecht en we hadden toen al te weinig eten.'s Anderendaags weer te voet naar Geilenkirchen waar we in een school sliepen.

De dag nadien werden we in beestenwagens vervoerd naar het kamp van Hemer. Daar zaten alle nationaliteiten. Onze betere kleding werd afgenomen en we kregen kledij die afkomstig was van de Polen. Ik heb daar zien gebeuren dat een Duitse officier ruzie kreeg met een neger, die hem een klap in de nek gaf. De Duitsers waren daar direct met vier man bij, drumden die neger in een hoek van de plaats en schoten hem dood waar we allemaal bij stonden.

---

5 Die kogels met houten pinnen waren oefenmunitie. Die spatten uit elkaar. Als er echter een "weer" in zat kon men er ook een mens mee dood schieten. Er waren ook pinnen uit geperst papier. Die waren gevaarlijk, men kon er iemand mee dood schieten tot op 20 meter afstand.

6 Het verschil tussen "krijgsgevangenen" en "gecapituleerden" is dat de eerste opgepakt zijn tijdens de oorlog en de "gecapituleerden" opgepakt zijn na de wapenstilstand.

Na twee dagen ging het verder met de trein naar Neubrandenburg. Dat gebeurde met beestenwagens met 50 man per wagon. In Neubrandenburg was het niet goed: overdag te warm en 's nachts koud. Wij sliepen in tenten. Als we daar naar het W.C. moesten, zaten we juist gelijk kiekens op een stok, zonder afsluiting. En daar zag je al de luizen kruipen bij de mannen die daar al een tijd zaten. Er waren daar geweldig veel zwarten. Alle dagen keken we naar de mannen die binnenkwamen. Daar is Gerard Temmerman bij ons gekomen.

Na drie dagen weer in beestenwagens en met de trein naar Greifswald aan de Baltische zee, kamp Stalag IIc. We waren 36 uur onderweg geweest. Bij het uitladen heb ik drie kwartuur aan de kant gezeten eer ik kon gaan. In dat kamp werden we verdeeld om te werken. De Duitsers waren de mensen aan het verdelen. Ze moesten honderd man hebben voor een fabriek. Ik stond juist nummer honderd. Albert Ronse en Gerard Temmerman waren honderdeneen en honderdentwee. Ik wilde met mijn maats mee maar algauw was het "los, los" en daarmee was ik mijn maats kwijt. Daar voelde ik me zeer triestig. Ge moet niet vragen, alle dagen honger en mijn Wachtebekenaren kwijt en naar een ander werk gevoerd worden. Albert en Gerard zijn bij boeren terecht gekomen en waren een maand eerder thuis dan ik.

We zijn van Greifswald naar Stettin vervoerd en van daar met een boot op de Oder naar Odermünde aan de Baltische Zee. Dat was een schone streek. We lagen daar in een papierfabriek "Feldmühle" genaamd. Dat was een zusterfabriek van de papierfabriek van Langerbrugge. Het schijnt dat dat een Engels bedrijf was en daar hebben we wel geluk mee gehad. De andere fabrieken zijn gebombardeerd geweest en wij niet⁷.

Fabriek

We verbleven daar in barakken met twintig man in één barak en sliepen op veldbedden, twee boven elkaar. We hebben daar veel honger geleden de eerste maanden. Daarna was dat wat beter. 's Morgens om vijf uur kwam er al een wachtman. Hij klopte op de deur en riep "Kaffeeman raus". Dat was elk op zijn beurt. We moesten vijf minuten later klaar staan om mee te gaan naar de keuken om ersatz-koffie. Die werd daar gemaakt gelijk bij ons tijdens de oorlog, van gebrande gerst. Het kuisen van de barakken werd ook door ons gedaan, elk op zijn beurt. Het schoonste dat we daar meegemaakt hebben was met Kerstmis 1940. Dan moesten wij in rang met 100 man naar de keuken. We kregen allen een gamel soep plus elk een varkensstaart, die lekker smaakte.

Ons eerste werk was aan de wegen werken. Wij werden verdeeld in groepjes en waren daar wel een maand. Dat was in juni 1940.

Dan moesten we twee maanden (juli en augustus) hout lossen uit boten en stapelen. Dat werd aangevoerd met treintjes waar paletten op stonden, die in de boot geladen werden. Dat stapelen gebeurde altijd onder bewaking van een Duitse soldaat. Het hout stapelen werd gedaan met een ploeg van tien man en een wachtman. Daar werkten ook burgers en die waren gewoon van twaalf treintjes te lossen per dag. De krijgsgevangenen hadden geen vast getal. We hadden eens een goede wachtman, "Gustje" genaamd. Die beloofde ons, in

---

⁷ Hetzelfde werd verteld van het "teerkot" in Zelzate. Deze fabriek, gelegen aan het kanaal en aan de Groene Briel, werd gedurende de Tweede Wereldoorlog nooit gebombardeerd, Kuhlmann en Petrofina daarentegen wel. Er werd gezegd dat dat was omdat het "teerkot" een fabriek was met Engels kapitaal.

afpraak met de ploegbaas, dat als we acht treintjes gelost hadden dat het genoeg was. Maar we hadden anderhalf uur te vroeg gedaan. De ploegbaas was bang van zijn oversten, dat die ons zouden gezien hebben, bezig met niets te doen. Hij wilde dat we meer treintjes zouden lossen. Maar het gebeurde niet "een woord is een woord" zei Gustje en 't was stoppen. Zo waren we eens bezig op een zijkant van het fabriekshof toen ik zag dat er een blok wortels stond. 'k Dacht "als alles rustig is vannacht dan ga ik om een partij". Zo gezegd zo gedaan. Ik kon goed over de afsluiting. 't Was wel één kilometer ver. Ik was maar één uur weg. Toen ik terug in de barak was, de mannen wakker gemaakt en wortels gegeten. Maar daar hadden we slechte gevolgen van, er waren geen WC's genoeg die dag.

Onze wachtmannen waren ook al langs de andere kant, d.w.z. tegen dat harde regime. Ge hadt daar oudere mensen bij waar ge goed mee kondt klappen. Zo was ik eens op een maandagmorgen aan 't laden in de boot. Om 10 uur was het eten en dan moesten we naar de eetzaal. Ik bleef in de boot, ik had geen eten meer. Na een zekere tijd kwam onze Duitse ploegbaas kijken en riep "Frans, 't is te eten, kom naar boven". Ik riep terug "Ik heb geen eten meer". Hij deed tekens dat ik moest komen en ik kreeg de helft van zijn boterhammen.

We hebben daar ondervonden dat het bij de krijgsgevangenen ook niet allemaal brave waren. Gelijk ik al zei, er was altijd een wachtman bij. Als het niet te warm was, wandelde hij rond de "stouw" (het hout werd gestapeld of gestouwd) die we aan het maken waren. Die was twee meter breed en werd opgebouwd tot een hoogte van drie meter. Nu was er één van ons, die wachtte tot de wachtman aan de andere kant van de stouw was, berekende waar die wacht ongeveer was en smeed dan een stuk hout over de stouw op die plek. Hij raakte hem niet, maar het was er maar juist naast. Ge moet niet vragen wat een paniek er was. Maar ik vond het wel schoon dat de "smijter" niet verraden werd.

Daarna ben ik in een houtpoetserij terechtgekomen. Ik heb er gewerkt van september 1940 tot en met 13 februari 1941. Daar kreeg ik nu en dan een boterham⁸. Daar ben ik nog eens met een wachtmeester goed geweest. Die was portier aan onze barakken. Wij moesten ons bij hem melden als we doorgingen en terugkwamen. Dan waren we daar al vijf maanden. We verdienden wat fabrieksgeld, "stons" heette dat⁹. Ik had er al wat gespaard en hij ging die inwisselen voor goede merken en daar ging hij dan zelf wat mee gaan kopen voor ons. Zo ben ik aan een tondeuse geraakt om haar te snijden en een scheermes en een valies. We moesten altijd werken van 6 u. 's morgens tot 2 u. 's namiddags. In die houtpoetserij werkten een twintigtal Duitse vrouwen. Zij reinigden de stukken hout met een snijmes. Daartoe werden de stukken op een "ezel" gelegd, die aan de ene kant een halfronde beugel had en aan de andere kant een pin. Zo kon het stuk gedraaid worden. Als die blokken wat zwaar waren, zo'n 30-40 kilo, dan hielp ik die vrouwen. Zo werd ik daar gaarne gezien en van dan af had ik geen honger meer. Daar was een meisje dat altijd achter mij aan liep. De wachtman gaf mij een verwittiging dat dat gedaan moest zijn. Ik zei hem dat ik daar geen schuld aan had, dat zij het was die achter mij liep. Dat meisje is dan verplaatst van werk. Dat was wel te begrijpen. Die vrouwen hun man was al maanden weg van huis, vandaar.

---

8 In een "houtpoetserij" werd hout gereinigd. Het hout dat daar toekwam was meestal 2 m lang en bestond uit sparrenhout. Daar werd bruin papier en karton uit gemaakt. Beuk was voor wit papier. De schone rechte en zuivere stukken gingen recht naar de vezelmachine. De vuile en kromme moesten in de "houtpoetserij".

9 "stons" verbastering van "jetons".

Na drie maanden in de houtpoetscrij kregen we de kans, voor die die wilden, om aardappelen te schillen in de keuken van de fabriek. Daar heb ik ook geen honger meer gehad. Het aardappelen schillen gebeurde na de werkdag (6 - 14 u.). We moesten gaan schillen van 14 tot 16 u. Dat gebeurde in de kelder onder de keuken. In de keuken waren twee beroepsmilitairen die kok waren; die waren van Brussel, ook krijgsgevangenen. Die mannen hadden kapotte kousen en die heb ik de ganse tijd gestopt met sajiet die mij van thuis werd toegezonden. En daar verdiende ik ook een boterham mee, die ik wel eens deelde met de grootste sukkelaars. Ik deed dat gaarne; er was daar altijd wat te verdienen. We kregen al eens een boterham en ook staken we daar al eens iets opzij. Ik had "getten" aan, gelijk vroeger het paardenvolk. Daar stak ik dan doorgesneden aardappelen in. Ik droeg ook een kepie van een Poolse officier. Ik had daar eens een toer mee. Ik had de binnenkant opgevuld met schijfjes aardappelen en in het buitengaan kregen we controle. Ik moest mijn kepie afnemen, zo ge moet niet vragen hoe voorzichtig ik moest zijn. Dat aardappelen schillen was een goede zaak, want de laatste veertien dagen zorgde ik ervoor dat ik bijna niets anders meer at dan aardappelen en spaarde mijn brood op. Dat is op de reis naar huis geweldig van pas gekomen.

Als we drie maanden in de keuken waren hebben we voor het eerst bericht gekregen van thuis en wij mochten ook schrijven. Zo kregen we van tijd ook een pakje. Buiten mijn werkuren bracht ik de tijd door met naaiwerk en stoppen met gerief dat ik van thuis was toegestuurd. Ik kan nog een stuk borduurwerk laten zien dat gemaakt is met draden, die ik uit de poetswol haalde waar de treintjes mee gereinigd werden.

Borduurwerk

Met de Polen die daar waren hadden wij bijna geen contact. De meeste Duitsers waren oudere mannen en daarmee konden we goed overweg. Zij waren het die ons inlichtten over de toestand buiten de fabriek.

NAAR HUIS

salangt terug gave na ontslag

ENTLASSUNGSSCHEIN
BEWIJS VAN ONTSLAG — CERTIFICAT

Der belgische Kriegsgefangene ..... Nr. 34950.....
Name: **De Wlock Frans**.....

ist auf Befehl des Oberkommandos der Wehrmacht in seine Heimat entlassen.

Wohnsitz (woonplaats, domicile): **Wachtebeke**.....
Beruf (beroep, profession): **Landbouwer**.....

Der Entlassene ist angewiesen, sich in seinem Wohnsitz sofort bei der Ortspolizeibehörde zurückzumelden, an seine Arbeitsstelle zurückzukehren, sich jeder feindseligen Handlung gegen Deutschland und die deutsche Wehrmacht zu enthalten und die noch in seinem Besitz befindlichen Bekleidungs- und Ausrüstungsstücke des belgischen Heeres sofort bei der Polizeibehörde seines Wohnsitzes abzugeben.

De ontslagene is aangewezen zich in zijn woonplaats onmiddellijk op het Politiebureau terug te melden, zijn werkplaats weer op te zoeken, zich iedere vijandelijke actie tegen Duitsland en de Duitse weermacht te onthouden en de in zijn bezit zijnde militaire kleding en stukken van uitrusting van het Belgische leger spoedig op het Politiebureau van zijn woonplaats in te leveren.

Le renvoyé est obligé de se présenter tout de suite auprès de la police de son domicile, de retourner à l'emplacement où il travaillait avant la guerre, de s'abstenir de toute action dirigée contre l'Allemagne et les autorités militaires et de rendre immédiatement auprès de la police de son domicile les vêtements et équipements militaires de l'armée belge encore en sa possession.

Neubrandenburg ..... den 15. Februar 194 1

Kommandantur Stalag IIC
Oflag
Lijsart
Kommandant

Een welkom document

Naar het einde van het jaar begonnen de Duitsers ons wijs te maken dat we binnenkort naar huis mochten. Eindelijk de 15e februari 1941 was het zover. We zijn vertrokken in gewone wagons maar opeen gestapeld. Zo zijn we over Bremen, Hamburg en Utrecht in Antwerpen gekomen de 15e februari om 10 u. 's avonds. Er was geen trein en we hebben in het station geslapen om 's anderendaags naar Wachtebeke te vertrekken. We kwamen aan om halftien 's morgens. Te voet naar de Langelede. Ze konden ons niet afhalen want het was niet geweten. Thuis gekomen was het rap feest. Maar ik moest in een speciale plaats mijn kleren uitdoen en me ontdoen van beestjes. Ik ben hun naam vergeten. En nu na al die jaren heeft een mens geen spijt dat hij dat allemaal heeft meegemaakt en overal eens geweest is.

---

10 De Entlassungsschein werd op 15 februari 1941 uitgeschreven door de Kommandatur Stalag IIc te Greifswald. Blijkbaar viel de fabriek te Odermünde organisatorisch onder Greifswald. Het "Bewijs van ontslag" werd eveneens op 15 februari 1941 uitgeschreven door dezelfde Kommandatur maar nu te Neubrandenburg dat dus hoger moet gestaan hebben dan Greifswald in de hiërarchie.

DEEL V

WACHTEBEKE IN HET MEETJESLAND

HET MEETJESLAND *(een overzicht)*

DE NAAM MEETJESLAND

Bijgewerkt door G. HOEBEKE

WACHTEBEKE IN HET MEETJESLAND¹

Er is in de laatste nummers van ons "Mededelingsblad" al heel wat te doen geweest over de vraag of Wachtebeke tot het Waasland of tot het Meetjesland behoorde. Michel Vervaeke voert een rechtmatige strijd tegen de onwil of de onkunde van de administratie die onze gemeente nu eens in de ene en dan eens in de andere streek plaatst. Of hebben we hier te maken met een staaltje van toeristische hebberigheid die, koste wat het wil, Wachtebeke in het Waasland wil inlijven? Het is natuurlijk wel vleidend dat men onze gemeente zo de moeite waard vindt, maar de waarheid moet haar recht hebben.

Een eerste bedenking is dat men met Waasland en Meetjesland van twee verschillende dingen spreekt. Het Waasland is een geschiedkundige term en verwijst naar een streek die ook in vroegere tijden een historische eenheid vormde. Het Meetjesland daarentegen heeft geen enkele geschiedkundige betekenis. Het woord werd vooral verspreid door pastoor Duvillers met zijn Almanak van het Meetjesland van het jaar 1862. De naam bestond voordien ook al maar nooit om een historisch gebied, zoals b.v. de Oudburg van Gent, aan te duiden.

Een tweede bedenking is dat men Wachtebeke, vanouds behorend tot het Ambacht Assenede, tot het Meetjesland moet rekenen, omdat Assenede ondubbelzinnig tot het Meetjesland behoort. Ook dit is niet sluitend want men kan het geschiedkundige Ambacht Assenede niet zomaar vastknopen aan het niet-historische Meetjesland.

Toevallig lazen we in het eerste nummer van het tijdschrift "Appeltjes van het Meetjesland" twee artikels over het Meetjesland, van de hand van Dr. E. Tieleman.² Dr. Tieleman was de eerste voorzitter van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland en had als dusdanig de morele plicht in het eerste nummer van het tijdschrift het werkgebied van het genootschap te omschrijven. In "Het Meetjesland - Een overzicht", het eerste van de twee in de voetnoot vermelde artikels, schrijft Dr. Tieleman i.v.m. de juridische toestand in het Meetjesland "*In de Vier Ambachten, voor zover die binnen het huidige Meetjesland lagen was de toestand betreffende eenvoudig.*" Voor hem kan het dus niet dat Wachtebeke automatisch vastgeknoopt wordt aan het Meetjesland omdat het tot het Ambacht Assenede behoorde. Hij twijfelde er echter niet aan dat onze gemeente wel degelijk deel uitmaakte van het Meetjesland. Hij schrijft in hetzelfde artikel "*...Landschappelijk biedt het (Meetjesland) verscheidenheid in het Noorden: Middelburg in Vlaanderen, St. Margriete, noordelijk St. Jan-in-Eremo, Waterland-Oudeman, Watervliet en noordelijke delen van Boekhoute, Assenede en Wachtebeke zijn het de Polders ...*" en even verder klinkt het "*Het Houtland zelf, het eigenlijke Meetjesland zelf is ook niet éénvormig, in 't oosten is het even vlak als de Polders, zonder glooiing, tenzij enkel, hier en daar langs de zwaarste landduinenrug Lembeke, Ertvelde, Wachtebeke...*".

In zijn tweede artikel "De Naam Meetjesland" tracht Dr. Tieleman te achterhalen waar de naam vandaan komt. Hij volgt daarbij heel wat sporen, ook dat van de vele oude meetjes die hier aan hun deurtjes zaten. Hij komt tot geen éénduidig besluit zodat het aan de lezer overgelaten wordt wat hij verkiest. De grote verdienste is wel dat zijn artikel enkele fabeltjes, zoals dat van de oude vrouwtjes, uitsluit. We hebben gemeend dat we deze twee artikels niet aan onze lezers mochten onthouden omdat ze basismateriaal bevatten dat gebeurlijke verdere discussies op een stevige leest zal schoeien.

G. Hoebeke

¹ Met dank aan de heren Erik De Smet en de huidige voorzitter van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland Hugo Notteboom voor de toelating de twee artikels van Dr. Tieleman te mogen publiceren.

² E. TIELEMAN, "Het Meetjesland - Een overzicht", in: *Appeltjes van het Meetjesland*, eerste jaarboek, Eeklo, Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, 1949, blzn. 5-9. en blzn. 29-42.

[Wij willen er de lezers op wijzen dat beide artikels werden overgenomen in hun oorspronkelijke spelling. AC]

HET MEETJESLAND

EEN OVERZICHT

Zoals het Meetjesland thans meestal opgevat wordt als de noordwestelijke hoek van Oost-Vlaanderen tegen West- en Zeeuwsvlaamse grenzen aan is het geen geographische noch historische entiteit. Landschappelijk biedt het verscheidenheid in het Noorden: Middelburg in Vlaanderen, St.-Margriete, noordelijk St.-Jan-in-Eremo, Waterland-Oudeman, Watervliet en noordelijke delen van Boekhoute, Assenede en Wachtebeke zijn het de Polders met zware vruchtbare kleigrond met open "blak" uitzicht: de bewoners bekennen zich ongaarne tot Meetjeslanders. De streek hoort eigenlijk ook meer tot het Land van Kadzand maar de drie eeuwen oude grens heeft hen naar het zuiden toegekeerd en hoewel ze geringschattend spreken over het Houtland, en de Houtlanders of nog meer smalend "Houtzakken" worden hun poldergemeenten hoe langer hoe meer practisch tot het Meetjesland gerekend. Het Houtland zelf, het eigenlijke Meetjesland zelf is ook niet éénvormig, in 't oosten is het even vlak als de Polders, zonder glooiing, tenzij enkel, hier en daar langs de zwaarste landduinenrug Lembeke, Ertvelde, Wachtebeke: de grond helt er zacht naar het Zuidoosten toe naar de Kale-Durme. Bossen komen er alleen nog voor op de zandige duinenruggen die van het Westen naar het Oosten om de 3-4 km. de streek doortrekken. In het Westen, grosse modo ten westen van het kanaal van Schipdonk zijn er heuvels b.v. Zomergem-boven, de Kamp-hil te Adegem: een berg van 25m! De grond vooral naar het Westvlaamse toe is nog zandiger en dorder en nog meer met bossen overdekt, zo te Eekloo, te Ursel, Knesselare, Bellem, Maria-Aalter waar er aansluiting is met het Westvlaamse Houtland. Voor dorpsaanleg en huizingroepering is er ook een verschil tussen Oost en West. Dat heeft Mej. Lefevre er toe gebracht het Meetjesland als geographische streek uit te schakelen en een grens te trekken er dwars door parallel met het kanaal van Schipdonk¹.

Daar 't Meetjesland een betrekkelijk jonge benaming blijkt te zijn moet het niet verwonderen dat ook historisch er geen eenheid is: het bestaat uit stukken van drie verschillende omschrijvingen van het graafschap Vlaanderen: in het noordwesten het Brugse Vrije met Ursel, Maldegem, Middelburg-in-Vlaanderen, Adegem, St. Laureins, St. Jan-in-Eremo, St. Margriete, Waterland-Oudeman, Watervliet, Kaprijke, Eekloo en Lembeke. In het noordoosten is er een hoek van de Vier Ambachten (Boekhoute, Assenede, Aksel en Hulst) ; tot het Ambacht Boekhoute behoorde Boekhoute zelf, Bassevelde en Oosteekloo ; tot het Ambacht Assenede Assenede zelf, Ertvelde, Kluizen, Zelzate, Wachtebeke, St.-Kruis-Winkel. Het Zuiden maakte deel uit van de Oudburg van Gent n.l. Aalter, Knesselare, Oostwinkel, Zomergem, Ronsele, Waarschoot, Sleidinge, Evergem, Wondelgem, Maria-kerke, Vinderhoute, Lovendegem, Merendree, Hansbeke en Bellem. Hiermede heb ik tevens de 36 gemeenten opgesomd die wij nog tot het Meetjesland rekenen, sommigen menen dat het Meetjesland nog verder naar het Zuiden strekt. Landegem en Lootenhulle behoorden nochtans tot de baronnie van Nevele en daar onze werking en studie toch hoofdzakelijk op de geschiedenis zal gericht zijn, laten we het land van Nevele over aan onze zustervereniging van Deinze.

¹ M. A. Lefevre, la Carte des régions géographiques de la Belgique in Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige studies, deel X, (1940), p. 49.

Ook op ander gebied blijkt er verscheidenheid te zijn in 't Meetjesland en vormt het geen geheel; b.v. voor het dialect. In de meest noordwestelijke hoek met Maldegem en Middelburg-in-Vlaanderen wordt Westvlaams gesproken, zoals ook trouwens in het Land van Kadzand, terwijl in de rest van het Meetjesland Oostvlaams wordt gesproken, natuurlijk met nog opvallende plaatselijke variaties.

Ook voor het oude recht, vooral voor het erfrecht blijken er verschillen te bestaan of althans bestaan te hebben waarvan de afbakening dwars door het Meetjesland loopt. Dit moet nog nader onderzocht worden, een bewijs onder vele dat er werk op de plank is.

Die verscheidenheid brengt voor de studie haar bezwaren mee, maar ze biedt het wellicht grotere voordeel dat we binnen ons gebied kunnen vergelijken en tegenovereen plaatsen.

De indelingen van de drie grote omschrijvingen in "prochies"² en heerlijkheden komt hoe-genaamd niet overeen met de hedendaagse gemeenten die pas in de Franse tijd ingesteld zijn. Bij De Potter en Broeckaert in hun respectieve geschiedenissen van de gemeenten van Oost Vlaanderen vindt men een opsomming en bespreking van die vele heerlijkheden ; maar klaar en af zijn die uiteenzettingen niet; niet alleen zijn de grenzen van de heerlijkheden vaag aangegeven, ook de juridische verschillen tussen de meeste heerlijkheden en lenen komen niet tot hun recht. In wat tot het Brugse Vrije behoorde bestond de baronnie Maldegem ook Adegem, Sint Laureins ten Bosse of ten Woestijne, wat we nu kort weg St.-Laureins noemen en het zuidelijk deel van St.-Jan-in-Eremo, er was één schepenbank voor het hele ambacht; St.-Laureins ten Blokke, het huidige zuidelijke deel van St.-Margriete en van het Zeeuwse St.-Kruis, behoorde tot het ambacht Aardenburg. Het noordelijk deel van St.-Jan-in-Eremo, practisch het poldergedeelte behoorde tot het ambacht IJzendijke. Na 1600 werden deze beide rechtstreeks door de schepenen van het Vrije bestuurd. Zoals ook St.-Margriete, Middelburg-in-Vlaanderen en Watervliet vormden in het gebied van het Vrije geëncloveerde heerlijkheden die betrekkelijk onafhankelijk stonden tegenover de Vrije. Kaprijke, Eekloo en Lembeke stonden in zeer los verband met het Vrije, althans in het laatste. We mogen immers niet vergeten dat de juridische toestand evolueerde, o.m. de gebieden die rechtstreeks van de graaf afhingen werden soms verkocht, teruggekocht en weer vervreemd. Te Lembeke was naast de "prochie" de heerlijkheid Aveschoot. Ook weer hier blijkt het dat de verhouding van die geëvalueerde heerlijkheden tot de "prochie" bijna telkens verschilde. In het Westen behoorde nog tot het Vrije een deel van Knesselare en een deel van Ursel, met het dorp.

In de Vier Ambachten, voor zover die binnen het huidige Meetjesland lagen was de toestand betrekkelijk eenvoudig. Terloops zij gezegd dat hier omgekeerd vóór de overstromingen van de XIVe en XVe eeuwen de Ambachten Boekhoute en Assenede ook een groot deel van het huidige Zeeuws gebied bestreken, vooral waar in de XIVe eeuw de Brakman ontstond.

Later bepaalde het Ambacht Boekhoute zich tot Boekhoute zelf, Bassevelde en Oosteekloo en de heerlijkheid Waterdijk. Zoals voor 't Ambacht Maldegem was er maar één schepen-

---

² Prochie in de oude betekenis is niet gelijk te stellen met het huidige parochie, een geestelijke instelling. Het kwam ongeveer overeen met de bevoegdheid van de huidige gemeente. Als er dus sprake is van prochiekosten en prochierekeningen, geldt dit het burgerlijk bestuur; daar tegenover had men kerkrekeningen.

bank. Het Ambacht Assenede bezat er echter twee: één voor Assenede, Ertvelde en Kluizen. Zelzate was een gehucht van Assenede. Delen van Ertvelde en Kluizen vormden de Heerlijkheid Avrije of Havrije. Er was een apart bestuur voor Wachtebeke en St. Kruis-Winkel, dat echter toch ondergeschikt was aan Assenede.

Anderzijds behelsde het Ambacht Zomergem maar een deel van de huidige gemeente en waren er verschillende heerlijkheden die meestal een eigen schepenbank hadden. Sleidinge behoorde, evenals trouwens Wondelgem tot het graafschap Evergem, waarvan de abt van Sint-Baafsabdij, later de bisschop van Gent, heer was; maar een deel van Sleidinge, omheen Daasdonk, vormde een afzonderlijk gebied: de Keure van Sleidinge, die rechtstreeks onder de graaf van Vlaanderen stond, en die anderzijds ook weer delen van Waarschoot en Lovendegem omvatte.

De verhouding tot het hoger bestuur, b.v. tot het Vrije was ook veelal verschillend: Eekloo had zich al vroeg betrekkelijk los van het Vrije weten te maken; ook, hoewel dan ook weer in mindere mate, Kaprijke; sommige delen waren er door ingrijpen van de vorst van los gemaakt: Middelburg-in-Vlaanderen en Watervliet om afzonderlijke heerlijkheden te vormen. Over allerlei overgangen heen was er een ander uiterste, waar de schepenen van het Vrije persoonlijk zelf bestuurden en alleen een hoofdman aangesteld werd, zo te Sint-Margriete.

We mogen ook niet vergeten dat de juridische toestand van sommige heerlijkheden of ambachten evolueerde; soms werd een prochie onafhankelijk van het ambacht: b.v. Ronsele. Assenede en Eekloo werden door de graaf van Vlaanderen, koning van Spanje, verkocht. De grenzen van de heerlijkheden bleven over het algemeen echter zeer bestendig. Het meest treffende voorbeeld is wel, wanneer in 1664 de rijksgrens definitief wordt getrokken en wel dwarsdoor het gebied van verschillende prochies en heerlijkheden, blijven deze hun rechtsmacht over het deel benoorden deze streep behouden. Echter hadden ze voor gevallen van appèl dan te doen met Den Haag. Dit is het geval voor Middelburg-in-Vlaanderen, Sint-Margriete, Waterland, Watervliet, Waterdijk, Sint-Albert. Wanneer deze delen in het begin van de XIXe eeuw respectievelijk bij de gemeenten Heile, Ede, Sint-Kruis, IJzendijke en Filippine gevoegd worden ontstaat zelfs een nieuwe gemeente : Waterland-kerkje; terwijl het deel bezuiden de grens ter verduidelijking de reeds bestaande naam Oudeman toegevoegd krijgt.

Dr. E. TIELEMAN

DE NAAM MEETJESLAND

Het heeft niet ontbroken aan pogingen om de enigszins bevreemdende naam Meetjesland te verklaren en dat reeds uit de tijd toen de naam het eerst volop aan de dag treedt. Pastoor Duvillers in zijn Almanak van het Meetjesland voor het jaar O.H.J.C. 1862, blz. 61, geeft de eerste, sindsdien populair geworden, verklaring: *het land van de Meetjes*, de oude wijvekens; zelfs voegt hij uitvoerig de sage er bij hoe Keizer Karel op jacht in de buurt van Zomergem omwille van de oude meetjes die overal zaten te spinnen die streek haar naam gaf. De Bo in zijn Westvlaams Idioticon (1870) doet ons een tweede eveneens zeer verspreide opvatting aan de hand: het is het *Métiersland*; hij voegt er zelfs aan toe "voortijds pays des Quatre Métiers" waardoor hij zelf het grote bezwaar tegen deze interpretatie opwerpt: de Vier Ambachten (Boekhoute, Assenede, Aksel, Hulst) liggen immers helemaal buiten het oorspronkelijke Meetjesland. Wel waren dààr ook ambachten, namelijk Zomergem en Maldegem; maar ook weer daarbuiten: de ambachten IJzendijke, Oostburg, Aardenburg, Moerkerke, Oostkerke, Dudzele, Meetkerke en verder het Brugse Vrije in. Bovendien is de hybridische benaming, half Frans, half Nederlands, moeilijk te verantwoorden. Dit gaat nu juist wel goed bij de verklaring van August van Acker, stadssecretaris te Eeklo die in 1894 ons meedeelt¹ hoe "oudelieden uit het Noorden van Frankrijk en uit het diepe van West-Vlaanderen vertelden dat zij in vroegere jaren, tijdens den bloei der lijnwaadweverij, als werkkutsers, gelijk hunne voorouders hadden gedaan, de gehele streek aflieden alwaar meest lijnwaad geweven werd, en die streek noemden zij le pays des métiers, het *métiersland*, het land der weefgetouwen. De streek bepaalden zij tot den kring Nevele, Maldegem, Caprijcke, en van Caprijcke over Evergem tot Zomergem. Eecloo noemden zij la capitale du pays des métiers". Inderdaad was in die streek, wellicht meer dan elders deze huisnijverheid verspreid. Deze verklaring lijkt me dan ook lang zo gek niet...

Dezelfde Van Acker zinspeelt in hetzelfde artikel op een andere traditie, namelijk die van de mede: "In den ouden tijd zegde men het honigzoete Meetjesland, namelijk het land van de boekweit, van de bieën, van den honig en den lekkerkoek". Dat honigzoet lijkt me wel wat gefantaseerd: we zouden eerder zeemzoet verwachten !

In latere tijden krijgen we dan een paar verklaringen die ook al te geleerd, te papierachtig lijken: ze veronderstellen een zeer oude oorsprong van de naam en die blijkt uit niets. Prof. A. Carnoy stelt eerst voor² *pays des parcelles, of pays des coins de terre*. Dat klopt weliswaar met de ver doorgedreven verdeling van de grond. Hoe "mete" die betekenis kan hebben wordt echter niet gezegd, wel wordt in een voetnota de Middelnederlandse vorm mete opgegeven als die van een landmaat. Later geeft dezelfde schrijver een andere suggestie³: "région entre Maldegem et Oostcamp (sic); on peut y comparer Meetkerke, où meet remonte certainement au moyen néerlandais mede, made, prairie. C'est donc la région des petites prairies". Deze laatste verklaring heeft me ook lang toegelachen; echter blijkt uit de plaatsnamen dat er in het eigenlijke Meetjesland weinig of geen meden of maden waren. De zandige dorre grond leende zich trouwens niet tot het gebruik van hooiweiden wat de

1 *Gazette van Eecloo*, 29.1.1893; deze inlichting evenals nog een paar andere dank ik ons medelid Mej. Dr. E. Dhanens

2 Carnoy A., *Origines des noms de lieu des environs de Bruxelles*, Brussel 1927, p. 53.

3 Carnoy A., *Dictionnaire étymologique*, Leuven 1939-40, s.v.

meden waren; het woord houdt trouwens verband met maaien. Alleen zouden er meden kunnen gevonden worden in de valleien van de Ede en van de Kale. Het Woordenboek van De Flou althans geeft geen mede-plaatsnamen bij de Ede. Bovendien vertonen de enkele toponiemen die in het Meetjesland voorkomen de vorm *made of maat*; alleen in het noorden komen enkele medenamen voor te Sint-Laureins en omgeving, dus in de buurt van de polders, waarin ze dan wel overvloedig voorkomen⁴. Bovendien zal in het tweede deel van deze studie blijken dat die medenamen zeer waarschijnlijk nooit hooiweiden waren.

Anderen willen de naam afleiden van de oude vorm *mete* voor de landmaat *gemet*, meervoud *gemete*, ook door Carnoy vermeld. Het meten per *gemet* was echter over het hele noordelijk gedeelte van Vlaanderen verspreid; bovendien hoe kan hier de verkleinvorm *meetje* verklaard? Dezelfde moeilijkheid geldt voor het nog meer hypothetische *mat* of *mete*, een andere landmaat, elders *dagmat* of *deimt* genoemd: "zoveel als op een dag gemaaid kon worden" dus een andere afleiding van maaien. Er zijn geen anduidingen dat deze maat hier maar ooit gebruikt werd.

Archivaris F. Prims stelde destijds voor⁵: het *land van de Medietates*, van de halfwinnigen (Fr. *Métairies*), de hoeven of gronden verpacht voor de helft van de opbrengst. Het is echter niet bewezen dat dit stelsel hier meer voorkwam dan elders, het tegendeel lijkt eerder waar te zijn. Bovendien veronderstelt dit ook weer een oud ontstaan van de naam evenals die andere afleiding eveneens uit het Latijn, namelijk van *meta*, grensmaal. Wel waren er zeer veel grenzen met al de dooreenlopende ambachten, keuren en heerlijkheden. Heette echter een grensmaal ter plaatse ooit *meet*? Men late zich vooral ook niet in de war brengen door het woord *lamete* dat ouden van dagen nog gebruiken voor de rijksgrens in het noorden; dat is eenvoudig een verbastering van het Franse *limite*.

Anderen nog willen dat de naam zou wijzen op het oud gebruik van de omtuining der velden met *meetjes* of *maatjes*. Weer is dit gebruik niet eigen, dus niet typisch voor het Meetjesland en bovendien lijkt het me zeer twijfelachtig of dat woord ter plaatse gebruikelijk was; thans kent men er enkel *paal* en *staak* of *tuinstaaak*. Ten slotte om alle mogelijkheden uit te putten voeg ik zelf er nog een bij: bij mijn weten werd ze nog niet geoperd, maar ze lijkt me ten minste even aannemelijk als de meeste bovengenoemde. Bij velerlei spelen, zo voor volwassenen als voor kinderen, komen meten of meetjes te pas: strepen met krijt op een lei bij sommige kaartspelen, o.a. bieden en jassen: een boom met 7 of 10 of 12 meten; strepen met de klomp op de grond getrokken b.v. het barrespel en andere diergelijke jongensspelen. En komt de winnaar van een wedstrijd voor wielrenners niet "den eersten over de mete"? Ook bij het knikkeren wordt er soms een meet getrokken en vooral bij het "*meetje stekken*" de streep waarnaar met muntstukken gegooid wordt. Ik kan echter niet zeggen of een of ander van die spelen eigen geweest is aan de streek zodat ze voor een vreemdeling typisch konden voorkomen. Ik laat dan ook deze mogelijkheid voor wat ze is.

---

4 Zie Lindemans J., Handelingen van de Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie XIX, 1945, blz. 2. Hoe voorzichtig men dient te zijn bij het inzamelen van plaatsnamen uit streken waar men niet thuis is, blijkt b.v. hieruit dat het eerste citaat dat schrijver uit De Flou overneemt: meedthiende te Kadzand in 1412 zeker en vast niet op een hooiweide teruggaat, wel op de cultuur van de meekrap, de bekende rode verfstof. In het archief van de Sint-Pietersabdij in het Rijksarchief te Gent zijn er tientallen stukken over processen over zulke tienden.

5 Of deze interpretatie ooit gepubliceerd werd, weet ik niet; ik heb ze door mondelinge mededeling.

Onlangs opperde dhr. F. van Es⁶ de mening of Meetjesland niet eenvoudig een verzonnen naam was, een schepping van de luimig-drollige Pastoor Duvillers, zoals dit voor het Payottenland gebeurd is. Mogelijk; misschien hing de naam, onbegrepen, in zijn oren uit de tijd toen hij pastoor was te Middelburg-in-Vlaanderen (1836-1854) en maakte de verouderde naam populair?

Zowat al deze veronderstellingen zijn trouwens mogelijk; zelfs kunnen verschillende door elkaar gelopen zijn. Er is althans van in de eerste jaren van volle verspreiding ($\pm$ 1860-70) een verwarring nopens de betekenis van de naam, zoals er ongewisheid heerst betreffende de ligging van de eerste oorspronkelijke kern. Vooraleer met een eigen gefundeerde verklaring te komen aandragen zal ik even die localiseringen nagaan, want voor de interpretatie is dit van het grootste belang. Deze onzekerheid is dan ook een grote moeilijkheid evenals de onzekerheid nopens de tijd van ontstaan en het ontbreken van oude vermeldingen. De oudst tot nu toe bekende vermelding, op één na, is de Almanak van het Meetjesland, waarvan de eerste jaargang van 1859 is. In bovenvermelde jaargang van 1862 duidt hij de ligging aan; hij stelt het gelijk met Oudburg of de kastelenij van Gent, door hem het burggraafschap Gent genoemd, zelfs geeft hij uitvoerig de grenzen aan, zodanig dat Zaffelare, Zeveneken, Heusden, Zevergem, Eeke er ook in betrokken worden. Het Algemeen Vlaams Idioticon (1865-70) geeft beknopter hetzelfde weer, zeer waarschijnlijk op een inzending van Duvillers zelf trouwens. Wat De Bo in 1870 er van zegt werd reeds hoger aangehaald. Blijkbaar willen allen mordicus het Meetjesland inschakelen in de oude administratieve indelingen: Vrije, Oudburg, Vier Ambachten, en het wringt steeds! In 1874 zegt G. P. Roos in zijn beknopt Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek van Zeeuws-Vlaanderen, westelijk deel, dat het Meetjesland is een landstreek tussen Stroobrugge (Maldegem) en Eekloo. Anderen, o.a. R. Blanchard⁷ verwijzen naar de driehoek Eekloo-Waarschoot-Zomergem. De interpretatie die straks gegeven wordt, sluit aan bij en steunt op de localisering van Roos. In zijn Woordenboek geeft hij in elk geval blijk van nauwkeurigheid en bevoegdheid.

De tweede moeilijkheid is de onzekerheid over de tijd van ontstaan van dit betrekkelijk jonge woord.

We hadden tot hiertoe gemeend dat er geen oudere vermeldingen van de naam bestonden. Bij doorwerking voor andere doeleinden van honderden archiefstukken uit de streek hadden we de naam vóór de 19e eeuw nooit aangetroffen. In een addendum bij zijn artikel over Pastoor Duvillers, vermeldt F. Van Es een excerpt hem toegestuurd door Dr. Paul Lindemans uit 1767⁸.

Een inwoner van Waasmunster schrijft aan de Raadpensionaris van Sint Niklaas om de uitvoer van vlas te bepleiten, hij schrijft o.m. over "een spinnerije van het soo genaempt Meetjesland houdende van duysende arme hekelarsen"⁹.

Dat "soo genaempt" is niet zonder belang. De naam blijkt dus toen te bestaan maar niet algemeen gebruikelijk te zijn.

---

6 Van Es F., Pastoor Constant Duvillers, in Oostvlaamse Zanten, 1949, blz. 11 ook als overdruk, blz. 11.

7 Blanchard R., La Flandre, Parijs 1906, blz. 118-119.

8 Oostvlaamse Zanten, XXIV, 1949, blz. 94.

9 Rijksarchief Gent, fonds Waas nr. 604.

Het is niet duidelijk of de meer uitgebreide betekenis van het woord hier reeds bedoeld wordt of een beperkte kern.

De volgende vermelding is zoals reeds gezegd de Almanak van het Meetjesland, eerste jaargang 1859, door Meester Lieven, eigenlijk Pastoor C. Duvillers; het centrum is voor hem Zomergem, waar hij zijn jeugd doorbracht. Van 1836 tot 1854 was hij pastoor te Middelburg-in-Vlaanderen. Behalve de hoger genoemde vermeldingen is er de naam van het plaatselijk weekblad te Eekloo "het Meetjesland" van 1865. Blijkens de vele gevallen waar de naam op enkele jaren tijds opduikt is het aan te nemen dat hij reeds enkele tientallen van jaren te voren moet bestaan hebben. Een toevallige ontdekking wees me op de mogelijkheid dat de naam zou ontstaan zijn in de buurt van Sint-Laureins, waarschijnlijk dan in de loop van de 18e eeuw.

Laat ik dan nu het terrein zo wat voorbereid is met deze ontdekking op de proppen komen. Ik heb het woord *meet*, *mede*, *medeken*, in het meervoud ook *meen*, gevonden als appellativum, als soortnaam dus, en wel in de betekenis van *perceel* afwisselend dus met *stuk*, *reep*, *string*. Na systematische opzoekingen heb ik het juist 50 maal gevonden van 1646 tot 1796, in grondboeken (ommelopers), staten van goed, verkavelingen en dergelijke. Zo goed als telkens geldt het een perceel *bos* en laat ik alvast er aan toevoegen blijkbaar laagliggend bos. Een en ander wijst er op dat het een klein, kort perceel geldt.

Hier volgen enkele van de meest typische citaten:

1646 dhelft van drye meen, van de oostsyde inne... synde een meet en half van 2 ghemete 4 roeden; te Sint-Laureins, Viermatenwatering 6^e begin) (Rijksarchief Gent, Maldegem 835 f° 12; grondboek).

1646 twee meen busch, groot 1 gemet 45 roeden. (Te Sint-Laureins, Feiewatering 8^e begin) (ibidem f° 289).

1664 twee meeden bosch tsaemen groot 5 lynen... metten suythende anden Crielwech ende metten noorthende an(den) Coolmeet. (Te Sint-Laureins, Gochelarewatering, 6^e begin). (Rijksarchief Gent, Maldegem 633 f° 25 en 30 f° 48 ; staat van goed Joannes Haerens).

1670 een meedeken bosch groot 133 roeden ghenampt de soutenaer. (Te Sint-Laureins, Feiewatering, 6^e begin). (Rijksarchief Gent, Maldegem 633 f° 63 verso, in margine).

1683 ses ghemeten landt ende bosch ghenampt de backersputten consisterende in seven meeden... waervan d'eerste streckt suyt ende noort,... noch drye meeden aen de westsyde vande voorgaende meede,... noch drye meeden aen de westsyde van de voorgaen de meede? (Te Sint-Laureins, Feiewatering 6^e begin). (Rijksarchief Gent, Maldegem 824 f° 61 verso; staat van goed van Passchijne Maes). Zelfde tekst anno 1732 (RA. G. Maldegem 549) en anno 1786 (RA. G. Maldegem 852; staat van goed Theresia Josepha Haerens 2^e Cap. 2e art.).

1687 Jtem noch eene partye bosch... synde diuersche medekens neffens elcanderen. (Te Sint-Laureins Feiewatering 2^e begin). (RA. G. Maldegem 72; staat van goed van Maria Therese Haerens f° 12).

1687 Jtem noch 420 roeden bosch commende met den suythende met eene meede bosch op sheerens jan leet straete. (Te Sint-Laureins, Feiewatering 2^e begin). (RA. G. Maldegem 72; staat van goed Marie Therese Haerens f° 12). Zelfde tekst anno 1758 (RA. G. Maldegem 848 ; staat van goed van Joanna Carolina de Jonghe).

1709 Joffrouwe Marie Anna Dhercker met vier meeden bosch. (Te Eekloo 64^e begin). (Stadsarchief Eekloo 110 f° 547; grondboek).

1715 Ten oosteynde daeraen... ligghen twee corte meeden bosch... noort daeraen noch twee langhe strijngghen bosch... Competeert Pieter Goossens jnde twee cortste meeden tot 1/8 paert van de gheheele partye; Dheer Anthone Ignace van Steelant met de reste van de selve cortste strijngghen; ... de gheheele twee langhe strijngghen... (Te Sint-Laureins Viermatenwatering 25^e begin). (Rijksarchief Brugge A 3099 f° 137 ; grondboek).

1715 aen d'oostsyde daeraen, verhaeckende naer den midden met een meedeken oostwaert. (Te Sint-Laureins Viermatenwatering 20^e begin) (ibidem f° 100 v°).

1731 d'helft van een ghemet bosch,... wesende den oosterschen meet soo die ghelegghen is tusschen syne grachten metten westerschen meet vande selve partye aende westsyde. (Te Maldegem Moerhuizewatering 13^e begin). (RA. G. Maldegem 177; staat van goed van Joannes Vermeersch). Zelfde tekst anno 1740 (RA. G. Maldegem 839; staat van goed van Pieter Vermeersch).

1758 315 roeden bosch in differente meedekens. (Te Sint-Laureins Feiewatering 2^e begin). (RA.G. Maldegem 848 staat van goed Joanna Carolina de Jonghe).

Van de 50 plaatsen waar een meet vermeld wordt liggen veruit de meeste op Sint-Laureins en de andere er vlak bij, namelijk een te Sint-Margriete in de Beoostereede, twee te Maldegem in de Moerhuizewatering, niet verre van Stroobrugge en zes te Eekloo, één bij de Boterhoek, vijf tussen Moerstraat en Ziedelingen, dus alle tegen Sint-Laureins aan. Het is bekend dat Sint-Laureins betrekkelijk laag ligt en moeilijk afwatert, daar het als een kuip vormt, langs het Noorden afgesloten door de oude duinenrug waarop de Gravejansdijk ligt. Ik heb bijna alle 50 meden kunnen localiseren, alle liggen tamelijk laag, namelijk tussen de hoogtercurven 3 en 4 terwijl die oude duinenrug op 4 tot 6 ligt. Ik heb elders in de omgeving gezocht : op de hogere gronden van Adegem en Maldegem en Eekloo, te vergeefs. Evenmin vond ik iets te Kaprijke. Van Dale en Janssens vermelden in een nota van de redactie¹⁰, naar aaleiding van de plaatsnaam *Sasekinsmeed*: "Wat is meed of meet? Het wordt ook als gewoon naamwoord ter aanwijzing van een stuk lands gebruikt. Zoo lezen wij van 'eenenlangen meedt ruim 3 gemeten groot'". Waaruit dit laatste citaat gehaald is, wanneer het te dateren valt en waar die meedt ligt heb ik niet kunnen vinden. Misschien geldt het een plaats tussen Aardenburg en Sint-Laureins, bv . in de Biezen, waar de grondgesteldheid sterk overeenkomt met die van Sint-Laureins?

---

10 Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis inzonderheid van Zeeuws-Vlaanderen, 1856, deel I, blz. 231.

In dezelfde streek waar wij meet als appellativum aantreffen: Sint-Laureins en aangrenzende stroken van Eekloo, Maldegem, Sint-Margriete en Sint-Jan-in-Eremo komen enkele plaatsnamen met -meet voor. Bij De Flou vond ik er 5, namelijk te Sint-Laureins het *Bertelmeedeken* (De Flou localiseert het verkeerdelijk op Sint-Jan-in-Eremo), verder te Sint-Jan-in-Eremo het *roode meedeken*, te Eekloo (vlak bij de Boterhoek, dus tegen Sint-Laureins aan: de *Mekensakker*, het *Mekensbuysken* en het *Mekensstraetken*. Ik heb er nog 13 bij gevonden, nl. te Sint-Laureins de *Bekaertsmeen*, de *Coolmeet*, de *langhe meet* (3 verschillende), de *schoone meet*, *wychaertsmeet*; te Sint-Margriete de *lange meet*; te Eekloo de *corte meedekens*, de *corte meekens akker*, de *lange meedekens*, de *lange meedekens akker*, de *meekens*.

Er komen ook enkele plaatsnamen voor met de naam -maat. Dr. Lindemans in zijn artikel "Toponymische verschijnselen geografisch bewerkt"¹¹, steekt alle "meet" en "maat" samen in één zak en haalt ze er alle uit als hooiland. Ik ben overtuigd dat veel maat-namen iets anders zijn en ook steeds geweest zijn dan hooilanden. Als voorlopig bewijs: er komt ook een appellativum "maat" voor, enigszins met de betekenis van onze meden, maar toch niet helemaal, nl. geen stukken land, onderdelen van een grotere partij land, maar wel omgekeerd een grotere oppervlakte: in het grondboek van Eekloo a° 1709¹² komen tientallen vermeldingen voor in de aard van de volgende: "7 stucx in 3 maeten, 6 stucx in 2 maeten, 9 stucx in 3 maeten, 4 stucx in 2 maeten ende ten suyteynde maer één synde aldaer een hofstede".

Rechtstreeks doet dit hier niets ter zake, wel onrechtstreeks, het toont dat we voorzichtig moeten zijn als we de vraag gaan stellen, welk woord "meet" hebben we hier in de betekenis van stuk of reep land, wat is zijn oorsprong?

Ik meen dat Dr. Lindemans op het spoor van De Flou wel gerechtigd is om tot het besluit te komen dat vele "meet-" en "maat-" namen in de kuststreek wel voortkomen van vroegere hooilanden. Is dan onze mede = perceel bos, hetzelfde als "meet" = hooiweide? Dat kàn, vooral toen het woord vrij kwam doordat het ding ophield te bestaan. Ik bedoel : een en ander wijst er wel op dat in de kuststreek vroeger vóór 1500, wel grasland gemaaid en gehooid werd. Dat is nu sinds lang niet meer het geval. Wanneer hield dit op ? Ik weet het niet te zeggen. We weten nog zo weinig van de oude landbouw. Een vage aanwijzing hebben we aan de plaatsnamen: er zijn onder de woorden die met "meet" of "maat" een samenstelling vormen o.a. enkele oude persoonsnamen die na 1500 niet meer voorkomen, bv. *abinsmeet*, *verdiboutsmeet*, *dankolfmeet*, ook nog andere oude woorden bv. *Vronemeet*, *mekelmeet*. Toen de wijze van boeren veranderde en minder hooi nodig was (met de invoering van de raap???) en de hooilanden afgeschaft werden kon dus het woord meet een andere betekenis krijgen nl. dat van stuk land in het algemeen. Hetzelfde is gebeurd met bijk, oorspronkelijk beluik, omtuinde grond, dat meer naar het Zuidwesten, te Adegem, Ursel, Zomergem zo druk gebruikt werd en wordt. Echter is het wel vreemd dat ons woord "meet" en "mede" vooral om niet te zeggen uitsluitend voor een *bos* gebruikelijk was. Wel was er tussen bos en grasland niet zulk scherp onderscheid: de oorspronkelijke weide had als eerste betekenis jachtgebied (denk aan weitas en uitweiden); de veeweide was de grond

---

11 Handelingen van de Kon.Commissie voor Toponymie en Dialectologie, XIX, 1945, blz. 217.

12 Stadsarchief Eekloo nr. 110.

het langst in gemeenschappelijk bezit en in wilde toestand gelaten, waar wat bomen, heesters en struiken, wat gras en respectievelijk wat heidekruid of wat biezen en riet groeide en daar graasde het vee van het hele dorp.

Maar bos en hooiland zullen al moeilijker samengaan. De hooilanden waren, naar alles er op wijst, gecultiveerd land en particulier bezit; dat blijkt o.m. uit de vele plaatsnamen met persoonsnamen. Het is wel nog mogelijk dat meet van hooiland eerst de betekenis van stuk land en daarna van perceel bos aannam. Het kan ook dat de lage hooilanden juist meest tot bossen gemaakt werden, vooral omstreeks 1400 toen het waterpeil verhoogde door het doorspoelen van de onderwaterse dam die de Honte vóór Kadzand grotendeels van de zee afsloot; de hoge tijd kwam daardoor heel wat hoger. Hierdoor werden de grote overstromingen uit die tijd veroorzaakt die in de Polders en ook dieper in het land grote moeilijkheden met de afwatering meebrachten.

Ik meen dat we toch ook naar een ander mogelijkheid moeten uitzien: in het Groot Woordenboek der Ndl. Taal wordt op het woord *meetje* gezegd: "zoo heet elkeen der stukken land bij ingepolderde gronden, die door greppels of meetgoten in vierhoekige stukken verdeeld zijn, die ongeveer 8 maal langer dan breed zijn". De aangehaalde teksten slaan echter hoofdzakelijk op Groningen. Toch kunnen we een paar parallele gevallen bijvoegen die in het Zuiden thuishoren. In het Noordwesten van de Antwerpse Kempen, o.m. te Kalmthout werden en wordt volgens het Antwerps Idioticon van Cornelissen en Vervliet en volgens het onuitgegeven Woordenboek van de Landbouw van Dr. J. Goossenaerts, vóór het zaaien van de haver (en de klaver daarin) het bouwland speciaal klaargemaakt; daartoe werd het ingedeeld in stroken of bedden van 10 à 15 meter breed en zo sprak men dan van een meet haver. In het Land van Waas werden *meetten* gestoken, d.i. volgens Joos' Idioticon "Hier en daar met een spade een slootje (sic) maken om het land beter uit te wateren". Mijn zwager, dhr. L. Van Cleemput uit St-Gillis kent het werkwoord *meetten* = de greppel verdiepen na het zaaien. Let wel: meet te Kalmthout en in het Land van Waas met scherpe ê.

Nu vraag ik me af of er bij het aanleggen van een nieuw bos, in dat lage, enigszins sompige land van Sint-Laureins ook niet het land in meten, in stroken gelegd werd met voren en grachtjes daarin voor de afwatering. Ziehier trouwens een tekst uit 1726 die die veronderstelling schijnt te bevestigen: "twee lynen meersch, synde nu in cleyne strijnxkens gheldolfven om bosch te maecken"¹³; het geldt land in de Gochelare watering 3e begin te St-Laureins. De meeste bossen aldaar waren "taillebossen" die na 8 of 9 jaren gekapt werden, vooral elzen.

Een voorbeeld van elders nl. te Zoersel in de Kempen, a^o 1734 "zoo hebben we het den zomer laeten omspaeyen, 3 1/2 voet diep en 6 voet breed en daer benevens gragtjens gegraven om het water af te laeten" uit "Notitieboek van Plantagien van ... d'abdiye van St.-Bernaerts" gedrukt in "Oudheid en Kunst" 1938 blz. 27.

Het is bekend dat de meeste streeknamen niet door de bewoners zelf uitgevonden zijn maar veeleer door de burens en niet zelden met een spottende bedoeling. Misschien hebben de omwonende polderboeren geringschattend neergezien op dat gemurw met greppels en meten om een armzalig bosje aan te leggen en hebben ze een schampere variante van het algemene Houtland uitgevonden??

---

13 Leggher of grondboek van de kerk van Sint-Jan-in-Eremo, Rijksarchief Brugge, Aanwinsten 15895 f° 23.

Welk woord "meet" ligt hier dan ten grondslag? De uitleg van een *meetje steken* in het Wase Idioticon en van het werkwoord *meetten* schijnt er op te wijzen dat hier eerst bedoeld wordt de voor, de greppel, zelf. De betekenis door een greppel afgelijnde ruimte, zoals meet te St.-Laureins en te Kalmthout kan daar heel goed uit voort gekomen zijn (vgl. het Latijn "finis" èn grens èn grondgebied). Deze meet = greppel kan hetzelfde woord zijn als meet = streep van "meetje stekken met munten" en dus het Latijn "meta = grens". Misschien kan nog aan een andere stam gedacht worden tot nu toe niet vermeld onder onze 14 verklaringen! Nl. *mad*, bewaard in *metworst*, in *metsele*n en in *moes* met een grondbetekenis van slaan, houwen, snijden (zie Franck-van Wijck, Etym. Wdb. i.v. *Moes en met*).

Een moeilijkheid is er voor beide veronderstellingen, trouwens ook voor het samenrijmen van het meten van Waas en Kalmthout met ons Meetjesland. Beide, meet = streep en meet zoals in *metworst* en trouwens ook Meetjesland hebben een zachte ee. De Kempische en Wase meet hebben beide een scherpe ê. En onze *meden* te St.-Laureins? Dat is niet met zekerheid te zeggen vooralsnog. Op een paar na staan wel alle met een dubbele ee. Weliswaar kan men op de spelling van de XVIIe-XVIIIe eeuwen niet veel staat maken, toch lijkt het me waarschijnlijk dat we ook hier met een scherpe klank eê te doen hebben. Misschien zal een enquête te St.-Laureins het woord nu nog levend vinden (althans in een plaatsnaam), en hebben we dan zekerheid betreffende de uitspraak. De samenhang met de Wase en Kempische "meetten" zou hier een steun te meer krijgen.

Hoe kan dan de "meêten" aanleiding geven tot het ontstaan van de naam Meetjesland? Er moet een dooreenlopen en onderling beïnvloeden van de verschillende meten verondersteld worden, maar bepaald met de meet = hooiland, die meen ik wel een zachte ee had. In een artikel getiteld "Kontaminatie" geeft P. Gerlach Royen¹⁴ tientallen voorbeelden van zulk dooreenlopen. Er is trouwens nog een andere verklaring, die op den koop toe iets anders er bij verklaart: Laten we even veronderstellen dat om 1700 in de buurt van St.-Laureins de naam Meêtjesland ontstaat voor de streek tussen Eekloo en Stroobrugge. Die naam wordt te Eekloo en meer naar het zuiden opgevangen en toegepast voor de streek om Eekloo. Ze begrijpen daar echter het woord niet, brengen het in verband met andere *meetjes* of wellicht met *métiers*, hetzij de ambachten, hetzij de weefgetouwen en door de verwarring, door de geleerde volksetymologie ontstaat van zelf de vorm Meetjesland met zachte ee. Tenslotte de verspreiding van de naam schijnt meer schriftelijk dan mondeling gebeurd te zijn. Tot voor kort leefde de naam niet in de mond van het volk.

Het opduiken van de naam 100 jaar vroeger dan we tot nog toe wisten verandert m.i. niets aan de al dan niet geldigheid van mijn verklaring.

Dat we in onze teksten wel vaak de diminutief-vormen *medeken* of *meeken* aantreffen en niet één enkele maal de vorm *meetje*, is geen bezwaar: de oudste vorm voor de diminutief is voor het hele Nederlands taalgebied met het suffix -ken of -kin. Onze streek heeft overwegend nog de vorm met -ken: *meisken*, *stoelken*, *manneken*, soms echter vooral voor woorden met -d of -t achteraan de vorm met je: *liedjen*, *beetjen*, *hofstedjen* (in dezelfde bescheiden uit de XVIIe en XVIIIe eeuw als *meken* steeds ook *hofstedeken*). Het ware w^el

---

14 Tijdschrift voor Taal en Letteren, Tilburg 1924, blz. 192.

interessant in geschriften van omstreeks 1700-1800 na te gaan wanneer bv. hofstedeken, liedeken tot hofsteedjen en liedjen worden.

Om te besluiten, een afdoende verklaring breng ik nog niet. Veel meer dan een hypothese opbouwen is het nu nóg steeds niet, maar me dunkt dat het voorkomen van de naam "meet" als soortnaam juist in die streek door de meest vertrouwbare zegsman, Roos, aangewezen als de kern van het Meetjesland iets meer dan een toeval moet zijn en aan mijn hypothese een goede grond geeft.

We zijn met onze medekens bos nu eigenlijk nog niet aan de landschappelijk typische lange stukken met elzen omzoomd; het Meetjesland zou dus oorspronkelijk zijn de streek met de bosjes els. De verkoop van het "taille"-hout bleek volgens de staten van goed in de XVIIe en XVIIIe eeuw een niet onbelangrijk deel van het inkomen van de bezitters en gebruikers.

Zoals gezegd neem ik aan dat bij de uitbreiding van het Meetjesland, andere meten of meetjes, tot zelfs métier toe, het jonge woord Meetjesland, uit ons meet = perceel ontstaan en door velen niet begrepen, kunnen doorkruist hebben.

Mijn verklaring is dus niet dwingend en klaarblijkelijk, ze hangt met haken en ogen aan-
een. Ik meen echter dat deze ketting van veronderstellingen om alle moeilijkheden te
ondervangen niet al te spatieus is en althans, zoniet de vaste verklaring gegeven wordt, er
toch een en ander bijgebracht wordt dat licht werpt op dit stekelige probleempje.

Dr. E. TIELEMAN